

Regeringens proposition

1981/82: 99

om mineralpolitik – förslag till vissa åtgärder inom mineralområdet;

beslutad den 24 februari 1982

Regeringen förelägger riksdagen vad som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för den åtgärd eller det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

NILS G ÅSLING

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen anger de allmänna utgångspunkterna och förutsättningarna för mineralpolitiken. Mineralpolitiken bör skapa förutsättningar för en god försörjning av mineralråvaror för den svenska industrin. Den skall främja och möjliggöra nyttiggörandet av Sveriges egna mineralresurser med fullt beaktande av miljökraven och kraven på ett effektivt resursutnyttjande. Mineralpolitiken skall också främja en god hushållning med mineralråvarorna. Mot denna bakgrund lämnas förslag till organisatoriska och finansiella åtgärder samt föreslås vissa lagändringar m. m. Förslagen lämnas med utgångspunkt i det mycket omfattande utredningsmaterial m. m. som under åren 1977–1981 framlagts inom mineralområdet.

I propositionen redogörs för svensk gruv- och mineralindustri och dess utveckling under de senaste åren. Även gruvutrustningsindustrin berörs. Internationella strukturfrågor samt investeringsfrågor i och utanför Sverige berörs härvid såväl vad avser svenskt som utländskt kapital.

Propositionen behandlar forskning och utveckling, vissa samverkans- och samordningsfrågor inom gruv- och mineralindustrin, markanvändnings- och informationsfrågor, särskilda sysselsättningsåtgärder inom mineralområdet, samt internationellt mellanstatligt samarbete. Härvid behandlas mineralresursernas nyttiggörande i ett brett perspektiv.

Den nya mineralpolitiska verksamheten redovisas. Uppdragsverksamheten inom Sveriges geologiska undersökning (SGU) överförs till bolagsform. Bolaget bör ges finansiella och andra möjligheter till en utvidgad internationell verksamhet, bl. a. i samverkan med berörd industri.

SGU:s myndighetsuppgifter breddas till att omfatta även de huvudsakliga uppgifter statens industriverk f. n. har inom mineralområdet. SGU blir chefsmyndighet för bergmästarämbetena. På sikt bör ytterligare regionalisering ske av SGU. Nämnden för statens gruvegendom tillförs ett eget kansli och får en delvis ändrad verksamhetsinriktning. Nämndens framtida verksamhetsinriktning skall övervägas ytterligare. För genomförandet m. m. av den nya organisationen begärs medel dels för innevarande budgetår, dels för budgetåret 1982/83 samt även vissa åtaganden m. m. för budgetåren 1983/84—1985/86. Den nya organisationen avses i allt väsentligt kunna träda i funktion den 1 juli 1982.

Vidare lämnas förslag till andra särskilda mineralpolitiska åtgärder för att underlätta gruv- och mineralindustrins egen utveckling. För att stimulera och bredda prospekteringen föreslås dels att samtliga statsgruvefält avvecklas, dels att nämnden för statens gruvegendom får lämna prospekteringsstöd, dels vissa lagändringar.

Förslagen vad avser lagstiftning innebär, förutom vissa ändringar till följd av organisationsförändringarna, i huvudsak att gruvlagen (1974: 392) ändras med innebörd att ytterligare några viktiga metaller samt industri-mineral blir inmutningsbara. Vad avser lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter, innebär förslagen att för undersökning och bearbetning av alunskiffer fordras särskild koncession samt att torv utan koncession kan få utvinnas av fastighetsägaren om annan ej har beviljats koncession. I lagen införs också ett skydd för pågående husbehovstäkt av torv. Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1982.

LAGFÖRSLAG

1 Förslag till

Lag om ändring i gruvlagen (1974: 342)

Härigenom föreskrivs i fråga om gruvlagen (1974:342)

dels att i 4 kap. 40 §, 6 kap. 11 och 12 §§, 10 kap. 10 § samt 12 kap. 1–3 §§ orden "statens industriverk" skall bytas ut mot "Sveriges geologiska undersökning",

dels att i 4 kap. 40 § ordet "verket" skall bytas ut mot "undersökningen",

dels att i 12 kap. 3 § ordet "industriverket" skall bytas ut mot "Sveriges geologiska undersökning",

dels att 1 kap. 2 §, 2 kap. 2 §, 3 kap. 5 §, 6 kap. 4 och 5 §§ samt 11 kap. 1 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Mineralfyndighet är inmutningsbar om den innehåller

1. *malm till någon av följande metaller, nämligen guld, silver, platina, kvicksilver, koppar, bly, zink, järn, mangan, krom, kobolt, nickel, titan, vanadin, molybden, volfram, tenn, vismut, antimon och arsenik, dock icke sjö- eller myrmalm, eller*

2. *svavelkis, magnetkis, grafit, apatit eller magnesit.*

*Föreslagen lydelse**1 kap. 2 §*

En mineralfyndighet är inmutningsbar om den innehåller

1. *guld, silver, platina, kvicksilver, koppar, bly, zink, järn, mangan, krom, kobolt, nickel, titan, vanadin, molybden, volfram, tenn, vismut, antimon, arsenik, litium, lantan, cerium, praseodym, neodym, europium, samarium, prometium, yttrium, gadolinium, terbium, dysprosium, holmium, erbium, tulium, ytterbium, lutetium, skandium, niob, tantal, dock inte sjö- eller myrmalm, eller*

2. *svavelkis, magnetkis, grafit, apatit, magnesit, tungspat eller flusspat.*

Fyndigheten är dock inte inmutningsbar, om det mineraliska ämnet ingår i alunskiffer.

2 kap. 2 §

Inmutningsrätt får ej beviljas inom område som redan är inmutat eller utmåslagt.

Inom område som under det senast förflutna året eller del därav varit inmutat eller utmåslagt får inmutningsrätt beviljas endast efter medgivande från statens industriverk.

Inmutningsrätt får inte beviljas inom områden som redan är inmutade eller utmåslagda.

Söks inmutningsrätt inom ett område som under det senast förflutna året före ansökningens ingivande eller någon del av detta har varit inmutat eller utmåslagt, får inmutningsrätt beviljas endast efter medgivande från myndighet som regeringen bestämmer.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap. 5 §

Undersökningstiden är tre år från dagen för mutsedelns utfärdande. Efter ansökan hos bergmästaren äger inmutaren få tiden förlängd med sammanlagt högst tre år. Förlängning får dock *icke* medges, om något ändamålsenligt undersökningsarbete *ej* utförts och *ej* heller kan *antas* bli utfört.

Inmutaren äger efter ansökan hos *statens industriverk*, få undersökningstiden ytterligare förlängd med sammanlagt högst fyra år, om synnerliga skäl föreligger.

Vid prövning av frågan om förlängning enligt första eller andra stycket skall inmutningshinder som anges i 2 kap. 2–5 §§ beaktas, om hindret förelåg redan då inmutningsrätten beviljades.

6 kap. 4 §

Gruvarbetet får *icke* bedrivas på sådant sätt att gruvans framtida bestånd äventyras eller att tillgodogörandet av kvarlämnad tillgång på *malm* omöjliggöres eller i väsentlig mån försvåras eller så, att uppenbar misshushållning med *malm* på annat sätt äger rum.

Utfraktsvägar och orter som leder till gruvans obrutna delar skall hållas öppna. För igenläggning av sådan utfraktsväg eller ort kräves tillstånd av bergmästaren, även om rätten till utmålet *icke* längre består.

6 kap. 5 §

Bergmästaren får förelägga gruvinnehavaren att inom viss tid vidtaga åtgärd som behövs för att förekomma fara för gruvans bestånd eller annans egendom, trygga tillträdet till gruvans obrutna delar eller hindra uppenbar misshushållning med *malm*. Efterkommes *icke* föreläggandet, kan bergmästaren låta utföra sådan åtgärd på gruvinnehavarens bekostnad eller förordna att gruvarbetet skall inställas till dess åtgärden vidtagits. Bergmästaren får i nämnda syfte också meddela gruvinnehavaren andra föreskrifter i fråga om gruvarbetets bedrivande.

Undersökningstiden är tre år från dagen för mutsedelns utfärdande. Efter ansökan hos bergmästaren *har* inmutaren *rätt att* få tiden förlängd med sammanlagt högst tre år. Förlängning får dock *inte* medges, om något ändamålsenligt arbete *inte har* utförts och *inte* heller kan *antas* bli utfört.

Inmutaren *har därefter rätt att* efter ansökan hos *bergmästaren* få undersökningstiden ytterligare förlängd med sammanlagt högst fyra år, om synnerliga skäl föreligger.

Gruvarbetet får *icke* bedrivas på sådant sätt att gruvans framtida bestånd äventyras eller att tillgodogörandet av kvarlämnad tillgång på *mineral som omfattas av denna lag* omöjliggöres eller i väsentlig mån försvåras eller så, att uppenbar misshushållning med *sådan mineral* på annat sätt äger rum.

Bergmästaren får förelägga gruvinnehavaren att inom viss tid vidtaga åtgärd som behövs för att förekomma fara för gruvans bestånd eller annans egendom, trygga tillträdet till gruvans obrutna delar eller hindra uppenbar misshushållning med *mineral som omfattas av denna lag*. Efterkommes *icke* föreläggandet, kan bergmästaren låta utföra sådan åtgärd på gruvinnehavarens bekostnad eller förordna att gruvarbetet skall inställas till dess åtgärden vidtagits. Bergmästaren får i nämnda syfte också meddela gruvinnehavaren andra föreskrifter i fråga om gruvarbetets bedrivande.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Bedrivs gruvarbetet på sådant sätt att uppenbar fara uppstår för gruvans bestånd eller annans egendom, får bergmästaren förbjuda arbetets fortsatta bedrivande.

Föreskrifter och förbud som avses i denna paragraf länder omedelbart till efterrättelse.

11 kap. 1 §

Statens industriverk och bergmästarna utövar tillsyn över efterlevnaden av vad som i denna lag föreskrives angående undersökningsarbete och gruvdrift.

Bergmästarna utövar tillsyn över efterlevnaden av vad som i denna lag föreskrivs om undersökningsarbete och gruvdrift.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982. Den som vid utgången av juni 1982 bedriver arbete för vilket tillstånd därefter behövs enligt denna lag får, under förutsättning att ansökan om sådant tillstånd görs före den 1 juli 1983, fortsätta verksamheten för samma ändamål utan tillstånd till dess ansökningen slutligt prövats. Inmutare har efter ikraftträdandet ej rätt till utmål för bearbetning av fyndighet som avses i 1 kap. 2 § andra stycket. För beviljade utmål för sådana fyndigheter tillämpas äldre bestämmelser.

2 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter**

Häri genom föreskrivs i fråga om lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter

dels att i 15 § orden "statens industriverk" skall bytas ut mot "myndighet som regeringen bestämmer"

dels att i 46 och 47 §§ orden "statens industriverk" skall bytas ut mot "Sveriges geologiska undersökning",

dels att 1, 2, 9, 10, 40, 42, 43 och 48 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse**1 §*

För undersökning och bearbetning av fyndighet av

1. olja, gas, stensalt eller annat salt som förekommer på likartat sätt,

2. alunskiffer för att utvinna olja eller gas,

3. stenkol, eldfast lera eller klinkrande lera,

4. uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral, eller

5. torv för att utvinna energi fordras, om ej annat följer av 8 eller

För undersökning och bearbetning av fyndighet av

1. olja, gas, stensalt eller annat salt som förekommer på likartat sätt,

2. alunskiffer,

3. stenkol, eldfast lera eller klinkrande lera,

4. uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral, eller

5. torv för att utvinna energi fordras, om ej annat följer av 8 eller

Nuvarande lydelse

9 § särskilt tillstånd (koncession). I fråga om förberedande undersökning finns bestämmelser i 15 §.

Fastighetsägaren får utan koncession för husbehov utnyttja gas som framkommit på annat sätt än i samband med sökande efter olje- eller gasfyndighet, även om annan har koncession inom området. *Fastighetsägaren får också utan koncession för husbehov utnyttja torv för energiändamål, så länge annan ej har bearbetningskoncession för fyndigheten.*

2 §

Fråga om koncession prövas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Ansökan om koncession ges in till statens industriverk. Den som söker koncession skall erlægga ansökningsavgift i enlighet med vad regeringen föreskriver.

9 §

Har koncession *icke* meddelats i fråga om fyndighet som avses i 1 § 2 och 3 får den utan koncession bearbetas av fastighetsägaren. Vad som sagts nu gäller *ej* om fyndigheten finns inom område där inmutare eller gruvinnehavare har rätt att utföra undersökningsarbete enligt 8 § första stycket 1 och *ej* heller om den finns inom område som omfattas av bearbetningskoncession för annan fyndighet.

Föreslagen lydelse

9 §, särskilt tillstånd (koncession). I fråga om förberedande undersökning finns bestämmelser i 15 §.

Fastighetsägaren får utan koncession för husbehov utnyttja gas som framkommit på annat sätt än i samband med sökande efter olje- eller gasfyndighet, även om annan har koncession inom området.

Den som söker koncession skall erlægga ansökningsavgift i enlighet med vad regeringen föreskriver.

Har koncession *inte* meddelats i fråga om fyndighet som avses i 1 § 2, 3 eller 5, får den utan koncession bearbetas av fastighetsägaren. Vad som sagts nu gäller *inte* om fyndigheten finns inom *ett* område där *någon* inmutare eller gruvrättshavare har rätt att utföra undersökningsarbete enligt 8 § första stycket 1, och *inte* heller om den finns inom *ett* område som omfattas av bearbetningskoncession för *en* annan fyndighet. *Fastighetsägaren får heller inte utan koncession bearbeta fyndighet som avses i 1 § 5, om länsstyrelsen för visst fall beslutar att koncession skall krävas för bearbetning. Så skall ske om en koncessionsprövning av särskilda skäl är påkallad för att ta ställning till skyddet för mot bearbetning stående intressen av speciell art. Frågan prövas av länsstyrelsen på särskild begäran av den som ämnar påbörja bearbetning eller i sam-*

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

band med prövning av tillstånd till täkt enligt 18 § naturvårdslagen (1964:822).

Fastighetsägaren får utan koncession för husbehov utnyttja gas som framkommit på annat sätt än i samband med sökande efter olje- eller gasfyndighet, även om annan har koncession inom området.

Fastighetsägaren får också utan koncession för husbehov utnyttja torv för energiändamål, så länge annan ej har bearbetningskoncession avseende fyndigheten.

Meddelas bearbetningskoncession för någon annan än fastighetsägaren i fråga om en fyndighet där denne utvinner torv för sitt husbehov, skall koncessionen, om inte särskilda skäl föranleder annat, förenas med villkor som gör det möjligt för fastighetsägaren att på skäliga villkor även i fortsättningen få torv för sitt husbehov.

10 §

Koncession kan förenas med föreskrifter som behövs för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt eller som eljest påkallas för att främja ett från allmän synpunkt ändamålsenligt utforskande och tillvaratagande av naturtillgångarna.

Koncession kan göras beroende av att undersökning eller bearbetning sker i viss omfattning.

I koncession kan föreskrivas att staten skall ha rätt att delta i verksamheten eller att koncessionsinnehavaren skall utge avgift eller produktionsandel till staten eller iakttaga annat liknande villkor.

I fråga om bearbetningskoncession för torv finns bestämmelser om visst villkor i 9 § tredje stycket.

40 §

Statens industriverk och bergmästarna utövar tillsyn över efterlevnaden av vad som i eller med stöd av denna lag föreskrives om undersökning och bearbetning.

Innehavare av koncession eller annan som utövar verksamhet enligt denna lag skall på anfordran lämna industriverket och bergmästarna de upplysningar och handlingar som behövs för tillsynen. Industriverket och bergmästarna får meddela bestämmelser för att tryg-

Bergmästarna utövar tillsyn över efterlevnaden av vad som i eller med stöd av denna lag föreskrivs om undersökning och bearbetning.

Den som innehar koncession eller utövar verksamhet enligt denna lag skall på anfordran lämna bergmästarna de upplysningar och handlingar som behövs för tillsynen. Bergmästarna får meddela bestämmelser för att trygga efterlevnaden av vad som i eller med

Nuvarande lydelse

ga efterlevnaden av vad som i eller med stöd av denna lag föreskrives i fråga om undersökning och bearbetning.

Föreslagen lydelse

stöd av denna lag föreskrivs i fråga om undersökning och bearbetning.

42 §¹

Påbörjas undersökningsarbete utan att säkerhet ställts enligt vad som föreskrivs i 20 § andra stycket eller 32 § fjärde stycket eller utförs anläggning i strid med 15 § andra stycket, 22 § andra stycket eller 32 § fjärde stycket, får tingsrätten på ansökan av den som äger eller innehar marken förordna att arbetet skall inställas eller att anläggningen skall tas bort på undersökarens bekostnad.

Åsidosätts förbud som *statens industriverk* meddelat enligt 43 § andra stycket, får tingsrätten på ansökan av *industriverket* meddela handräckning för att åstadkomma rättelse.

Åsidosätts förbud som *bergmästaren* meddelat enligt 43 § andra stycket, får tingsrätten på ansökan av *bergmästaren* meddela handräckning för att åstadkomma rättelse.

I fråga om åtgärd som avses i första eller andra stycket finns bestämmelser i 17 § handräckningslagen (1981: 847).

43 §

Iakttagar koncessionshavare *icke* föreskrift som meddelats med stöd av 10 § första stycket eller efterkommer han eller annan *icke* vad som föreskrives eller *begäres* med stöd av 38 §, 39 § eller 40 § andra eller tredje stycket, kan *statens industriverk* vid vite förelägga honom att fullgöra sina skyldigheter. Sådant föreläggande skall delges.

Bedrives arbete på sådant sätt att uppenbar fara för allmänt eller enskilt intresse uppkommer, får *statens industriverk* förbjuda arbetets fortsatta bedrivande. Sådant förbud länder omedelbart till efterrättelse.

Iakttar en koncessionshavare *inte* föreskrift som meddelats med stöd av 10 § första stycket eller efterkommer han eller annan *inte* vad som föreskrivs eller *begärs* med stöd av 38 §, 39 § eller 40 § andra eller tredje stycket, kan *bergmästaren* vid vite förelägga honom att fullgöra sina skyldigheter. Sådant föreläggande skall delges.

Bedrivs arbete på sådant sätt att uppenbar fara för allmänt eller enskilt intresse uppkommer, får *bergmästaren* förbjuda arbetets fortsatta bedrivande. Sådant förbud länder omedelbart till efterrättelse.

48 §

Mot beslut av *statens industriverk* i fråga som avses i 15 §, första stycket, 32 § tredje stycket och 33 § andra stycket *föres talan* hos regeringen genom besvär.

Beslut enligt 15 § första stycket och beslut av *Sveriges geologiska undersökning* i frågor som avses i 32 § tredje stycket 33 § andra stycket *får överklagas* hos regeringen genom besvär.

¹ Senaste lydelse 1981: 864.

Nuvarande lydelse

I annat fall än som avses i första stycket *skall talan mot* beslut av *industriverket* i *fråga* som verket enligt denna lag har att pröva *föras* hos kammarrätten genom besvär.

Föreslagen lydelse

I annat fall än som avses i första stycket *får* beslut enligt denna lag av Sveriges geologiska undersökning *överklagas* hos kammarrätten genom besvär.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982. Den som vid utgången av juni 1982 bedriver arbete för vilket tillstånd därefter behövs enligt denna lag får, under förutsättning att ansökan om sådant tillstånd görs före den 1 juli 1983, fortsätta verksamheten för samma ändamål utan tillstånd till dess ansökningen slutligt prövats.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln

Häri genom föreskrivs att i 15 § lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln orden¹ "statens industriverk" skall bytas ut mot "Sveriges geologiska undersökning".

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

¹ Senaste lydelse av 15 § 1974: 891.

INDUSTRIDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-02-24

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Wikström, Friggebo, Dahlgren, Åsling, Söder, Johansson, Wirtén, Andersson, Boo, Petri, Eliasson, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Ahrland, Molin

Föredragande: statsrådet Åsling

Proposition om mineralpolitik – förslag till vissa åtgärder inom mineralområdet

1 Inledning

Riksdagen har under åren 1974–1981 vid skilda tillfällen uttalat sig om behov av olika åtgärder inom det mineralpolitiska området. Under denna tid har också, delvis till följd av riksdagens beslut, ett mycket omfattande underlagsmaterial tagits fram. Materialet har i vissa delar legat till grund för redan fattade beslut av riksdag, regering och olika myndigheter, men också i avsevärd mån utgjort vägledning och stöd för olika beslut inom gruv- och mineralindustrin.

Det föreligger emellertid enligt min mening fortfarande behov av särskilda åtgärder. I detta sammanhang har jag funnit det lämpligt att ta upp följande riksdagsbeslut m. m.

Vid sin behandling av propositionen 1974: 32 med förslag till gruvlag m. m. uttalade riksdagen bl. a. att ytterligare överväganden beträffande regleringen av konflikter mellan gruvintresset samt plan- och skyddsintressen av rikskaraktär måste anses lämpliga (prop. 1974: 32, NU 1974: 39, rskr 1974: 276).

Vissa förslag om samordning mellan handläggningen av ärenden enligt främst gruvlagen (1974: 342) och ärenden enligt byggnadslagstiftningen har lämnats av statens planverk i samråd med riksantikvarieämbetet, statens naturvårdsverk och statens industriverk i rapporten (statens planverk, dnr R 1356/77) Förbättrat informationsutbyte vid handläggning av gruvlagsärenden. Rapporten har remissbehandlats. Liknande frågor och frågor om förbättrad information i gruvlagsärenden har tagits upp även av vissa länsstyrelser och verk i deras yttranden över den fysiska riksplaneringens planeringsskede.

I september 1979 publicerades bostadsdepartementets rapport (SOU 1979: 54, 55) Hushållning med mark och vatten 2. I rapporten, som behandlar formerna för den fortsatta fysiska riksplaneringen, behandlas bl. a. vissa frågor om mineralresurser. Rapporten har remissbehandlats. En redogörelse för förslagen samt remissinstansernas synpunkter har lämnats i regeringens proposition 1980/81: 183 (s. 142) Fortsatt fysisk riksplanering.

Vid sin behandling av propositionen 1978/79: 100 i vad avsåg mineralför-sörjning m. m. och viss del av propositionen 1978/79: 127 om åtgärder för att främja sysselsättningen i Norrbotten uttalade riksdagen bl. a. att det är betydelsefullt att gruvindustrin får förbättrade verksamhetsmöjligheter och att regeringen därför borde redovisa ett gruvpolitiskt handlingsprogram för riksdagen. Riksdagen uttalade sig också för en viss översyn av gruv- och mineralagstiftningen (prop. 1978/79: 100 bil. 17 och prop. 1978/79: 127 bil. 1, NU 1978/79: 41, rskr 1978/79: 325).

I regeringens proposition (1980/81: 90) om riktlinjer för energipolitiken aktualiserades vissa förenklingar m. m. i tillståndsförfarandet rörande koncession för undersökning och bearbetning av torvfyndigheter enligt lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter. I propositionen angavs bl. a. att länsstyrelserna avsågs ta över prövningen av dessa koncessions-ärenden från regeringen och statens industriverk. De planerade ändringarna föranledde ingen erinran från riksdagen. Dessa frågor har behandlats i den inom industridepartementet utarbetade promemorian (Ds I 1981: 17) Enklare regler om torvutvinning för energiändamål. Promemorian har remissbehandlats. Promemorian samt en förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1* resp. *bilaga 2*.

Riksdagen fattade våren 1981 beslut om en ny organisation inom mineralområdet (prop. 1980/81: 130, NU 1980/81: 43 och 67, rskr 1980/81: 349). Med stöd av regeringens bemyndigande den 26 februari 1981 tillkallades en organisationskommitté (I 1981: 02) med uppdrag att utreda vissa frågor om den mineralpolitiska verksorganisationen (Dir. 1981: 18 och 50). Kommittén har överlämnat bl. a. betänkandet (Ds I 1981: 20) Förslag till ny mineralpolitisk verksorganisation.

Som jag inledningsvis nämnde har en mycket omfattande utrednings-verksamhet på mineralområdet bedrivits de senaste åren. Inom industridepartementets verksamhetsområde har, förutom de nyss nämnda förslagen inom torv- och organisationsområdet, följande utredningsförslag m. m. lämnats.

Hösten 1977 överlämnade näringspolitiska rådets arbetsgrupp för råva-rufrågor rapporten (Ds I 1977: 8) Råvaror och råvarupolitik – underlag för svenska bedömningar.

Mineralpolitiska utredningen (MPU), som tillkallades år 1974, överlämnade år 1977 delbetänkandet (SOU 1977: 75) Industrimineral. Den publicerade under åren 1978 och 1979 rapporter om malmtillgångar och pros-

pektering, forskning och utveckling inom svensk mineralindustri samt miljöpåverkan och återställning vid mineralutvinning. Genom delbetänkandet (SOU 1979: 40) Malmer och metaller fullgjorde utredningen sin första uppgift att utarbeta långsiktiga prognoser över Sveriges försörjning med mineraliska ämnen för tiden till år 2000. MPU hade också till uppgift att på grundval av de gjorda prognoserna överväga om en ändrad inriktning eller utformning av mineralpolitiken är motiverad med hänsyn till samhällets långsiktiga behov. I sitt slutbetänkande (SOU 1980: 12) Mineralpolitik redovisade utredningen sina slutsatser. Betänkandena har remissbehandlats. En sammanfattning av betänkandet vad avser lagstiftning samt en förteckning över remissinstanser i denna del och en sammanställning av remissyttrandena beträffande lagstiftningsfrågorna bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3* resp. *bilaga 4*. En redogörelse för vissa andra av utredningens förslag samt remissyttrandena över dessa förslag har lämnats i regeringens proposition 1980/81: 130 (bilagorna 21 och 22) Industripolitikens inriktning m. m.

Regeringen uppdrog i april 1974 åt statens industriverk att utreda vissa frågor rörande utvinningen av sand och grus särskilt från havsområden. Industriverket har avlämnat sin slutrapport (SIND 1980: 1) Grus och sand på land och i hav. Verket har gjort en allmän översikt av landets grusförsörjning med avseende på tillgångarnas art och geografiska fördelning. Även konsumtionens utveckling och möjligheterna att utnyttja alternativa material till naturgrus har studerats, liksom förutsättningarna för en ökad utvinning av sand och grus från havsområden. Rapporten har remissbehandlats. En sammanfattning av rapporten samt en förteckning över remissinstanser och en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5* resp. *bilaga 6*.

På uppdrag av regeringen har industriverket också utrett vissa frågor rörande kalksten och dolomit (SIND PM 1977: 9) samt brytning av diabas (SIND PM 1977: 14) och alunskiffer (SIND PM 1978: 2–3). Industriverket har vidare gjort ett flertal s. k. länsutredningar som utgörs av genomgångar på länsnivå av geologisk uppbyggnad, kända mineralförekomster samt prospekteringsverksamhet. Sammanställningar har gjorts för bl. a. Västerbotten (1979), Jämtland (SIND PM 1980: 4), Västernorrland (SIND PM 1980: 18) och Gävleborg (SIND PM 1980: 19).

I utredningen (SIND PM 1981: 8) Malmfältens framtid har industriverket analyserat problemen i de norrbottniska malmfältregionerna. Denna analys utgör en del av bakgrundsmaterialet för den under år 1981 tillkallade utredningen (I 1981: 06) om utvecklingen på längre sikt av malmfältskommunerna i Norrbottens län (Dir. 1981: 33).

Industriverket har också på uppdrag av regeringen hösten 1981 utrett förutsättningarna för att avveckla statsgruvefälten.

Regeringen beslöt i juni 1978 att en delegation skulle inrättas för samråd mellan de i Mellansverige verksamma gruvföretagen, berörda samhällsor-

gan och arbetsmarknadens parter i frågor som rör den mellansvenska gruvindustrins förhållanden och utveckling. Delegationen fick också till uppgift att studera de möjligheter till på sikt lönsam verksamhet inom mellansvensk gruvindustri som finns eller kan skapas. Utredningsarbetet har bedrivits i nära samarbete med bl. a. berörda myndigheter och MPU. Delegationen har avlämnat sin huvudrapport (Ds I 1981: 2) i mars 1981. En sammanfattning av rapporten och delegationens rekommendationer bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 7*.

I betänkandet (SOU 1980: 23) Statligt kunnande till salu – export av tjänster från myndigheter och bolag – föreslogs åtgärder för att öka exporten av tjänster från bl. a. Sveriges geologiska undersökning (SGU). En sammanfattning av den del av betänkandet som rör SGU bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 8*. Flertalet av utredningens övriga förslag har tidigare behandlats av riksdagen (prop. 1980/81: 171, NU 1980/81: 58, rskr 1980/81: 426).

Förutom dessa utredningar har bl. a. sekretariatet för framtidsstudier utgett ett antal resurs- och råvarustudier. Vidare har synpunkter och förslag till åtgärder på mineralområdet förts fram i skrivelser från länsstyrelser, kommuner, organisationer, företag och enskilda.

I prop. 1981/82: 100 (bil. 17 s. 57) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition, för budgetåret 1982/83 beräkna till Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering samt information och dokumentation ett reservationsanslag av 35 617 000 kr., till Sveriges geologiska undersökning: Uppdragsverksamhet ett förslagsanslag av 1 000 kr., till Sveriges geologiska undersökning: Prospektering m. m. ett reservationsanslag av 7 969 000 kr., till Sveriges geologiska undersökning: Utrustning ett reservationsanslag av 5 000 000 kr., till Bergsstaten ett förslagsanslag av 1 799 000 kr., till Statens gruvegendom: Prospektering och brytvärdhetsundersökningar ett reservationsanslag av 72 077 000 kr. och till Statens gruvegendom: Egenomsförvaltning m. m. ett förslagsanslag av 6 371 000 kr.

Mot bakgrund av riksdagens av mig nämnda beslut framför allt beslutet våren 1981 om ny mineralpolitisk verksorganisation och med stöd av bl. a. det nämnda underlagsmaterialet anser jag det lämpligt att regeringen nu föreslår riksdagen vissa ytterligare åtgärder inom det mineralpolitiska området samt även redovisar den nya organisationen. Jag anhåller att nu få ta upp även budgetfrågorna för berörda myndigheter och organ, förutom för budgetåret 1982/83, även vissa budgetfrågor för innevarande budgetår samt vissa åtaganden för budgetåren 1983/84–1985/86.

2 Mineralpolitiken och dess förutsättningar m. m.

2.1 Mineralpolitiken — en del av industripolitiken

Svensk mineralpolitik har mycket gamla anor. Staten har traditionellt varit aktiv inom detta område. Landets industrialisering har i stor utsträckning baserats på inhemska råvaror. Svensk gruvindustri utgjorde också grunden för flera av Sveriges verkstadsföretag. Vi har även i dag större råvaruresurser än flertalet jämförbara industriländer. Vårt land producerar och exporterar fortfarande en betydande mängd råvaror, bl. a. mineralråvaror. I andra fall har förädlingsgraden successivt ökats. Basen för denna produktion och export av viktiga insatsvaror är inhemsk råvaruutvinning.

En livskraftig gruv- och mineralindustri är viktig för svenskt näringsliv. Förutom försörjningstrygghet i fråga om vissa metaller ger denna industri traditionellt sysselsättning i glesbygden. Den har regionalt och lokalt stor betydelse i samhällsekonomin. Svensk gruv- och mineralindustri har fortfarande också betydelse för viktiga delar av verkstadsindustrin. Den svenska gruvutrustningsindustrins utveckling har till stor del hängt samman med gruvindustrins utveckling.

Mineralpolitiken utgör en del av industripolitiken. Den allmänna målsättningen för industripolitiken utgör därför utgångspunkten även för mineralpolitiken.

I skrivelser den 21 maj och den 10 juni 1981 anmälde riksdagen sina beslut (NU 1980/81: 43, 67 och 64, rskr 1980/81: 349 och 425) med anledning av bl. a. prop. 1980/81: 130 om industripolitikens inriktning m. m. Den inriktning av industripolitiken som riksdagen godkänt innebär att industripolitiken skall främja ett decentraliserat ekonomiskt system byggt på marknadshushållningens principer och präglad av socialt ansvar och god resurshushållning. Ett sådant system möjliggör ett brett deltagande i beslutsprocessen och en smidig anpassning till lägen med nya förutsättningar. Också samhällets roll är viktig eftersom en marknadshushållning kräver samhällsfunktioner som stödjer eller korregerar marknadens funktionssätt.

Som övergripande industripolitiska mål i nuvarande ekonomiska läge gäller

- att öka produktionen av industrivaror och tjänster för att genom ökad export och minskad import bidra till den externa balansen,
- att öka effektiviteten i industrin för att därigenom lämna största möjliga resursutrymme åt andra samhällssektorer,
- att utveckla industrin så att den kan bidra till en regional balans och utnyttja undersysselsatta resurser,
- att medverka till att strukturomvandlingen sker i socialt acceptabla former.

Jag kommer i det följande att lämna förslag till ett flertal åtgärder på det mineralpolitiska området. Förslagen gäller huvudsakligen organisations-, budget- och lagstiftningsområdet.

Förslagen innebär betydelsefulla förskjutningar i mineralpolitikens innehåll bl. a. när det gäller möjligheterna till utvinning av industrimineral och legeringsmetaller i Sverige. Förslagen syftar också till en utökad export av tjänster m. m. inom mineralområdet.

Vid sidan av dessa förslag redovisar jag också vissa nyligen genomförda åtgärder samt andra förslag och initiativ av betydelse för mineralpolitiken som enligt vad jag har erfarit framläggs efter beredning i andra departement.

Innan jag närmare redovisar mina överväganden och förslag kommer jag att behandla de viktigaste utgångspunkterna för dem. Jag kommer därvid att ta upp bl. a. de delvis nya förutsättningarna för den fortsatta mineralpolitiken, gruv- och mineralindustrins nuvarande problem och möjligheter samt de restriktioner – nationella och internationella – i form av strukturproblem och andra begränsningar som finns för den svenska gruvnäringen. Jag behandlar härvid mineralresursernas nyttiggörande i ett brett perspektiv.

2.2 Förutsättningar för den fortsatta mineralpolitiken

Mineralpolitikens syfte är att skapa förutsättningar för en god försörjning av mineralråvaror för den svenska industrin. Politiken skall främja och möjliggöra nyttiggörandet av våra egna mineralresurser med fullt beaktande av miljökraven och kraven på ett effektivt resursutnyttjande. Mineralpolitiken skall också främja en god hushållning med mineralråvarorna. Även de regionalpolitiska hänsynen utgör en viktig faktor för mineralpolitiken.

Mineralpolitiken måste självfallet bedrivas inom ramen för vad som är förenligt med de samhällsekonomiska förutsättningarna och med den ekonomiska politiken.

Mycket av statens roll inom mineralpolitiken består av att man på olika sätt underlättar för industrins egen utveckling genom grundläggande geologisk kartering, genom prospektering, genom forskning och utveckling och genom stöd i olika former för att hjälpa företagen inom landet och i utländska engagemang. Självfallet spelar härvid myndighetsorganisationen och lagstiftningen inom mineralområdet en viktig roll.

Som jag inledningsvis nämnde har ett flertal utredningar och rapporter framlagts under de senaste åren. Det mest omfattande materialet har lagts fram av *mineralpolitiska utredningen (MPU)*. MPU överlämnade år 1977 delbetänkandet (SOU 1977: 75) Industrimineral. Den publicerades under åren 1978 och 1979 rapporter om malmtillgångar och prospektering, forskning och utveckling inom svensk mineralindustri samt miljöpåverkan och återställning vid mineralutvinning.

Genom delbetänkandet (SOU 1979: 40) Malmer och metaller fullgjorde utredningen sin första uppgift att utarbeta långsiktiga prognoser över Sve-

riges försörjning med mineraliska ämnen för tiden till år 2000. I sitt slutbetänkande (SOU 1980: 12) Mineralpolitik som lades fram i april 1980 redovisade utredningen sina slutsatser.

MPU:s material har vid flera tillfällen utgjort beslutsunderlag för särskilda statliga insatser. Bl. a. har statens industriverk givits ökade resurser för utrednings- och prognosarbete inom mineralområdet (prop. 1978/79: 100 bil. 17, NU 1978/79: 59, rskr 1978/79: 415). Vidare har satsningar på ökad prospektering efter legeringsmetaller och industrimineral (prop. 1980/81: 100 bil. 17, NU 1980/81: 43 och 67, rskr 1980/81: 349) beslutats.

När MPU tillkallades år 1974 sågs försörjnings- och hushållningsfrågorna på mineralområdet som de viktigaste. Bakgrunden härtill var den debatt om tillväxtens gränser och naturtillgångarnas befarade otillräcklighet som följde i den s. k. Romklubbens spår samt erfarenheterna från oljekrisen 1973/74 och farhågor för att liknande händelser skulle inträffa på andra råvaruområden.

MPU framhåller att det under arbetets gång skedde en tyngdpunktsförskjutning i debatten. Den kom att i större utsträckning handla om strukturfrågor och om svensk industris konkurrensförutsättningar på lång sikt. Denna tyngdpunktsförskjutning har påverkat inriktningen av förslagen. Struktur- och konkurrensfrågorna framstod som de mest angelägna för en mineralpolitisk utredning. Detta innebär enligt MPU inte att andra delar av mineralpolitiken behandlats summariskt; snarare betyder det att förslagen i dessa delar påverkats av den tonvikt MPU lagt på de rent industripolitiska frågorna.

I många andra industriländer behandlas enligt MPU sålunda mineralpolitiska frågeställningar så gott som helt från försörjningspolitiska utgångspunkter. Detta är enligt utredningen knappast aktuellt för svensk del.

En annan möjlighet skulle enligt MPU varit att lägga tyngdpunkten på hushållningsfrågorna. En del tolkar begreppet som en uppmaning att vara sparsam med resurserna överhuvudtaget och menar enligt MPU att denna sparsamhet borde vara det övergripande målet för mineralpolitiken. Till grund för den åsikten ligger enligt utredningen sannolikt uppfattningen att vi går mot en världsomfattande brist på råvaror. Andra menar, anför MPU, att innebörden av begreppet är att utnyttjandet av mineraltillgångarna bör fördelas över tiden på ett sätt som maximerar det förväntade samhällsekonomiska intäktsöverskottet av utvinningen.

Utredningen har inte kunnat konstatera någon risk för resursuttömning globalt sett. Utredningen tror inte heller att det överhuvudtaget för närvarande är möjligt att förutse omständigheter som motiverar produktionsbegränsningar. Den tekniska utvecklingen i fråga om exploatering av mineraltillgångar går alltför snabbt, och konsumtionsmönstren förändras alltför hastigt, för att det skall vara möjligt att göra bedömningar av detta slag. Mer praktiskt och relevant enligt MPU är förmodligen att sträva efter en hushållning som minimerar storleken av de investeringar som måste göras

för att uppnå en viss produktionsnivå. I praktiken innebär detta att man strävar efter att göra mineralutvinningen, när den väl påbörjats, så uthållig som möjligt. Ett problem i detta sammanhang är, framhåller MPU, att investeringar i samhällsbyggande har en väsentligt längre livslängd än de anläggningar och maskiner som används vid mineralutvinning. En anpassning av utvinningstakten till vad som är motiverat från företagsekonomisk synpunkt kan alltså leda till samhällsekonomiska förluster på grund av ineffektivt utnyttjande av samhällskapitalet. Från samhällets synpunkt är det angeläget att samhällsekonomiska förluster undviks. MPU anser att det därför kan vara värt att satsa ganska mycket på att förlänga brytningstiden i en gruva eller ett gruvdistrikt. Dessa konstateranden kan emellertid, även om de är viktiga, enligt utredningen inte läggas till huvudsaklig grund för mineralpolitiken.

Det överordnade industripolitiska målet på mineralområdet bör enligt utredningen vara att skapa förutsättningar för en livskraftig mineralindustri. Dessutom bör strävan vara att upprätthålla en bred produktion med hela tillverkningskedjor inom landet. Orsaken till att MPU anser produktionen av mineralråvaror vara så viktig är inte dess betydelse för den totala sysselsättningen då endast ca 1 % av de industrisysselsatta i Sverige arbetar inom gruvindustrin. I stället har MPU sett till mineralutvinnings stora betydelse från regionalpolitisk synpunkt. Flera orter i Sverige är helt beroende av mineralsektorn för sin fortsatta existens. Även i framtiden erbjuder mineralutvinningen enligt MPU goda möjligheter att skapa sysselsättning i glesbygderna, vilka omfattar större delen av Sveriges landyta. Produktionstillskott i mineralsektorn har också positiva effekter på handelsbalansen, bl. a. genom ersättning av import, även om branschens betydelse för vår export har minskat. MPU framhåller vidare att produktionen i mineralsektorn ger positiva effekter på utvecklingen i andra industribranscher. Sambanden mellan gruvindustrin och den kemiska industrin växer sig allt starkare efter hand som nya produkter tas fram ur gruvorna. En ökad utvinning av olika icke-metalliska mineral kan ge den kemiska industrin tillgång till jämförelsevis billiga råvaror på nära håll. Den del av verkstadsindustrin som tillverkar utrustning för mineralsektorn är också enligt MPU i viss utsträckning beroende av mineralutvinningen i Sverige. Denna mineralutvinning förser gruvutrustningsindustrin med en hemmamarknad och med samarbetspartners i utvecklingsprojekt. Förekomsten av en diversifierad gruv- och mineralindustri i Sverige förbättrar också förutsättningarna att lyckas med export av större, mer kompletta projekt på mineralsidan.

Sverige bör därför enligt utredningen sträva efter en mineralsektor som är tekniskt avancerad, rikt varierad (så varierad som möjligt med hänsyn till våra geologiska förutsättningar) och flexibel så att den snabbt kan anpassa sig till ändrade förutsättningar. Detta kräver bl. a. att företagen har goda finansiella resurser så att de kan motstå de påfrestningar som de

tidvis starka variationerna i priserna och efterfrågan på produkterna ger upphov till i denna bransch. Dessutom, framhåller MPU, bör politiken inriktas på att skapa förutsättningar för en uthållig produktion som kan bidra till att upprätthålla sysselsättningen i glesbygderna.

Bland MPU:s viktigaste slutsatser i övrigt kan nämnas att den totala årliga svenska malmproduktionen, som åren 1955–1975 ökade från 21 miljoner ton till 51 miljoner ton, under tiden fram till år 1985 enligt MPU:s prognoser väntas öka i betydligt långsammare takt, till 57 miljoner ton. År 2000 bedöms produktionen vara 61–62 miljoner ton. Järnmalmproduktionen väntas bara öka mycket långsamt, medan större ökning förutses för koppar, zink och volfram. Prisökningar på flera metaller väntas medföra att värdet av produktionen ökar snabbare än produktionsvolymen. Antalet anställda i gruvindustrin skulle med denna produktionsutveckling minska från 12 880 år 1977 till 10 600–11 000 år 1985 och till 8 500–8 900 år 2000.

MPU framhåller att den svenska utrikeshandeln med metaller är betydande. Under den senaste tioårsperioden har utrikeshandeln med kvalificerade industrimineral, malmer och metaller, inklusive mellanprodukter samt halvfabrikat av metaller, svarat för 10–15% av Sveriges utrikeshandel. Andelen minskar dock långsamt. Värdet av exporten uppgick år 1978 till 9,6 miljarder kr. vilket utgjorde knappt 10% av den totala exporten.

Den svenska förbrukningen av metaller väntas enligt MPU öka långsammare i framtiden än hittills. De metaller som väntas få den snabbaste förbrukningsökningen är lättmetallerna titan och magnesium, som används i konstruktioner där låg vikt är angeläget, samt legeringsmetallerna krom, molybden, volfram, kobolt och vanadin, som används i bl. a. hårdmetall- och specialstålindustrin.

Vad gäller försörjningen med metaller konstaterar MPU att den svenska produktionen i framtiden förmodligen kommer att svara för en mindre del av försörjningen. De mest "kritiska" metallerna från försörjningssynpunkt sägs vara legeringsmetallerna molybden, volfram och kobolt. Därefter följer legeringsmetallerna mangan, krom och nickel samt titan. Försörjningssituationen för dessa sju metaller är sådan att det enligt MPU finns anledning att hålla den under särskild uppsikt. De viktigaste bakomliggande faktorerna är för mangan, krom, volfram, kobolt och titan koncentrationen av produktionen till u-länder och statshandelsländer. För kobolt bidrar till MPU:s bedömning att ett enda företag svarar för större delen av världsproduktionen. För nickel och molybden har företagskoncentrationen och sannolikheten för kartelliknanden samarbete mellan företagen varit avgörande för bedömningen.

För egen del delar jag MPU:s uppfattning att det överordnade industripolitiska målet på mineralområdet är att skapa förutsättningar för en livskraftig mineralindustri. Detta ligger också till grund för mina överväganden i det följande. Som jag tidigare anförde bör också mineralpolitikens syfte

vara att skapa förutsättningar för en god försörjning av mineralråvaror för den svenska industrin.

En viktig målsättning för råvarupolitiken sådan den har utformats i de större industriländerna under senare år har också varit att just trygga den egna försörjningen med mineralråvaror. Många länder, däribland Sverige, har en industrisektor som är starkt beroende av en störningsfri försörjning med råvaror. Metallerna ingår direkt eller indirekt i en stor del av industriproduktionen. Sverige tillhör de länder som har en relativt sett hög förbrukning av mineralråvaror. För t. ex. legeringsmetallen nickel är den per capita högst i världen. Vi är i många avseenden helt beroende av import men är för vissa råvaror, t. ex. järnmalsprodukter, fortfarande relativt stora nettoexportörer.

Stål-, verkstads- och byggnadsindustrin i Sverige förbrukar stora mängder kolstål, legerat stål och hårdmetall. Stora delar av förbrukningen importerar i form av råvaror eller färdiga produkter. Såväl omsorgen om handelsbalansen som försörjningstryggheten för vissa betydelsefulla råvaror gör det angeläget att förutsättningarna för inhemsk lönsam produktion kontinuerligt prövas. Vår import av legeringsmetaller i form av ferrolegeringar, malmkoncentrat och metaller uppgår f. n. till ungefär 2 miljarder kr. per år. Vi bryter i Sverige f. n. bara en mindre mängd volfram och importerar därutöver hela vårt behov av legeringsmetaller. Också vår import av industrimineral uppgår, som jag senare kommer att redogöra för, till mycket stora belopp. På grund av vår stora utrikeshandel har vi också ett särskilt intresse av att inte importera inflation genom kraftigt fluktuerande råvarupriser. Höjda råvarupriser ger prishöjningar på mellan- och slutprodukter. Motsvarande sänkningar slår erfarenhetsmässigt inte igenom i alla led i samma utsträckning när råvarupriserna sänks. Prisfluktuationerna på några råvaror på de internationella marknaderna har varit stora och även accentuerats under 1970-talet. Det finns enligt flertalet bedömare ingen anledning att vänta någon större förändring mot stabila priser under 1980-talet. Man kan således förvänta sig fortsatta kraftiga prisfluktuationer vilka ytterligare kan förstärkas av oro på valutamarknaderna och den ökade mängden likvida medel som under åren 1980 och 1981 fann vägen även till råvarubörserna.

Behovet av råvaror till industriproduktionen ökar om den ekonomiska tillväxten fortsätter och produktionsstrukturen inte drastiskt förändras. Ett viktigt sätt för företagen att trygga sin egen försörjning är att ingå långtidskontrakt med leverantörer från olika länder. Denna ökade leveranstrygghet uppnås i regel på bekostnad av något högre inköpspriser. Behovet av råvaror kan också tillgodoses genom deläggande i utländska fyndigheter och olika former av samarbetsavtal innefattande leveransåtaganden. Båda dessa vägar är nödvändiga men har för vissa metaller lett till ett beroende av politiskt instabila länder och områden. Även om formerna för försörjningen med mineralråvaror till svenska företag hittills inte inne-

burit några större problem kan detta beroende innebära betydande risker för bristsituationer och påverkan från kraftiga prisfluktuationer.

Ett från handels-, industri- och sysselsättningspolitisk synpunkt bättre alternativ är om våra inhemska resurser kan nyttiggöras till konkurrenskraftiga priser. Under förutsättning att det finns tillräckliga volymer av olika mineral i Sverige som tekniskt, ekonomiskt och miljömässigt kan utvinnas, kan således en bearbetning av dessa ge betydande fördelar. Detta kräver förutom en fortsatt inventering av resurserna och utveckling av utvinnings- och processteknik även en fortsatt forskning kring möjligheterna till ökad substitution och även återvinning. Inte minst de kraftigt ökade energikostnaderna gör enligt många bedömare substitutionsmöjligheterna och en framsynt materialutveckling till ett expansivt område för teknikutveckling.

Den primära åtgärden är dock ännu *prospektering*. Någon systematisk prospektering förekom inte i Sverige före första världskriget. Den brist på vissa metaller m. m. som världskriget medförde för Sverige blev den direkta anledningen till statens satsningar. I samband med igångsättandet av en allmän inventering av de geologiska förhållandena i Jämtland och Västerbotten påbörjades statens prospektering.

Med tanke på förräntningskraven och gruvprojektens mycket långsiktiga karaktär utgör prospektering en ekonomiskt riskfylld verksamhet som kräver uthållighet också under konjunkturväxlingar och därmed sammanhängande likviditetsproblem inom gruvindustrin. Detta medför att en tillräckligt hög prospekteringsvolym ej uppnås utan statligt stöd, dels i form av direktfinansierad statlig prospektering, dels i form av grundläggande geologisk kartering för att underlätta företagens egen prospektering och dels i form av stöd för forskning och utveckling inom mineralsektorn. Jag kommer därför i det följande att förorda en fortsatt hög aktivitet från staten inom dessa områden.

Jag vill kraftigt understryka prospekteringsens syfte, nämligen att lägga grunden för nya eller öka den ekonomiska livslängden hos befintliga gruvor och mineralindustrier. En effektiv prospektering som skall uppfylla den nämnda målsättningen och som skall utgöra en del i en sammanhängande process ställer krav på den samlade prospekteringsinsatsens omfattning men även på förnyelse av arbetsmetodik och inte minst organisation. Prospekteringen i Sverige är i dag inne i ett nytt skede. Ett ökat behov av förankring i ämnesområden som t. ex. ekonomi, datateknik och operationsanalys har snabbt växt fram efter hand som kostnaderna för prospektering ökat och inriktningen ändrats. Även undervisning och forskning inom geologin och angränsande områden påverkas av denna strukturförändring. För att styra en effektiv prospektering krävs samarbete mellan prospekterarna och den som besitter gruvindustriell sakkunskap beträffande bl. a. metall- och mineralmarknaderna, brytningsteknik, mineralprocesser, transporter och inte minst miljöfrågor. Mot bakgrund av denna syn

på prospekteringsprocessen kommer jag senare när jag tar upp vissa organisationsfrågor att föreslå vissa åtgärder för en ökad effektivitet inom den statliga prospekteringen både vad gäller styrningen och utförandet av prospekteringen.

Mineralexportens tyngd och betydelse i vår totala export har minskat. Huvudsakligen får denna relativa förskjutning tillskrivas landets fortskridande industrialisering. Vår andel av världsmarknaden för mineral har emellertid också minskat i takt med att länder med rikare och mera lättillgängliga mineralfyndigheter har ökat sin produktion. Det sagda gäller framför allt järnmalm. Från att så sent som på 1950-talet ha varit världens främsta leverantör av järnmalm, har Sverige nu en marknadsandel av ca 5%. Exporten av järnmalm går framför allt till den europeiska stålindustrin. De stora järnmalmsexportörerna är nu Australien, Canada (vilkas primära marknader är Japan respektive USA) och Brasilien (som säljer stora kvantiteter i Europa och vars produktionskapacitet fortsätter att öka kraftigt).

Gruvindustrin i Sverige genomgår f. n. en kraftig strukturförändring. Den tar sig uttryck i dels en minskad järnmalmproduktion, dels en ökad sulfidmalmsproduktion för basmetallerna koppar, zink och bly. Även för legeringsmetaller, ädelmetaller och industrimineral föreligger möjligheter till en ytterligare ökad produktion. En mycket långsiktig trend är enligt flera bedömare en successiv minskning av efterfrågan på vissa traditionella metaller till förmån för andra material som aluminium, kompositmaterial och keramer, som oftast baserar sig på industrimineral. Här kan finnas långsiktiga möjligheter att i Sverige tillgodogöra råvaror som därmed får nya eller bredare användningsområden. Forskning kring olika möjligheter till substitution pågår sedan länge i betydande omfattning i Sverige liksom om olika återvinningsproblem.

Det är enligt min mening angeläget att pröva den långsiktiga affärsverksamheten i en utvidgad produktion i Sverige av främst vissa legeringsmetaller. Såväl de strukturella förutsättningarna som de konjunkturellt betingade prisfluktuationerna på de internationella mineralmarknaderna bör därvid beaktas och vägas in i förutsättningarna för en lönsam breddning av gruvindustrin i Sverige.

Sulfidmalmsbrytningens lönsamhet påverkas kraftigt av metallprisernas förändringar på världsmarknaden. Särskilt koppar är föremål för stora prisfluktuationer. Priserna på de viktigaste av de metaller som utvinns av malm från de svenska sulfidmalmsgruvorna bör, enligt flertalet bedömare, under hela 1980-talet ligga på en sådan nivå att de svenska sulfidmalmsgruvorna erhåller god lönsamhet. Branschen kännetecknas av en omfattande integration framåt i förädlingsledet. Ett företag, Boliden Mineral AB, intar en dominerande ställning inom sulfidmalmsindustrin.

De svenska järnmalmgruvornas konkurrenskraft har successivt försämrats. Orsakerna härtill är flera. Stora dagbrottsgruvor med lägre kostnader

för brytning och olika transporter samt större möjligheter att möta kostnadsstegringar än de svenska gruvorna har öppnats i andra länder. Sänkta sjöfraktskostnader, bl. a. beroende på större tonnage har ytterligare stärkt dessa gruvors konkurrenskraft på den västeuropeiska marknaden. Det senaste året har dock priserna på sjöfrakter ökat. Denna relativa förbättring i konkurrenskraft för de svenska järnmalmgruvorna kan dock endast marginellt uppväga det kostnadsgap som föreligger. De svenska järnmalmerna är vidare till stor del fosforrika. Antalet stålverk som använder sådana malmer har under senare år minskat, bl. a. beroende på utvecklingen av mindre kostnadskrävande processer för järnframställning från icke-fosformalmer.

Järnmalmgruvindustrin i Sverige karaktäriseras av att ett fåtal stora enheter svarar för huvuddelen av både produktion och antal anställda. Det statliga Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB) dominerar helt branschen och har sin verksamhet koncentrerad till relativt få men stora gruvor i norra Svergie.

Problemen för svensk järnmalmgruvindustri gäller i högsta grad för Mellansverige. Export av järnmalm till lönsamma priser har under de senaste åren ej varit möjlig för de mellansvenska järnmalmgruvorna. Efterfrågan är till stora delar begränsad till förbrukare inom Sverige. Kvarvarande gruvor i drift ägs av SSAB Svenskt Stål Aktiebolag.

Det finns dock, enligt flertalet bedömare, förutsättningar för att sysselsättningen kan öka inom sulfidmalmgruvindustrin i Mellansverige till följd av att nya fyndigheter har upptäckts. Både staten och gruvindustrin satsar också stora belopp på prospektering efter ytterligare fyndigheter i Mellansverige.

Regeringen inrättade sommaren 1978 en delegation för samråd mellan de i Mellansverige verksamma gruvföretagen, berörda samhällsorgan och arbetsmarknadens parter i frågor som skulle beröra den mellansvenska gruvindustrins förhållanden och utveckling. Arbetet skulle bedrivas under en begränsad tid i nära samarbete med berörda myndigheter och mineralpolitiska utredningen.

En väsentlig uppgift för delegationen blev att prioritera olika projekt inom gruvnäringen i Mellansverige. Detta innefattade en kartläggning av utvecklingsarbete inriktat mot speciella fyndigheter.

En annan väsentlig uppgift blev att undersöka i vad mån en bättre arrondering av befintliga utmål kan ge underlag för en utvidgad brytning vid några fyndigheter eller nyöppnande av någon gruva. Väsentligt var också att delegationen skulle söka åstadkomma en samordning av de resurser som finns i Mellansverige för prospektering och fyndighetsundersökning samt verka för att resultaten av dessa undersökningar utnyttjas på ett så rationellt sätt som möjligt.

Sommaren 1979 fick delegationen i uppdrag av regeringen att granska även vissa förslag beträffande SSAB:s anläggningar i Grängesberg. Upp-

draget föranleddes av riksdagens beslut våren 1979 med anledning av propositionen 1978/79: 126 om medel för tidigareläggning av vissa investeringar inom SSAB, m. m. (NU 1978/79: 43, rskr 1978/79: 369).

Delegationens arbete med att granska den mellansvenska gruvindustrins läge och föreslå lämpliga åtgärder ledde bl. a. till att riksdagen våren 1980 beslöt om särskilda medel för statens medverkan i ett prospekterings- och undersökningsprojekt i Stollbergsfältet tillsammans med AB Statsgruvor (prop. 1979/80: 125 bil. 11, NU 1979/80: 71, rskr 1979/80: 379).

LKAB:s och SSAB:s problem inom järnmalmsområdet har nyligen behandlats i riksdagen (prop. 1981/82: 56, NU 1981/82: 13, rskr 1981/82: 82). Riksdagen beslöt därvid bl. a. en omfattande finansiell rekonstruktion av LKAB samt en höjning av det egna kapitalet i SSAB. Jag går därför inte närmare in på dessa frågor i detta sammanhang.

Svensk gruv- och mineralindustri liksom gruvutrustningsindustrin har enligt min mening stora förutsättningar att lyckas med export av hela projekt inom mineralområdet. Olika myndigheters och andra organs insatser kan härvid vara av stort värde. Kartering, prospektering och projektering är nyckelfaser i gruvprojekten, liksom ofta frågor om den infrastrukturella utbyggnaden. Här finns goda möjligheter till avsättning för svensk industri samt inte minst tjänsteexport från svenska myndigheter som t. ex. Sveriges geologiska undersökning (SGU). Jag återkommer till dessa frågor i det följande.

Jag förordar att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag nu anfört om mineralpolitiken.

2.3 Svensk gruv- och mineralindustri

MPU har i sina olika betänkanden och rapporter utförligt redogjort för och analyserat gruv- och mineralindustrin samt även belyst förhållanden rörande enskilda metaller och mineral i form av prognoser och statistik m. m. Jag skall därför nu endast översiktligt, som en bakgrund till mina överväganden i det följande, redogöra för utvecklingen under de allra senaste åren samt även ge en aktuell bild av den viktigare delen av svensk gruv- och mineralindustri.

Malmproduktionen vid de svenska järnmalmsgruvorna har under år 1981 minskat med ca 15 % jämfört med år 1980. Sulfidmalmsproduktionen har emellertid ökat med ca 22 %.

Den totala mängden järnmalmsprodukter och behandlad sulfidmalm var 37,8 milj. ton (1980: 38,8 milj. ton). Under det hittills bästa året, 1974, var mängden 47,3 milj. ton.

Av övriga malmer producerades under år 1981 ca 14,6 milj. ton råmalm, en ökning med ca 2,6 milj. ton jämfört med år 1980.

Den svenska järnmalmsexporten var under år 1981 den lägsta sedan år 1959. Orsaken är den låga produktionsnivån inom EG:s stålindustri, till

vilken ca 75 % av de svenska malmleveranserna går. Vid slutet av år 1981 uppgick lagren till ca 10,7 milj. ton, en ökning med ca 3,1 milj. ton sedan föregående årsskifte. Leveranserna av järnmalmprodukter uppgick till 20,1 milj. ton (1980: 24,5 milj. ton). Till hemmamarknaden levererades därav 2,3 milj. ton (3,4 milj. ton 1980 och 4,2 milj. ton 1979). Norrbottensgruvorna svarade år 1981 för 94 % av exporten och 59 % av leveranserna till hemmamarknaden. Motsvarande siffror för år 1980 var 94 % resp. 39 % och för år 1979 94 % resp. 37 %. Av leveranserna från mellansvenska gruvor gick 52 % på export (38 % år 1980 och 37 % år 1979).

Industrimineral utgör en vid sidan av metaller särskild mineralgrupp. MPU har i sitt betänkande (SOU 1977: 75) Industrimineral redogjort för industrimineralsektorn. MPU pekar på att för denna grupp är avgränsningarna glidande. Industrimineral kan anges vara alla de mineral, bergarter och jordarter som bryts i annat syfte än för sitt metall- eller bränsleinnehålls skull.

MPU konstaterar att industrimineral kan omfatta allt från sådana överallt förekommande bulkvaror som grus och sten med ett tonpris på ett par tiotal kronor till diamanter med ett tonpris på ca 350 milj. kr. Denna blandning är ett av de utmärkande kännetecknen för industrimineralsektorn. Ett annat är den synnerligen varierande användningen av dessa mineral inom det moderna industrisamhället. Järn- och stålindustri, kemikalieindustri, cellulosa- och pappersindustri, färg- och gummiindustri – för att bara nämna några av de viktigaste – skulle inte kunna fungera utan industrimineral som byggstenar i tillverkningen eller som hjälpmedel i processerna. Det moderna jordbruket, som kräver tillskott av stora mängder av de livsuppehållande grundämnena kalium, fosfor och kalcium, är beroende av industrimineral som råvarukälla för dessa ämnen. Hus, vägar och gator samt många av de förbrukningsartiklar som direkt omger människan som t. ex. glas och porslin utgår helt eller delvis från industrimineral som basråvara.

För att kunna ge överblick över de mineral som ingår i denna grupp utgår MPU från en uppdelning av industrimineral med utgångspunkt från mineralens funktion i den slutliga användningen och drar därför en skiljelinje mellan kemikaliska och fysikaliska industrimineral. Detta innebär att de kemikaliska industrimineralen, som har sin främsta användning inom kemikalie- och gödselmedelsindustrin, keramisk industri och metallurgisk industri, används för sin kemiska sammansättnings skull, alltså som bärare av vissa grundämnen. De fysikaliska egenskaperna är mindre viktiga, eftersom materialet vanligen undergår kemisk omvandling och inte uppträder i den slutliga produkten i sin ursprungliga form.

De fysikaliska industrimineralen däremot, framhåller MPU, utnyttjas direkt som de är eller ingår som en av flera komponenter i en slutprodukt. Ofta ställs specifika krav på produkten i fråga om kornstorlek och kornstorleksfördelning, kornform, lyster och andra egenskaper. I många fall

förekommer skilda kvaliteter av produkten på marknaden och en anpassning till olika kunders krav sker ofta för att tillfredsställa särskilda behov. Denna form av produktdifferentiering är inte lika vanlig inom sektorn kemikaliska industrimineral, även om det även där förekommer olika sorter av materialen. Ofta handlar det inom gruppen kemikaliemineral om betydande förbrukningskvantiteter för den enskilda konsumenten, t. ex. en kemisk basindustri eller ett stålverk, och som en följd därav är integration mellan förbrukare och råvaruled vanlig. Inom sektorn fysikaliska industrimineral, som präglas av en mycket differentierad avnämningstruktur med förhållandevis små förbrukningskvantiteter för de enskilda förbrukarna, är däremot sådan integration mindre vanlig.

Utredningen menar att en ofullständig statistik inom detta område omöjliggör en närmare analys av industrimineralproduktionen med avseende på industristruktur, regional fördelning, sysselsättning osv. Utredningens beräkningar för mitten av 1970-talet pekade dock på att antalet anställda låg mellan 1000 och 1500 personer och att den svenska produktionen av industrimineral då hade ett värde om uppskattningsvis 1,3 miljarder kr. Importen av industrimineral i råvaruform uppgick till ca 600 milj. kr. och i form av mellanprodukter och färdigprodukter till ca 1,5 miljarder kr. Exporten av kvalificerade industrimineral, dvs. exklusive ballastmaterial som sten, grus och sand var vid denna tid relativt obetydlig, ca 40 milj. kr. och dominerades av kvarts, kvartsit och kalksten. Exporten av produkter som i huvudsak baserades på industrimineral uppgick till knappt en miljard kronor.

Under åren 1978–1980 har importen av oförädlade industrimineral, såvitt kan utläsas av importstatistiken, ökat såväl vad avser kvantitet som värde. Kaolin, koksalt och kaliumsalter svarar för omkring 40% av denna import som för år 1980 kan beräknas till en knapp miljard kr. Importen av kaolin som år 1980 uppgick till ca 150 milj. kr. har värdemässigt i det närmaste fördubblats under dessa år trots en viktmissigt sett relativt konstant import.

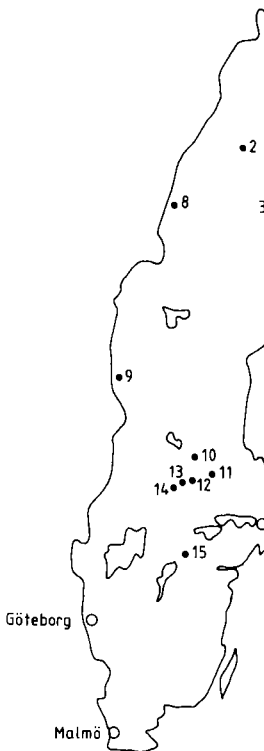
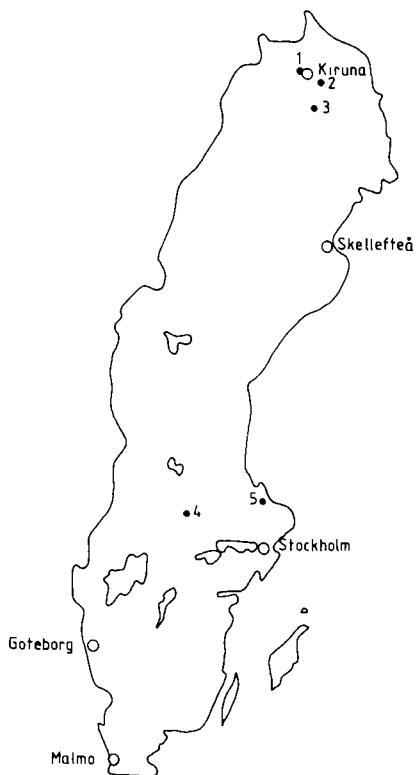
Järnmalmsverksamheten inom *LKAB* består av järnmalmsbrytning och förädling vid tre gruvor i Norrbotten, nämligen Kiirunavaara, Svappavaara och MalMBERGET samt av verksamheten vid hamnarna i Narvik och Luleå.

Malmen bryts under jord i Kiirunavaara och i dagbrott i Svappavaara. Produktionskapaciteten i Kiirunavaara ligger på ca 18 milj. ton färdiga produkter per år. Malmen är en blandning av låg- och högfosformalmer och har en genomsnittshalt av ca 60 % järn och 0,9 % fosfor. All råmalm vidareförädlas genom sovring till styckemalm och mull av hög- och lågfosforkvalitet. Den malm som används för pelletstillverkning anrikas före pelletisering, varvid fosforhalten nedbringas till lämplig nivå. Det nya pelletsverket i Kiruna har en årskapacitet på 3,5 milj. ton pellets.

Produktion av apatit har helt nyligen påbörjats sedan en investering i ett nytt apatitverk genomförts. Denna produktion baseras på det fosforhaltiga avfallet från anrikningsverket.

Järnmalmgruvor i drift den 1 februari 1982.

Icke-järnmalmgruvor i drift

- 1 Kirunavaara malmfält
- 2 Svappavaara (Leveäniemi)
- 3 Malmberget (Gällivare)
- 4 Grängesberg
- 5 Dannemora

- 1 Aitik
- 2 Laisvall
- 3 Kristinebergfältet
- 4 Näsliden
- 5 Uddengruvan
- 6 Renström
- 7 Långsele – Långdal
- 8 Stekenjokk
- 9 Vassbo-Guttusjön*
- 10 Falu gruva
- 11 Garpenbergfältet
- 12 Stollbergfältet*
- 13 Saxberget
- 14 Yxsjöberg
- 15 Zinkgruvan (Åmmeberg)

* Driften avslutas under år 1

Källa: Statens industriverk.

Malmen i Kiruna har ett djupgående till minst 1 500 meter och tillgångarna ovan detta djup uppgår till ca 1 800 miljoner ton, vilket vid nuvarande brytningstakt ger fyndigheten en teoretisk återstående livslängd på betydligt mer än 50 år. De totala malmtillgångarna ned till 1 000-metersnivån medger brytning i ytterligare ca 30 år.

I Svappavaara bryts malmen i dagbrott. Årskapaciteten för färdiga produkter är ca 3 milj. ton, varav ca 2,7 milj. ton pellets. Den återstående malmreserven uppskattas till ca 150 milj. ton varav ca 100 milj. ton tekniskt kan brytas i dagbrott. Med nuvarande brytningstakt ger detta en teoretisk livslängd på ca 30 år för dagbrottsbrytningen.

Malmen från Kiruna levereras över företagets malmhamn i Narvik och exporteras till främst Belgien/Luxemburg, Västtyskland och Frankrike som tillsammans tar drygt 80 % av leveranserna.

I gruvan i Malmberget bryts malmen under jord. Malmtillgångarna uppskattas till ca 600 milj. ton. Ned till 815-metersnivån har malmreserven beräknats till ca 330 milj. ton, varför gruvans teoretiska livslängd till detta djup uppgår till knappt 30 år förutsatt att hela malmarean utnyttjas. I Malmberget finns malmbehandlingsanläggningar för framställning av slig och pellets.

Produktionskapaciteten är ca 7 milj. ton färdiga produkter per år, inkl. en pelletskapacitet på närmare 3 milj. ton. All malm förädlas till lågfosfor-sligor och pellets. Bland lågfosfor-sligorna ingår specialsliger, som används inom bl. a. järnpulvermetallurgin och den kemiska industrin.

Produkterna från Malmberget levereras både över Luleå malmhamn och över hamnen i Narvik. Malmbergsrörelsens huvudmarknad är länderna kring Östersjön. Utanför Östersjön är Frankrike och Nederländerna de viktigaste kundländerna. Inom Sverige sker leveranser till SSAB i Luleå och Oxelösund samt till Höganäs AB.

LKAB:s järnmalmkapacitet uppgår sammanlagt till ca 28 milj. ton per år färdiga produkter inkl. pelletskapacitet på drygt 9 milj. ton.

Produktionen och leveranserna av järnmalm har under de senaste åren utvecklats enligt följande.

	1979	1980	1981
Produktion, milj. ton	23,6	24,1	20,6
Leveranser, milj. ton	26,7	21,1	18,2

LKAB har under en följd av år försökt bredda sin verksamhet till att omfatta områden även utanför järnmalmverksamheten. Dessa satsningar, som inneburit betydande insatser på prospektering och projektverksamhet, har resulterat i inriktning på annan gruv- och mineralverksamhet samt satsningar inom energiområdet.

LKAB äger samtliga aktier i *AB Statsgruvor* som bryter sulfidmalm och volframmineralet scheelit i Bergslagen samt i *AB Forshammars Bergverk* som bryter och förädlar industrimineral (fältspat, kvartsit, kvarts) i Bergslagen och Dalsland. År 1977 bildades *LKAB Prospektering AB* som bedriver prospekteringsverksamhet och *LKAB International AB* som bedriver internationell konsultverksamhet. Under år 1980 bildades dotterbolaget *Viscaria AB* som kommer att svara för verksamheten i den nya kopparmalmsgruvan Viscaria.

LKAB är vidare delägare i bl. a. *AB Svensk Alunskifferutveckling (ASA)*.

Järnmalmsrörelsen utgör den helt dominerande delen av LKAB:s verksamhet. Företaget anser därför att det är väsentligt att resurser och kapacitet så långt möjligt kan koncentreras på denna verksamhet.

LKAB-koncernen har f. n. ca 7 200 anställda. Sedan mitten av 1970-talet har personalstyrkan inom järnmalmsrörelsen minskat med ca 1 600 personer.

Koncernens rörelseintäkter var år 1980 ca 2,3 miljarder kr. Resultatet efter finansiella intäkter och kostnader blev detta år – 352 milj. kr.

Bolidenkoncernen är landets ledande industrigrupp när det gäller framställning av icke-järnmetaller och därmed integrerad kemisk industri. Koncernen bedriver sin verksamhet inom fem huvudområden, nämligen gruv- och metallverksamhet, kemisk industri, internationell handel och teknikförsäljning. *Boliden AB*, Stockholm, är ledande och samordnande moderbolag i koncernen.

Gruv- och metallverksamheten är uppdelad på två företag: *Boliden Mineral AB*, Boliden och *Boliden Metall AB*, Skelleftehamn. Boliden Mineral svarar för koncernens gruvverksamhet såväl i Sverige som utomlands, medan Boliden Metall i huvudsak omfattar smältverket Rönnskärsverken i Skelleftehamn.

Koncernens olika bolag är starkt integrerade med varandra. Metallinnehållet i de sulfidmalmer som bryts i gruvorna utgör huvudråvaror för koncernens smältverk, medan svavelinnehållet i malmerna utgör råvaran för den tillverkning av bl. a. svavelsyra och fosforsyra som sker vid Boliden Kemi AB i Helsingborg. Fosforsyran är i sin tur en av huvudråvarorna vid det tidigare delägda Supras tillverkning av gödselmedel. Boliden Intertrades internationella handelsverksamhet är baserad på produkter som t. ex. svavelsyra, fosforsyra och natronlut, dvs. produkter som har en industriell bakgrund i koncernens verksamhet.

Boliden Mineral bryter i dag malm i gruvor i norra och mellersta Sverige. De olika gruvorna är, beroende på läge och storlek, knutna till lokala eller centrala anrikningsverk. Boliden Minerals slutprodukter är kopparslig, zinkslig, blyslig och svavelkisslig som framställs i anrikningsverken. Kopparsligen innehåller också guld och silver, medan blysligen innehåller silver. Prospektering bedrivs kontinuerligt med målet att ständigt hålla minst 15 års malmbas.

Under år 1981 satsade Boliden ca 50 milj. kr. på malmletningsaktiviteter i Sverige och utomlands. Detta är en 20-procentig ökning jämfört med året innan. Anläggningsinvesteringarna inom koncernen under år 1981 uppgick till ca 500 milj. kr., det högsta investeringsbeloppet under något år hittills. Av dessa investeringar föll drygt hälften på Boliden Mineral och Boliden Metall.

Koncernen bedriver utvecklingsarbete som bl. a. syftar till att ta till vara industrimineral som kan utvinnas ur anrikningssand.

Under år 1981 var totalt 15 gruvor och 8 anrikningsverk i produktion. Sammanlagt bröts 13,5 milj. ton malm med följande metallinnehåll:

– koppar	50 100 ton
– bly	71 700 ton
– zink	122 400 ton
– guld	1 984 kg
– silver	160 800 kg

Boliden Mineral hade ca 3 600 anställda under år 1981, vilket är ca 300 fler än föregående år.

Koncernens rörelseintäkter var år 1980 ca 5,5 miljarder kr. Resultatet efter finansiella intäkter och kostnader blev detta år närmare + 430 milj. kr.

Övriga företag med gruvdrift är *SSAB* (två järnmalmsgruvor i Mellansverige), *Stora Kopparbergs Bergslags AB* och *Vieille Montagne, Svenska Avdelningen*.

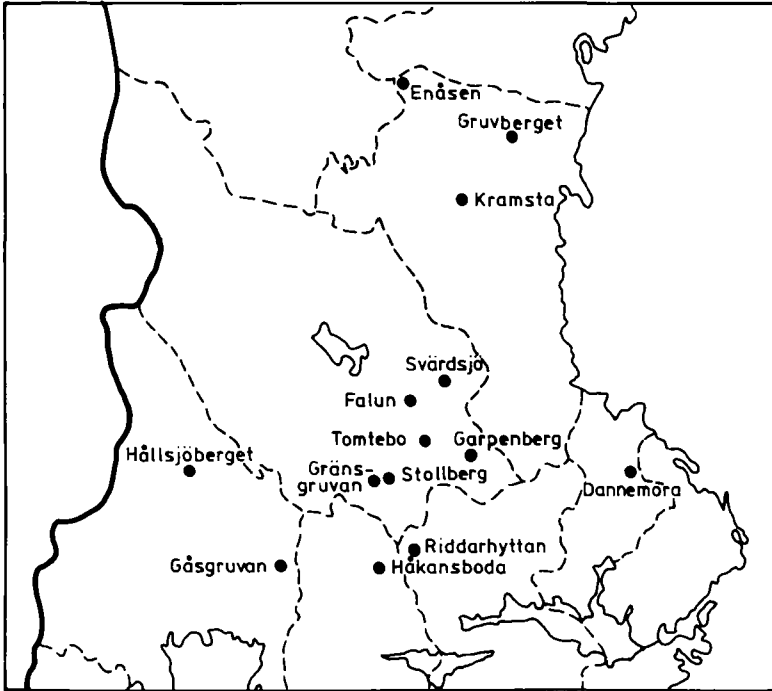
Viktigaste produktionsställen
för kvalificerade industrimineral år 1977

Bland större industrimineralföretag förutom den tidigare nämnda LKAB-ägda Forshammargruppen kan nämnas *Cementa AB*, *Höganäs AB*, *Ernstström Mineral AB*, *Råsjögruppen* och *Yxhult AB* (tidigare Ytong AB).

Prospekterings- och undersökningsarbete

Lokaler med planerade eller pågående projekt som på sikt kan få betydelse för gruvnäringen i Mellansverige.

I gruvor som är i drift

Garpenberg
Falu gruva
Stollberg¹
Dannemora
Gåsgruvan

I gruvor som ej är i drift

Gränsgruvan
Svärdsjö gruva
Enåsen
Tomtebo
Bäckegruvan
Håkansboda
Kramsta
Gruvberget
Hållsjöberget

¹ Nedläggning planerad under år 1982.

2.4 Forskning och utveckling

Det tekniskt – industriellt inriktade forsknings- och utvecklingsarbetet är av stor betydelse för gruv- och mineralindustrin samt gruvutrustningsindustrin. MPU framhåller att forsknings- och utvecklingsarbetet spelar en mycket betydelsefull roll vid utformningen av mineralsektorns framtida struktur. Genom en långt driven teknologi kan svensk gruvindustri i många fall konkurrera med utländska företag som bryter rikare och mer lättillgängliga fyndigheter än våra.

Den framtida internationella konkurrenskraften beror – som jag tidigare i många andra sammanhang betonat – i hög utsträckning av den forskning och utveckling (FoU) som bedrivs nu. Stora satsningar har under de senaste åren också gjorts på FoU inom geo- och mineralområdet samt på utrustnings- och materielsidan. Stora delar av den FoU-verksamhet som bedrivs är upplagd så att den direkt skall kunna nyttiggöras av berörda delar av industrin.

Jag redogör i det följande för vissa större statliga och enskilda satsningar, framför allt under senare år, inom mineralområdet.

Staten har i hög grad stött och deltagit i forskningsprogrammen, till stor del genom styrelsen för teknisk utveckling (STU). Det statliga stödet har underlättat en koncentrerad av de resurser som finns inom landet. Genom STU:s kontakter och samarbete med internationella och andra utländska organ och myndigheter befrämjas forskningsutbytet över gränserna. För bevakningen av den tekniskt-industriella utvecklingen i ett antal viktiga länder finns, i form av en stiftelse, en teknisk-vetenskaplig attachéverksamhet (STATT), som delvis finansieras av STU. Förutom förmedling av information om tekniska nyheter och teknikpolitik från respektive länder kan dessa attachéers kontaktnät vara värdefulla för etablerande av samarbete mellan svensk och utländsk forskningsverksamhet i såväl industriell som statlig regi.

Som några exempel på den forskning med anknytning till mineralområdet som bedrivs genom STU vill jag nämna att på området materialteknik har STU program för kunskapsutveckling och basforskning. De nya material som studeras är pulvermetallurgiskt tillverkade metaller, amorfa metaller, kompositer, högtemperaturkeramer och polymera material.

I samarbete med berörda företag har utvecklats metoder för stålframställning ur fosforrika malmer. Andra insatsområden rör hydrometallurgi och gjutjärnsprodukter.

Insatser för maringeologi inom ramen för off-shoret teknikprogrammet och ett nytt program för djupprospektering planeras för kommande budgetår.

Den av STU stödda kollektiva forskningen är av stor betydelse på geo- och mineralområdet. STU stöder sålunda forskning bl. a. inom materialteknik, metallurgi, järn- och metallforskning, bergteknik och detonikforsk-

ning. Exempel på detta samarbete mellan STU och berörd industri är organ som Stiftelsen Mineralteknisk Forskning (MinFo) och Stiftelsen Bergteknisk Forskning (BeFo).

Genom Forskningsstiftelsen Svensk Gruvteknik finansierar staten driften av den s. k. "Forskningsgruvan" i den tidigare nedlagda Luossavaaragruvan i Kiruna. Forskningsverksamheten bedöms vara angelägen för hela den svenska gruvindustrin, men även för gruvutrustningsindustrin. För stiftelsekapitalet till denna forskningsstation anvisades för budgetåret 1979/80 ett reservationsanslag av 35 milj. kr. (prop. 1978/79: 127, NU 1978/79: 42, rskr 1978/79: 326). I stiftelsens styrelse finns representanter för STU, branschorgan, högskolan i Luleå, fackföreningar och företag. I den praktiska försöksverksamheten bryts malm. Intäkterna av försäljning av denna malm skall täcka en stor del av kostnaderna för forskningen. Verksamheten startade under år 1979. Forskningsprojekten löper under fem år varefter en utvärdering skall göras. För närvarande består forskningsarbetet av ett antal delprojekt inom områdena bergmekanik, bergteknik och bergmaskinteknik. I de 13 projekten inom dessa områden undersöks, prövas och utvecklas nya metoder och ny teknik för brytning och malmuppföring. I vissa projekt sker ett samarbete med företag inom gruvutrustningsindustrin. Samarbetet är viktigt för överföring av erfarenheter mellan gruvindustrin och berörda verkstadsföretag.

Stora satsningar har under senare år gjorts för att inom högskolans ram i Luleå bredda och stärka forskning och högre utbildning inom geologi, och mineralteknik samt teknikområden med anknytning till mineralutvinning.

Forskning och utbildning i Luleå bedrivs vid bl. a. institutionerna för maskinteknik, material- och bearbetningsteknik, gruv- och berganläggningsteknik, anläggningsteknik samt mineral- och prospekteringsteknik. Inom dessa institutioner finns ämnesområden med anknytning till den mineralutvinnande industrin. Exempel på sådana områden är mineralteknik, ekonomisk geologi, tillämpad geofysik, geoteknik, bergteknik, bergmekanik, bergmaskinteknik, materialteknik och maskinkonstruktionsteknik.

En geoteknologisk utbildningslinje som leder till bergsingenjörsexamen är också inrättad vid Högskolan i Luleå.

Metallurgiska Forskningsstationen (MEFOS) arbetar dels inom den bearbetningstekniska metallurgin dels inom den metallurgiska processidan. Utrustnings- och forskningsverksamheten håller hög klass vid en internationell jämförelse.

Viss apparatur och kunnande är världsunikt, bl. a. avgasanläggningen för forskning kring gasprocesser av alla förekommande slag. MEFOS specialitet är dess möjligheter att snabbt bygga upp och demontera mycket stora provanläggningar i sina lokaler och där driva försök i nästan full skala.

Även datasidan för styrning av provningsprocesser och analyser är väl utbyggd. MEFOS har uppdragsforskning och utvecklingsarbete åt näringslivet över hela världen.

INRED-processen för flytande råjärn är framtagen av Boliden Kemi i samarbete med MEFOS. Andra exempel på forskning och framtagandet av nya metallurgiska processer är SKF Steels Plasmasmelt och Plasmared samt ELRED-processen som utvecklats av Stora Kopparberg och ASEA i syfte att nå en bättre ekonomi med användande av sämre råvaror (kol och järnmalmslig) jämfört med konkurrerande traditionella processer.

År 1956 inrättades i Stråssa ett mineralprocesslaboratorium. Verksamheten betjänade från början dåvarande Gränges AB svenska och internationella gruvrörelse. Efterhand har laboratoriets uppdrag från andra svenska och utländska gruv- och mineralföretag ökat. Mineralprocesslaboratoriets verksamhet är i huvudsak inriktad på malmbehandling, såväl utveckling av metoder som dimensionering, lay-outritning och kostnadsberäkning av industriella anläggningar för detta ändamål. Laboratoriet disponerar en mycket kvalificerad utrustning för försök, analyser m. m. Inom vissa områden har man en även vid internationell jämförelse mycket hög kompetens. Bland framgångsrika projekt kan nämnas konstruktion av kvarnar för autogenmalning av grovkrossat gods samt framtagandet av en flotationsmetod för effektiv utvinning av volframmineralet scheelit.

Vid SSAB:s bildande år 1978 kom laboratoriet att utgöra en egen division inom bolaget. Då flera av SSAB:s järnmalmsgruvor i Bergslagen hade lagts ned och framtiden för de återstående tedde sig osäker ansåg sig bolaget ej ensamt kunna behålla mineralprocesslaboratoriet. Delegationen för mellansvensk gruvindustri konstaterade liksom SSAB att det finns ett intresse att bevara laboratoriet och rekommenderade därför SSAB att söka flera intressenter. Den 1 oktober 1981 förvärvade Stiftelsen Mineralprocesslaboratoriet i Stråssa med SSAB, Boliden AB och Gränges International Mining som huvudmän samtliga aktier i MINPRO (Swedish Mineral Processes AB).

I Ranstad pågår sedan länge ett omfattande forskningsprogram främst avseende processer för ett nyttiggörande av alunskifferns innehåll. Jag återkommer i det följande till frågan om alunskiffer.

Sedan länge föreligger förslag om att inrätta ett utvecklingscentrum för mineralteknik. Norrbottendelegationen föreslog i skrivelse till regeringen den 9 november 1978 att ett Mineraltekniskt Utvecklingscentrum (MUC) skulle inrättas och förläggas till Luleå. Sedan förslaget väcktes har bl. a. MPU:s slutbetänkande avgivits. Satsningar görs på mineral- och geoforskningsområdet både inom Högskolan i Luleå och andra högskolor och forskningsorgan. Den statliga egendomsförvaltningen och styrinstrumenten på mineralområdet ges – som jag senare skall redogöra för – en delvis ny inriktning med starkare inriktning på att föra fram projekt till exploateringsstadiet. Nämnden för statens gruvegendom har också i ökad utsträckning inriktat sin verksamhet mot industrimineral och legeringsmetaller.

En stor del av de förslag till åtgärder av FoU-karaktär vad gäller geo- och mineralområdet som i olika sammanhang tagits fram har redan genomförts eller är igång med att genomföras. Den tekniska kompetensen inom Sverige är på de flesta avsnitt av detta område tillfredställande. Då de projekt som nu är igång har drivits längre och mognat för att sedan ev. komma till industriell användning kan en närmare utvärdering göras av den fortsatta inriktningen av svensk FoU på mineralområdet. Mot denna bakgrund är jag inte beredd att förorda inrättandet av MUC.

Jag vill dock redan nu beröra ett betydelsefullt område där behovet av insatser och åtgärder ytterligare bör studeras och övervägas. Det gäller användningen av de för stora delar av vår industri så viktiga legeringsmetallerna, bl. a. kobolt, krom, vanadin, nickel, volfram och molybden. Dessa legeringsmetaller är så viktiga för vår industriproduktion att de svårigen kan undvaras eller ersättas. Vissa av dessa metaller kan betecknas som s. k. kritiska mineral, dvs. de är både viktiga från försörjningssynpunkt, svåra att ersätta och känsliga för störningar i tillförseln. Risker för minskad tillgänglighet föreligger genom koncentration till få produktionsställen i världen samt därigenom ökade risker för störningar i den internationella handeln.

Olika möjligheter står till buds för att söka minimera de risker som är förknippade med vårt stora beroende av kritiska mineral. Ett viktigt medel är lagring i beredskapssyfte. Jag återkommer till denna fråga i det följande. Andra möjligheter är att aktivt utveckla en större beredskap i andra former som dessutom kan komma att bidra till utvecklingen av svensk industri. Jag tänker då närmast på olika möjligheter att – beroende på produkternas användningsområden – substituera kritiska mineral, främst i form av legeringsämnen, som ingår i dessa produkter. Andra möjligheter som är tänkbara är att undersöka möjligheterna till utveckling av teknik för återvinning av kritiska material ur skrot m. m., utvinning ur slagg, askor, avfall m. m. eller som ökat tillvaratagande som biprodukter ur primärmaterial, dvs. där det förekommer tillsammans med andra mineral. Ytterligare finns möjligheter att minska beroendet av kritiska mineral – och att samtidigt öka möjligheterna till tillverkning av nya produkter inom industrin – genom att utveckla nya material. Nya teknikområden och tillämpningar med användande av supraledare, amorfa metaller och halvledare kan ha återverknings på vissa användningar av några kritiska mineral.

Inom den forskning som bedrivs i Sverige finns flera anknypningar till försörjningen av kritiska mineral.

Industriedepartementet, STU och överstyrelsen för ekonomiskt försvar utreder sedan januari 1982 i ett gemensamt projekt vissa frågor rörande substitution av vissa kritiska – i bemärkelsen svårersättliga och därmed känsliga för störningar i tillförseln (importen) – legeringsmetaller, bl. a. krom, kobolt, molybden, nickel, volfram och vanadin. Utredningen, som är avsedd att komplettera MPU:s material, planeras vara klar under sommaren 1982.

2.5 Vissa samverkans- och samordningsfrågor

Jag tar nu upp vissa samverkans- och samordningsfrågor för gruvnäringen.

Det är enligt min mening värdefullt med samarbete mellan LKAB- och Boliden-koncernerna. Härigenom kan en rationell inriktning av produktionen åstadkommas, så att specialkunnandet inom de båda företagen kan utnyttjas på bästa sätt. Klara fördelar kan vinnas genom samarbete mellan de båda företagen, särskilt på områdena prospektering, forskning och utveckling samt export av tekniskt kunnande i större skala.

Det får förutsättas att de båda företagen själva väl kan bedöma sina samverkansmöjligheter i alla avseenden. Jag har tidigare i olika avseenden berört forsknings- och utvecklingsfrågorna. I dessa hänseenden pågår också samarbete i olika former.

På det internationella området finns särskilda motiv och även möjligheter att samverka i olika former. Jag kommer senare att utförligt behandla denna fråga.

Frågan om en bättre *samordning av prospekteringsresurserna* inom landet har på senare tid aktualiserats i olika sammanhang.

Statens huvudsakliga prospektering bedrivs i dag av SGU på uppdrag av nämnden för statens gruvegendom. Sedan länge driver även Boliden Mineral AB en omfattande prospektering. År 1977 startade LKAB ett helägt dotterbolag för prospektering i anslutning till en kraftig förstärkning av sina prospekteringsresurser. Detta bolag utgör f. n. LKAB-koncernens samlade prospekteringsorganisation.

I det av riksdagen godkända näringsutskottets betänkande 1980/81:43 (s. 13) anförs: "Särskilt vill utskottet understryka vikten av att en ökad samordning snabbt kan komma till stånd mellan den prospektering som bedrivs av nämnden för statens gruvegendom och den som bedrivs av statliga och privata gruvföretag".

MPU anger i sitt slutbetänkande (SOU 1980:12) Mineralpolitik att samarbetet mellan statliga myndigheter och företagen bör förbättras och ges fastare former, särskilt vad gäller prospekteringen. MPU föreslog inrättandet av ett prospekteringsråd och uttalade att man i detta råd borde träffa överenskommelser om vilka områden, slag av mineral etc som varje prospekteringsorganisation skulle ägna sig åt. MPU föreslog också att de geologiska flygmätningar som utförs av de olika organisationerna borde samordnas. Jag återkommer senare till dessa frågor i samband med att jag tar upp SGU:s nya organisation.

MPU anför vidare i sitt slutbetänkande (s. 229): "Enligt vår mening kan det inte uteslutas att uppdelningen på tre organisationer kan leda till minskad effektivitet i utnyttjandet av knappa resurser som t. ex. dyrbar utrustning och specialiserad personal. Samtidigt bör det också framhållas att existensen av tre olika organisationer leder till en variation i prospek-

teringsstrategi och -metoder som sannolikt har positiv betydelse för den totala effektiviteten i prospekteringen – något som också förutsatts i förarbetena till gruvlagen. Ett utökat samarbete mellan de olika organisationerna bör dock kunna leda till vissa effektivitetsförbättringar samtidigt som riskerna för konflikter och ofruktbar konkurrens minskar.”

Mineralverkskommittén anför i sitt betänkande (Ds I 1981:20) Förslag till ny mineralpolitisk verksorganisation (s. 77) att mycket talar för ”att en ökad samverkan eller ett samgående mellan uppdragsorganet och LKAB:s prospekteringsverksamhet skulle ge betydande fördelar”. Kommittén tar inte närmare upp frågan om samverkan med Bolidens prospektering.

För egen del vill jag anföra följande.

Den totala prospekteringsverksamheten bör inriktas på att skapa förutsättningar för tillkomsten eller fortlevnaden av så många gruvföretag som möjligt och medverka till lägsta, totala utvecklingskostnader för varje sådant företag. Även formerna för eventuell samverkan bör tjäna syftet att höja effektiviteten i själva prospekteringsarbetet och får inte försvåra utan bör snarare underlätta samspelet med efterföljande led i utvecklingsprocessen mot mineralutvinning. Den målsättningen är en viktig utgångspunkt för övervägandena i denna fråga.

Jag delar emellertid mineralverkskommitténs bedömning av fördelarna med en samordning av prospekteringen. Genom riksdagens beslut våren 1981 om att utskilja SGU:s uppdragsverksamhet har också förutsättningar skapats för längre gående samverkan och samordning med andra prospekterande organisationer framför allt LKAB:s. Dessa förutsättningar bör enligt min mening utnyttjas fullt ut. Jag utgår från att LKAB tar till vara alla möjligheter till en samordnad prospektering, inte minst med tanke på bolagets beslut att koncentrera sin verksamhet till norra Sverige. Det kan dock vara värdefullt att olika modeller för sådan samordning får prövas praktiskt och att viss erfarenhet av det nya uppdragsorganet vinnes innan frågor om total samordning eller sammanslagning prövas. Självfallet bör alla möjligheter till bättre samverkan med även Boliden analyseras.

2.6 Internationella strukturfrågor m. m.

Jag kommer nu att behandla vissa internationella strukturfrågor av stor betydelse för svensk gruv- och mineralindustri. Jag har i dessa frågor samrått med cheferna för utrikes- och handelsdepartementen.

Jag lämnar i det följande en översiktlig bakgrundsbild.

MPU anger att värdet av den årliga världsproduktionen av mineralråvaror (undantaget energiråvaror) åren 1950–1976 ökade från 15 miljarder till 57 miljarder dollar (1976 års penningvärde), eller med i genomsnitt 5,3 % per år. Häri ingår bara värdet t. o. m. framställning av mineralkoncentrat, dvs. den värdeökning som sker vid metallframställning ingår inte.

Sedan år 1950 till slutet av 1970-talet har de västliga i-ländernas andel av världsproduktionen av mineralråvaror minskat från 57 % till 46 % medan planekonomiernas andel har ökat från 14 % till 29 % (1976). U-ländernas andel har ökat något, från 25 % till 28 %. Mineralexporten väger tyngre i u-ländernas ekonomier och handel än i i-ländernas. I-länderna konsumerar ca 75 % av världens totala utbud. Planekonomiernas produktion går huvudsakligen till den egna industrins behov. Dessa ekonomiers anmärkningsvärda andelsökning beror på egna rika mineraltillgångar, medveten satsning på tung industri och under långa perioder snabbare tillväxt än i väst i synnerhet i dessa sektorer av industrin. Merparten av mineralproduktionen är koncentrerad till ett litet antal länder inom varje grupp. Till den anförda geografiska koncentrationen av mineralutvinningen kommer en mycket kraftig företagskoncentration inom sektorn.

Sedan 1970-talet kan noteras en tydlig preferens för investeringar i i-länder, främst Australien och Kanada men även i USA och Sydafrika. Den har satt sina spår i statistiken över utländska direktinvesteringar och prospekteringsinsatser i u-länderna under decenniet. Skälen härtill är flera. Det viktigaste torde vara faktisk eller upplevd osäkerhet om investeringarnas värde och framtidsutsikterna för gruvbrytning i en rad u-länder.

Gruvsektorns investeringar inriktas i allt högre grad på stora produktionsenheter och kapitalintensiva metoder. Detta har bidragit till att investeringarna till allt större del företas med lånat kapital. Därmed har banker och bankkonsortier fått en allt viktigare roll. För att trygga sina engagemang har de ofta ställt krav på långsiktiga försäljningsavtal och upprätthållande av vissa produktionsnivåer. Under senare år har också energibolagen med sina stora kapitalresurser köpt in sig i mineralsektorn.

Statens roll som ägare av gruvor har vuxit inte bara i u-länder, utan även i i-länder.

De stora transnationella företagen inom mineralsektorn har goda möjligheter att med hjälp av vertikal integration utöva stort inflytande på marknaden. Nationaliseringarna och den allmänna osäkerheten om de politiska förutsättningarna för deras alltmer långsiktiga investeringar i u-länder har emellertid fått dessa engagemang att i någon mån ändra karaktär.

Nya former för mineralutvinning i u-länder utan direkt ägande och/eller i förening med minoritetsengagemang håller på att utvecklas. Exempel på sådana nya former av engagemang från företag och regeringar i i-länder är:

- Managementkontrakt: i flera fall fortsätter samma företag att driva anläggningarna även efter nationaliseringen, vilket kan ge fördelar för företaget.
- Avtal om teknologiöverföring.
- Långsiktiga leveransavtal. U-länderna exporterar sin malm för vidareförädling.
- Samarbeta för projektfinansiering.
- Gemensam marknadsföring.

Ett faktum av särskild betydelse för bedömningen av Sveriges intressen är enligt min mening sambandet mellan gruvindustri och gruvmaterielindustri. Direktinvesteringar i utländsk mineralbrytning har tidigare hört till sällsyntheterna, medan vårt land har en rad ofta marknadsledande exportföretag inom gruvmaterielsektorn. Åtskilliga företag har även särskild kompetens inom prospektering och konsultverksamhet på detta område och kan därigenom spela en nyckelroll i nya gruvprojekt. På de senaste åren har även intresset ökat starkt från gruvföretag och svenska förbrukarintressen för engagemang i olika former i utländska mineralfyndigheter, bl. a. fyndigheter med legeringsmetaller och kol.

Staten kan därför ha intresse av att stödja särskilda mineralutvinningsprojekt. De svenska företagen kan ha god nytta av statliga insatser för att främja deras satsningar på gruvprojekt i u-land. Redan den svenska utrikespolitiken har verksamt bidragit till att göra svenska företag till önskvärda samarbetspartners i många u-länder. När särskilda samarbetsavtal ingås, bör de så långt som möjligt kunna innefatta flera element som kan tillgodose såväl vårt eget som vår avtalsparts intresse. Ett samarbete kan omfatta ett varierande antal komponenter t. ex. prospektering, export av gruvutrustning, konsulttjänster, infrastrukturellt bistånd, statligt garanterad finansiering, privat delägarskap, managementavtal, gemensam marknadsföring och långsiktiga leveransåtaganden. Det kommer också sannolikt att bli nödvändigt att inkludera ett betydande mått av lokal vidareförädling i sådant samarbete. Utformningen får variera från fall till fall. Organ som SIDA, BITS (beredningen för internationellt tekniskt samarbete), AB Svensk Exportkredit, exportkreditnämnden, Sveriges exportråd, Swedfund och SGU m. fl. har viktiga roller att spela, i samarbete med berörda företag och banker m. fl. organ.

Den typ av samarbetsavtal som här beskrivits skiljer sig från huvuddelen av hittillsvarande svenska samarbetsavtal. De senare utgör en ram vars faktiska innehåll sedermera bestäms av vilka företagskontrakt som ingås. Den aktuella avtalstypen är däremot en "paketlösning" vars materiella innehåll i stor utsträckning bestäms av företagets intresse och kompetens och därför är närmare definierat och begränsat till en bestämd sektor, och vars genomförande förutsätter ett nära samarbete mellan näringsliv, myndigheter och andra organ.

MPU föreslår att statsmakterna skall inta en positiv attityd till det behov av samarbete med utländska företag som kan uppkomma för LKAB:s eller andra företags del och bidra till att underlätta sådant samarbete. Berörda myndigheter bör enligt MPU underlätta ett ökat utlandsengagemang från svenska gruvföretags sida. Jag biträder MPU:s uppfattning.

Vad gäller utländska investeringar – i olika former – inom mineralområdet i Sverige vill jag anföra följande.

Viktiga delar av svensk industri har grundats på utländska investeringar och utländsk teknologi som importerats. Det gäller gruv- och järnindustrin.

tekoindustrin, glasindustrin samt delar av cellulosaindustrin, verkstadsindustrin och den kemiska industrin. Kring sekelskiftet och under mellankrigstiden var behovet av utländskt investeringskapital stort och ett visst tillflöde ägde då rum. Bl. a. malmfälten och malmbanan i Norrbotten öppnades ursprungligen av utländska intressenter. Gruvindustrin är den industri i Sverige som etablerade de första direkta utlandskontakterna, bl. a. genom ett stort inslag av utländska tekniker, m. fl. yrkeskategorier från bl. a. Storbritannien, Tyskland och Belgien. Vissa gruvor i södra Sverige ägdes länge av utländska företag. Nu återstår av utländska aktiviteter inom svensk gruvnäring endast Zinkgruvan i Askersunds kommun. Denna ägs och drivs sedan mitten av 1800-talet av det belgiska bolaget Vieille Montagne, Svenska Avdelningen och sysselsätter f. n. ca 460 personer.

Gruv- och mineralsektorn i Sverige har under de senaste årtiondena fått en minskad andel utländsk företagsamhet, medan stora delar av svenskt näringsliv, framför allt tillverkningsindustri och handelsföretag, expanderat, internationaliserats och utvecklats genom handel, utbyte och konkurrens med företag i andra länder.

Svensk gruvnäring står nu genom en i många stycken smärtsam strukturomvandling inför en ny fas. De utvecklingsplaner som tar form inom gruv- och mineralindustrin inriktas på att skapa en bredare bas för en långsiktig utveckling. Intresset fokuseras främst kring andra basmetaller än järn. Legeringsmetaller, ädelmetaller samt industrimineral anses av flertalet bedömare få en allt större marknad under de närmaste årtiondena.

Delar av den svenska mineralindustrin har övervunnit tidigare problem och funnit arbetsformer som tryggar en överlevnad på sikt. Nysatsningar och nyinvesteringar är emellertid högriskprojekt som kräver en stor kapitalbas. Att med upplånade medel finansiera nya och stora projekt kan vara svårt och även medföra risker för den redan igång varande verksamheten. För den breddning och satsning på nya projekt inom svensk mineralutvinning som bör komma till stånd under 80- och 90-talen bör därför enligt min mening plats finnas för både svenskt och utländskt kunnande samt teknologi och investeringskapital.

2.7 Gruv- och mineralindustrins markanvändning m. m.

Jag tar nu upp vissa frågor om markanvändning m. m.

Industriverket anger i utredningen (SIND PM 1977: 15) Industriverkets syn på industri-, energi- och mineralfrågorna i den fysiska riksplaneringens planeringsskede att de under år 1976 i drift varande malmgruvorna tillsammans kan beräknas täcka en areal av storleksordningen 25 km² (utan hänsyn tagen till justeringar med anledning av underjordsbrytning). Verket anger vidare att en ytterst begränsad del av landets yta då var belagd med utmål (ca 0,1 %) – varav således bara en mindre del är föremål för brytning

– och att det är i Norrbottens, Kopparbergs, Örebro, Västerbottens och Västmanlands län som utmälen upptar störst areal (i stort sett samma bild gäller enligt verket för inmutningarna). Då gällande bearbetningskoncessioner täckte tillsammans en areal av ca 86 km².

Jag redogör i det följande för de regler och riktlinjer som är av betydelse för att bedöma de restriktioner som gäller för gruv- och mineralindustrins markanvändning. Jag kommer senare, i samband med att jag tar upp vissa lagstiftningsfrågor, att närmare redogöra för minerallagstiftningen.

Samhällsutvecklingen under de senaste decennierna har gjort en övergripande planering nödvändig vad gäller hushållningen med mark och vatten, den s. k. fysiska riksplaneringen. Detta fastslog riksdagen år 1972 (prop. 1971:111, CU 1972:35, rskr 1972:348). Utvecklingen har ställt ökade anspråk på befintliga mark- och vattentillgångar. I anslutning till 1972 års beslut vidtogs också ändringar i byggnadslagen. Bl. a. föreskrevs lokaliseringsprövning av regeringen i fråga om vissa industrier (136 a §). Bestämelsen har sedermera ändrats vid flera tillfällen. Gruvindustrin tillhör inte de tillståndspliktiga industrierna men kan liksom annan övrig industri efter beslut av regeringen i varje särskilt fall prövas enligt bestämmelsen. För tillstånd enligt 136 a § fordras att kommunen tillstyrkt detta. Tillstånd kan förenas med villkor för tillgodoseende av allmänna intressen och göras beroende av att saken fullföljs inom viss tid genom ansökan (obligatoriskt för gruvor) till koncessionsnämnden för miljöskydd, som har att fastställa de närmare villkoren för verksamheten. Prövningen enligt 136 a § är bindande för koncessionsnämnden. Den är också bindande för planmyndigheterna men inte för annan tillståndsprövning.

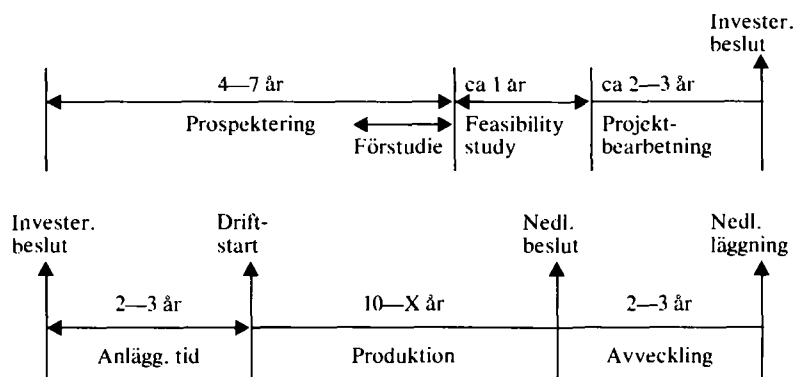
Genom byggnadslagstiftningen fastställs regler för markens användning inom tätbebyggelseområden främst genom de olika planinstituten. Det finns inga hinder mot att ta in befintliga inmutningar och utmål i dessa planer. I den mån detta aktualiseras skall nödig hänsyn tas till gruvrättigheterna så att gruvdriften inte motverkas eller hindras. Inom område med stadsplan eller byggnadsplan råder f. n. dispensabelt inmutningsförbud. Dispens meddelas av länsstyrelsen.

Kommunerna är samråds- och remissinstans vid tillämpningen av bl. a. miljöskyddslagen, naturvårdslagen och vattenlagen. Det är dock främst vid översiktsplanering och detaljplanering samt vid byggnadslovsprövning som gruvintressen aktualiseras för kommunen på ett samlat sätt och blir föremål för avvägning mot motstående intressen. Minerallagstiftningen uppfattas av många – inte minst i planeringssammanhang – som för splittrad och komplicerad. Jag lämnar därför i det följande en kort sammanfattning av även denna lagstiftning vad avser frågan om markanvändning.

Genom inmutningsrätten enligt gruvlagen (1974:342) skapas en rättighet av främst civilrättslig natur. Inmutaren får rätt att tillgodogöra sig fyndigheten före markägaren eller andra spekulanter på den. När det gäller att

utnyttja rättigheter för gruvbrytning är gruvinnehavaren underkastad den lagstiftning som gäller i fråga om användning av mark och vatten, t. ex. de inskränkningar som kan föreskrivas enligt byggnads-, vatten-, naturvårds- och miljöskyddslagstiftningen precis på samma sätt som för annan industri. Innehavet av gruvrätten har här samma funktion som dispositionsrätten till mark har för annan företagsamhet, dvs. den utgör en förutsättning för att innehavaren ska kunna utverka de tillstånd av olika slag som behövs med hänsyn till företagets verkningar för omgivningen.

Först när relativt omfattande och tidskrävande undersökningar gjorts på en fyndighet finns det underlag för att bedöma vilken tyngd gruvintresset bör tillmätas vid avvägningen mot andra markanvändningsintressen (som får vika om gruvdrift kommer till stånd). Från det stadium en inmutning sökes (utan samband med känd fyndighet) till dess det har konstaterats om en malm kan föreligga eller ej, tar det ca 4–7 år, ibland betydligt längre. Om en fyndighet av sådan kvalitet påträffats att utmål kan anvisas dröjer det i regel ytterligare närmare 10 år till dess malmbrytning igångsättes. Denna har då föregåtts av kostsamma gruvundersökningar för att närmare utröna förutsättningarna för brytning. Det krävs inte att fyndigheten skall kunna kommersiellt utnyttjas då ansökan om utmål (bearbetningskoncession) görs, endast att möjligheter bedöms föreligga till ett framtida ekonomiskt utnyttjande av fyndigheten. Detta sammanhänger med gruvföretagens behov av malmreserver för att möjliggöra långsiktig planering, metallprisernas fluktuation och det varierande kostnadsläget. Ibland kan förändringarna bli så väsentliga att ett utmål ej blir föremål för brytning under dess begränsade livslängd. Från den tidpunkt när ett undersökningsintresse visats genom en inmutning till dess brytning igångsättes kan det dröja 10–40 år.

Det är först när konkreta planer finns på gruvbrytning som en definitiv avvägning mellan brytningsintresset och motstående miljö- och övriga samhällsintressen kan ske. Detta kan leda till att en kommun tvingas säga nej eftersom markplaneringen redan då låsts i annan riktning eller annan

markanvändning pågår. Ett gruvföretag kan rimligen inte satsa på kostsamma undersökningar om inte rimliga garantier kan ges för att en bearbetningsrätt kan utnyttjas. Lika självklart är att en kommun inte bör ta ställning innan undersökningsarbetet är klart. Bl. a. därför att det är mycket få inmutningar som leder till utmål.

Industriverket menar i alunskifferutredningen (SIND PM 1978: 2-3) att det är nödvändigt att finna en formel som för framtiden tillgodoser behovet av en väl fungerande mineralförsörjning inom ramen för berättigade miljökrav och andra anspråk på markanvändningen. Verkets förslag innebär i stort sett att kommunerna får en viktigare roll och att försörjningen i väsentliga avseenden inordnas i samhällsplaneringen.

Föränderlighetens betydelse när man diskuterar prospektering och markreservationer bör enligt min mening betonas. Marknadens behov växlar. Vad som i dag är malm kan i morgon vara en ointressant mineralisering och omvänt. Genom bl. a. substitution och teknikutveckling men framför allt ändrade marknadsförhållanden ändras bilden kontinuerligt. Detta gör att man inte definitivt kan avfärda områden som ointressanta från mineralsynpunkt. I samband med att malmetningstekniken förbättras och möjliggör upptäckt av djupare belägna malmer och i samband med att intresset förskjuts mellan olika malmtyper kan behövas tillgång till tidigare genomletade och som ofyndiga bedömda områden.

Det bör också betonas att någon definitiv avvägning inte heller sker mellan mineralutvinning och motstående intressen när koncession beviljas enligt lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter. Den prövning av motstående intressen som sker enligt denna lag är av endast översiktligt slag. Även i de fall som prövas enligt den lagen behövs med visst undantag för torvfyndigheter malmreserver för den långsiktiga planeringen. Det är således på ett mycket tidigt stadium som bearbetningskoncession söks. Prövningen är, som jag nämnde, relativt summarisk och annan lagstiftning om användande av mark och vatten är liksom efter utmålsläggning enligt gruvlagen fullt tillämplig även på den koncessionerade verksamheten.

I proposition 1980/81: 183 lämnades förslag till former för det fortsatta arbetet med fysisk riksplanering. Förslagen innebär att arbetet så långt möjligt inordnas i den fortlöpande planerings- och beslutsprocessen, främst i anslutning till kommunernas markanvändningsplanering. Den fysiska riksplaneringen skall även i fortsättningen bedrivas i samarbete mellan staten och kommunerna men utan krav på den typ av omfattande samtidiga redovisningar från alla kommuner som har förekommit under de s. k. program- och planeringsskedena. Riksdagen (CU 1980/81: 39, rskr 1980/81: 377) framförde inte några erinringar mot dessa förslag.

I den nämnda propositionen anför föredraganden att mineralfrågorna bör ägnas ökad uppmärksamhet i det fortsatta arbetet med den fysiska riksplaneringen. Som underlag såväl för den fysiska planeringen på olika nivåer som för regionalpolitisk och industripolitisk planering är det av vikt

att områden med mineralresurser kartläggs samt att olika bevarande- och exploateringsintressen som riktas mot dessa redovisas. Liksom beträffande andra resurser kan riktlinjer behövas för markanvändningen så att eventuell framtida exploatering av mineralresurser, som är av nationellt intresse, inte onödigtvis försvåras på grund av ändringar i markanvändningen.

Föredraganden anför vidare att remissyttrandena över bostadsdepartementets rapport (SOU 1979: 54, 55) Hushållning med mark och vatten 2, har bekräftat att kunskapsunderlaget inte är tillräckligt för att mineralfrågorna skall kunna behandlas på ett tillfredsställande sätt i den fysiska planeringen på olika nivåer. Föredraganden anmälde därför att han i annat sammanhang ämnade ge planverket i uppdrag att i samråd med övriga berörda myndigheter utreda frågan om behandlingen av mineralresurser i den fysiska planeringen. Regeringen har i beslut den 14 januari 1982 uppdragit åt planverket att i samråd med berörda ämbetsverk, bl. a. SGU, samt länsstyrelserna utreda formerna för den fysiska riksplaneringens kunskapsförsörjning.

Frågan om samordning mellan gruv- och planlagstiftningen övervägs i arbetet med en ny plan- och byggnadslagstiftning. En ny sådan lagstiftning kan träda i kraft tidigast under år 1985. Inom regeringskansliet bereds f. n. ett lagförslag som innebär att riktlinjerna för hushållningen med mark och vatten lagregleras. Arbetet med detta bedrivs med den inriktningen att ett regeringsförslag skall lämnas under våren 1982.

I samband med att jag senare tar upp vissa lagstiftningsfrågor kommer jag att förorda och redogöra för vissa ändringar i syfte att komma till rätta med några av de problem jag nu redogjort för. De ytterligare åtgärder som kan behövas bör enligt min mening övervägas i samband med att regeringen tar ställning till lagförslagen till dels de nämnda riktlinjerna för hushållningen med mark och vatten dels förslaget till ny bygglag. I denna fråga har jag samrått med chefen för bostadsdepartementet.

Som jag inledningsvis nämnde har riksdagen uttalat sig för vissa överväganden inom mineralområdet, bl. a. i avseende på vissa informationsfrågor. Frågor om förbättrad information i gruvlagsärenden har tagits upp av vissa länsstyrelser och verk m. fl. i deras yttranden över den fysiska riksplaneringens planeringsskede.

Dagens samhällsutveckling med en ingripande planering och hårdare prioritering av samhällets olika resurser ställer allt större krav på samråd och information inom olika områden. Detta gäller inte minst mineralsektorn, både vad avser mineralhanteringens krav på markutnyttjande, som jag nyss redogjorde för, men också hanteringens effekter på miljön och de förväntningar som å andra sidan, inte minst från regionalpolitiska synpunkt, i olika sammanhang ställs på gruv- och mineralindustrin.

I samband med att jag senare tar upp vissa organisations-, anslags- och lagstiftningsfrågor kommer jag att närmare behandla informationsfrågorna

och även redovisa särskilda åtgärder för en förbättrad informationsverksamhet inom mineralområdet.

2.8 Särskilda råvarufrågor

Jag tar nu upp vissa frågor som särskilt gäller torv, alunskiffer samt sand och grus.

Torv tillhör de energiråvaror som av riksdagen i dess beslut om riktlinjer för energipolitiken (prop. 1980/81: 90, NU 1980/81: 60, rskr 1980/81: 381) givits en större roll i vår framtida energiförsörjning. Intresset för utvinning av torv är f. n. mycket stort. En utvecklingsverksamhet med inriktning på maskiner m. m. för torvutvinning pågår f. n. i flera företag inom landet.

Mot bakgrund av angelägenheten att minska användningen av importerade bränslen bör olika möjligheter att stimulera utvinning och användandet av inhemska bränslen tas till vara. Det är därför viktigt att samhället på olika sätt stöder sådan verksamhet.

De statliga insatserna på torvområdet har de senaste åren fokuserats kring problem och frågor i anslutning till introduktionen av torv i vår energiförsörjning. I rapporten (Ds I 1980: 3) Torv för energisektorn gjorde oljeersättningsdelegationens torvgrupp en lägesredovisning, hinderanalys och framförde förslag till åtgärder, bl. a. påskyndad inventering och snabba handläggning i samband med prövningsförfaranden vid torvtäkt. SGU har sedan dess genomfört ett inventeringsprogram på uppdrag av nämnden för energiproduktionsforskning (NE). NE har även i mars 1981 publicerat en resultatrapport (NE 1981: 5) Torv – Resultat, utvecklingsläge och förutsättningar. Rapporten redovisar den forsknings- och utvecklingsverksamhet som NE har stött och initierat på torvområdet.

Vissa länsstyrelser har på regeringens uppdrag utrett de regionala effekterna av en ökad användning av skogsenergi och torv som bränsle.

Riksdagen har vid behandlingen av regeringens proposition (prop. 1980/81: 90, NU 1980/81: 60, rskr 1980/81: 381) om riktlinjer för energipolitiken gett regeringen till känna att en parlamentarisk kommitté bör tillsättas med uppgiften att utreda åtgärder för att säkra kärnkraftens avveckling och ett fortsatt minskat oljeberoende. Regeringen beslöt den 8 oktober 1981 att tillkalla en sådan kommitté (Dir. 1981: 62). Till dess uppgifter hör bl. a. att belysa hur de svenska torvtillgångarna långsiktigt kan komma att utnyttjas.

Torvutvinning kan dock komma i konflikt med andra markanvändningsintressen. Dessa torde främst utgöras av naturvårds- och friluftslivsintressen och i de nordligaste länen även av rennäringen.

Allmänt kan sägas att ännu alltför lite erfarenhet föreligger av dessa och andra intressekollisioner för att några definitiva slutsatser skall kunna dras beträffande effekter på mark och vatten som en ökad torvtäkt kan ge upphov till. Torvutvinningen har i Sverige återupptagits under de allra senaste åren och erfarenheter av modern torvutvinning saknas i stort.

Förhållandet mellan rennäringen och torvutvinningsintresset berörs i departementspromemorian (Ds I 1981: 17) Enklare regler om torvutvinning för energiändamål vilken har fogats till protokollet i detta ärende som bilaga 1. Torvbrytningens inverkan på renskötelsen berörs också något i departementspromemorian (Ds U 1981: 10) Skogsrenskötsel. I den sistnämnda rapporten över skogsrenskötselns näringssituation – vilken utarbetats på uppdrag av regeringkansliets permanenta arbetsgrupp för samefrågor – redogörs för de problem och svårigheter som möter och har mött denna näring. De tidigare mer omfattande vattenkraftsutbyggnaderna i Norrland innebar intrång och svårigheter för renskötelsen. De nu mest aktuella störningarna – förutom inbördes konkurrens och intrång mellan samebyarna – vållas främst av skogsbruket, turism och fritidsanläggningar samt tätortstillväxt.

Till detta kommer i framtiden en ökad torvtäkt, vars omfattning det – med hänsyn till de problem och svårigheter som är förknippade med introduktionen av torv i vårt energiförsörjningssystem – ännu är för tidigt att med säkerhet ange.

Efter samråd med cheferna för utbildnings-, jordbruks- och bostadsdepartementen vill jag anföra följande.

Rennäringen kan komma att påverkas till följd av ökad torvbrytning. Vid bedömning av de skador och det intrång som skall ersättas enligt gällande lagstiftning gäller givetvis att rennäringen är likställd andra intressen. I samband med att jag senare tar upp lagstiftningsfrågor kommer jag att ytterligare beröra dessa frågor. Jag vill dock här något beröra förhållandet mellan torvutvinning och vissa motstående intressen.

Koncessionerad verksamhet enligt minerallagen är underkastad annan lagstiftning om användning av mark och vatten. Tillståndsprövning enligt t. ex. miljöskyddslagen (1969: 387), naturvårdslagen eller vattenlagen (1918: 523) kan således krävas.

Vissa myrområden som kan komma i fråga för torvtäkt är genom sin naturtyp och belägenhet viktiga som trivselland, betesmarker, samlingsplatser eller flyttningsleder för rennäringen. Andra områden som skulle kunna fylla samma funktion är genom sin fuktighet under sommartid oanvändbara för något av dessa syften. Då frågan om efterbehandlingsarbeten efter avslutad täkt – om sådan medgivits i ett sådant område – behandlas bör dessa förhållanden kunna beaktas genom att åtgärder vad gäller dränering, rekultivering, markberedning m. m. föreskrivs i det täkt-tillstånd som krävs enligt naturvårdslagen (1964: 822). Härigenom kan områdena efter avslutad täkt eventuellt åter kunna fylla de funktioner som är angelägna från rennäringens synpunkt.

Enligt rennäringenslagen (1971: 437) gäller att mark där renskötsel får bedrivas hela året inte får användas på sätt som medför avsevärd olägenhet för renskötelsen. Undantaget är dock mark som används i enlighet med fastställd stadsplan eller byggnadsplan eller för företag vars tillåtlighet

skall prövas i särskild ordning. En sådan prövning är t. ex. den prövning enligt minerallagen som sker vid ansökan om bearbetningskoncession för torv. Förbudet enligt rennäringslagen mot ändrad markanvändning gäller dock inte vinterbetesmarkerna utan rennäringsens intressen i dessa områden är jämställda övriga markanvändningsintressen. Det är därför viktigt att torvbrytningsföretagets inverkan på bl. a. renskötelsen beaktas vid den lämplighetsprövning som sker i varje koncessionsärende inom hela renskötelsesområdet och att yttrande inhämtas från lantbruksnämnd och vederbörande sameby för att säkerställa ett allsidigt beaktande av rennäringsintresset. I detta sammanhang kan det finnas skäl att erinra om de riktlinjer för insatser för samerna som riksdagen antagit (prop. 1976/77: 80, KrU 1976/77: 43, rskr 1976/77: 289). Jag kommer i det följande i samband med att jag behandlar lagstiftningsfrågor att förorda en bestämmelse om att länsstyrelsen i särskilda fall kan besluta att för bearbetning av torv skall koncession krävas enligt minerallagen. Detta förutsätts ske endast då speciella förhållanden föreligger, såsom inverkan på för renskötelsen känsliga områden.

Alunskiffer är en bergartsbeteckning för mörka lerskifferar. Skiffern är huvudsakligen uppbyggd av kvarts samt kalium-, aluminium- och magnesiumrika silikatmineral, bl. a. lermineral. Alunskiffern innehåller ett stort antal metaller såsom uran, aluminium, vanadin, molybden, koppar, nickel, zink, kobolt, lantanider m. fl. Förutom innehållet av metaller och mineral har alunskiffer också ett betydande bränslevärde.

Alunskiffern finns i Skåne, Öland, Gotland, Västergötland, Östergötland, Närke och i fjällranden.

Riksdagen beslöt våren 1978 att ett treårigt forskningsprogram, gällande budgetåren 1978/79–1980/81, skulle inledas i Ranstad, med inriktning på processutveckling för utvinning av alunskifferns innehåll (prop. 1977/78: 124, NU 1977/78: 69, rskr 1977/78: 342). Programmet finansieras med statliga, delvis villkorliga, lån. Det totala lånebehovet beräknades till 128 milj. kr. En redogörelse för den tidigare verksamheten i Ranstad samt forskningsprogrammets huvudsakliga innehåll har lämnats i nämnda proposition. Verksamheten bedrivs huvudsakligen av ASA.

I detta sammanhang vill jag även nämna betydelsen av utvecklingsarbetet på alunskifferområdet för vår försörjningsberedskap vad gäller kvävegödselmedel. Avkastningen inom jordbruket är starkt beroende av tillförseln av kvävegödselmedel, vars produktion i fredstid direkt eller indirekt utgår ifrån importerade råvaror, främst eldningsolja. Utvecklingsarbetet på skifferområdet ökar möjligheterna att i kristid etablera ammoniakstillverkning – ammoniak är den helt dominerande mellanprodukten i kvävegödselstillverkningen – baserad på inhemska råvaror.

I skrivelse den 27 maj 1981 anmälde riksdagen sina beslut med anledning av propositionen om riktlinjer för energipolitiken (prop. 1980/81: 90, NU 1980/81: 60, rskr 1980/81: 381). Riksdagen har därvid uttalat att inom ramen

för de anvisade lånemedlen bör vad gäller den inom ASA bedrivna termiska processutvecklingen utföras även det s. k. MEFOS-projektet i Luleå samt också säkras fortsatta forsknings- och utvecklingsinsatser i Ranstad med inriktning främst på metanolutvinning under åtminstone treårsperioden 1981/82–1983/84.

Regeringen beslöt den 10 december 1981 att de medel som återstår av det tidigare nämnda lånet får disponeras av ASA som lån för fortsatt verksamhet budgetåren 1981/82–1983/84 enligt ett program som ASA redovisat till regeringen.

Den parlamentariska kommitté som jag nyss har nämnt och som har tillsatts med uppgiften att utreda åtgärder för att säkra kärnkraftens avveckling och ett fortsatt minskat oljeberoende skall utreda även vissa frågor om alunsulfider. Till kommitténs uppgifter hör bl. a. att belysa hur de svenska skiffertillgångarna långsiktigt kan komma att utnyttjas. Kommittén skall som ett första steg utvärdera de resultat som framkommit genom det forsknings- och utvecklingsprogram som bedrivs i Ranstad. Det är därvid, enligt min uppfattning, naturligt att industriverkets utredning om alunsulfider (SIND PM 1978: 2–3) utgör en del av utredningens underlag.

Kommittén har nyligen påbörjat sitt arbete. Jag finner därför inte anledning att i detta sammanhang ytterligare behandla denna fråga utom vad avser viss rättslig reglering. I samband med att jag senare tar upp vissa andra lagstiftningsfrågor kommer jag också att lämna förslag på detta område.

Möjligheterna att utvinna *sand och grus* begränsas på flera sätt. De bästa och största grusförekomsterna på land finns i åsar och liknande avlagringar. Grundvattnet, som täcker ca 40 % av tätorternas vattenbehov, utvinns till helt övervägande del ur sådana avlagringar. Grusåsarnas bevarande är av stor betydelse för naturmiljön.

Av denna anledning regleras i dag utvinningen av bl. a. sand och grus, huvudsakligen från naturvårdssynpunkt. Genom naturvårdslagen (1964: 822) har införts tillståndstvång för täkt av grus för annat ändamål än markinnehavarens husbehov. Tillståndsmyndighet är länsstyrelsen. Till skydd för grundvatten finns bestämmelser i vattenlagen (1918: 523). Även i annan lagstiftning, som t. ex. lagen (1942: 350) om fornminnen samt byggnadslagen (1947: 385), finns bestämmelser som har betydelse för exploatering av grustillgångarna. Genom SGU:s reguljära kartering, huvudsakligen jordartskarteringen, bekostar staten den grundläggande inventeringen av landets tillgångar.

Ökad gruskonsumtion och skärpta miljökrav kan på sikt komma att leda till knapphet på grustillgångar belägna nära konsumtionscentra. Detta kan medföra en högre prisnivå, vilken i sin tur leder till att förbrukarna söker sig till alternativa försörjningskällor. Grus som framställs genom krossning av berg används redan som ersättning för naturgrus. Krossmaterial kan emellertid inte ersätta naturgrus inom alla användningsområden. Bl. a. mot

bakgrund härav har en viss utvinning av grusförekomster till havs påbörjats. Endast ett par procent av grusbehovet täcks dock f. n. på detta sätt. Det finns stora grustillgångar på kontinentalsockeln vilka, med en utvinning som tar vederbörlig hänsyn till negativa effekter i vattenmiljön, t. ex. skador på lek- och yngelplatser för fisk, kan erbjuda alternativ till uttag på land. En successiv övergång till täkt i havsområden kan därför vara en tänkbar möjlighet att förbättra försörjningen med naturgrus. En utvidgad utvinning av förekomster i sjöar kan också tänkas.

Det ankommer på statens industriverk, med vissa färre undantag, att lämna tillstånd enligt lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln till sand- och grustäkt på kontinentalsockeln. Verket skall även meddela villkor för sådana tillstånd samt utöva tillsyn av föreskrifter meddelade enligt lagen och kungörelsen (1966: 315) angående tillämpningen av lagen. Om upplåtelse från staten till sand- och grustäkt inom allmänt vattenområde i Väneren, Vättern, Hjälmaren och Storsjön i Jämtland beslutar länsstyrelsen.

Regeringen uppdrog i april 1974 åt statens industriverk att utreda vissa frågor rörande utvinningen av sand och grus särskilt från havsområden. Industriverket har avlämnat sin slutrapport (SIND 1980: 1) Grus och sand på land och i hav. Verket har tidigare lämnat bl. a. delrapporterna (SIND PM 1976: 10) Försöksverksamhet angående lämplig metodik vid översiktlig inventering av sand- och grusförekomster samt (SIND PM 1978: 1) Delutredning angående grustillgångarna och grusförsörjningssituationen i länen och de största tätortsregionerna. Verket har gjort en allmän översikt av landets grusförsörjning med avseende på tillgångarnas art och geografiska fördelning. Även konsumtionens utveckling och möjligheterna att utnyttja alternativa material till naturgas har studerats, liksom förutsättningarna för en ökad utvinning av sand och grus från havsområden. Utredningen har begränsats till användningen av sand och grus som överbyggnadsmaterial vid olika anläggningsarbeten och som ballastmaterial i betong, betongelement och asfaltmassor. Kvalitetssand (industrisand) som råvara för olika industriella processer inom bl. a. keramisk, mekanisk och metallurgisk industri behandlas av MPU i betänkandet (SOU 1977: 75) Industrimineral. (En sammanfattning av industriverkets slutrapport samt en förteckning över remissinstanser och en sammanställning av remissyttrandena har fogats till protokollet i detta ärende som bilaga 5 resp. 6.

Även naturvårdskommittén tar i sitt betänkande (SOU 1979: 14) Naturvård och täktverksamhet upp frågor av betydelse för utvinning av sand och grus, huvudsakligen från miljösynpunkt. Kommittén föreslår att naturvårdslagen skärps i fråga om bl. a. prövning av tillstånd till täkt så att hushållningen med täkttillgångarna kan beaktas på ett bättre sätt. Vidare lämnar kommittén förslag till program för regionala täktinventeringar som syftar till att förbättra planerings- och beslutsunderlaget i frågor som rör täktverksamhet.

Den totala produktionen av grus, sand och bergkrossmaterial kan mycket grovt beräknas till ca 135 milj. ton per år. Av denna tas 50 % i anspråk till vägar och gator, 25 % till mark-, grund- och planeringsarbeten, 15 % till betong samt 10 % till övriga ändamål. Totala värdet av denna produktion (inkl. transporter) kan beräknas överstiga 2 miljarder kr. Sten, sand och grus kan klassificeras som industrimineral.

Den framtida utvecklingen av landets grusförsörjning är främst beroende av utvecklingen inom byggnads- och anläggningsverksamheten samt transportsektorn. Mot bakgrund av prognoser för utvecklingen inom ovan nämnda områden var det industriverkets bedömning i sin slutrapport från december 1979 att den årliga totala grusproduktionen fram till 1985 i stort sett skulle bli oförändrad. Även verkets utblickar mot år 2000 tydde på en oförändrad produktion. Det var också verkets bedömning, att utvecklingen inom framför allt miljö- respektive transportsektorn kommer att innebära en förskjutning mot ökad användning av alternativa material, främst bergkrossprodukter. Även utnyttjandet av restprodukter och grov morän samt högre förädlingsgrad, återvinning av schaktmassor och användning av grusbesparande byggnadsmetoder kommer enligt verket att leda till begränsningar i förbrukningen av naturgrus.

Denna förskjutning kan enligt industriverket, främst i Norrköping, Karlskrona, Stockholm, Sundsvall, Umeå och Visby, komma att ske genom utvinning av grusmaterial från havet. En sådan enligt industriverket i och för sig önskvärd utveckling förutsätter dels att en planmässig resurskartering av de lösa avlagringarna genomförs inom näraliggande havsområden till dessa tätortsregioner, dels att denna ger resultat i form av från behovssynpunkt lämpliga grusfyndigheter. För de användningsområden för vilka det i dag i viss utsträckning finns kända fyndigheter, huvudsakligen sandförekomster, kan en på sikt ökad utvinning från havet förväntas.

Förutom förslag om systematiska resurskarteringar av sand- och grusförekomster lämnar industriverket även förslag om viss statistikutformning, tillståndsvillkor, täktavgifter, grusförsörjningsplanering m. m.

Av SGU:s anslagsframställning för budgetåret 1982/83 framgår att omsättningen av SGU:s uppdragsverksamhet budgetåret 1980/81 vad gäller grusinventeringar på land uppgick till mindre än 0,5 milj. kr. Uppdragsgivare var främst kommuner. SGU redovisar vidare att statens naturvårdsverks forskningsnämnd har finansierat utvecklingen av ett system för ett datorbaserat grusarkiv vid SGU. Systemet beräknas kunna tas i reguljär drift budgetåret 1982/83. SGU har också under en följd av år bedrivit en anslagsfinansierad maringeologisk verksamhet, som är inriktad på att kartlägga förekomster av sand och grus på havsbotten.

Delegationen för samordning av havsresursverksamheten (DSH) har i yttrande över SGU:s framställning framhållit att det ökade behovet av planering av kust- och havsområdenas utnyttjande innebär också ett ökat behov av kunskaper om olika marina resurser, för att kunna åstadkomma

rimliga avvägningar mellan olika intressen. Härvid utgör enligt delegationen en allmän kunskap om den geologiska utvecklingen av berg- och jordarter samt om olika typer av bottnar i kust- och havsområdena en viktig förutsättning.

Delegationen pekar bl. a. på behovet av maringeologisk kartering. Delegationen anser härvid att de förslag till åtgärder för kartering som industriverket föreslagit utgör ett väl avvägt program för den maringeologiska karteringsverksamheten. Delegationen vill emellertid också peka på att det underlagsmaterial som kommer fram i samband med den av delegationen nyligen påbörjade försöksverksamheten vad avser metoder och former för kust- och havsområdenas utnyttjande kommer att kunna tjäna som underlag för SGU vad gäller behovet av maringeologisk kunskap sett ur länsstyrelsernas och kommunernas synvinkel.

Mineralverkskommittén föreslår att eventuella grusinventeringar och liknande verksamhet bör utföras av nya SGU eftersom verksamheten naturligt hör samman med SGU:s pågående jordartskartering och planerade grusarkiv och inte heller är av någon större omfattning. Kommittén stöder den av SGU i sin anslagsframställning för budgetåret 1982/83 framförda begäran om medel för drift av ett grusarkiv, eftersom det är ett hjälpmedel för SGU att kunna handha olika frågor om naturresurser. Kommittén stöder också SGU:s förslag i anslagsframställningen att ett nytt delprogram benämnt *Maringeologisk kartering* inrättas.

Efter samråd med cheferna för jordbruks- och bostadsdepartementen vill jag anföra följande.

Regeringens uppdrag till industriverket lämnades vid en tidpunkt då prognoserna för den framtida utvinningstakten av sand och grus angav en högre förbrukningstakt än vad som senare blivit fallet. Även efter det industriverket överlämnade sin slutrapport har prognoserna än ytterligare skurits ned. Genom riksdagens beslut år 1981 om ny organisation inom mineralområdet har förutsättningarna för en mer samordnad och därmed mindre kostnadskrävande bevakning av sand- och grusutvinningen förbättrats.

Det centrala myndighetsansvaret när det gäller inventering av industri-mineral i vid mening åvilar SGU bl. a. genom sin karterings- och arkivfunktion. Detta ansvar förstärks ytterligare när industriverkets nuvarande uppgifter på mineralområdet bl. a. tillståndsgivningen enligt kontinentalsockellagen den 1 juli 1982 övergår till nya SGU. SGU:s arbetsuppgifter inom sand- och grusområdet, bör enligt min mening, inom ramen för verkets tillgängliga resurser, ha sin utgångspunkt bl. a. i det omfattande underlagsmaterial som industriverkets utredning och remissbehandlingen av denna utgör. Det åligger därvid SGU att hålla vederbörlig kontakt med bl. a. avnämare samt länsstyrelser och kommuner.

Jag instämmer i industriverkets och delegationens bedömning av behovet av en reguljär maringeologisk kartering och även behovet av en viss

registerföring inom detta område. I samband med att jag senare tar upp anslagsfrågorna för SGU kommer jag att närmare behandla dessa frågor.

I övrigt vill jag i detta sammanhang erinra om delegationens pågående arbete med att enligt sin instruktion (1979: 34) upprätta ett övergripande program för svensk havsresursverksamhet. Programmet omfattar även problem och möjligheter kring utvinning av bl.a. sand och grus från havsbotten. Jag vill också erinra om det uppdrag till planverket om formerna för den fysiska riksplaneringens kunskapsförsörjning, som jag tidigare redogjorde för. Slutligen vill jag också erinra om FN:s pågående havsrättskonferens, vars resultat med största sannolikhet medför en omfattande revision av kontinentalsockellagen. De förslag till ändringar vad avser kontinentalsockellagstiftningen som industriverket lämnat kan enligt min mening utan olägenhet anstå tills denna mera omfattande revision görs. Enligt många bedömare är möjligheterna att slutföra konferensen under innevarande år stora.

Jag är för egen del inte nu beredd att föreslå några ytterligare övergripande åtgärder inom sand- och grusområdet. I detta sammanhang vill jag emellertid nämna att naturvårdskommitténs förslag till regionala täktinventeringar, som jag tidigare nämnde, kommer att behandlas i den proposition om ändringar i naturvårdslagen som chefen för jordbruksdepartementet kommer att föreslå senare under våren.

2.9 Särskilda sysselsättningsåtgärder inom mineralområdet

Jag tar nu upp frågan om prospektering som sysselsättningsåtgärd. I denna fråga har jag samrått med chefen för arbetsmarknadsdepartementet.

Riksdagen beslöt våren 1979 vid behandlingen av propositionen om åtgärder för att främja sysselsättningen i Norrbotten (prop. 1978/79: 127, NU 1978/79: 41, rskr 1978/79: 325) att anvisa 40 milj. kr. för prospektering i Jokkmokks kommun. Medlen ställdes till nämndens för statens gruvegen- dom förfogande. Prospekteringsprojektet skulle dels skapa omedelbar sysselsättning genom prospekteringsarbete, dels på sikt kunna leda till varaktig sysselsättning inom mineralindustrin.

Nämnden har i en rapport den 25 september 1981 redogjort för de utförda prospekteringsarbetena i Jokkmokks kommun under tiden den 1 juli 1979—den 30 juni 1981. Projektet har sysselsatt 40 lokalt anställda och 60 personer totalt under två år. SGU som på uppdrag svarat för projektets organisation och praktiska genomförande i geologiskt avseende har under denna tid byggt upp och drivit ett provberedningslaboratorium i Jokkmokk. Projektet har förutom ökade och i sig värdefulla kunskaper om de geologiska förhållandena i området även resulterat i ett stort antal lovande mineralfynd. För vissa av dessa har geokemiska uppföljningsarbeten utförts och för några av dem planeras provborrningar. Prospekteringsprojektet har hittills lett till 26 nya inmutningar. De vunna erfarenheterna ger grund

för antagandet att det finns goda möjligheter att finna ekonomiskt intressanta fyndigheter för utvinning av metaller och industrimineral i Jokkmokks kommun. Det fortsatta arbetet och uppföljningen av jokkmokksprojektet sker dels inom ramen för nämndens ordinarie verksamhet och dels i ett samarbetsprojekt med deltagande från berörda intressenter såsom LKAB, Boliden Mineral AB och Vattenfall.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har i en skrivelse till regeringen den 2 oktober 1981 redovisat en av SGU på uppdrag utarbetad preliminär plan för basprospektering för hela Norrbottens län. Planen bygger på användandet av regionala geokemiska metoder. De prioriteringar beträffande undersökningsområden som gjorts har i första hand skett på geologiska grunder.

Mot bakgrund av de positiva erfarenheterna av jokkmokksprojektet som har redovisats anser jag det befogat att basprospekteringsprojekt av samma typ genomförs i andra delar av Norrbotten. Uppläggningsen bör likna den för jokkmokksprojektet och bygga på erfarenheterna från detta samt ha sin utgångspunkt i nämndens planer för sin prospekteringsverksamhet i Norrbotten liksom även de översiktliga planer för Norrbotten som på länsstyrelsens uppdrag utarbetats av SGU.

Kostnaderna för en basprospektering av detta slag bör bestridas inom en särskild medelsram för sysselsättningsfrämjande åtgärder i Norrbottens län. Jag avser återkomma till denna fråga vid min anmälan av förslag till regional utvecklingspolitik och resurshushållning.

2.10 Försörjnings- och lagringsfrågor

Jag redogör nu översiktligt för försörjnings- och lagringsfrågorna inom mineralområdet.

Den industriella utvecklingen i Sverige har inneburit att vårt beroende av oförädlade mineralråvaror som en källa till exportintäkter har blivit relativt obetydligt även om råvaruutvinningen i Sverige jämfört med vad som är fallet för flertalet övriga industriländer fortfarande ger upphov till stora exportinkomster. Däremot har vårt beroende av importerade råvaror ökat och även blivit mer varierat. Detta är en följd av att Sverige, i likhet med andra industriländer, allt mer kommit att fungera som omvandlingsstation för råvaror. Sverige ingår i växande utsträckning i ett internationellt handelssystem där råvaror, halvfabrikat och färdigvaror rör sig mellan länderna på olika stadier av bearbetning. Medan importvärdet för en enskild råvara ofta är ganska litet, kan samma råvara vara nödvändig för att produktionen skall kunna upprätthållas i industrier som exporterar färdigvaror eller halvfabrikat för miljardbelopp och har tusentals anställda.

Västeuropa är den största importören av flertalet mineraliska ämnen totalt sett. Importberoendet är nära 100-procentigt, vad gäller legeringsmetaller. Västeuropa kan tillsammans med Japan betecknas som de stora underskottsområdena.

Det pågår sedan länge en livlig handel på mineralområdet mellan de nordiska länderna. Många råvaror saknas emellertid och en ostörd import av dessa varor till Norden är helt nödvändig för industrin.

Vår enda produktion f. n. i Sverige av malm som innehåller legeringsmetaller utgör Yxsjöberggruvan i Mellansverige, som ägs av LKAB-koncernen, där det volframförande mineralet scheelit bryts. Produktionen täcker ca 10% av vårt behov. Gruvan är för övrigt Nordens enda volframgruva.

Beredskapslagring i statlig regi har förekommit sedan slutet av 1930-talet. Beredskapslagringens omfattning har ökat under senare år i takt med samhällsutvecklingen. Den inhemska självförsörjningsgraden har minskat under de senaste decennierna. Industrin har i växande grad blivit beroende av en snabb och ostörd tillförsel av bl. a. importerade råvaror. De kommersiellt betingade lagren av dessa varor hos näringslivet har under senare år minskat delvis till följd av det höga ränteläget, i en strävan att reducera kostnaden för bundet kapital. Strukturförändringar i näringslivet har också lett till allt färre och större produktionsenheter och en allt mer specialinriktad produktion. Denna utveckling har ställt ökade krav på beredskapsåtgärder från samhällets sida bl. a. i form av beredskapslagring.

Lagring för krig, avspärrning och s. k. fredskriser har – med undantag för oljeområdet – hittills vad gäller vissa metaller o. d. skett väsentligen i statlig regi genom i första hand överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF). ÖEF lagrar ett stort antal varor, såväl råvaror som halvfabrikat och insatsvaror, till ett återanskaffningsvärde som vid utgången av budgetåret 1980/81 beräknades till närmare 7 miljarder kr., varav ca 4,5 miljarder kr. avsåg lager av råolja och oljeprodukter. Lagrets totala inköpsvärde uppgick till knappt 4 miljarder kr. För budgetåret 1981/82 har för driften av beredskapslagren beräknats totalt drygt 400 milj. kr. varav för kapitalkostnader ca 365 milj. kr.

1978 års försvarskommitté anförde i betänkandet (Ds Fö 1981: 1) Säkerhetspolitiken och totalförsvaret att det närmare borde övervägas om staten eller näringslivet bör ha ansvaret för den lagringsverksamhet som alljämt är nödvändig. Kommittén ansåg att olika alternativ bör prövas.

MPU föreslår i sitt betänkande (SOU 1980: 12) Mineralpolitik att försörjningsaspekterna skall beaktas i samband med beslut som rör inriktningen av och stöd till investeringar inom mineralsektorn, inriktningen av den prospektering som helt eller delvis finansieras av staten samt inriktningen av den statligt finansierade forskningen och utvecklingen.

I fråga om åtgärder som direkt syftar till att förbättra försörjningen föreslår utredningen att fredskrislager av molybden, volfram, nickel, titan, niob, tantal och borater skall byggas upp och att fredskrislagren av mangan, krom och kobolt skall utökas. Fredskrislagren bör liksom hittills förvaltas av ÖEF. Enligt utredningen bör resurser för fredskrislagring motsvarande tre månaders import ge en viss risktäckning. Utredningen föreslår också att fortsatt drift i gruvor som hotas av nedläggning skall prövas från försörjningssynpunkt.

Vidare föreslår utredningen att den svenska regeringen av försörjningshänsyn i internationella sammanhang verkar för minskade restriktioner för handeln med mineralråvaror, för en jämnare fördelning av prospekteringsinsatser och investeringar i mineralsektorn i världen samt för införande av bestämmelser i internationella råvaruavtal som skyddar Sveriges intresse av en tryggad försörjning och hindrar diskriminatorisk behandling av köpare från producenternas sida.

Delegationen för mellansvensk gruvindustri pekar i sin rapport (Ds I 1981:2, s. 96) på att det av försörjningsskäl kan vara av värde att en metodik utvecklas för tillgodogörandet av de manganfyndigheter som finns i Mellansverige. Fyndigheterna är inte utvinningsbara med nu kända processer.

I programplanen för det ekonomiska försvaret för perioden 1982/83-1986/87 pekar ÖEF på att frågan om fördelningen av ansvaret för beredskapslagringen mellan staten och näringslivet bör bli föremål för en mer inträngande analys, för vilken myndigheterna inom ekonomiskt försvar inte har erforderlig kompetens. Försvarskommittén har i sitt nyligen avlämnade slutbetänkande (Ds Fö 1981:14) Totalförsvaret 1982/87 biträtt ÖEF:s förslag och förordat att en utredning genomförs skyndsamt.

Frågan om en utredning för lagringsfrågorna m. m. bereds f. n. inom regeringskansliet och kommer att behandlas i propositionen om säkerhets- och försvarspolitik samt totalförsvarets fortsatta inriktning.

En mindre utredning, bl. a. i syfte att komplettera MPU:s arbete, har som jag tidigare anfört startats av industridepartementet, STU och ÖEF i samarbete för att utreda vissa frågor rörande substitution av vissa kritiska legeringsmetaller.

2.11 Internationellt mellanstatligt samarbete

Jag går nu över till frågan om internationellt mellanstatligt samarbete på mineralområdet. I denna fråga har jag samrätt med cheferna för utrikes- och handelsdepartementen.

Mineralmarknaderna karakteriseras i allmänhet av stora prisfluktuationer. Detta har negativa konsekvenser för såväl exporterande som importerande länder. De förras exportintäkter fluktuerar, vilket särskilt för uländerna medför svåra problem för betalningsbalansen och utvecklingsplaneringen. De senare får en lägre försörjningstrygghet eller i varje fall en fördyrad sådan och "importerar inflation" (höjningar av mineralråvarans pris slår erfarenhetsmässigt igenom snabbare än sänkningar när det gäller prissättningen av den förädlade produkten). Osäkerheten ökar beträffande investeringar i ny gruvdrift. Båda kategorierna har anledning att fråga sig om utbudet under sådana omständigheter kommer att förbli tillräckligt för den framtida efterfrågan på olika mineral.

Försörjningstryggheten påverkas även därav att flera länder tenderar att

bilateralisera sin mineralförsörjning. Dessutom kan man inte helt utesluta att producenter eller konsumenter genom kartellbildningar försvårar tillgången på ett givet mineral till rimliga priser.

Sverige har därför – som ett litet råvaruberoende i-land med stor utrikeshandel – traditionellt stött och aktivt arbetat för multilateralt samarbete mellan såväl producent- som konsumentländer i syfte att möjliggöra stabila och förutsebara priser. Vi gagnas av internationella lösningar som medför att en så stor del som möjligt av handeln sker under öppna former och på lika villkor. Det internationella utbytet av information är i sig också ägnat att öka marknadernas överskådlighet. Ansträngningarna att nå internationella överenskommelser i syfte att begränsa fluktuationerna i råvarupriserna och trygga utbudet av råvaror har emellertid hittills bara gjort vissa mindre framsteg. Det är emellertid angeläget att ansträngningarna att nå överenskommelser om internationella råvarupriser fortsätter.

Multilateralt internationellt samarbete i mineralfrågor bedrivs i många fora. Inom FN behandlar ECOSOC:s (Economic and Social Council) naturresurskommitté frågor om planering, utveckling och utnyttjande av mineraltillgångar såväl övergripande som i detaljstudier över olika mineral. Utvinning av mineral, framför allt s. k. noder ur havet avhandlas i FN:s havsrättskonferens (UNCLOS – United Nations Conference on the Law of the Sea). FN:s konferens för handel och utveckling (UNCTAD) har alltsedan tillkomsten ägnat stor uppmärksamhet åt mineralråvaror. Tekniskt bistånd för mineralutveckling i u-länder lämnas av FN:s utvecklingsprogram (UNDP) som även administrerar FN:s fond för finansiering av prospektering i u-länder.

Världsbanken och de regionala utvecklingsbankerna finansierar investeringar på mineralsidan. Internationella valutafonden (IMF) kan ge lån såväl för ett enskilt lands lagring som för stabilisering av exportintäkter av mineralråvaror.

Inom Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) diskuteras mineralfrågor regelbundet varvid särskild uppmärksamhet ägnas investeringssidan.

Samarbete mellan råvaruproducerande länder förekommer för flera metaller och mineral, bl. a. koppar och bauxit. Strävanden att genom samordnat handlande uppnå högre priser har dock haft endast begränsad framgång hittills.

En annan inriktning har Organisationen för järnmalmsexporterande länder (APEF). Dennes huvuduppgift är att främja en balanserad global utveckling av järnmalmindustrin genom att skapa bättre förutsättningar för varje enskilt medlemsland att vidta lämpliga åtgärder avpassade till de egna problemen. Sverige ingår i organisationen sedan dess grundande år 1975. Organisationen har utsett en generalsekreterare och ett mindre kansli samt fastställt ett arbetsprogram, i vilket ingår flera olika utredningar, sammanställning av statistik m. m. Medlemmar är, förutom Sverige, Alge-

riet, Australien, Indien, Liberia, Mauretanien, Peru, Sierra Leone och Venezuela.

Sverige deltar i arbetet inom den internationella bly- och zinkstudiegruppen. Med deltagande av även representanter för företag i branschen, hålls överläggningar i frågor av internationellt intresse. Förutom studier inom för berörd industri viktiga sektorer ägnas särskild uppmärksamhet åt att ge kontinuerlig information om utvecklingen av utbud och efterfrågan. Medlemmarna är, förutom de nordiska länderna, huvuddelen av OECD-länderna samt ytterligare ett antal länder bl. a. Sovjetunionen, Indien, Mexico, Zambia och Tjeckoslovakien.

Regeringarna i de nordiska länderna beslutade år 1975 att utreda den nordiska råvaru- och naturresurssituationen. År 1976 avgavs en första beskrivande rapport. I november 1977 avlämnades en rapport med förslag beträffande nordiskt samarbete för olika råvaror. I oktober 1979 beslöts att ett geologiskt samarbete i syfte att identifiera större malmförande formationer skulle inledas på Nordkalotten. Arbetet påbörjades år 1980 och beräknas pågå längst t. o. m. 1985/86. Från svensk sida deltar SGU.

Riksdagen fattade år 1981 beslut (prop. 1980/81: 115, UU 1980/81: 22, rskr 1980/81: 270) om Sveriges anslutning till UNCTAD:s gemensamma fond för finansiering av åtgärder på råvaruområdet. Fonden avses finansiera internationella prisstabiliserande buffertlager samt stödja u-ländernas ansträngningar att förbättra sina möjligheter att lagra, förädla, distribuera och marknadsföra råvaror. Utarbetande av reglemente för fonden pågår alltjämt. Sverige är bland de få länder som hittills har ratificerat avtalet.

Under år 1981 nåddes en överenskommelse om ett sjätte internationellt tennavtal. Avtalet skall bidra till stabilitet på tennmarknaden via buffertlager och kvoter. En proposition (prop. 1981/82: 117) om svenskt deltagande i tennavtalet har nyligen förelagts riksmötet.

3 Den mineralpolitiska verksamheten

Jag tar nu upp frågan om myndighetsorganisationen på mineralområdet.

3.1 Nuvarande mineralpolitisk verksamhet

Den nuvarande mineralpolitiska verksamheten beslöts av riksdagen åren 1973 och 1974 (prop. 1973:41, NU 1973: 54, rskr 1973: 225 och prop. 1974: 60, NU 1974: 23, rskr 1974: 152). Underlag för besluten var bl. a. betänkandena (SOU 1971: 17) Malm – jord – vatten (1964 års geologitredning), (SOU 1971: 69) Näringspolitiken – ny verksamhet (Kommerskollegietredningen) och (Ds I 1974: 1) SGU:s framtida organisation (Organisationskommittén för Sveriges geologiska undersökning).

Statens industriverk (SIND) är central förvaltningsmyndighet för ärenden som rör industri och hantverk samt fram till den 1 juli 1982 energiför-

sörjning samt mineralhantering utom såvitt avser förvaltning och upplåtelse av statens gruvegendom. Verket är lokaliserat till Stockholm.

Riksdagen beslöt våren 1981 om riktlinjer för energipolitiken (prop. 1980/81: 90, NU 1980/81: 60, rskr 1980/81: 381). Härvid fattade riksdagen även beslut om riktlinjer för en ändrad myndighetsorganisation inom energiområdet. Beslutet innebär bl. a. att en ny central myndighet för framför allt energitillförselfrågor skall inrättas den 1 juli 1982.

Inom industriverket handläggs inom mineralområdet i dag huvudsakligen följande:

- tillståndsgivning samt övervakning och uppföljning av givna tillstånd enligt mineralagstiftningen och enligt lagstiftningen om kontinentalsockeln
- prognosverksamhet
- vissa överklagandeärenden
- utredningar inom mineralområdet
- branschbevakning av gruv- och mineralindustrin
- viss internationell metallstatistik.

Riksdagen fattade våren 1981 beslut om en ny organisation inom mineralområdet (prop. 1980/81: 130, NU 1980/81: 43 och 67, rskr 1980/81: 349). Beslutet innebär att industriverkets uppgifter inom mineralområdet i huvudsak upphör den 30 juni 1982.

Statens industriverk svarar också fram till t. o. m. den 30 juni 1982 för kanslifunktionerna åt *nämnden för statens gruvegendom (NSG)*.

Nämnden förvaltar statens mineralfyndigheter och annan gruvegendom som tillhör staten. Nämnden, som beslutar i frågor om upplåtelse av gruvegendomen, svarar för att egendomen tas till vara på bästa sätt och där så är lämpligt utökas. Nämnden skall särskilt följa utvecklingen inom sitt verksamhetsområde och ta initiativ till åtgärder för att förbättra det ekonomiska utbytet av gruvegendomen.

Statens industriverk är f. n. också chefsmyndighet för *bergstaten* som är den regionala statliga organisationen för ärenden rörande bergshantering och därmed sammanhängande frågor. Bergstaten är organiserad på ett nordligt och ett sydligt distrikt med expedition i resp. Luleå och Falun. Chef för varje distrikt är en bergmästare.

Statens industriverks framtida verksamhet och organisation utreds f. n. (I 1982: 09).

Sveriges geologiska undersökning (SGU) är den centrala förvaltningsmyndigheten för ärenden som rör landets geologiska beskaffenhet. SGU inrättades redan år 1858 med uppgift att handha landets geologiska utforskande med särskild hänsyn till berg- och jordarternas praktiska betydelse. Verksamheten var länge av företrädesvis vetenskaplig natur. Nuvarande SGU skall

- utföra allmän geologisk kartering

- bedriva informations- och dokumentationsverksamhet på det geologiska området
- på uppdrag uppsöka och undersöka förekomster av tekniskt användbara mineral, bergarter och jordarter samt grundvatten.

Verksamheten skall bedrivas med beaktande av den tekniska och vetenskapliga utvecklingens krav, och resultaten redovisas så att bästa möjliga ledning ges för beslut om utnyttjande av landskapet, särskilt berggrund, jordlager och grundvatten. SGU åtar sig geologiska utrednings- och undersökningsuppdrag. Uppdragsverksamheten skall ge full kostnadstäckning. Budgetåret 1980/81 finansierades endast ca en fjärdedel av verksamheten via anslag direkt till SGU.

Inom SGU finns f. n. fem byråer, nämligen berggrundsbyrån, kvartär- och hydrogeologiska byrån, geofysiska byrån, geokemiska byrån och administrativa byrån. Den 1 juli 1981 fanns vid SGU 769 anställda. Myndigheten är förlagd till Uppsala, Luleå och Malå. Myndigheten var tidigare i huvudsak förlagd till Stockholm. Efter beslut (prop. 1971: 29, InU 1971: 15, rskr 1971: 196) av riksdagen omlokaliserades Stockholmsdelen under åren 1978–79 till Uppsala och Luleå. Filialkontor finns i Lund och Göteborg. Filial fanns tidigare även i Kiruna.

3.2 Ny mineralpolitisk verksamhetsorganisation

Den av riksdagen våren 1981 beslutade nya organisationen inom mineralområdet innebär att myndighetsuppgifterna på mineralområdet samlas inom en förvaltningsmyndighet medan affärsverksamheten bedrivs i ett särskilt organ (prop. 1980/81: 130, NU 1980/81: 43 och 67, rskr 1980/81: 349). Detta medför att SGU delas i en myndighetsdel och en del som på uppdrag utför olika tjänster. Till myndighetsdelen överförs statens industriverks nuvarande uppgifter på mineralområdet i huvudsak genom att delar av verkets mineralbyrå överförs till den nya myndigheten. Myndigheten blir också chefsmyndighet för bergsstaten. Vidare bryts kanslifunktionerna för nämnden för statens gruvegendom ut från industriverket och bildar ett särskilt kansli för nämnden. Den nya organisationen skall verka fr. o. m. den 1 juli 1982. Underlag för beslutet var mineralpolitiska utredningens (MPU) betänkande (SOU 1980: 12) Mineralpolitik och framför allt remissutfallet av utredningens förslag.

Våren 1981 tillkallade jag med stöd av regeringens bemyndigande den 26 februari 1981 en organisationskommitté (I 1981: 02) med uppdrag att utreda vissa frågor om mineralpolitisk verksamhetsorganisation (Dir. 1981: 18 och 50). Kommittén, som har antagit namnet mineralverkskommittén fick i uppdrag att dels utarbeta ett detaljerat organisationsförslag för de nya organen, dels studera verksamhetsformen för uppdragsorganet. Kommittén medverkar även i arbetet med att genomföra den nya organisationen. Kommittén överlämnade den 27 november 1981 betänkandet (Ds I

1981: 20) Förslag till ny mineralpolitisk verksamhetsorganisation. Kommittén har i organisatoriska frågor och i frågan om lämplig associationsform för uppdragsorganet biträttats av statskontoret (Rapporter 1981: 18 och 1981: 19).

Med stöd av riksdagens bemyndigande att vidta de övergångsåtgärder och åtgärder i övrigt som behövs för att genomföra den ändrade organisationen beslöt regeringen den 22 december 1981 om riktlinjer för de berörda myndigheterna samt uppdrog åt kommittén att lämna vissa slutliga detaljuppgifter för den nya organisationen, bl. a. översiktliga beskrivningar över de tjänster som bör finnas i organisationen, samt att i övrigt medverka till de ytterligare åtgärder som kan krävas för att organisationen skall kunna verka fr. o. m. den 1 juli 1982. Riktlinjerna och uppdraget enligt detta beslut hade sin utgångspunkt i att inga beslut om omflyttningar, uppsägningar o. d. skulle fattas innan riksdagen har fattat slutligt beslut i organisations- och anslagsfrågorna. Kommittén överlämnade det nämnda underlaget i skrivelse den 28 januari 1982.

Det förslag till delning av SGU:s nuvarande verksamhet som kommittén lämnat utgår från följande huvudprinciper.

Den anslagsfinansierade delen av SGU skall

- ha hand om sådan verksamhet som finansieras via SGU:s nuvarande anslag i statsbudgeten, dvs. anslaget för geologisk kartering samt information och dokumentation
- vara central myndighet för ärenden som rör landets geologiska beskaffenhet och för ärenden som rör bergsbruk
- ha hand om frågor avseende naturresurser, såsom grundvatten, mineral, berg- och jordarter.

Den andra delen av SGU skall

- vara ett organ för uppdragsverksamheten inom geoområdet med prospektering och andra undersökningar som verksamhetsområde.

Enligt dessa huvudprinciper är det uppdragsorganets uppgift att utföra uppdrag inom geoområdet men kommittén anser ändå att också förvaltningsmyndigheten bör kunna åta sig vissa uppdrag. Detta kan t. ex. gälla uppdrag

- som hör ihop med rollen som central förvaltningsmyndighet, t. ex. sakkunniguppdrag
- som har nära samband med karterings- och dokumentationsverksamheten, om uppdragen inte kräver att myndigheten måste anskaffa speciella resurser eller anställa ytterligare fast personal.

Myndigheten skall däremot inte åta sig den typ av uppdrag som det finns en kommersiell marknad för och som uppdragsorganet också har kompetens att utföra.

I de undantagsfall där kommittén funnit gränsområden där den tidigare gemensamma verksamheten har varit svår att dela har kommittén eftersträvat en lösning som utgår från att samhällets resurser skall utnyttjas så effektivt som möjligt.

Jag vill i detta sammanhang – efter samråd med chefen för bostadsdepartementet – ta upp även behovet av samordning i stort med övrig statlig verksamhet för kartläggning och insamling av landskapsinformation.

Landskapsinformationsutredningen (LINFO) lämnade i slutet av förra året sitt betänkande (SOU 1981:73) Landskapsinformation under 1980-talet, som nu är ute på en omfattande remiss. LINFO:s förslag syftar till en förbättrad samordning av samhällets insatser på området, bl. a. när det gäller prioritering och avvägning mellan olika insatser, registeruppbyggnad, dokumentation och information samt teknisk utveckling och investeringar i utrustning för utnyttjande av modern teknik, bl. a. ADB-stöd. LINFO har även föreslagit organisatoriska åtgärder.

Många av de frågor som jag tar upp i det följande har nära anknytning till LINFO:s förslag. Det gäller t. ex. kartläggningsfrågorna, förslaget om ett georegister samt arkiven beträffande torv, sand och grus. Det gäller också bl. a. förslagen om dokumentation och information samt övervägandena beträffande regionalisering.

I avvaktan på den fortsatta beredningen av LINFO:s betänkande är det angeläget att såväl förvaltningsmyndigheten som uppdragsorganet samråder med i första hand statens lantmäteriverk (LMV). Även bortsett från LINFO:s förslag är en sådan kontakt nödvändig med tanke på de många kopplingar som finns mellan verksamheterna. Som exempel kan nämnas SGU:s utnyttjande av flygbildsmaterial för jordartskartering och LMV:s strävanden att få till stånd en systematisk vegetationskartering som skulle ha stor betydelse för bl. a. torvinventeringar. Dokumentationen av rättigheter m. m. på mineralområdet kan eventuellt utvecklas i anslutning till moderniseringen av fastighetsregistreringen. Slutligen bör goda förutsättningar föreligga för en samverkan mellan den internationella verksamhet som jag behandlar i det följande och de insatser på området som utförs av LMV.

Min redovisning i det följande av den nya mineralpolitiska organisationen har sin utgångspunkt i mineralverkskommitténs nyss nämnda betänkande, regeringens beslut den 22 december 1981 och det ytterligare underlag vad gäller detaljorganisation m. m. som mineralverkskommittén lämnat i skrivelse den 28 januari 1982.

Personalfrågor

Jag räknar med att den personal som i dag finns vid de berörda myndigheterna kommer att beredas fortsatt anställning inom den nya organisationen. De som i dag är anställda och som berörs av omorganisationen avses i erforderlig utsträckning att erbjudas arbete vid myndigheterna eller det nya uppdragsorganet. Jag vill i sammanhanget nämna att det ankommer på företrädare för uppdragsorganet resp. för personalen att förhandla om löner och övriga förmåner för berörd personal. Frågan om kompensation för merkostnader m. m. för den personal som till följd av anställning i

uppdragsorganet eventuellt måste byta bosättningsort får tas upp vid dessa förhandlingar. Beträffande statligt anställd personal finns bestämmelser om ersättning vid flyttning m. m. i Allmänt avlöningsavtal för statliga och vissa andra tjänstemän (AST).

Man bör enligt min mening under en övergångstid vid myndigheterna sätta in aktiva personalpolitiska åtgärder i syfte att anpassa befintliga personalresurser vid den nya organisationen.

Jag vill också nämna att det ankommer på mineralverkskommittén, som har fortlöpande informationsskyldighet till personalorganisationerna, att medverka i genomförandet av omorganisationen och i de åtgärder som kan krävas för att den nya organisationen i allt väsentligt skall kunna verka fr. o. m. den 1 juli 1982.

Jag vill även påminna om det beslut som jag tidigare redogjorde för, nämligen regeringens beslut den 22 december 1981 om ändrad organisation m. m. inom mineralområdet. Beslutet hade sin utgångspunkt i att inga beslut om omflyttningar, uppsägningar o. d. skulle företas innan riksdagen har fattat slutligt beslut i organisations- och anslagsfrågorna.

3.2.1 Sveriges geologiska undersökning

Efter delningen av SGU får de båda organen skilda inriktningar på verksamheten. Förvaltningsmyndigheten kommer till stor del att bedriva produktion av kartor. Detta innebär en verksamhet med hög kontinuitet och fasthet, medan uppdragsorganet skall bedriva affärsverksamhet styrd av olika uppdragsgivare. Skilda krav kommer därför att ställas på de båda organen. Detta bör enligt min mening vara styrande för hur verksamheten organiseras och vid val mellan olika associationsformer. Delningen av SGU skall självfallet inte utgöra ett hinder för ett rationellt samarbete och ett ömsesidigt köp av tjänster.

I det följande redogör jag för de båda organens huvudsakliga arbetsinriktning och formerna för deras arbete samt också för vissa andra övergripande problem som påverkar organisationsstrukturen. I samband med att jag senare tar upp anslagsfrågorna kommer jag också att närmare redogöra för arbetsuppgifterna m. m. för framför allt förvaltningsmyndigheten.

Jag utgår från att uppdragsorganet i allt väsentligt övertar uppdragsverksamheten från nuvarande SGU den 1 juli 1982 i enlighet med vad jag här förordar.

Den övergripande målsättningen för myndigheten blir att rationellt och effektivt ansvara för den statliga geologiska verksamheten i landet med avseende på geologisk kartering och inventering. Karteringen skall anpassas till de krav som ställs av samhället och avnämarna av kartorna. Myndigheten skall även centralt ansvara för myndighetsuppgifter och bevakning avseende frågor som gäller prospektering samt gruv- och mineralindustrin. Riksdagens beslut om en koncentration av landets resurser genom att sammanföra industriverkets uppgifter på mineralområdet med SGU:s

nuvarande anslagsfinansierade verksamhet var en förutsättning för en sådan bred målsättning. Genom beslutet lades grunden för ett svenskt geocentrum. Riksdagens beslut innebar också att en klar gränsdragning gjordes mellan statens myndighetsutövning och affärsverksamhet.

Den nya myndigheten blir således central förvaltningsmyndighet för ärenden som rör landets geologiska beskaffenhet och ärenden rörande bergsbruk. Myndigheten skall ta fram det grundläggande geologiska materialet för olika verksamheter, men även, tillsammans med forskningsansvariga statliga och privata organ, bedriva utveckling på geområdet. Som framhålls i den industripolitiska propositionen (prop. 1980/81: 130 sid. 174) faller frågor rörande naturresurser, såsom mineral, bergarter och jordarter samt grundvatten, naturligen inom myndighetens arbetsområde. Genom den reguljära geologiska karteringen samt informations- och dokumentationsverksamheten får myndigheten en god överblick över tillgången på nämnda naturresurser och hur dessa bör nyttiggöras. Myndigheten skall svara för att insamlat geomaterial snabbt publiceras och i praktiska former görs lättillgängligt. Genom att från industriverket överta statistik- och prognosuppgifter, vissa utredningsuppgifter och uppgiften att handlägga frågor enligt *minerallagstiftningen* skapas även goda förutsättningar för myndigheten att bedöma hur naturtillgångarna bör utnyttjas.

Myndigheten skall i övrigt på bästa sätt söka främja tillgodogörandet av landets mineralresurser. Förutsättningar finns även att, genom uppbyggnad av ett av mineralpolitiska utredningen (MPU) föreslaget s. k. georegister, effektivt möta de ökade informationsbehoven på området. Jag återkommer i det följande till denna fråga.

Till den centrala förvaltningsmyndigheten på mineralområdet bör även det av MPU föreslagna prospekteringsrådet läggas. Rådet kommer att få en viktig uppgift i arbetet att samordna de olika prospekteringsorganisationernas verksamhet. Även till denna fråga återkommer jag senare.

Förvaltningsmyndighetens målsättning bör klart avspeglas i den nya organisationen. Enligt min uppfattning bör organisationen vara produktionsinriktad.

Enligt statskontoret bör följande krav ställas på förvaltningsmyndigheten

- God organisation för kartframställning. Detta krav på produktionsapparaten måste dock vägas mot kravet på en flexibel organisation, lyhörd för omvärldsförändringar på geområdet.
- Hög kompetens inom geområdet.
- Väl utvecklade avrapporteringssystem och höga krav på systematisering vad gäller dokumentation såväl i anslutning till karteringen som till övrig geologisk verksamhet samt effektiv extern information i anslutning därtill.
- Samordning av och samarbete mellan fackområdena vad gäller exempelvis gemensam provtagning eller tidsmässig planering av de olika faserna i karteringen.

- Möjlighet till prioritering mellan fackområdena och olika karttyper.
- Väl definierad ansvarsfördelning mellan olika organisationsenheter.

Mot bakgrund av dessa krav, som jag i allt väsentligt kan instämma i, och med tanke på önskemålet att erhålla en produktionsinriktad organisation uppdrog regeringen den 22 december 1981 åt mineralverkskommittén att lämna förslag till en detaljorganisation som innebär att förvaltningsmyndigheten organiseras med en styrelse, en generaldirektör samt fyra enheter varav två för kartering och dokumentation, en för information och myndighets- och utredningsuppgifter samt en för administration. Jag förordar således att förvaltningsmyndigheten organiseras på detta sätt. Myndigheten bör även i fortsättningen benämnas Sveriges geologiska undersökning. Antalet anställda blir ca 270.

SGU blir t. v. lokaliserat enbart till Uppsala, Lund och Göteborg. Jag förordar emellertid att myndigheten inom ramen för de resurser myndigheten disponerar, i en framtid skall inrätta fler filialkontor. Jag finner en sådan ytterligare regionalisering vara värd att studera, men är f. n. inte beredd att föreslå lämplig ort. SGU bör även undersöka möjligheterna att på sikt bygga ut nuvarande filialkontor. Det bör ankomma på SGU att utreda dessa frågor vid lämplig tidpunkt efter det att omorganisationen genomförts.

SGU blir från och med den 1 juli 1982 chefsmyndighet för bergsstaten.

Inom nuvarande SGU finns inrättat ett s. k. kartråd. Rådet utgör ett särskilt rådgivande organ, som har inrättats i syfte att öka avnämarnas inflytande över SGU:s kartering. Jag anser, liksom mineralverkskommittén, att kartrådet bör behållas inom den nya organisationen. Vad gäller rådets närmare uppgifter förordar jag att de nuvarande uppgifterna, som innebär att medverka vid planeringen av SGU:s reguljära kartering och löpande lämna synpunkter på inriktningen av denna samt på kartornas utförande i allmänhet, bör gälla även i fortsättningen. Liksom f. n. bör rådet bestå av sakkunniga representanter för användarna av geologiska kartor.

Vid min anmälan till prop. 1980/81: 130 om industripolitikens inriktning m. m. angav jag att MPU föreslagit ett s. k. prospekteringsråd. Rådet skulle fungera som ett forum för informationsutbyte och diskussioner mellan de prospekterande företagen, nämnden för statens gruvegendom och andra huvudmän för prospektering. Rådet bör bl. a. kunna ta initiativ till och, med beaktande av de totala tillgängliga medlen härför, föreslå större projekt för att snabbt kartera intressanta områden genom t. ex. s. k. förenklad berggrundskartering eller storregionala geokemiska undersökningar. Jag förordar att detta råd nu inrättas vid SGU. Genom kontinuerligt samråd i fasta organisatoriska former genom detta råd underlättas enligt min mening prospekteringssamarbetet. Detta påskyndar också utvärderingen av frågan om samgående. Jag återkommer till denna fråga närmare vid min behandling av anslagsfrågorna.

Liksom mineralverkskommittén anser jag att naturresursfrågorna inom SGU:s område behöver samordnas med andra organs verksamhet på naturresursområdet och även erhålla en mer framskjuten plats i samhällsdebatten. Jag tillstyrker därför kommitténs förslag att ett särskilt råd inrättas vid SGU för detta ändamål. Rådet bör benämnas mineralresursrådet. I rådet bör representeras intressen och kompetens vad gäller svensk gruv- och mineralindustri, råvaruförsörjning för svensk industri samt forskning och utveckling på naturresursområdet. Sakkunniga representanter för såväl myndigheter som industri och olika fackområden bör ingå i rådet.

Rådet har en viktig uppgift att fylla bl. a. genom att inrikta sig på ett brett tvärasektoriellt område där varje fråga av betydelse för råvaruförsörjningen kan belysas ur många aspekter. Av stor vikt är att öka kunskaps- och erfarenhetsutbytet mellan geområdet och andra områden vad gäller nyttiggörandet av våra inhemska mineraltillgångar.

Genom geologisk kartering och prospektering ökas fortlöpande kunskaperna om Sveriges råvarubas i en bred bemärkelse. Genom det georegister som nu byggs upp på SGU ökar möjligheten för att mer effektivt än f. n. systematisera dessa kunskaper. Detta arbete kan även bidra till en förbättrad statistik inom mineralområdet. En sådan statistik är en viktig förutsättning för SGU:s prognosarbete. Det är enligt min mening angeläget och rationellt att härvid MPU:s prognoser löpande kan uppdateras inom SGU. Betydelsefullt vid insamling och analys av geologiska data beträffande mineralförekomster m. m. samt inte minst sammanställning av dessa uppgifter är kunskaper om den tekniska utvecklingen i de efterföljande bearbetningsleden i förädlingskedjan. Genom en koppling till utvecklingen av den teknologi som används eller kommer att användas i de olika leden fram till slutprodukterna inom såväl mineral- som förädlingsindustrin ökar förutsättningarna att vidga resursbasen och framförhållningen. Därigenom kan också försörjningstryggheten öka väsentligt.

Genom inrättandet av mineralresursrådet vid SGU skapas en bred kontaktyta av stor betydelse för det prognosarbete, som läggs till grund för olika konsekvensanalyser inom stat och näringsliv på mineralområdet. Analyser av betydelse på kort och lång sikt av förändringar i företagsstrukturen, marknadsorganisation samt teknologiska och andra förutsättningar bör ingå som ett led i prognosverksamheten och även behandlas i rådet. Svenska och internationella förhållanden rörande utvinning, produktion och handel av betydelse för Sveriges råvaruförsörjning bör belysas.

Mot bakgrund av att dessa råd inrättas förordar jag att delegationen för mellansvensk gruvindustri avvecklas. Även den typ av specialfrågor som delegationen har handhaft bör kunna behandlas inom ramen för SGU:s verksamhet bl. a. med hjälp av prospekterings- och mineralresursråden. För beredning av särskilda frågor i råden kan självfallet inrättas arbetsgrupper av lämplig sammansättning.

Jag går nu över till frågan om sambandet mellan mineralpolitiken och industripolitiken.

Regeringen uppdrog i enlighet med riksdagens beslut i samband med beslutet om delningen av SGU i tilläggsdirektiv (Dir 1981: 50) den 23 juli 1981 åt Mineralverkskommittén att överväga åtgärder i syfte att säkerställa ett fortsatt samband mellan mineralpolitiken och industripolitiken även efter det att organisationsförändringarna på mineralområdet genomförts.

Mineralverkskommittén har i sina överväganden utgått från att industriverkets övergripande näringspolitiska ansvar även i fortsättningen skall innefatta gruvindustrin, medan ansvaret för branschbevakningen av gruvindustrin primärt läggs på SGU. Därmed bör det också enligt kommittén åvila SGU att tillhandahålla industriverket basmaterial om gruvindustrin och även bevaka behovet av speciella statliga insatser. Kommittén anser att det är nödvändigt för industriverkets allmänna industripolitiska uppgifter att det skapas goda förutsättningar för en dialog mellan industriverket och SGU. Det bör bygga på att industriverket förmedlar verkets bild av industrins förutsättningar till SGU och löpande får information om mineralfrågor som prospektering, kartering och dokumentation samt samlade bedömningar av landets naturresurser. Kommittén anser mot denna bakgrund att industriverket även i fortsättningen behöver ha egna resurser för att kunna bevaka gruvindustrin.

Vidare bedömer kommittén att det för att säkra en samordning mellan industriverket och SGU behövs ett instruktionsenligt krav hos båda myndigheterna att samråd skall ske vid handläggning av gruvindustriella frågor.

Jag accepterar i princip kommitténs slutsatser och förordar att frågan löses genom att de förslag som kommittén har fört fram i huvudsak beaktas. Det ankommer på regeringen att närmare reglera denna fråga.

Jag övergår nu till att behandla informationsfrågorna inom geområdet. Som jag tidigare har nämnt uttalade riksdagen vid sin behandling av propositionen 1974: 32 med förslag till gruvlag m. m. att ytterligare överväganden beträffande regleringen av konflikter mellan gruvintresset samt plan- och skyddsintressen av rikskaraktär måste anses lämpliga (prop. 1974: 32, NU 1974: 39, rskr 1974: 276). Riksdagen har också uttalat sig för en viss översyn av gruv- och minerallagstiftningen (prop. 1978/79: 100 bil. 17 och prop. 1978/79: 127 bil. 1, NU 1978/79: 41, rskr 1978/79: 325). Enligt min uppfattning är en dellösning på problemen en ökad information om dels gruv- och mineralindustrins betingelser, dels om minerallagstiftningens innebörd och dels om planlagstiftningens innebörd. Krav om en förstärkt information inom mineralområdet har under senare år även rests av flera länsstyrelser och centrala verk framför allt inom ramen för den fysiska riksplaneringen och länsplaneringen. Mineralverkskommittén hade till uppgift även att lämna förslag om hur informations- och rådgivningsverksamhet på central och lokal nivå skall organiseras med utgångspunkt i de riktlinjer regeringen angav i sin industripolitiska proposition.

Dessa riktlinjer innebar att det ökade behovet av information m. m. på regional och lokal nivå skulle mötas genom att ett informations- och rådgivningssystem organiseras, med SGU:s lokala kontor i Göteborg och Lund och bergmästarämbetena i Falun och Luleå som bas. Dessa skulle i mer komplicerade frågor kunna utnyttja den centrala myndighetens resurser. Det skulle närmare undersökas i vad mån bergmästarämbetena och de lokala kontoren behöver förstärkas för att kunna fungera som regionala informationsgivare m. m. En sådan lösning skulle kunna medföra att kraven på kompetens vid information och rådgivning uppfylls samtidigt som kostnaderna begränsas.

Jag redogör i det följande översiktligt för kommitténs förslag.

Kommittén framhåller att den centrala förvaltningsmyndigheten SGU även får ett centralt ansvar för information i anslutning till bergsbruk. I publikationer, utställningsverksamhet, upplysningsverksamhet och bibliotek bör hänsyn tas till att bergsbruk ingår som en del av SGU:s verksamhet.

Det regionala och lokala informationsbehovet bör enligt kommittén tillgodoses genom en kontaktorganisation vid SGU som består av huvudansvariga för olika län. Det bör utses kontaktpersoner gentemot regionala och lokala organ inom respektive län. Dessa skall ha i uppgift att samordna och underlätta kontakterna inom SGU. Arbetet skall enligt kommittén ses som en del av övrigt arbete och begränsas till information och rådgivning.

Kostnaderna för arbetet föreslås belasta det nuvarande programmet Information och dokumentation som föreslås bli förstärkt genom överföring av resurser från övrig verksamhet. Tanken är dock inte att härigenom tillföra tjänster där personal uteslutande arbetar med informationsfrågor, utan i stället att ge större utrymme i det löpande karterings- och dokumentationsarbetet för information och rådgivning till länsstyrelser och kommuner i första hand.

Kommittén bedömer som sannolikt att allmänhetens intresse fortsätter att öka när det gäller SGU:s verksamhet. Osäkerheten om hur naturtillgångar som uran och torv bör utnyttjas är bara en av flera frågor där SGU får ett ansvar för att det i samhällsdebatten finns ett opartiskt underlag att utgå från. Det är därför enligt kommittén angeläget att SGU i större utsträckning än nu kan föra ut sina resultat till massmedier och allmänhet. Även detta bör kunna belasta kontaktorganisationen men i första hand planeras och samordnas av enheten för myndighets- och utredningsuppdrag. Även de till SGU knutna råden har en uppgift i detta sammanhang.

Den föreslagna kontaktorganisationen bör i flera län kunna bygga vidare på redan väl fungerande kontakter. Vid filialerna bör det innebära att kontaktpersoner utses för de västra och södra länen med ett uttalat ansvar för regelbunden information till kommuner och länsstyrelser där.

Motsvarande ansvar för övriga län bör fördelas vid SGU i Uppsala. Dessa personers lokalisering är inte självklar. Mot behovet av att finnas i

närheten av de län som utgör kontaktlän får enligt kommittén vägas behovet av att arbeta i anslutning till övrig specialkunskap inom SGU som kan tas i anspråk i kontaktarbetet. På sikt bör dock ett nära samarbete med bergmästarämbetena utvecklas i riktning mot att kontaktpersoner bör lokaliseras till Luleå för kontakterna med norra Norrland och till Falun för kontakterna med nedre Norrland och Bergslags-länen medan Uppsala bör ha kontaktpersoner för de östliga länen.

Jag kan i huvudsak biträda kommitténs förslag. Den närmare utformningen och genomförandet åvilar regeringen och SGU. I samband med att jag senare tar upp frågan om handläggningen av vissa gruvlagsärenden kommer jag att ytterligare beröra informationsfrågan.

3.2.2 Uppdragsorganet

Jag går nu över till frågan om uppdragsorganets associationsform och organisation.

Enligt riksdagens beslut skall uppdragsorganet ha till uppgift att på uppdrag utföra prospektering och andra geologiska undersökningar. Organisationsförändringen har till syfte att skapa en effektiv prospekteringsorganisation liksom förutsättningar för en längre gående samverkan och samordning med andra prospekteringsorganisationer. I den industripolitiska propositionen (prop. 1980/81: 130 sid. 175) framhåller regeringen att det i det fortsatta arbetet får övervägas om en ny myndighet skall bildas eller om aktiebolagsformen är lämpligare för verksamheten.

Uppdragsorganet skall bedriva uteslutande affärsmässig verksamhet. Det får således i princip en ställning jämförbar med en konsult, dvs. att mot betalning utföra uppgifter åt skilda uppdragsgivare. Resultatet och eventuellt ekonomiskt nyttiggörande av detta tillkommer uppdragsgivarna.

Nuvarande uppdragsverksamhet inom SGU kan indelas i tre huvuduppgifter: prospektering (malm- och mineralletning), ingenjörsgologi och teknisk service. Prospekteringen domineras av uppdrag från nämnden för statens gruvegendom. Ingenjörsgologin – som kan definieras som geologi för byggnader och anläggningar i berg och jord – domineras i dagsläget av uppdraget från KBS, kärnbränsleenheten inom Svenskt Kärnbränsleförsörjning AB (SKBF). Teknisk service omfattar borrhning, geofysisk markmätning, flygmätning, instrumentutveckling och service av instrument, kemisk analysverksamhet samt ADB.

Enligt statskontoret bör följande krav ställas på uppdragsorganet:

- Hög kompetens inom geoområdet.
- God marknadsorientering.
- God marknadsföringsfunktion såväl nationellt som internationellt.
- Snabbt beslutsfattande och möjligheter till delegering.
- God handlingsberedskap för att snabbt kunna möta omvärldsförändringar.
- Utpräglat kostnadsmedvetande och god ekonomiadministration.

- Samarbete med övriga prospekteringsorganisationer och SGU.
- Väl definierad ansvarsfördelning gentemot uppdragsgivarna.
- Förmåga till verksamhetsutveckling.

Vad gäller uppdragsorganets *associationsform* förordar mineralverkskommittén aktiebolagsformen om man kan förutse väsentliga förändringar i verksamhetens inriktning och omfattning. En sådan förändrad förutsättning kan vara en samordning av den statliga prospekteringsverksamheten. Enligt kommittén talar mycket för att en ökad samverkan eller ett samgående mellan uppdragsorganet och Luossavaara Kiirunavaara AB:s (LKAB) prospekteringsverksamhet skulle ge betydande fördelar. Ytterligare en förändrad förutsättning kan vara att man förutser en väsentligt ökad kapitalintensitet i verksamheten.

I det av riksdagen godkända näringsutskottets betänkande 1980/81:43 anføres med anledning av frågan om en samordning av prospekteringsverksamheten: "Särskilt vill utskottet understryka vikten av att en ökad samordning snabbt kan komma till stånd mellan den prospektering som bedrivs av nämnden för statens gruvegendom och den som bedrivs av statliga och privata gruvföretag."

Statskontoret förordar aktiebolagsformen.

Jag vill erinra om att ett av de grundläggande motiven för uppdelningen av SGU var att renodla den affärsmässiga verksamheten. Då affärsverksamhet skall bedrivas är, enligt min mening, aktiebolagsformen den naturliga formen för verksamheten. För att möta de krav som kommer att ställas på uppdragsorganet bör ett utpräglat kostnadsmedvetande prägla organisationen. Därtill bör mekanismer byggas in för att ge den en bra handlingsberedskap samt ökade möjligheter till ansvarsdelegering. Jag anser att aktiebolagsformen, genom den flexibilitet den medger, ger de bästa förutsättningarna att möta bl. a. dessa krav. Vidare underlättas samarbete med andra bolag i gemensamma projekt i och utanför Sverige om aktiebolagsformen väljs. Samarbetet underlättas rent allmänt om parterna arbetar under samma former dvs. har samma regler och ramar för verksamheten, vilka även medför liknande metoder och angreppssätt. Jag återkommer i det följande till den frågan. Mot denna bakgrund fattade regeringen ett principbeslut den 22 december 1981 om att uppdragsverksamheten bör bedrivas i aktiebolagsform.

Med stöd av riksdagens bemyndigande som jag tidigare redogjort för, bemyndigade regeringen mig att för statens räkning den 4 februari 1982 förvärva ett befintligt aktiebolag. Eftersom riksdagens beslut innebär att uppdragsorganet skall verka fr. o. m. den 1 juli 1982 var detta, framför allt av arbetsrättsligt betingade orsaker, förseningar i det tidigare organisationsarbetet en nödvändig åtgärd för att undvika ytterligare förseningar i genomförandet. Förvärvsavtalet gäller med förbehåll för att riksdagen anvisar erforderliga medel. Styrelsen får sitt säte i Luleå.

Vad gäller uppdragsorganets *organisation* åvilar utformningen och genomförandet bolagets styrelse.

Mineralverkskommitténs förslag innebär att uppdragsverksamheten bedrivs inom två enheter för ingenjörsgéologi resp. prospektering. För den tekniska servicen till dessa enheter och för vissa uppdrag externt organiseras resultatenheter för borrhning, geofysik, kemilab. och ADB. Resultat-enheterna sammanförs under en gemensam chef och ingår i en enhet för teknik. Antalet anställda beräknas bli närmare 500.

För egen del har jag inga erinringar mot förslaget. Det ankommer på styrelsen att besluta om lokaliseringssorter för verksamheten utifrån behovet av en rationell och affärsmässig verksamhet.

3.2.3 *Bergsstaten*

Jag går nu över till frågan om bergsstatens organisation.

Bergsstaten är den regionala statliga organisationen för ärenden rörande bergshantering och därmed sammanhängande frågor. Bergsstaten är organiserad på ett nordligt och ett sydligt distrikt med expedition i resp. Luleå och Falun. Chef för varje distrikt är en bergmästare. Det norra distriktet omfattar Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Det södra omfattar riket i övrigt. I bergsstatens uppgifter ingår handläggning av ärenden om förvärv och försvar av gruvrättigheter, att anvisa områden för gruvarbete och att utöva teknisk inspektion och tillsyn av gruvfyndigheter.

Myndighetsfunktionens målsättning är att möjliggöra och säkerställa efterlevnaden av lagstiftningens regler i ovannämnda avseenden.

Tillsyns- och inspektionsverksamheten syftar till att gruvarbetet bedrivs på ett från samhällsekonomisk synpunkt lämpligt sätt så att ej gruvans fortbestånd äventyras, tillträdesvägar till obrutna delar igenläggs eller på annat sätt uppenbar misshushållning med malm äger rum.

Chefsmyndighet blir, i enlighet med riksdagens beslut våren 1981, fr. o. m. budgetåret 1982/83 Sveriges geologiska undersökning (SGU). Även de tillsynsuppgifter, besvärärenden m. m. som f. n. ankommer på statens industriverk att handlägga övergår den 1 juli 1982 till SGU.

Förutom byte av chefsmyndighet och deltagande i den utökade informationsverksamheten på mineralområdet som jag tidigare förordade ändras f. n. inte bergsstatens uppgifter på något avgörande sätt.

Enligt mineralverkskommittén bör inte ett genomförande av deras förslag till samordning av informationsfrågorna påverka den nuvarande organisationen av bergsstaten. Jag biträder denna uppfattning.

Jag förordar således att bergsstatens nuvarande organisation bibehålles.

3.2.4 *Nämnden för statens gruvegendom*

Jag tar nu upp frågan om organisation och verksamhetsinriktning för nämnden för statens gruvegendom.

Förvaltningen av statens gruvegendom åvilade under åren 1923–1973 kommerskollegiet (KK). Denna förvaltning innebar dock ingen egen beslu-

tanderätt i frågor om utnyttjande av egendomen. KK var huvudsakligen ett utredningsorgan och ingick t. ex. arrendeavtal endast efter särskilda be- myndiganden av Kungl. Maj:t. Genom inrättandet den 1 juli 1973 av nämnden för statens gruvegendom bildades ett självständigt beslutande organ där enligt dess instruktion endast frågor av större allmän betydelse skall underställas regeringen.

Statens industriverk svarar f. n. för kanslifunktionerna åt nämnden för statens gruvegendom. Som jag tidigare har redogjort för innebär riksdagens beslut våren 1981 om ny organisation inom mineralområdet att industriverkets kansliuppgifter upphör och att verkets nuvarande kanslire- surser tillförs nämnden den 1 juli 1982. Vid min föredragning av förslaget att regeringen skulle föreslå riksdagen en ny organisation anförde jag bl. a. att nämndens arbetsuppgifter har ökat avsevärt samt att utformning av prospekteringsstrategi, förberedelser och beslut om prospekteringsin- satser samt utvärdering av dessa efter hand kommer att kräva allt större insatser. Dessutom kan också komma att krävas allt större insatser för att undersöka möjligheterna att exploatera olika fyndigheter.

Från att tidigare ha avsett i huvudsak endast gruvrättigheter enligt gruvlagen (1974: 342) och dess föregångare omfattar nämndens förvaltning fr. o. m. budgetåret 1977/78 även andra typer av mineralfyndigheter, bl. a. industrimineral. Nämnden, som beslutar i fråga om upplåtelse av gruv- egendomen skall svara för att egendomen tas till vara på bästa sätt och, där så är lämpligt, utökas. Utökning av gruvegendomen sker huvudsakligen genom prospektering. För den verksamheten anlitar nämnden sedan den 1 juli 1975 huvudsakligen SGU. Nämnden skall särskilt följa utvecklingen inom sitt verksamhetsområde och ta initiativ till åtgärder för att förbättra det ekonomiska utbytet av gruvegendomen.

Mineralverkskommittén har i sitt förslag utgått från att det kansli som organiseras bör underlätta ledning och uppföljning av de många uppdrag nämnden har att administrera. Kommitténs förslag innebär att nämnden får ställning som styrelse och att det till kansliet delegeras att fullgöra det löpande arbetet. Kansliet uppdelas på två enheter. En enhet för prospek- tering, mineraltekniska undersökningar och ekonomisk utvärdering av oli- ka projekt samt en enhet för ekonomi och förvaltning.

Kommittén anför vidare att i den nya organisationen bör projektledar- funktionen bättre utvecklas så att ett större ansvar för projekten skall kunna ges projektledarna. Stöd åt projektledarna i upphandlings- och avtalsfrågor bör ges från enheten för ekonomi och förvaltning som föreslås svara för ekonomisk planering och redovisning samt för avtal om upplå- telse av statens gruvegendom. Jag har inget att erinra mot huvuddragen i kommitténs förslag.

Kommittén anser att nämnden även i fortsättningen bör ha Stockholm som lokaliseringssort. Kommittén framhåller att industriverkets kansliuppgifter i praktiken utförts av en självständig och från verket avskild enhet.

Verksamheten har sedan starten i stor utsträckning bedrivits med samma personal. Kommittén framhåller också att nämndens prospektering sker över hela landet och att tyngdpunkten alltmer förskjutits söderut. Vidare anför kommittén att styrningen av de olika projekten handhas vid nämndkansliet av kontaktmän vilkas arbete till stor del består i besök på de fältarbetsplatser från vilka projekten drivs och i väsentligt mindre grad i SGU:s huvudkontor. Kommittén pekar slutligen på att mineralpolitiken f. n. är under omprövning och att det därför är olämpligt att i nuläget fatta beslut om omlokalisering av nämnden.

Flera länsstyrelser har i skrivelser till regeringen understrukit kravet på en lokalisering av nämndens kansli som underlättar ledning och uppföljning av nämndens arbete i Mellansverige. Länsstyrelsen i Norrbottens län m. fl. anser att kansliet bör lokaliseras till Luleå.

Jag återkommer vid min behandling av anslagsfrågorna till frågan om kansliets fortsatta lokalisering.

Den förvaltningsuppgift som f. n. åvilar nämnden skall i princip vara affärsmässig men även allmänna näringspolitiska synpunkter skall kunna beaktas. Nämndens verksamhet har hittills i huvudsak varit inriktad på egen prospektering samt förvaltning och upplåtelse av gruvrättigheter. Med en ny verksamorganisation på mineralområdet öppnas enligt min uppfattning möjligheter till omprioriteringar och effektiviseringar.

Nämndens verksamhet vad avser dess förvaltning av gruvegendomen och möjligheterna att öka utbytet av denna, liksom möjligheter att snabbare få till stånd utvinning av den egendom nämnden förvaltar bör enligt min mening ytterligare utredas.

Vad gäller nämndens prospekteringsverksamhet är jag dock beredd att redan nu förorda vissa ändringar i syfte att dels öka den anslagsfinansierade prospekterings effektivitet, dels stödja den totala prospekteringen i landet.

Som jag tidigare också nämnde vid min regogörelse för de allmänna utgångspunkterna för mineralpolitiken utgör prospektering en verksamhet som i likhet med forskning och utveckling innebär satsningar med ett betydande ekonomiskt risktagande. I likhet med forskning och utveckling har prospektering karaktär av långsiktig investering. För forskning och utveckling finns för industrin f. n. möjligheter till lån och stöd på förmånliga villkor bl. a. från industrifonden men även från styrelsen för teknisk utveckling (STU). För mineralindustrin finns sådana möjligheter främst för renodlad process-, analys- och teknikutveckling. För vissa investeringar i samband med etablerandet av gruvor kan regionalpolitiskt stöd ges i olika former enligt förordningen (1979:632) om regionalpolitiskt stöd såvida etableringen kan anses vara av särskild regionalpolitisk betydelse. Sådant stöd har beviljats av regeringen vid ett antal tillfällen de senaste åren. För prospekteringsprojekt finns däremot inga därmed jämförbara stödformer.

Jag förordar därför att prospektörer efter ansökan skall kunna beviljas bidrag för prospekteringsprojekt. Stöd bör inte, annat än i undantagsfall, överstiga hälften av den totala kostnaden för ett prospekteringsprojekt. Stöd skall kunna beviljas för upp t. o. m. fyra år åt gången. Stöd skall inte utgå för driftsgeologi vid befintliga gruvor. För att garantera en viss fortsatt volym hos sökandens egen prospektering även efter det att stöd beviljats skall utfästelser i olika avseenden kunna krävas i syfte att förhindra en nedgång totalt sett i landet. Den som beviljats stöd skall i regel bli huvudman för det prospekteringsprojekt för vilket stöd har beviljats.

Beredningen och prövningen av dessa bidrag för prospektering bör ankomma på nämnden. Genom denna verksamhet erhåller nämnden en bredare kontaktyta mot gruv- och mineralindustrin än vad som i dag är möjligt. Nämndens möjligheter att skaffa och framför allt behålla den nödvändiga insikten i mineralmarknaden och efter prospekteringen följande mineralprocessen bör härvid kraftigt öka. Såväl marknad som teknik förändras i dag i en sådan snabb takt att det är mycket svårt att följa förändringarna om man inte själv är engagerad i processen. Innan nämnden fattar beslut om att bevilja bidrag bör det organ jag tidigare berört, nämligen det prospekteringsråd jag förordat och som knyts till SGU, regelmässigt yttra sig. I den mån speciella försörjningsaspekter eller selsättnings-skäl åberopas av sökanden kan självfallet även överstyrelsen för ekonomiskt försvar eller arbetsmarknadsstyrelsen m. fl. höras.

Vid beviljandet av stöd bör beaktas de samordningseffekter som kan uppnås i prospekteringen inom olika regioner.

För att frigöra medel för detta ändamål bör en omfördelning ske av nämndens medel för prospekteringsuppdrag. Nämndens prospektering har i huvudsak bedrivits genom uppdrag till SGU. Med hänvisning till vad jag tidigare har anfört beträffande omorganisationen av myndigheterna och prospekteringsorganen på geområdet bör en förutsättning för utnyttjande av stödet vara, åtminstone under en inledande femårsperiod, att den ifrågavarande prospekteringen utförs av det inrättade prospekteringsbolaget. En ytterligare förutsättning skall vara att nämnden hålls kontinuerligt informerad om arbetet. Vid utarrendering av de kronoandelar som uppkommer genom prospekteringen bör stödet beaktas vid bestämmandet av arrendevillkoren.

Enligt MPU borde företagen erhålla möjligheter att avsätta vinstmedel till s. k. prospekteringsfonder. Utredningen hänvisar till de villkor som gäller för de allmänna investeringsfonderna. Befintliga investeringsfonder får tas i anspråk för kostnader för undersökningsarbeten, förberedande arbete eller tillredningsarbete i gruva m. m., dock inte för prospektering. Enligt min mening har någon avgörande fördel med att inrätta prospekteringsfonder dock inte kunnat visats. Rent allmänt gäller nämligen att investeringsfonder endast i undantagsfall utnyttjats för att finansiera kostnader som är omedelbart avdragsgilla vid taxeringen. Jag har i denna fråga samrått med chefen för ekonomi- och budgetdepartementen.

4 Anslagsfrågor

Jag tar nu upp anslagsfrågorna för de olika organen.

Besparingar på mineralområdet

Jag lämnar i det följande en översiktlig sammanställning av besparingarna på mineralområdet, jämfört med anslagen för budgetåret 1981/82, fördelade på olika littera. Den sammanlagda besparingen uppgår till 7 milj. kr.

D 1. Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering samt information och dokumentation samt

D 3. Sveriges geologiska undersökning: Prospektering m. m.

Anvisat 1981/82	43 586 000
Pris- och löneomräknat huvudförslag	+ 3 077 000
Överfört från D 6.	
Statens gruvegendom: Prospektering och brytvårdhetsundersökningar	+ 13 600 000
Överfört från B 1. och B 2.	
Statens industriverk: Förvaltningskostnader resp. Utredningar m. m.	+ 1 975 000
Inkomster	– 200 000
Besparing	– 653 000
Anslag 1982/83 ¹	<u>61 385 000</u>

D 6. Statens gruvegendom: Prospektering och brytvårdhetsundersökningar

Anvisat 1981/82	72 077 000
Pris- och löneomräknat huvudförslag	+6 270 000
Överfört till D 1. Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering och dokumentation samt myndighetsuppgifter och information	–13 600 000
Besparing	–6 347 000
Anslag 1982/83	<u>58 400 000</u>

Besparingar inom mineralområdet:

D 1.–D 3. Sveriges geologiska undersökning	653 000
D 6. Statens gruvegendom	<u>6 347 000</u>
Summa	<u>7 000 000</u>

¹ Anslag D 1. Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering och dokumentation samt myndighetsuppgifter och information.

För nuvarande Sveriges geologiska undersökning (SGU) kommer jag att förorda medel för innevarande budgetår för vissa ändamål och för nya SGU medel för budgetåret 1982/83.

Därefter tar jag upp frågan om uppdragsbolagets finansiering m. m. samt frågan om medel för budgetåret 1982/83 för bergsstaten och vad gäller nämnden för statens gruvegendom, förutom för budgetåret 1982/83, åtaganden även för budgetåren 1983/84–1985/86.

4.1 Sveriges geologiska undersökning

Medel för SGU:s nuvarande verksamhet anvisas under innevarande budgetår över fyra anslag, nämligen D 1. Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering samt information och dokumentation, D 2. Sveriges geologiska undersökning: Uppdragsverksamhet, D 3. Sveriges geologiska undersökning: Prospektering m. m. och D 4. Sveriges geologiska undersökning: Utrustning. SGU:s omorganisation och den omständigheten att uppdragsverksamheten i allt väsentligt skiljs ut motiverar en ändring av anslagskonstruktionen. Fr. o. m. budgetåret 1982/83 bör medel till SGU:s verksamhet anvisas under följande två anslag nämligen D 1. Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering och dokumentation samt myndighetsuppgifter och information och D 2. Sveriges geologiska undersökning: Utrustning.

Den behållning som vid utgången av budgetåret 1981/82 kan finnas på SGU:s nuvarande anslag till prospektering m. m. bör av nya SGU få disponeras för tidigare avsett ändamål under kommande budgetår. Vad gäller utrustningsanslaget bör en uppdelning göras mellan nya SGU och uppdragsbolaget. Jag återkommer senare till denna fråga.

För att lösa tillfälliga eller säsongsmässiga likviditetsproblem för uppdragsverksamheten disponerar SGU f. n. en rörlig kredit i riksgäldskontoret på 20 milj. kr. För det nya SGU beräknar jag en liknande kredit på 1 milj. kr. I samband med att jag senare tar upp frågan om uppdragsbolagets finansiering kommer jag att närmare redogöra för bolagets behov av krediter.

Efter remiss har yttrande över SGU:s anslagsframställning lämnats av mineralverkskommittén. Yttrande över SGU:s anslagsframställning har också lämnats av delegationen för samordning av havsresursverksamheten (DSH). SGU har i särskilda skrivelser den 15 oktober 1981 och den 29 januari 1982 redovisat dels resultat- och balansräkning avseende uppdragsverksamheten för tiden den 1 juli 1980 – den 30 juni 1981, dels kostnadsökningar under budgetåret 1981/82 till följd av pris- och löneökningar.

SGU har vidare i skrivelse den 17 november 1981 hemställt om ytterligare medel med hänsyn till SGU:s i framtiden mer utpräglade roll som serviceorgan för hela geosektorn i Sverige. SGU begär att anslaget Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering samt information och dokumentation skall uppräknas med 526 000 kr.

Kostnader för höjda löner m. m. till SGU:s personal beräknas av SGU uppgå till sammanlagt 3 291 000 kr. Härav bör enligt SGU 2 719 000 kr. anvisas SGU över anslaget Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering samt information och dokumentation och 572 000 kr. över anslaget Sveriges geologiska undersökning: Prospektering m. m.

Kostnadsökningarna på grund av höjda priser på material m. m. beräknas av SGU uppgå till 1 304 000 kr. av detta bör enligt SGU 970 000 kr. anvisas SGU över anslaget Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering samt information och dokumentation och 334 000 kr. över anslaget Sveriges geologiska undersökning: Prospektering m. m.

Vissa av de av SGU angivna kostnadsökningarna är av sådant slag att de kan täckas av det under åttonde huvudtiteln förslagsvis betecknade anslaget Täckning av merkostnader för löner och pensioner m. m.

D 1. Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering och dokumentation samt myndighetsuppgifter och information

1980/81 Utgift	32 746 654 ¹	Reservation	1 200 115 ¹
1981/82 Anslag	35 617 000 ¹		
1982/83 Förslag	61 385 000		

¹ Anslaget Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering samt information och dokumentation.

Fr. o. m. budgetåret 1982/83 bekostas från anslaget programmen 1. Kartering, 2. Dokumentation och 3. Myndighetsuppgifter och information. Utgifter och inkomster för dessa program redovisas under anslaget. Programmet Kartering omfattar den verksamhet som syftar till att ta fram och i form av kartor i reguljära serier tillhandahålla beslutsunderlag för samhällsplanering rörande utnyttjandet av landskapet, berggrund, jordlager och grundvatten. Programmet är indelat i delprogram för berggrunds-, jordarts-, geofysisk-, hydrogeologisk-, maringeologisk-, geokemisk- samt förenklad berggrunds- och jordartskartering.

Programmet Dokumentation omfattar den verksamhet som syftar till att insamla, bearbeta och bevara uppgifter inom SGU:s kompetensområde som inte innefattas i de geologiska kartorna. Programmet är indelat i delprogram för geologisk dokumentation, grundvattendokumentation, geofysisk dokumentation, dokumentation av det radioaktiva fältet och georegister.

Programmet Myndighetsuppgifter och information omfattar den verksamhet som syftar till att informera såväl internt som externt i frågor inom det geovetenskapliga området samt vissa myndighets- och utredningsuppgifter på mineralområdet. Programmet är indelat i delprogram för myndighets- och utredningsuppgifter samt information.

Av följande sammanställning framgår hur kostnader och intäkter för verksamheten fördelar sig på program och delprogram (1 000-tal kr.).

Program/delprogram	1980/81	1981/82	1982/83	beräknar
	Utfall	Anvisat	SGU	Föredraganden
<i>Program 1. Kartering</i>				
Berggrundskartering	8 625	8 032	8 726	8 009
Jordartskartering	7 907	7 902	8 584	7 879
Geofysisk kartering	1 809	1 883	2 054	2 013
Hydrogeologisk kartering	3 169	3 151	3 418	3 369
Maringeologisk kartering	—	—	2 542	2 501
Förenklad berggrunds- och jordartskartering	—	—	9 502	8 500
Geokemisk kartering	—	—	5 700	5 100
	21 510	20 968	40 526	37 371
Avgår i inkomster	61	60	60	60
	21 449	20 908	40 466	37 311
<i>Program 2. Dokumentation</i>				
Geologisk dokumentation	4 030	4 076	4 605	4 536
Grundvattendokumentation	4 067	4 273	4 613	4 535
Geofysisk dokumentation	1 819	1 823	1 968	1 939
Geokemisk dokumentation	—	—	2 000	—
Dokumentation av det radioaktiva fältet	—	—	6 870	5 740
Grusinventering med grusarkiv	—	—	2 309	— ¹
Torvinventering med torvarkiv	—	—	1 800	— ¹
Georegister	—	—	620	620 ¹
Nordkalottprojektet	—	—	2 300	—
	9 916	10 172	27 085	17 370
Avgår i inkomster	181	140	140	140
	9 735	10 032	26 945	17 230
<i>Program 3. Myndighetsuppgifter och information</i>				
Myndighets- och utredningsuppgifter	—	—	—	1 975
Information	5 136	4 677	5 086	4 869
	5 136	4 677	5 086	6 844
Medelsbehov	36 321	35 617	72 497	61 385

¹ För georegister och särskilda arkivfunktioner få användas högst 2 milj. kr. (därav för georegister 620 000 kr.) av anslaget.

SGU anför i sin anslagsframställning bl. a. följande.

Program 1. Kartering

Geologiska kartor skall tillgodose samhällets behov av geologisk information för samhällsplanering, prospektering efter malmer, industrimineral och nyttiga bergarter samt jordarter och grundvatten, för bedömning av miljövårdsfrågor m. m. Kartorna skall ge den grundliga kännedom om landets geologiska bildningar som är en nödvändig förutsättning för ett rationellt utnyttjande av landets naturtillgångar.

Genom kontinuerliga kontakter med avnämarna av geologiska kartor har SGU sedan länge en god bild av såväl behovet av kartor som de krav som ställs på dem. Viktiga avnämarentressen kanaliseras genom SGU:s kartråd som är ett rådgivande organ i vilket företrädare för de huvudsakliga kartkonsumenterna är representerade. SGU gav tidigare ut kombinerade kartor i olika skalor. Sedan år 1974 ger SGU ut separata berggrunds- och jordartskartor i skala 1:50 000. Hittills har getts ut 34 berggrunds- och 45 jordartskartblad över södra och mellersta Sverige. Härtill kommer 39 berggrundskartblad över norra Sverige, vilka är en biprodukt av malmprospekteringen.

Vidare ges ut översiktliga separata jordartsgeologiska och berggrundsgeologiska s. k. länskartor, numera endast i skala 1:200 000. Länskarteringen är inriktad på landets norra delar och utgivna kartor täcker f. n. ungefär halva landets yta.

SGU:s kartering i reguljära serier omfattar även geofysiska kartor (f. n. endast flygmagnetiska). De geofysiska kartorna utges tillsammans med berggrundskartorna i skala 1:50 000.

Sedan år 1976 har ett omfattande utredningsarbete utförts om den hydrogeologiska karteringen och utformningen av dess kartor. Utredningen visade att behovet av kartorna är mycket stort och att sådana kartor huvudsakligen bör produceras länsvis i den översiktliga skalan 1:250 000. Den hydrogeologiska karteringen är nu i huvudsak inriktad på sådana kartor. Den första kartan av denna typ, SGU Ah 1. Hydrogeologisk översiktskarta över Kalmar län, utgavs sommaren 1981. Av den tidigare karttypen i skala 1:50 000 har 13 kartblad utgivits.

Berggrundskartering

Delprogrammet har sedan flera år tillbaka omfattat framställning av berggrundskartor i skala 1:50 000 med tillhörande beskrivning samt s. k. länskartor i skala 1:200 000.

Befintliga äldre kartor är i många fall föråldrade och oanvändbara för planeringsändamål varför en ny karttyp skall produceras genom revision av äldre kartmaterial. Dessa s. k. provisoriska översiktliga berggrundskartor kommer att omfatta de delar av södra Sverige där bristen på moderna

geologiska kartor är speciellt markant. De nya kartorna görs i skala 1:250 000 och förses med en kort beskrivning. Under förutsättning av oförändrade resurser beräknar SGU att nio översiktliga berggrundskartor kan ges ut under den kommande 10-års perioden. Produktionen av kartblad i skala 1:50 000 i södra Sverige beräknar SGU till ca fyra blad per år och till lika många per år i norra Sverige.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet berggrundskartering 8 726 000 kr.

Jordartskartering

Delprogrammet omfattar för närvarande framställning av jordartskartor i skala 1:50 000 med tillhörande beskrivningar samt länskartor över jordarter i skala 1:200 000.

En ny arbetsmetod för jordartskarteringen grundad på de s. k. IR-bilder som numera produceras av lantmäteriverket medför att produktionstiden för ett kartblad bör kunna nedbringas från tidigare 4–4,5 år till 2–2,5 år.

Under femårsperioden 1981/82–1985/86 beräknar SGU att 35 kartblad i skala 1:50 000 och en länskarta kan färdigställas.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet jordartskartering 8 584 000 kr.

Geofysisk kartering

Geofysiska kartor framställs för att utgöra stöd vid konstruktionen av berggrundsgelogiska kartor. De geofysiska kartor som f. n. hänförs till programmet kartering är de flygmagnetiska kartorna i skala 1:50 000. De publiceras tillsammans med berggrundskartorna och prioriteringen sker med hänsyn till behovet från berggrundskarteringen.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet geofysisk kartering 2 054 000 kr.

Hydrogeologisk kartering

Målet för den reguljära hydrogeologiska karteringen är att redovisa grundvattnets förekomst och beskaffenhet i jord- och berggrund.

Arbetena inom delprogrammet omfattar huvudsakligen framtagandet av länsvisa översiktskartor i skala 1:250 000. Avsikten är att så snabbt som möjligt kartlägga de regioner av landet, där grundvattnet är av stor betydelse för kommunal vattenförsörjning och jordbruksbevattning m. m. Hittills har ett kartblad av denna typ utgivits och ytterligare två kartblad beräknas bli utgivna under budgetåret 1981/82. Arbeten pågår också med en översiktlig hydrogeologisk karta över Sverige i skala 1:1 000 000 vilken beräknas vara klar i mitten av 1980-talet.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet hydrogeologisk kartering 3 418 000 kr.

Maringeologisk kartering

SGU har under en följd av år bedrivit en maringeologisk verksamhet inom ramen för prospekteringsdelprogrammet sand, grus och övriga jordarter, som finansieras från anslaget D 3, Prospektering m. m. Verksamheten har varit inriktad på att kartlägga förekomsten av sand och grus på havsbotten.

SGU hänvisar till industriverkets utredning (SIND 1980:1) Grus och sand på land och i hav som motiv för att denna maringeologiska verksamhet i fortsättningen bör bedrivas inom ramen för karteringsprogrammet. SGU föreslår att ytterligare ett karteringsdelprogram benämnt maringeologisk kartering inrättas fr. o. m. 1982/83. För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet 2 542 000 kr. varav 175 000 kr. utgör ett engångsbelopp för täckning av tryckkostnader.

I sitt yttrande över SGU:s anslagsframställning har delgationen för samordning av havsresursverksamheten påpekat behovet av en maringeologisk kartering för att möjliggöra en planering av kust- och havsområdenas nyttjande.

Förenklad berggrunds- och jordartskartering

SGU framställer på uppdrag av nämnden för statens gruvegendom "förenklade" geologiska kartor i skala 1:50 000, vilka används inom nämndens nuvarande prospekteringsverksamhet. Förutom de förenklade berggrundskartorna framställs även kvartärgeologiska kartor som stöd för den geokemiska och den förenklade karteringen samt för det följande prospekteringsarbetet.

SGU föreslår att de delar av anslagen till mineralförsörjning som är avsedda för s. k. förenklad berggrundskartering och storregionala geokemiska undersökningar bör få disponeras av SGU. SGU föreslår därför att ytterligare ett karteringsdelprogram, förenklad berggrunds- och jordartskartering inrättas fr. o. m. 1982/83.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet 9 502 000 kr.

Geokemisk kartering

SGU utför på uppdrag från nämnden riksomfattande geokemiska inventeringar för prospekteringsändamål.

En snabb och öppen publicering av resultaten av dessa inventeringar skulle enligt SGU innebära en väsentlig förbättring av planeringsunderlaget för många fler prospekteringsorganisationer. Den stora mängd geokemiska data som tagits och tas fram inom den geokemiska karteringen kan och bör också användas inom andra verksamhetsområden, t. ex. inom miljövard, näringsfysiologi, geomedicin, jord- och skogsbruk.

SGU föreslår att den del av anslaget till mineralförsörjningen som är avsett för storregionala geokemiska undersökningar, förs över till SGU och att ett nytt delprogram inrättas, benämnt geokemisk kartering.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet geokemisk kartering 5 700 000 kr.

Program 2. Dokumentation

En av SGU:s huvuduppgifter är att dokumentera Sveriges geologi och sprida information härom.

Dokumentation sker inom de olika geovetenskapliga ämnesområdena, som faller inom SGU:s verksamhet och kompetens – berggrundsgeologi, jordartsgeologi, hydrogeologi, geofysik och geokemi.

Denna verksamhet är ett ordinarie inslag i SGU:s arbete inom kartering och resultaten redovisas bl. a. i de ordinarie kartserierna med beskrivningar i särskilda publikationer och i uppdragsrapporter.

Den dokumentation som ej tas fram inom karteringsprogrammet utförs inom ramen för dokumentationsprogrammet.

Geologisk dokumentation

Verksamheten inom delprogrammet är f. n. indelad i fyra projekt, nämligen allmängeologisk dokumentation, industrimineraldokumentation, biostratigrafisk dokumentation och deltagande i International Geological Correlation Programme (IGCP).

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet geologisk dokumentation 4 605 000 kr.

I skrivelse den 24 januari 1981 har länsstyrelsen i Kopparbergs län hemställt att regeringen anslår medel till SGU för uppförandet av ett centralt arkiv för borrhåll i Bergslagen.

Grundvattendokumentation

Verksamheten inom delprogrammet omfattar grundvattenobservationsnätet, SGU:s brunns- och borrhållsdataarkiv samt den allmänna grundvattendokumentationen.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet grundvattendokumentation 4 613 000 kr.

Geofysisk dokumentation

Verksamheten inom delprogrammet innefattar bl. a. stationära geomagnetiska registreringar vid observationer på Lovön, i Enköping och i Abisko, regionalgeomagnetiska mätningar som underlag för kartor över den magnetiska missvisningen samt en uppföljning av det jordmagnetiska fältets sekulärvariation över Sveriges land- och havsområden.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet geofysisk dokumentation 1 968 000 kr.

Geokemisk dokumentation

F. n. bedrivs ingen verksamhet inom delprogrammet.

Enligt SGU bör verksamheten inom delprogrammet omfatta lagring och bearbetning av data som tas fram inom den geokemiska karteringen samt forsknings- och utvecklingsarbeten. Delprogrammet bör också omfatta den fortsatta utvecklingen av berggrundsgeokemin.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet geokemisk dokumentation 2 000 000 kr.

Dokumentation av det radioaktiva fältet

Inom ramen för den anslagsfinansierade uranprospekteringen har SGU under budgetåret 1981/82 bedrivit två projekt, nämligen utvärdering av kända uranuppslag och undersökning av landets naturliga radioaktiva fält. Fr. o. m. budgetåret 1982/83 anser SGU att motsvarande medel helt bör användas för de regionala undersökningarna av det naturliga radioaktiva fältet. Verksamheten, som är av dokumenterande karaktär, bör enligt SGU bedrivas inom ramen för dokumentationsprogrammet.

SGU föreslår att detta nya delprogram inrättas fr. o. m. budgetåret 1982/83 och att SGU för detta ändamål får disponera motsvarande medel som budgetåret 1981/82 anslogs för uranprospektering.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet dokumentation av det radioaktiva fältet 6 870 000 kr.

Grusinventering och grusarkiv

SGU föreslår att detta nya delprogram inrättas fr. o. m. budgetåret 1982/83 mot bakgrund av att statens industriverk i sin rapport (SIND 1980: 1) Grus och sand på land och i hav föreslår bl. a., regionala inventeringar samt utbyggnad av ett datorbaserat grusarkiv vid SGU. Arkivet skall användas för registrering av såväl befintliga uppgifter om grustillgångar och alternativa material som nya uppgifter vilka insamlas i samband med de regionala inventeringarna och den reguljära karteringsverksamheten vid SGU.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet grusinventering och grusarkiv 2 309 000 kr.

Torvinventering och torvarkiv

SGU föreslår att detta nya delprogram inrättas fr. o. m. budgetåret 1982/83.

Sedan 1979 har SGU gjort torvmarksinventeringar på uppdrag av nämnden för energiproduktionsforskning (NE). Vidare har på uppdrag av vissa länsstyrelser och kommuner genomförts torvinventeringar. Inom ramen för uppdraget från NE har SGU byggt upp ett ADB-baserat datalagringssystem för torvuppgifter. Uppdraget slutförs under innevarande bud-

getår. Enligt SGU bör verksamheten inom delprogrammet innefatta en fortsatt torvinventering samt en löpande uppdatering och vidareutveckling av det ADB-baserade torvarkivet.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet torvinventering och torvarkiv 1 800 000 kr.

Efterhand som torvutvinning och därmed sammanhängande verksamhet ökat i omfattning har från olika håll aktualiserats frågan om behovet att inrätta organ med speciella uppgifter på torvutvecklingsområdet. NE har på torvområdet svarat för ett omfattande utredningsarbete. Genom stöd till forsknings- och utvecklingsprojekt och publicering av forskningsrapporter har de ökade kunskaperna kunnat spridas. I avsikt att ge en översiktlig totalbild av resultaten från verksamheten inom området torvenergi publicerades i mars 1981 rapporten (NE 1981: 5) Torv – Resultat, utvecklingsläge och förutsättningar. Ett år tidigare publicerade oljeersättningsdelegationen rapporten (Ds I 1980: 3) Torv för energisektorn. Denna innehöll bl. a. lägesredovisning och analys av aktuella problem och hinder på torvenergiområdet.

Från länsstyrelsen i Norrbottens län resp. Umeå kommun har kommit förslag om inrättande av torvlaboratorium. Länsstyrelsens förslag har remissbehandlats. Yttrande över förslaget har avgivits av statens naturvårdsverk, statens planverk, statens industriverk, SGU, mineralverkskommittén, NE, oljeersättningsdelegationen och energiverkskommittén. De flesta remissinstanserna avstyrker eller är tveksamma till att nu ta ställning till förslaget. NE anser att olika projekt och utredningar först måste genomföras och utvärderas innan ställning kan tas till förslag i frågan. *Oljeersättningsdelegationen* intar likaledes en avvaktande inställning och framhåller den berörda branschens egen roll och medverkan i ett eventuellt projekt. *Mineralverkskommittén* pekar på den kompetens som nu finns och kommer att finnas inom SGU och det uppdragsorgan som skall inrättas.

Georegister

SGU föreslår att detta nya delprogram inrättas fr. o. m. budgetåret 1982/83. Bakgrunden är att mineralpolitiska utredningen (MPU) i sitt slutbetänkande (SOU 1980: 12) Mineralpolitik föreslog att ett georegister för prospekteringsändamål bör inrättas som delmål till ett mer allomfattande informationssystem av typ geoarkiv. Registret skall vara öppet för alla organisationer som hanterar geovetenskaplig information. Hela uppbyggnaden av registret beräknas av SGU ske på tre år.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet georegister 620 000 kr.

Nordkalottprojektet

SGU föreslår att detta nya delprogram inrättas fr. o. m. budgetåret 1982/83. Projektet är samnordiskt och syftar till att definiera malmförande formationer och strukturer på Nordkalotten. Projektet beräknades vid starten år 1980 pågå i fem år men har sedan förlängts med ett år. SGU disponerar för perioden t. o. m. utgången av år 1982 7,5 milj. kr. från det under fjortonde huvudtiteln för budgetåret 1979/80 uppförda reservationsanslaget C 5. Bidrag till sysselsättningsfrämjande åtgärder i Norrbottens län.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet nordkalottprojektet 2 300 000 kr.

Program 3. Myndighetsuppgifter och information

En av SGU:s huvuduppgifter är att dokumentera Sveriges geologi och sprida information härom. Verksamheten inom programmet syftar till att informera såväl internt som externt i frågor inom det geovetenskapliga området.

Fr. o. m. budgetåret 1982/83 ingår som jag tidigare nämnt i SGU:s verksamhet också handläggning och viss tillsyn enligt minerallagstiftningen samt prognos- och utredningsverksamhet med inriktning på mineralförsörjningsfrågor.

Myndighets- och utredningsuppgifter

I enlighet med riksdagens beslut våren 1981 förs fr. o. m. budgetåret 1982/83 de uppgifter som tidigare ålåg industriverket över till SGU. För denna verksamhet bör inrättas ett nytt delprogram. Verksamheten omfattar i huvudsak handläggning av löpande ärenden enligt minerallagstiftningen. Inom delprogrammets verksamhet ligger också arbetet med att utarbeta prognoser över Sveriges försörjning av mineraliska råvaror samt utredningar inom detta och närliggande områden.

Information

Verksamheten inom delprogrammet omfattar SGU:s bibliotek, centralarkiv, museum med samlingar och utställningsverksamhet, extern och intern information samt publiceringsverksamhet och georegister.

För budgetåret 1982/83 beräknar SGU för delprogrammet information 5 086 000 kr.

Föredraganden

För egen del vill jag anföra följande.

SGU har i tidigare nämnd skrivelse redovisat *kostnadsökningar under budgetåret 1981/82 till följd av pris- och löneomräkningar.*

Jag beräknar för ökade kostnader på grund av höjda löner m. m. för SGU:s personal under anslaget *Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering samt information och dokumentation* 366 000 kr. samt för *Sveriges geologiska undersökning: Prospektering m. m.* 278 000 kr.

Som jag inledningsvis nämnde har ett flertal utredningar och rapporter initierats och framlagts. I samband med min föredragning tidigare av de allmänna utgångspunkterna för mineralpolitiken redogjorde jag även för min syn på dessa utredningar m. m. Mina överväganden i det följande av SGU:s medelsbehov för *budgetåret 1982/83* skall således ses mot bakgrund av mina tidigare allmänna ställningstaganden.

Som jag tidigare anfört bör SGU disponera de delar av anslagen till mineralförsörjningen som är avsedda för förenklad berggrundskartering och storregionala geokemiska undersökningar. Mot denna bakgrund beräknar jag att SGU bör få disponera 8,5 milj. kr. och 5,1 milj. kr. till de av SGU föreslagna delprogrammen förenklad berggrunds- och jordartskartering resp. geokemisk kartering.

För delprogrammet geologisk dokumentation beräknar jag 4 536 000 kr. varav 200 000 kr. avser täckning av driftkostnader för ett borrhärnarkiv i Bergslagen.

Mineralverkskommittén anser att SGU bör få i uppdrag att principiellt utreda frågan om borrhärnarkiv vad gäller tillhörighet och finansiering. Jag delar kommitténs uppfattning och avser därför att i annat sammanhang föreslå regeringen att ett sådant uppdrag ges. Vad gäller verksamheten under de närmaste budgetåren förordar jag emellertid att nuvarande riktlinjer inom SGU skall fortsätta gälla.

Som anmäldes i prop. 1980/81: 100 (bil. 17 s. 102) bör det ankomma på konsumenterna av uran att bekosta den ytterligare uranprospektering som de bedömer nödvändig. Den statliga anslagsfinansierade uranprospekteringen upphör därmed i huvudsak per den 30 juni 1982.

Kunskapen om de radioaktiva ämnenas fördelning i den geologiska miljön kommer emellertid till användning inom många områden, bl. a. vid bedömning av olika strålskyddsfrågor.

Den dokumentation av det naturliga radioaktiva fältet som SGU bedrivit inom ramen för den anslagsfinansierade uranprospekteringen bör därför enligt min mening fortsätta, lämpligen inom ett särskilt delprogram under program 2 Dokumentation. Jag beräknar för delprogrammet dokumentation av det radioaktiva fältet 5 740 000 kr.

Som jag tidigare anfört, vid min behandling av organisationsfrågorna, bör SGU ha ett utökat ansvar för information på mineralområdet och som en följd av detta bör också ett georegister byggas upp vid myndigheten. Registret skall i första hand ge uppgift om vilken geoinformation som finns på olika institutioner, myndigheter och företag av intresse för bl. a. prospekteringsorganisationerna. Informationen som sådan avses inte ingå i registret. Georegistret skall vara datorbaserat. Genom detta register ökar

förutsättningarna för ett utvidgat informationsutbyte mellan SGU och gruv- och mineralindustrin m. fl. Detta bör gagna den totala effektiviteten i landets prospektering. För georegister och särskilda arkivfunktioner för torv samt sand och grus föreslår jag att SGU får använda högst 2 milj. kr., därav för georegister 620 000 kr., av anslaget.

Vad gäller de inventeringar av sand och grus samt torv som SGU begärt medel för anser jag att sådana inventeringar, från råvaruförsörjningssynpunkt, bör behovsprövas och även finansieras av konsumenterna av dessa råvaror. Vad gäller olika uppgifter på torvområdet bör myndighetens ansvar knyta an till det övergripande ansvaret för dokumentationen av landets geologiska beskaffenhet och tillämpningen av minerallagstiftningen. I anslutning till verksamheten vid torvarkivet kan detta innebära uppgifter med inslag av information bl. a. i utbildningssyfte.

Mineralverkskommittén har i sitt yttrande påpekat att det finns en kommersiell marknad för torvinventeringar och att dessa på uppdrag kan utföras av uppdragsbolaget. Jag instämmer i denna bedömning.

Mot denna bakgrund är jag inte heller beredd att föreslå inrättandet av nya organ på torvområdet. Det bör ankomma på berörda intressenter att ta initiativ till och genomföra de gemensamma projekt i de organisationsformer och inom de ekonomiska ramar de finner svarar mot deras behov.

I samband med att vissa av industriverkets uppgifter på mineralområdet förs över till SGU inrättas ett nytt delprogram på SGU, Myndighets- och utredningsuppgifter. För detta nya delprogram beräknar jag totalt 1 975 000 kr. varav 85 000 kr. utgör en överföring av medel för administrativa resurser från anslaget B 1. Statens industriverk: Förvaltningskostnader.

Jag har i det föregående vid min behandling av SGU:s organisation utförligt behandlat myndighets- och utredningsuppgifterna inom detta för SGU nya område.

Vad gäller framställningen av de geofysiska kartorna bör SGU finansiera och ansvara för hela framställningen och produktionen, liksom det allmänna nyttiggörandet av kartorna. Uppdragsbolaget bör endast – mot ersättning – svara för det tekniska genomförandet samt utveckling och service av flyginstrument o. d. vad gäller erforderliga flygmätningar, liksom att äga och ansvara för erforderlig utrustning för denna verksamhet. Självfallet bör därvid samarbetet mellan de båda organen och SGU:s styrning av uppdraget finna former som gör att SGU i full utsträckning får inflytande samt vederbörlig insyn i flygverksamheten. Jag återkommer till denna fråga vid min behandling av medelsbehovet m. m. för uppdragsbolaget.

Det samnordiska projektet på Nordkalotten som SGU f. n. deltar i är ett tidsbegränsat särskilt projekt och bör därför inte tas upp som ett särskilt delprogram. SGU disponerar t. o. m. utgången av år 1982 medel från det under fjortonde huvudtiteln för budgetåret 1979/80 uppförda reservations-

anslaget C 5. Bidrag till sysselsättningsfrämjande åtgärder i Norrbottens län. Resterande kostnader för budgetåret 1982/83 bör bestridas inom den särskilda medelsram för sysselsättningsfrämjande åtgärder i Norrbottens län som jag avser föreslå vid min anmälan av förslag till regional utvecklingspolitik och resurshushållning. Projektet bör enligt min mening i allt väsentligt utföras av myndigheten.

Med hänvisning till sammanställningen och vad jag nyss anfört beräknar jag anslaget för budgetåret 1982/83 till 61 385 000 kr.

D 2. Sveriges geologiska undersökning: Utrustning

1980/81 Utgift	6 475 922	Reservation	12 770 521
1981/82 Anslag	5 000 000		
1982/83 Förslag	800 000		

Anslaget är avsett att finansiera SGU:s investeringar i mer kostnadskrävande utrustning. Ränta och avskrivning på utrustningskapitalet belastar de program inom vilka utrustningen används. Utrustningen som anskaffas med anlåtande av utrustningsanslaget tillförs SGU:s utrustningskapital. Medel motsvarande avskrivning och förräntning av utrustningskapitalet omförs till särskild inkomsttitel på statsbudgeten.

SGU:s investeringar bör även fortsättningsvis finansieras på detta sätt.

SGU:s utrustningskapital (1 000 kr).

Objektgrupp	Oavskrivet värde 1981-07-01	Oavskrivet värde 1982-07-01 beräknar SGU	Anskaffning 1982/83			
			SGU	Föredraganden		
				Totalt SGU	Uppdragsbolaget	
Borrutrustning	4 284	6 672	760	526	—	526
Förläggningar	717	976	—	—	—	—
Fordon	2 223	3 097	2 035	1 410	149	1 261
Geofysisk fältutrustning	4 688	5 731	2 825	1 957	293	1 664
Geofysisk lab.utrustning	1 158	1 249	430	298	73	225
Kemisk lab.utrustning	4 446	5 572	744	515	—	515
Verkstadsutrustning	573	1 104	—	—	—	—
Övrig utrustning	3 421	3 168	424	294	285	9
Totalt	21 510	27 569	7 218	5 000	800	4 200

I sin anslagsframställning för budgetåret 1982/83 anför SGU i huvudsak följande.

Anslaget bör för budgetåret 1982/83 uppgå till 7 218 000 kr. Av beloppet avser 5 302 000 kr. ersättning av äldre försliten utrustning, 1 218 000 kr. hänför sig till sådan anskaffning som bör göras för rationalisering och kvalitetshöjning av pågående verksamhet och 668 000 kr. avser anskaffning i syfte att höja driftsäkerheten och förbättra arbetsförhållandena.

Med hänvisning till sammanställningen beräknar jag medelsbehovet för utrustningsdetaljer till ett värde av över 10 000 kr. under budgetåret 1982/83 till 5 milj. kr., därav för förvaltningsmyndigheten 800 000 kr.

Mineralverkskommittén har i sin skrivelse den 28 januari 1982 lämnat förslag på fördelningen mellan förvaltningsmyndigheten och uppdragsbolaget av värdet på SGU:s utrustning och inventarier per den 30 juni 1981, utrustningsanslaget för budgetåret 1981/82 och förslaget till utrustningsanslag för budgetåret 1982/83 samt vid budgetåret 1982/83 på anslaget ingående reservation enligt följande (1 000 kr.).

	Totalt	därav för	
		SGU	Uppdragsbolaget
Oavskrivet värde 1981-06-30	21 549	4 236	17 313
Reservation 1981-06-30	12 771	3 193	9 578
Anskaffning 1981/82	5 000	554	4 446
Anskaffning 1982/83	5 000	765	4 235
Totalt	44 320	8 748	35 572

Jag biträder i huvudsak kommitténs förslag till fördelning av SGU:s utrustningskapital.

4.2 Uppdragsbolagets finansiering

Jag går nu över till frågan om medelsbehov m. m. för uppdragsbolaget. Härvid behandlar jag även frågor om vilken utrustning som bör föras över till bolaget.

Uppdragsgivare	Beräknade intäkter 1982/83 (1 000 kr.)
Nämnden för statens gruvegendom	57 400
SKBF/KBS	28 500
SKBF prospektering	19 000
Sveriges geologiska undersökning	17 000
Övriga	8 500
Summa	130 400¹

¹ Därutöver tillkommer uppdrag från det tidigare nämnda basprospekteringsprojektet inom ramen för sysselsättningsfrämjande åtgärder i Norrbottens län.

Den största uppdragsgivaren inom ingenjörsgéologin är f. n. Svensk Kärnbränsleförsörjning AB (SKBF) med projekten Kärnbränslesäkerhet (KBS) och Programrådet för radioaktivt avfall (PRAV). Båda dessa projekt avser utredningar och undersökningar av långsiktig karaktär för slutlagring av upparbetat kärnbränsle eller direkt deponering av utbränt bränsle. Vad avser prospektering är den största uppdragsgivaren nämnden. SGU bedriver sedan år 1977 uranprospektering på uppdrag av SKBF.

SGU förutsätts köpa tjänster av bolaget för närmare 17 milj. kr. under budgetåret 1982/83. Bl. a. avses större delen av den förenklade berggrunds- och jordartskarteringen, den geokemiska karteringen samt all flygmätning för karteringsändamål utföras av bolaget på uppdrag av SGU.

Föredraganden

SGU:s uppdragsverksamhet kännetecknas av ett antal stora uppdragsgivare med uppdrag av långsiktig karaktär.

Enligt min uppfattning har uppdragsbolaget goda förutsättningar att utvecklas till ett effektivt konsultföretag för malm- och mineralprospektering, torvundersökningar, berggrundsundersökningar och ingenjörsgéologi såväl i Sverige som utrikes, inte minst genom dess höga kompetens inom geområdet. Den volym och den varaktighet som uppdragen redan nu karaktäriseras av medverkar till att ge bolaget goda möjligheter att nå detta mål. Bolagets etablering innebär en offensiv satsning på en utvecklingsbar konsultorganisation inom hela geområdet.

Vad gäller SGU:s internationella verksamhet kommer jag i det följande att särskilt behandla denna fråga.

I sin prognos över beräknade intäkter för bolaget har kommittén utgått från de i januari 1982 kända uppdragen. Likom kommittén anser jag dock att det på de områden man redan i dag har verksamhet finns goda förutsättningar att inte bara öka antalet uppdrag utan också att bredda uppdragen till att omfatta fler moment än i dag. Dessa områden är främst prospektering i dess olika former samt vissa områden inom ingenjörsgéologi som t. ex. olika slag av markundersökningar vad gäller underjordsanvändning m. m. för olika ändamål. Bolaget bör på sikt även kunna konkurrera vad gäller utförande av delar av större projekt t. ex. markundersökningar för dragning av gasledningar samt undersökningar för utvinning av geotermisk energi.

Det finns därutöver ytterligare områden som bolaget kan överväga att gå in på. Torv är ett relativt nytt sådant område där SGU har såväl kompetens som resurser att åtaga sig uppdrag från bl. a. kommuner, länsstyrelser, energiverk och företag. Bolaget bör kunna medverka vid såväl inventering, detaljerade undersökningar som efterföljande steg i projektering och eventuellt även genomförande av begränsade torvbrytningsföretag.

Ett annat område som är av stort intresse och där uppdragsvolymen kan förväntas öka är naturvårdsundersökningar där SGU på uppdrag utför utredningar angående miljöpåverkan av olika aktiviteter t. ex. avfallsdeponering. Lokala och regionala såväl som centrala myndigheter kan för olika syften bl. a. planering av bebyggelse m. m. ha behov av underlagsmaterial i form av olika typer av inventeringar m. m.

Vad gäller flygverksamheten förordar jag, som har framgått tidigare, att det tekniska genomförandet samt utveckling och service av flyginstrument

o. d. vad gäller erforderliga flygmätningar för såväl karterings- som prospekteringsändamål helt förläggs till bolaget. Detta innebär som jag också förordade tidigare vid min behandling av utrustningsanslaget för SGU. självfallet, att berörd utrustning o. d. inom nuvarande SGU övergår till bolaget. Bolaget skall således kunna utföra flygmätningar på uppdrag.

Genom denna förläggning av flygverksamheten underlättas utvecklingen av flygverksamhet för prospektering – inom och utom Sverige – genom de basresurser som uppdraget från SGU skapar.

Härmed skapas också de bästa förutsättningarna för en bredare samverkan och – på sikt – även direkt samordning med gruv- och mineralindustrins prospekteringsflyg. Möjligheterna ökar därmed, enligt min mening, också för en samordning av den flyggeofysiska verksamheten inom både prospekterings- och karteringsområdet i Sverige.

Enligt mineralverkskommittén bör till uppdragsorganet från nuvarande SGU föras utrustning och inventarier till ett beräknat värde av 30,0 milj. kr. Dessutom bör uppdragsbolaget ges ett medelstillskott på 4,2 milj. kr. för inköp av utrustning och inventarier under budgetåret 1982/83.

Jag biträder i huvudsak kommitténs förslag och föreslår att aktiekapitalet i uppdragsbolaget tecknas dels genom att nyss nämnda utrustning förs över till bolaget som apportegendom dels genom ett tillskott av medel. I samband med aktieteckningen skall en ny värdering av apportegendomen göras enligt aktiebolagslagens bestämmelser.

Jag förordar att aktier tecknas i uppdragsbolaget för 70,0 milj. kr. och att regeringen i samband härmed förbehåller sig rätten att bestämma hur stor del som skall utgöra aktiekapital. Med hänsyn till att apportegendomens värde har beräknats till 30,0 milj. kr. erfordras ett tillskott av medel på 40,0 milj. kr. I detta har jag beräknat 4,2 milj. kr. för utrustning och inventarier för budgetåret 1982/83 i huvudsak i enlighet med kommitténs förslag. Jag har också beräknat medel för att ge uppdragsbolaget möjlighet att inrätta eller ingå som delägare i aktiebolag för internationell verksamhet.

Jag förordar således att ett anslag av 40 milj. kr. för detta ändamål tas upp på tilläggsbudget III för statsbudgeten för innevarande budgetår.

Kommittén har gjort en beräkning av storleken på den balanserade förlusten inom nuvarande SGU per den 30 juni 1982. Denna har av kommittén beräknats till ca 23 milj. kr. Liksom kommittén anser jag att underskotten för budgetåren 1980/81 och 1981/82 bör täckas i sin helhet. Jag återkommer till denna fråga vid min anmälan till tilläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1982/83 då en mer definitiv beräkning av underskotten torde föreligga.

I sitt inledningsskede är det enligt kommittén nödvändigt att bolaget disponerar ett visst rörelsekapital utöver aktiekapitalet. Bolagets tillgångar torde inte medge att säkerheter för lån för detta ändamål utan vidare kan ställas av bolaget. För att underlätta en upplåning kan staten behöva ställa särskild säkerhet till förfogande för bolaget. Jag instämmer i denna bedöm-

ning och förordar således att bolaget ges en statlig kreditgaranti på 40 milj. kr. Garantiförbindelsen bör tecknas av riksgäldskontoret.

4.3 Bergsstaten

D 3. Bergsstaten

1980/81 Utgift	1 911 589
1981/82 Anslag	1 799 000
1982/83 Förslag	2 076 000

Bergsstatens verksamhet styrs i stort av den gruvrättsliga lagstiftningen framför allt gruvlagen (1974: 342) och gruvkungörelsen (1974: 344). Bergsstatens myndighets- och kansliuppgifter omfattar i huvudsak ärenden om inmutning, utmål och markanvisning samt försvar av utmål, liksom upp- börd av försvars- och inmutningsavgifter, förande av gruv- och mineralre- gisterverksamhet samt viss statistik. Därtill kommer relativt omfattande och under senare år ökande arbetsuppgifter enligt lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter, som trädde i kraft den 1 januari 1975. Framför allt handläggningen av frågor i samband med torvkoncessioner har ökat kraftigt i volym under det senaste året.

Enligt gruv- och minerallagen ankommer det f. n. både statens industri- verk och bergsstaten att utöva tillsyn över gruvdriften i landet. Med stöd av bl. a. gruvkungörelsen meddelar industriverket särskilda föreskrifter för arbetets utförande. Det praktiska tillsynsarbetet utförs av bergsstatens tjänstemän.

	1981/82	1982/83 beräknar	
		Statens industriverk	Före- draganden
Personal			
Handläggande personal	4	—	—
Övrig personal	5	—	—
	9	—	—
Anslag			
Förvaltningskostnader	1 481 000	+194 000	+ 63 000
Lokalkostnader	153 000	+203 000	+201 000
Kungörelsekostnader	165 000	+ 17 000	+ 13 000
	1 799 000	+414 000	+277 000

Med stöd av minerallagstiftningen och motsvarande äldre lagstiftning tas genom bergsstatens försorg ut vissa avgifter på det gruvrättsliga området. Vidare skall enligt kungörelsen (1966: 315) angående tillämpningen av la- gen den 3 juni 1966 (nr 314) om kontinentalsockeln avgift erläggas till statens industriverk för tillstånd till sand-, grus- eller stentäkt på kontinen-

talsockeln. Samtliga dessa avgifter redovisas på statsbudgetens inkomstsida under titeln 2528. Avgifter vid bergsstaten. Avgifterna beräknas uppgå till sammanlagt ca 6,5 milj. kr. för budgetåret 1981/82 och 6,7 milj. kr. för budgetåret 1982/83. Motsvarande avgifter uppgick budgetåret 1980/81 till 5,9 milj. kr.

I avvaktan på en ny organisation på mineralverksområdet har industriverket i sin anslagsframställning för bergsstaten inte vidtagit någon nedskärning med 2% enligt regeringens anvisningar. För budgetåret 1982/83 beräknar industriverket anslaget till bergsstaten till 2 214 000 kr. enligt följande.

1. Pris- och löneomräkning + 126 000 kr.
2. Ökade lokalkostnader med 203 000 kr.
3. Ökade kungörelsekostnader med 17 000 kr.
4. Övriga expenser engångsanvisning 69 000 kr.

Enligt MPU fungerar bergsstaten bra vad gäller de uppgifter den enligt sin instruktion skall sköta. Det ökande behovet av information och rådgivning på mineralområdet till regionala organisationer och myndigheter har emellertid enligt utredningen lett till att resurserna synes vara för små.

Föredraganden

För egen del vill jag anföra följande.

Vad gäller informationsverksamheten, som jag tidigare har redogjort för, blir bergsstatens uppgifter på detta område relativt begränsade genom nya SGU:s tillkomst och det georegister som jag har föreslagit skall byggas upp inom denna myndighet. Vad avser den ökade arbetsbördan i samband med torvkoncessioner återkommer jag i det följande med vissa lagförslag till förenklingar som avsevärt kommer att underlätta även bergsstatens uppgifter på detta område. Å andra sidan återkommer jag i det följande även med vissa förslag, som om de genomförs och får avsedd effekt, på längre sikt, i viss mån kan öka bergsstatens arbetsbelastning.

Jag vill därför inte utesluta att det på sikt kan finnas behov av en förstärkning av bergsstaten. En sådan bör i så fall genomföras genom en omfördelning av resurser från SGU till bergsstaten. Det bör ankomma på SGU, som chefsmyndighet för bergsstaten, att vid behov aktualisera frågan. Med hänvisning till sammanställningen beräknar jag anslaget för budgetåret 1982/83 till 2 076 000 kr.

4.4 Nämnden för statens gruvegendom

Jag övergår nu till att behandla budgetfrågorna för nämnden. Liksom för innevarande budgetår bör medlen anvisas över två olika anslag. Mineralverkskommittén har den 22 oktober 1981 yttrat sig över nämndens anslagsframställning. Utöver anslagsframställningen har nämnden i särskild skrivelse den 12 oktober 1981 redovisat sin planering för prospektering budgetåren 1981/82 och 1982/83.

D 4. Statens gruvegendom: Prospektering och brytvärdhetsundersökningar

1981/82 Anslag	72 077 000
1982/83 Förslag	58 400 000

Nämnden anför i sin anslagsframställning bl. a. följande.

Vid uppläggnngen av prospekteringsverksamheten har nämnden utgått från att denna skall förläggas till de nya malmprovinser som redan påvisats eller kommer att påvisas genom den prospektering som utförts under fältsäsongerna åren 1980 och 1981.

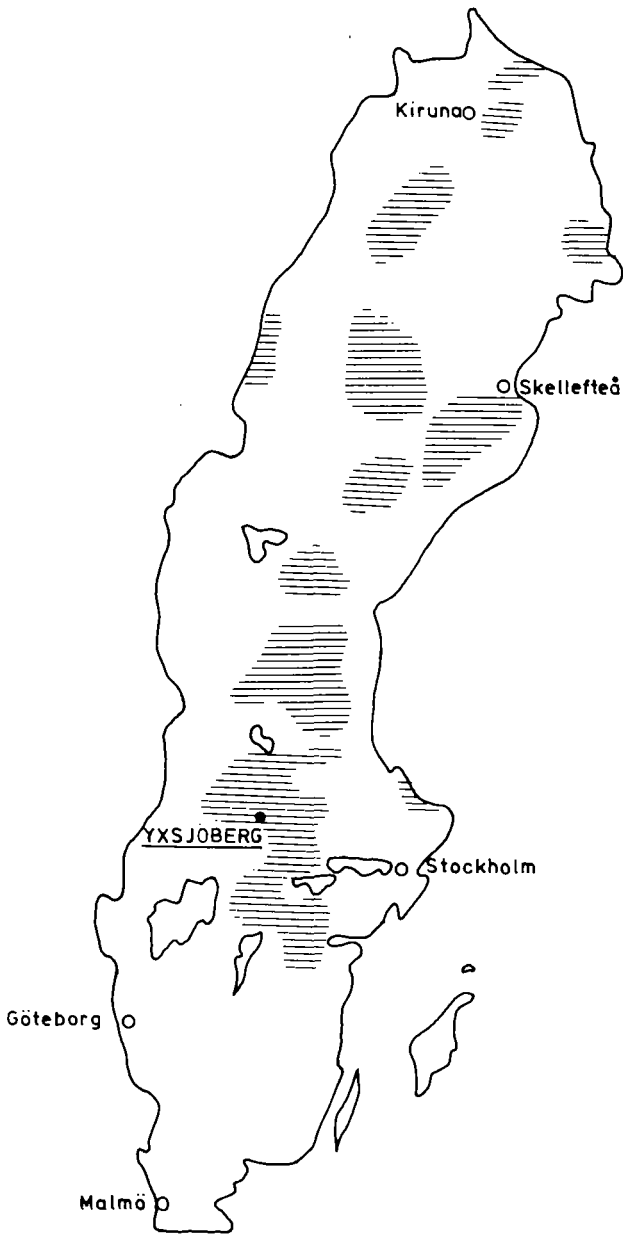
Utgångspunkten för budgetförslaget är att verksamheten skall behållas på oförändrad nivå. En omräkning av budgetramarna enligt huvudförslaget medför enligt nämnden att antalet projekt och vissa projekts omfattning måste reduceras.

	1981/82	1982/83 beräknar (1 000 kr.)	
		Nämnden för statens gruvegendom	Före- draganden
Anslag			
Prospekteringsuppdrag	70 091 000	+ 6 842	- 12 691
Brytvärdhetsundersökningar	1 986 000	+ 219	- 986
Totalt	72 077 000	+ 7 061	- 13 677¹

¹ Från anslaget har till SGU överförts 13,6 milj. kr. avsedda för förenklad berggrundskartering och storregionala geokemiska undersökningar.

Nämnden planerar att fortsätta den prospekteringsverksamhet som inletts med inriktning på *legeringsmetaller*. I Norrbotten pågår eller planeras prospektering efter metallerna kobolt, molybden, nickel och krom. En uppföljning av basprospekteringsprojektet i Jokkmokk pågår. I Västerbotten planeras uppföljningsarbeten med bl. a. borrhningar på vissa fyndigheter. En fortsatt provtagning planeras för de upptäckta malmprovinserna i södra Norrland. De undersökningar som inletts i Bergslagen på grundval av det omfattande basprospekteringsmaterialet beräknas fortsätta med en viss ökning av resursinsatserna.

Områden med pågående prospektering, totalt sett, efter legeringsmetaller samt gruva (Yxsjöberg) i drift

Källa: Statens industriverk.

Prospekteringen efter *industrimineral* har enligt nämnden hittills varit koncentrerad till Skåne med inriktning på kaolin. Under budgetåret 1982/83 kommer resultaten från basprospekteringsprojektet under åren 1978–1981 att föreligga. Antalet projekt väntas därefter öka och en ökad satsning med inriktning på *industrimineral* med verksamheter över hela landet kan förutses.

Läget för nämndens prospektering baserad på den basprospektering som utförts under åren 1978–80 redovisas i nedanstående tabell.

BASPROSPEKTERING 1978–80

Geografiskt område	Typ av påträffad malmprovins	Antal påträffade fyndigheter för vilka utvärdering pågår
Skåne	Kaolin	6
Askersund-Örebro-Karlskoga	Resultat föreligger	
Västra Värmland	1981/82	
Västra Dalarna	Volfram, tenn	3
	Koppar	1
	Bly, zink	–
Filipstadsområdet	Ingen typisk provins	Små fyndigheter med varierande metallinnehåll
Dalsland	Koppar, silver	2
Västra Hälsingland	Volfram, tenn	–
Vindelområdet i Västerbotten	Nickel, koppar	4
Sorsele-Storuman-Lycksele	Volfram, tenn m. m.	14
Moskosel	Molybden	1
Vittangi	Kobolt	3
Naimakka	Nickel	–
Södermanland	Silver	2
Östra Norrbotten	Resultat 1981/82	

Den gruvegendom som nämnden förvaltar utökas kontinuerligt genom prospekteringsverksamheten. För att närmare kunna utröna brytvärdheten av intressanta fyndigheter krävs ingående utredningar. Frågan angående fyndigheternas brytbarhet i rent tekniskt-praktiskt hänseende måste närmare belysas. Detta sker normalt genom *brytvärdhetsundersökningar*. Inom ramen för dessa erhålls material för att utröna fyndigheternas anrikningsbarhet. Delar av sådana utredningar, främst vad avser undersökningar i laboratorie- och driftsmässig skala (pilotförsök), kan inte genomföras vid nämnden eftersom utrustning saknas och det också skulle ställa sig orealistiskt att anskaffa sådan. Dessa arbeten måste i stället genomföras av de företag och institutioner som har kapacitet och kunskap på resp. område. Inom nämndens ram är sammanhållning och utvärdering av sådan extern verksamhet nödvändig bl. a. som bakgrund för förhandlingar om upplåtelse och då beslut skall fattas huruvida utmål skall försvaras i fortsättningen eller ej.

MPU har bedömt tre huvudområden som viktigast för den framtida inriktningen av prospekteringen i Sverige, nämligen prospektering efter nya slag av fyndigheter, t. ex. industrimineral och legeringsmetaller, grundläggande basprospektering i syfte att hitta nya malmprovinser samt prospektering i anslutning till befintliga driftsgruvor och anrikningsverk.

Föredraganden

För egen del vill jag anföra följande.

Under de senaste årtionden har prospekteringen i Sverige i hög grad inriktats mot järnmalm och basmetaller (koppar, bly, zink). Den inriktning av prospektering mot legeringsmetaller och industrimineral som har föreslagits av MPU har nu påbörjats. Det är angeläget att denna inriktning kan fortsätta i effektiva former. De mineralråvaror som enligt MPU i första hand kunde komma i fråga för intensifierade prospekteringsinsatser, dvs. de som nu bedöms kunna upptäckas i brytvärda kvantiteter, anger utredningen vara vissa industrimineral samt förmodligen i första hand molybden, volfram och nickel. Sannolikheten för nya fyndigheter bedöms vara något lägre för kobolt samt niob och tantal. Möjligheterna att hitta brytvärda fyndigheter av titan eller att genom processutveckling möjliggöra utnyttjande av de kända fyndigheterna kan enligt MPU inte helt uteslutas.

Det är enligt min mening angeläget att nämndens prospektering – i lämplig omfattning – liksom f. n. har en något mer långsiktig inriktning än industrins i syfte att komplettera de satsningar gruv- och mineralindustrin själv gör. Detta är viktigt dels för att bredda den traditionella gruvindustrins verksamhetsfält genom att skapa förutsättningar för gruvdrift inom nya geografiska områden, dels för att fortsätta en uthållig aktivitet mot legeringsmetaller m. m. trots en f. n. i många avseenden bristande avnämstruktur. En sådan statlig *basprospektering* utgör en investering för framtida prospektering och kan i många fall överbrygga gapet mellan SGU:s geologiska kartering och industrins uppföljande prospektering.

Å andra sidan, bl. a. mot bakgrund av de nya förenklade kartor, som SGU skall börja ge ut, men framför allt med tanke på behovet av att snabbare föra fram projekt till exploateringsstadiet talar enligt min mening mycket för en ökad koncentrerings av nämndens prospektering till områden med befintliga anrikningsverk och utbyggd infrastruktur.

Som framgått av mina överväganden delar jag således MPU:s uppfattning om de tre viktigaste huvudområdena för prospekteringen i Sverige. Det får emellertid anses åligga nämnden att inom ramen för sina tillgängliga resurser och mot bakgrund av hur verksamheten med prospekteringsstödet utfaller själv prioritera satsningarnas storlek inom respektive huvudområden.

Förutom en viss inriktning av prospekteringen har MPU också föreslagit ett särskilt undersökningsprogram för de s. k. obrutna fjällområdena. En-

ligt beslut av riksdagen skall speciella riktlinjer gälla inom dessa områden (prop. 1977/78: 31, CU 1977/78: 8, rskr 1977/78: 99). Enligt min uppfattning bör det ankomma på nämnden att själv prioritera sin geografiska inriktning av prospekteringen utifrån var möjligheterna att starta gruvdrift är störst.

Jag vill dock erinra om att utskottet vid sin behandling av frågan om obrutna fjällområden betonade vikten av fortsatt prospektering i områdena. Vad avser gruvdrift anförde utskottet: "Utskottet ansluter sig till det grundläggande innehållet i de i propositionen förordade riktlinjerna, dvs. att endast mycket starka samhällsintressen bör leda till att gruvdrift bör komma ifråga. Den förordade och preciserade förutsättningen att områdets tillgänglighet inte ökar väsentligt och att skadan från naturvårdssynpunkt blir liten kan emellertid knappast strikt hävdas mot de tyngst motiverade brytningsintressena. Konflikten får då lösas från fall till fall genom beslut, i regel vid prövning av fråga om gränsändring. Den restriktiva utgångspunkten bör slås fast för att inte grundläggande syften skall gå förlorade, men avvägningarna måste i praktisk hantering bli beroende också av den vikt man tillmäter ett aktuellt brytningsprojekt."

Vid min anmälan till prop. 1980/81: 130 om industripolitikens inriktning m. m. förordade jag att de delar av nämndens anslag som användes för förenklad berggrundskartering eller storregionala geokemiska undersökningar borde disponeras av den nya föreslagna förvaltningsmyndigheten. Detta innebär att medlen fr. o. m. budgetåret 1982/83 överförs till SGU där de inordnas under delprogrammen för kartering. SGU har från detta anslag tillförts sammanlagt 13,6 milj. kr. Genom att det av nämnden drivna s. k. Bäckegruveprojektet upphör innevarande budgetår är det möjligt att för budgetåret 1982/83 i besparingssyfte minska anslaget med ca 7 milj. kr.

För prospekteringsuppdrag till det nyinrättade prospekteringsbolaget har jag beräknat 57 400 000 kr. och för brytvårdhetsundersökningar 1 000 000 kr. Totalt sett innebär förslaget att prospekteringen även fortsättningsvis kan bedrivas på en hög nivå.

Det är, som jag tidigare betonat, enligt min uppfattning angeläget att nämnden kontinuerligt och på ett så tidigt stadium som möjligt prövar möjligheterna att bjuda ut gjorda fynd till gruvföretagen för vidare undersökning och exploatering. Införandet av det stöd jag tidigare har förordat torde även innebära att förutsättningarna för nära och fortgående samarbete med gruv- och mineralindustrin ytterligare förbättras. Nämnden bör genom koncentreringsenheten av dess resurser till en något mindre helt egen verksamhet ytterligare kunna öka sin effektivitet med sikte på att öka det ekonomiska utbytet av sin förvaltning av gruvegendomen.

För det stöd till prospektering jag har förordat bör nämnden använda de medel som anvisas för prospektering. Omfattningen av stödet bör prövas med utgångspunkt från de ansökningar om stöd som inkommer till nämnden. Sett över en längre period bör en riktning vara att nämnden disponerar högst hälften av de för prospekteringsändamål anvisade medlen för

prospekteringsstöd. För budgetåret 1982/83 bör dock medel för prospekteringsstöd uppgå till högst 15 milj. kr.

Nämnden har hemställt om bemyndigande att göra fleråriga åtaganden för att underlätta planeringen av prospekteringen och brytvårdhetsundersökningarna och därmed kunna bedriva verksamheten mer rationellt. Med hänsyn till behovet av en långsiktig planering av nämndens verksamhet bör liksom vad gäller innevarande budgetår sådant bemyndigande ges. Därutöver bör även möjligheterna för långsiktig planering ytterligare förstärkas. Jag förordar därför att regeringen inhämtar riksdagens bemyndigande att under budgetåret 1982/83 fatta beslut om prospektering, prospekteringsstöd och brytvårdhetsundersökningar som innebär åtaganden om sammanlagt högst 38 milj. kr. för budgetåret 1983/84, 25 milj. kr. för budgetåret 1984/85 och 16 milj. kr. för budgetåret 1985/86.

D 5. Statens gruvegendom: Egendomsförvaltning m. m.

1981/82 Anslag	6 371 000
1982/83 Förslag	7 470 000

Nämnden anför i sin anslagsframställning bl. a. följande.

Nämnden kan genomföra sin uppgift att förvalta statens gruvegendom på flera olika sätt. Utmål och andra rättigheter till mineralfyndigheter kan utarrenderas till olika företag för brytning. Nämnden kan även bryta fyndigheter i samarbete med olika företag eller i egen regi.

En fortgående effektivisering av verksamheten eftersträvas genom en successiv kompetensuppbyggnad inom nämndens kansli samt genom förbättringar av system och metoder för styrning och uppföljning av nämndens prospekteringsuppdrag. Som resultat härav har nya föreskrifter utarbetats för nämndens prospekteringsuppdrag. De nya reglerna innebär en viss rationalisering men även en skärpning av den ekonomiska uppföljningen av nämndens prospekteringsbeställningar. Syftet är att genom samordning av geologiska och ekonomiska rapporter åstadkomma en effektivare styrning av nämndens prospekteringsinsatser. Vidare har ingående förhandlingar förts i syfte att finna en övergripande avtalsmodell för utarrendering av utmål eller andra rättigheter för brytning av mineralfyndigheter. Som resultat härav har arrendeavtal tecknats baserade på vinstandel. Principen för redovisning av mervärdeskatt har ändrats. Den för nämndens verksamhet nya redovisningsmetoden innebär att anslagsposten "mervärdeskatt" kan slopas fr. o. m. budgetåret 1982/83.

Exploatering inom statliga gruvrätter sker f. n. huvudsakligen vid fyndigheter som har utarrenderats till Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB) och Boliden Mineral AB. Nämnden beräknar arrendeinkomsterna under budgetåret 1981/82 till 18 milj. kr. vilket innebär en ökning med 4 milj. kr. jämfört med föregående budgetår.

	1981/82	1982/83 beräknar	
		Nämnden för statens gruv-egendom	Föredraganden
Anslag			
Inmutningskostnader	2 000 000	-	-
Utmålsläggningar	250 000	-	- 100 000
Förvaltnings- och utredningskostnader	1 121 000	+ 144 000	+3 124 000 ¹
Mervärdeskatt	2 000 000	-2 000 000	-2 000 000
Kommunala skatter	1 000 000	-	-
Lokalkostnader		-	+ 75 000
Totalt	6 371 000	-1 856 000	+1 099 000

¹ Här ingår även löner, sjukvård, resor, expenser m. m. Till denna anslagspost har för förvaltningskostnader förts 135 000 kr. från anslaget B 1. (SIND).

Pris- och löneomräknat huvudförslag +27 000 kr.

Mineralverkskommittén har i sitt förslag till utformningen av myndighetsorganisationen på mineralområdet förordat att ett särskilt kansli bildas för nämnden samt att till detta överförs 12 tjänster från statens industriverks mineralbyrå. Härutöver föreslår kommittén att ytterligare två tjänster inrättas vid nämnden, nämligen dels en cheftjänst, dels ytterligare en tjänst med inriktning på mineralteknik.

Föredraganden

För egen del vill jag anföra följande.

Av stor betydelse i nämndens fortsatta verksamhet blir anknytningen till det föreslagna prospekteringsrådets resp. mineralresursrådets verksamhet. Dessa råd administreras av SGU i Uppsala. Inom ramar för rådets verksamhet skall ett betydelsefullt samarbete äga rum. I detta samarbete deltar bl. a. representanter för gruvintressenter, däribland nämnden. Samarbetet förutsätts leda till en effektiv samordning av de samlade resurserna för prospektering, mineralteknik och även FoU-satsningar. För nämndens vidkommande är det av stor betydelse att detta arbete kontinuerligt ökar dess kunskaper om och erfarenheter av den praktiska verksamheten på mineralutvinningsområdet. Nämndens viktiga uppgift att, bl. a. på grundval av samarbetet i prospekteringsrådet, bevilja stöd till prospektering och att i eget samarbete med annan gruvintressent driva projekt, förutsätter en kompetens som för nämndens vidkommande, med dess begränsade personella resurser, förutsätter nära kontakter med andra myndigheter och organ, som t. ex. överstyrelsen för ekonomiskt försvar, styrelsen för teknisk utveckling (STU), högskolan i Luleå och andra forskningsorgan.

Den ändrade verksamhetsinriktning som jag har förordat för nämnden, innebär att nya styrmedel och samverkansformer prövas. Nämndens framtida roll och inriktning bör emellertid ytterligare övervägas dels mot bakgrund av vad jag tidigare anförde om behovet av effektivare former i verksamheten, dels i ljuset av de erfarenheter som efter hand vinnes av verksamheten i de nya organ och myndigheter som nu påbörjar sin verksamhet. Jag vill därför mot bakgrund av vad jag har anfört förorda att nämndens kansli t. v. lokaliseras till Stockholmsområdet eller dess omedelbara närhet, beroende på vilka samordningsfördelar som kan vinnas med lokalmässig anknytning till annat organ. Det ankommer på regeringen att närmare utreda denna fråga.

Jag biträder kommitténs förslag till fördelning av tjänsterna vid industriverkets mineralbyrå mellan SGU och nämnden. Enligt min uppfattning bör inte ytterligare tjänster flyttas bort från verket som en följd av denna omorganisation inom mineralområdet. Jag är dock inte beredd att inrätta mer än ytterligare en tjänst utöver de som tillförs nämndens kansli från industriverket. Antalet anställda i kansliet blir därmed 13.

Då nu stora delar av den mineralpolitiska myndighetsorganisationen omorganiseras och delvis ges en förändrad inriktning bör en målsättning vara att söka anpassa de befintliga resurserna till de nya verksamhetsformerna.

För nämndens förvaltnings- och utredningskostnader beräknar jag 4 245 000 kr. varav för administrativa resurser 1 350 000 kr.

Med hänvisning till sammanställningen beräknar jag anslaget till 7 470 000 kr.

5 Den internationella verksamheten vid Sveriges geologiska undersökning m. m.

Jag tar nu upp vissa frågor om den internationella verksamheten vid Sveriges geologiska undersökning (SGU) m. m.

Riksdagen beslöt våren 1980 att SGU skulle erhålla 600 000 kr. som lånemedel för att inleda en internationalisering av SGU:s uppdragsfinansierade verksamhet (prop. 1979/80: 125 bil. 11, NU 1979/80: 49, rskr 1979/80: 322).

Bildandet av ett separat bolag för utlandsverksamheten har därefter förberetts inom SGU genom ett flertal analyser och marknadssonderingar.

I betänkandet (SOU 1980: 23) Statligt kunnande till salu – export av tjänster från myndigheter och bolag – föreslogs åtgärder av den s. k. konsultexportutredningen för att öka export av tjänster.

F. n. gäller om sådan verksamhet förordningen (1981:673) med vissa bestämmelser för statlig myndighets affärsdrivande verksamhet i utlandet. Förordningen är tillämplig på vissa angivna myndigheter och innebär att

dessa inom sitt verksamhetsområde bör uppmärksamma och ta till vara möjligheterna att inom eller utom riket för utländsk marknad marknadsföra sådana tjänster som myndigheten inte är förhindrad att tillhandahålla. Förordningen omfattar bl. a. nuvarande SGU.

Konsultexportutredningen föreslog att den internationella verksamheten vid SGU borde bedrivas i form av ett aktiebolag. Utredningen bedömde SGU:s möjligheter att etablera sig internationellt som goda. Utredningens förslag har remissbehandlats. De remissinstanser som uttalade sig i frågan tillstyrkte förslaget om bolagsbildning.

U-länderna utgör enligt utredningen och andra bedömare en mycket stor internationell marknad för SGU:s tjänster. I dessa länder finns liksom i öststaterna ett mycket stort statligt inflytande i den industriella utvecklingen. Detta gäller inte minst mineralområdet. Internationella kontakter tas ofta på regeringsnivå eller via normala diplomatiska kanaler.

I de ramavtal som Sverige ingått under senare år med bl. a. afrikanska stater har bl. a. mineralutvinning nämnts som lämpligt samarbetsområde. Som exempel på ett annat lands fruktgivande samarbetsavtal på mineralområdet kan nämnas det mellan Sovjet och Finland som haft stor betydelse för geovetenskapen och geindustrin i Finland. Jag vill också peka på det nordiska geologiska samarbete som påbörjades under år 1980. Arbetet syftar till att identifiera större malmförande formationer på Nordkalotten. Från svensk sida deltar SGU.

Som jag tidigare nämnde har man från u-länderna kunnat notera en markant ökning av intresset för gruvverksamhet. Samtidigt har dock villkoren för de stora internationella gruvföretagens verksamhet i dessa länder undergått en viss förändring, vilket bl. a. resulterat i avsevärda igångsättnings svårigheter för ett utnyttjande av de nya malmförekomster som påträffats. Denna osäkerhet har bl. a. sin orsak i ökade krav från många u-länder på inhemskt deltagande och nationell kontroll över för länderna viktiga industriprojekt. Ledningen av gruvnäringen har alltmer förskjutits från de stora internationella gruvföretagen till u-länderna själva. I ett flertal ekonomiska analyser under 70-talet, som behandlar u-ländernas utvecklingsproblematik, påpekas gruvnäringens fundamentala betydelse för dessa länders industriella expansion.

U-länderna har ännu ej tillräckliga tekniska och ekonomiska resurser för att kunna utnyttja mer än en bråkdel av sina potentiella malmtillgångar. Hämmade på bergsbrukets utveckling i dessa länder blir enligt flertalet bedömare även förskjutningen från extern till intern ledning med åtföljande politiska, ekonomiska och sociala komplikationer. U-länderna har av naturliga skäl inte heller en tillräckligt utbyggd prospekteringsverksamhet. Huvuddelen av denna sköts i många länder fortfarande av de stora internationella gruvföretagen, vilket i många fall givit upphov till politiska komplikationer.

Med hänsyn till den svenska bergshanteringens internationellt mycket höga anseende finns det enligt min mening goda möjligheter för Sverige till utvidgat samarbete och ökad export av gruvutrustning och konsulttjänster inte minst till u-länder.

I skrivelser till regeringen den 28 november 1980 och den 30 september 1981 har SGU redogjort för sin internationella verksamhet samt lämnat vissa bedömningar. SGU har även mot bakgrund av bl. a. konsultexportutredningens slutsatser hemställt att få bilda bolag för denna verksamhet samt i skrivelse den 18 december 1981 även hemställt att få uppta förhandlingar om att få inträda som delägare i Studsvik Analytica AB, som f. n. ägs av Studsvik Energiteknik AB, Analytica AB och Scanoil AB. Syftet med detta deläggande är enligt SGU att förbättra möjligheterna att driva en framgångsrik utlandsverksamhet inom framför allt Saudiarabien. SGU och företaget har gemensamt utarbetat ett förslag till ett inledande projekt i en mycket stor prospekteringskampanj i Saudiarabien. Ett saudiarabiskt prospekteringsbolag är under bildande med det svenska företaget som delägare. SGU bedömer det som mycket troligt att det saudiska bolaget och därmed SGU får statliga prospekteringsuppdrag.

Jag redogör i det följande översiktligt för SGU:s allmänna bedömningar.

SGU:s hittillsvarande verksamhet med syfte att exportera tjänster kan indelas i fyra grupper:

- uppdrag och projekt som finansieras direkt eller indirekt av utvecklingsbankerna, för SGU:s del f. n. Asian Development Bank (AsDB)
- uppdrag från oljeländerna
- uppdrag med anknytning till biståndsverksamhet
- övriga uppdrag samt försäljning av instrument.

Utvecklingsbankerna har bedömt att utvecklingen inom mineralsektorn är en av de viktigaste förutsättningarna för ekonomiska framsteg i u-länderna och behandlar låneansökningar inom detta område i positiv anda. AsDB har under senare tid särskilt intresserat sig för reorganisation av geologiska institutioner samt prospektering efter mineraltillgångar. SGU har därför registrerat sig som konsult hos AsDB. Banken har under senare tid tagit upp SGU på sin s. k. short-list för anbudsgivning vid ett flertal tillfällen.

Bland utvecklingsländerna intar *oljerika länder* en särställning. Dessa länders förmåga att själva finansiera utvecklingsprojekt har attraherat ett stort antal konsulterande företag, som försöker sälja sina tjänster. I en sådan konkurrenssituation måste SGU i stor utsträckning samarbeta med andra organisationer med etablerade kontakter. SGU har därför bl. a. anslutit sig till den s. k. SAPP-gruppen (Swedish Agro Package Projects) hos Sveriges exportråd som har specialiserat sig på marknadsföring av projekt i arabländerna med anknytning till bl. a. mark och vatten.

Sveriges *biståndsverksamhet* är knuten till SIDA och SAREC. Biståndsverksamhetens inriktning är i regel beroende på mottagarländernas priori-

tering av sina problemområden. Medel för geologiska insatser har hittills begärts huvudsakligen i samband med vattenförsörjning och ingenjörsgelogiska problem, varför SIDA kan sägas sakna erfarenhet på många geområden. SGU har därför under det sista året haft allt tätare kontakter med SIDA. Några projekt har redan utförts och andra diskuteras. Genom FN:s regionala ekonomiska kommission (UN ESCAP) Mineral Resources Development Center i Bandung, Indonesien, har FN:s utvecklingsprogram (UNDP) utfäst sig att delfinansiera ett geokemiskt pilot-projekt på Sumatra som SGU torde komma att utföra i samarbete med den indonesiska geologiska undersökningen.

Vid SGU:s geofysiska verkstad i Malå har ett flertal geofysiska mätinstrument utvecklats och serietillverkats. Verksamheten ingår som en del i den geofysiska metodutvecklingen. Vissa av dessa instrument har försålts, i huvudsak inom landet, till prospekteringsorganisationer och högskolor. Försäljningen har ökat under senare tid och omsättningen under 1979/80 var ca 500 000 kr. Det finns enligt SGU all anledning att räkna med en utlandsmarknad för dessa produkter.

SGU har börjat marknadsföra instrument i utlandet. Bl. a. demonstrerades några instrumenttyper på "GEOEXPO 80", i samband med den internationella geologkongressen i Paris år 1980. Vidare har SGU nyligen slutit ett avtal med ett svenskt företag om försäljning i utlandet av visst SGU-instrument. Detta samarbete kan i framtiden utvidgas att gälla även andra SGU-tillverkade instrument. Diskussioner pågår också med ett stort utländskt instrumentföretag om marknadsföring och försäljning av ett annat SGU-tillverkat mätinstrument.

SGU framhåller följande effekter av utlandsverksamheten som särskilt intressanta från samhällsekonomisk synpunkt:

- direkt ökande exportintäkter
- möjligheten att följa upp SGU:s utlandsverksamhet med leveranser från svensk industri, t. ex. av gruvutrustning
- möjligheterna att utveckla och delvis effektivisera samarbetet med mottagarländerna för svenskt bistånd.

SGU framhåller att förutom ökade skatteinkomster kan en effektivt bedriven utlandsverksamhet resultera i ett bättre utnyttjande av SGU:s resurser.

Från SGU:s egen synpunkt är ökade uppdragsinkomster av stort intresse. Dessutom bör utlandsverksamheten leda till en höjning och vidgning av personalens fackmässiga kompetens och förmågan att arbeta i projektform.

Det föreligger såvitt SGU kan bedöma i stort sett inga konflikter mellan möjligheterna att tillvarata de olika positiva effekter som nu beskrivits. Dock finns en potentiell konflikt mellan målet att bedriva en effektiv och växande utlandsverksamhet och SGU:s möjligheter att tillgodose andra direkta och indirekta uppdragsgivares intressen. Det är också viktigt att de resurser som sätts in i utlandsverksamheten används på ett effektivt sätt.

Ansträngningarna att erhålla uppdrag anser SGU bör koncentreras till marknader där SGU:s konkurrensförmåga är relativt god och där utförda uppdrag har ett högt meritvärde. Det finns därför anledning att göra en prioritering av olika marknader och typer av uppdrag. Geografiskt bör enligt SGU följande marknader prioriteras:

a) *SIDA:s huvudmottagarländer.* Med dessa länder finns ett utbyggt svenskt samarbete som underlättar identifiering och formulering av lämpliga projekt. Dessutom finns – i varierande grad – en utbyggd "svensk" infrastruktur i dessa länder, som underlättar igångsättandet av projekt. Till en början kan det förmodligen mest bli frågan om projekt inom ramen för det svenska utvecklingssamarbetet med dessa länder. På längre sikt kan dock också andra projekt bli aktuella som en följd av tidigare uppbyggda kontakter.

b) *Övriga regioner*

i) *Sydostasien.* Regionen har en snabb ekonomisk tillväxt och goda förutsättningar för gruvarbete. Länderna i regionen ser genomgående mineralutvinning som en strategisk sektor i sin framtida ekonomiska utveckling. Hög befolkningstäthet, stor jordbrukssektor och en mycket expansiv bygnadsverksamhet innebär att behovet av kvartär- och hydrogeologiska undersökningar också är stort. Den geologiska kunskapen och institutionerna står på en tämligen låg nivå, om än högre än i många andra u-länder, vilket innebär att förutsättningarna för uppdrag inom institutionsbyggande är goda. En naturlig finansiering finns i As DB med vilken SGU har etablerat goda kontakter. På sikt kommer ländernas egen betalningsförmåga att öka. Genom kontakter med UN ESCAP erhåller SGU uppgifter om efterfrågan på geologitjänster.

ii) *Mellanöstern.* Länderna i regionen har en snabb ekonomisk tillväxt och planerar stora infrastrukturinvesteringar samtidigt som de strävar efter att diversifiera sin ekonomiska struktur. Behovet av geologisk information och av institutionsuppbyggnad är stort. Till övervägande del kan det bli fråga om nationellt finansierade uppdrag.

iii) *Afrika.* De afrikanska länderna är i stort behov av grundläggande geologisk information och institutionsuppbyggnad. Även större undersökningsprojekt kan bli aktuella. Förutom SIDA:s huvudmottagarländer är framför allt de engelskspråkiga länderna av intresse. Nästan enbart biståndsfinansierade projekt kan komma i fråga. Tänkbara finansierare är Afrikanska utvecklingsbanken (ADB) och UNDP.

Vad gäller övriga regioner bedömer SGU utsikterna att ta och genomföra uppdrag jämförelsevis mindre goda. Latinamerika får i detta sammanhang betraktas som en amerikansk/kanadensisk hemmamarknad. Möjligen kan undantag göras för vissa små länder i Mellanamerika och det karibiska området (SIDA-länder). I resten av världen finns nationella institutioner som har företräde vid utförandet av uppdrag. Där kan SGU möjligen få vissa smärre expertuppgifter inom väl avgränsade områden (sålunda med-

verkade SGU vid en omorganisation av den geologiska myndigheten i Österrike).

Med en grov indelning kan enligt SGU två slag av tjänster sägas vara av primärt intresse nämligen institutionsuppbyggnad och större avgränsade undersökningar.

a) *Institutionsuppbyggnad.* I detta slag av projekt är SGU:s uppgift att dela med sig av sin expertkunskap och åstadkomma en kunskapsöverföring till u-landet i fråga. Projekten kräver en mycket bred expertis inom geoområdet tillsammans med administrativ och "policy"-erfarenhet. Oftast finansieras projekten genom bistånd eller lån från utvecklingsbanken. Omfattningen av denna marknad ökar snabbt. Projekten är resurskrävande från SGU:s synpunkt, främst därigenom att de kräver insatser av mycket högt kvalificerad personal. Det ekonomiska utbytet är relativt blygsamt (projekten ger oftast 1 à 2 milj. kr. per år). Å andra sidan har de ett mycket högt meritvärde och sannolikheten för följduppdrag är stor. De är också jämförelsevis lättadministrerade. SGU:s möjligheter att erhålla detta slag av uppdrag betraktar SGU som goda.

b) *Större undersökningar.* Detta slag av undersökningar omfattar oftast en region eller ett helt land där uppdragstagaren antingen skall göra en heltäckande geologisk undersökning eller endast utföra vissa slag av undersökningsarbeten, t. ex. geofysiska mätningar. Även denna marknad är starkt expansiv. Projekten kan bekostas antingen nationellt, av biståndsmedel eller genom lån från utvecklingsbanken. Eftersom projekten är större (5 à 10 milj. kr. per år) innebär de ett större finansiellt risktagande än projekten under a). Å andra sidan är utbytet också större. Framgångsrikt genomförda projekt har ett mycket högt meritvärde, men bedöms sällan kunna leda till följduppdrag för SGU:s egen del (däremot kanske för andra svenska företag). Konkurrensen är hård och priset har större betydelse än vid uppdrag som gäller institutionsuppbyggnad. För att uppnå lönsamhet krävs väladministrerat projektarbete. Möjligheterna för SGU att på kort sikt ta hem och framgångsrikt genomföra uppdrag av detta slag är förmodligen mindre än för uppdragen under a), eftersom SGU inte har erfarenhet av att arbeta med stora projekt utomlands och har relativt höga kostnader.

SGU framhåller att bolaget bör eftersträva ett nära samarbete med SIDA. Förutom det rena projektsamarbetet bör bolaget också ha täta samråd med SIDA och sträva efter att utnyttja SIDA:s erfarenhet av de politiska och ekonomiska förhållandena i länderna i fråga, liksom av u-landsarbete i allmänhet.

Bolaget bör också delta aktivt i formuleringen av biståndsprogrammen och försöka påverka dessas utseende särskilt vad gäller andelen projekt inom mineralområdet.

Bolaget bör kunna låna personal även av andra statliga myndigheter, universitet och högskolor, om dessa har kompetens tillgänglig som inte

finns representerad på SGU. Som redan nämnts bör bolaget också utbyta information med myndigheter i samma situation som SGU.

SGU betonar att bolaget bör eftersträva ett nära samarbete med svenska företag i närliggande branscher, dvs. konsultföretag, gruvföretag och gruvutrustningsföretag.

a) *Konsultföretag*. Bolaget bör söka upprätta ett närmare samarbete på basis av långtidsavtal med de större konsultföretagen med spridd utlandsverksamhet. Om bolaget kan utnyttja konsultföretagens infrastruktur utomlands bör detta underlätta genomförandet av uppdragen. Gemensamma projekt med konsultföretag bör också kunna komma i fråga, liksom det kan bli aktuellt att låna experter från företagen.

b) *Gruvföretag*. Det bör vara möjligt att ta uppdrag gemensamt med gruvföretagen och låna experter av dessa. I viss utsträckning bör också marknadsföringen kunna samordnas. Långsiktiga samarbetsavtal bör slutas med svensk gruvindustri.

c) *Gruvutrustningsföretag*. Enstaka experter kan lånas. I övrigt bör bolaget bevaka möjligheterna till följduppdrag för företagens del.

Med Geologiska Forskningsanstalten i Finland har SGU redan etablerat ett visst samarbete. På sikt bör man enligt SGU överväga om samarbetsavtal bör slutas med de geologiska myndigheterna, de nordiska länderna samt Canada, England eller Västtyskland. På basis av sådana samarbetsavtal kan de olika organisationerna utföra gemensamma projekt.

Den årliga omsättningen är f. n. ca 12 milj. kr.

Vattensektorn bedöms av SGU kunna bli mycket betydande. Det gäller i huvudsak tjänster omfattande bl. a. dammbyggnader, flodkontroll, hydrologisk och hydrogeologisk mättnings-, analys- och prognosverksamhet, brunnborrning och undervisning.

Mineralverkskommittén har yttrat sig över SGU:s anhållan att få bilda dotterbolag för den internationella verksamheten. Kommittén tillstyrker att SGU snarast får starta ett aktiebolag. I samband med delningen av SGU anser kommittén att det nya uppdragsorganet för geologiska undersökningar bör bli ägare och att ett samarbetsavtal med den nya förvaltningsmyndigheten bör upprättas.

För egen del vill jag anföra följande.

Jag kan i allt väsentligt biträda konsultexportutredningens och SGU:s bedömningar. Mot bakgrund av att SGU:s nuvarande uppdragsverksamhet per den 1 juli 1982 enligt planerna övergår till bolagsform bortfaller dock det primära behovet att regeringen begär inrättandet av ett särskilt bolag för utlandsverksamheten. Bedömningen av detta liksom utformning av samarbetsavtal m. m. med förvaltningsmyndigheten åvilar naturligen uppdragsbolagets styrelse.

Enligt min uppfattning är dock en större satsning på internationell verksamhet inom hela geoområdet angelägen. SGU:s omsättning inom detta område har på några få år uppnått en betydande volym. Verksamheten

rymmer ytterligare stora expansionsmöjligheter för uppdragsbolaget och från fall till fall beroende på de enskilda förutsättningarna i varje projekt även delar av svensk industri samt även nya SGU. Varje möjlighet till svensk medverkan, även i samhällsuppbyggnad och annan infrastruktur, t. ex. i samband med större mineralutvinningsprojekt bör självfallet tas till vara i lämpliga former. Jag har tidigare, bl. a. vid min behandling av internationella strukturfrågor, utvecklat dessa tankegångar.

Jag förordar att bolaget redan från början ges de finansiella möjligheterna att inrätta eller ingå som delägare i speciella marknadsföringsbolag m. m. för den internationella uppdragsverksamheten. Vid min beräkning av uppdragsbolagets finansieringsbehov har jag därför, som jag nämnde vid min behandling av anslagsfrågorna, även beaktat detta.

6 Statsgruvefältsinstitutet

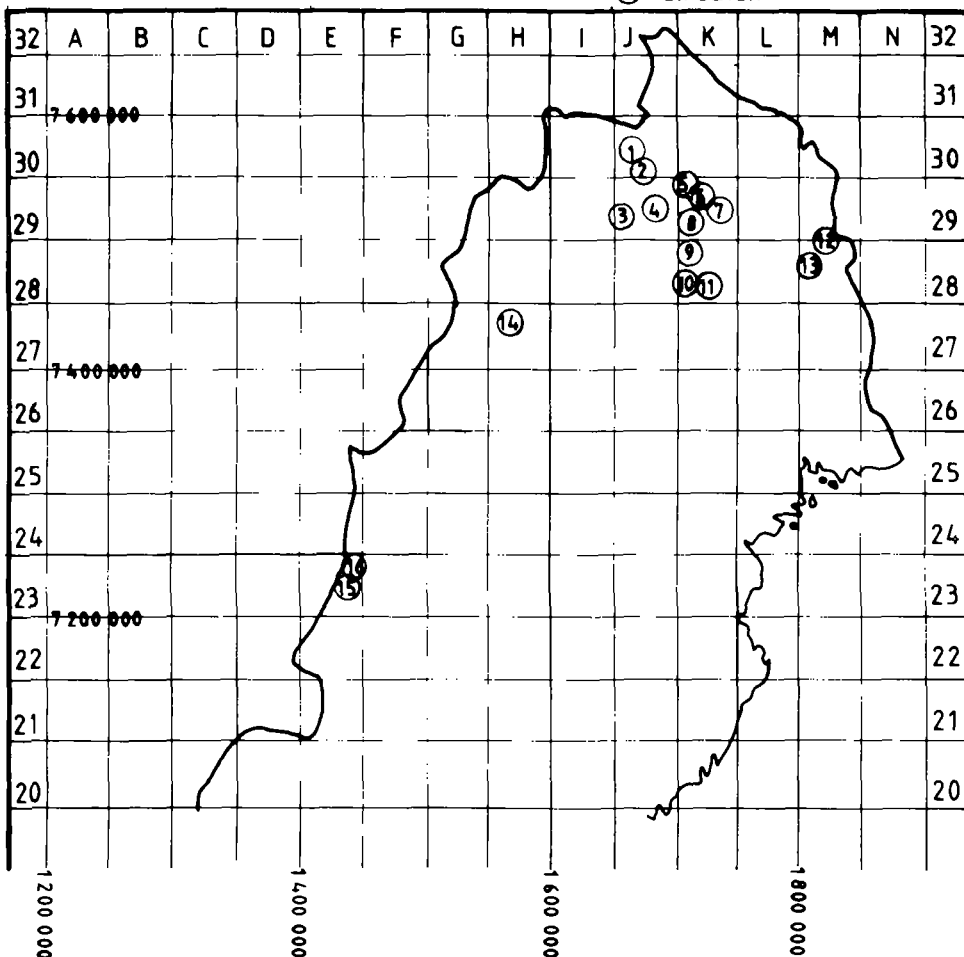
Jag tar nu upp frågan om behovet av de s. k. statsgruvefälten.

6.1 Bakgrund

Statsgruvefältsinstitutet infördes år 1910 och ingick då som ett led i en serie åtgärder som vidtogs för att tillförsäkra staten bestämmanderätten över framför allt järnmalmsfyndigheterna i Norrbotten. År 1974 fick institutet en delvis utvidgad innebörd. Det angavs då att institutet även skall ha karaktären av ett beredskapsinstrument avsett för fyndigheter av extraordinär betydelse för samhället. Institutet innebar i princip att annan än staten inte utan särskilt tillstånd av regeringen får inmuta på område som genom beslut av riksdagen förklarats utgöra statsgruvefält. I dag finns 16 statsgruvefält, varav 14 i Norrbottens län och 2 i Västerbottens län. Statsgruvefältens sträckning varierar från områden på några kvadratkilometer till vidsträckta områden med upp till tre mils utsträckning på längden.

STATSGRUVEFÄLT

① Nakerivaara	⑥ Vathanvaara	⑪ Liikavaara
② Toppi	⑦ Nuunasvaara	⑫ Kaunisvaara
③ Ekströmsberg	⑧ Svappavaara	⑬ Pellivuoma
④ Kiruna	⑨ Salmivaara	⑭ Ruotivare
⑤ Sautusvaara	⑩ Gällivare	⑮ Stekenjokk
		⑯ Remdalen

Källa: Statens industriverk.

Statsgruvefälten	kommun	area km ²
Ruotivare	Jokkmokk	468
Gällivare	Gällivare	24
Salmivaara	Gällivare	5,72
Liikavaara	Gällivare	92
Pellivuoma	Pajala	2,2
Kaunisvaara	Pajala	1,4
Ekströmsberg	Gällivare+ Kiruna	144
Kiruna	Kiruna	160
Sautusvaara	Kiruna	16
Svappavaara	Kiruna	12
Vathanvaara	Kiruna	4,8
Nuunasvaara	Kiruna	1,44
Nakerivaara	Kiruna	12,8
Toppi	Kiruna	5,7
Remdalen	Vilhelmina	68
Stekenjokk	Vilhelmina + Strömsund	92

I det följande lämnas en kronologisk framställning av statsgruvefältens tillkomst.

År 1910 förklarades följande åtta områden utgöra statsgruvefält.

1) *Kiiruna statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken. Fältet omsluter utmålskomplexen på malmfyndigheterna Kiirunavaara, Luossavaara, Haukivaara, Nokutusvaara, Syväjärvi, Tuolluvaara, Tuollurjärvi och Rakkurijoki.

2) *Ekströmsbergs statsgruvefält* i Gällivare och Jukkasjärvi socknar. Fältet omsluter utmålen på Ekströmsbergs och Laukujärvi malmfält. Det har sedermera utvidgats.

3) *Svappavaara statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken. Fältet omsluter utmålen på Leveäniemi malmfält och större delen av utmålen å Svappavaara malmfält. Inom statsgruvefältets gränser, men undantagna från det samma, ligga en mindre del av utmålen på Svappavaara malmfält och hela Tansari malmfält.

4) *Toppi statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken. Fältet omsluter de båda utmålen på malmfyndigheten Njuotjamavaara (Toppi).

5) *Nakerivaara statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken. Fältet avsåg ursprungligen att skydda en ofullständigt känd fyndighet på södra stranden av Torne träsk.

6) *Gällivare statsgruvefält* i Gällivare socken. Fältet omsluter större delen av det sammanhängande utmålskomplexet för Gällivare malmfält och Koskullskulle malmfält.

7) *Salmivaara statsgruvefält* i Gällivare socken. Fältet omsluter de fyra utmålen på Salmivaara malmfält.

8) *Ruoutevare statsgruvefält* i Jokkmokks socken. Fältet omslöt från början malmfälten Ruoutevare och Vallatj, men är sedermera utvidgat.

År 1918 tillkom ytterligare ett statsgruvefält, nämligen:

9) *Liikavaara statsgruvefält* i Gällivare socken. Fältet omsluter utmälen på bergen Nautanen, Liikavaara och Sorvanen samt Fridhem, Snålkok, Nietsajoki och Juoikamaa.

År 1921 tillkom följande fält.

10) *Stekenjokks statsgruvefält* i Vilhelmina socken. Fältet omsluter fyndigheten Stekenjokk.

11) *Remdalens statsgruvefält* i Vilhelmina socken. Fältet omsluter fyndigheten Remdalen.

1929 års riksdag beslöt om utläggandet av ett antal nya statsgruvefält samt utvidgning av äldre sådana.

2a) *Ekströmsbergs statsgruvefält* utvidgades på sådant sätt, att det utom redan tidigare nämnda fyndigheter kom att innesluta utmälen på det genom nämnda avtal förvärvade Vieto malmfält.

8a) *Ruoutevare statsgruvefält* (i 1929 års kungl. proposition benämnd Ruotivare statsgruvefält) utvidgades på sådant sätt att det omfattar magnetfyndigheterna i Tarrekaisse och Måskatskaisse samt de staten redan tidigare helt tillhöriga utmälen Kaskaivo och Rakaspakte.

12) *Pellivuoma statsgruvefält* i Pajala socken. Fältet omsluter de två utmälen på Pellivuoma malmfält samt ett kringliggande område.

13) *Sautusvaara statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken. Fältet omsluter utmälen på Sautus malmfält.

14) *Vathanvaara statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken. Fältet omsluter utmälen på Vathanvaara malmfält.

15) *Nunasvaara statsgruvefält* i Jukkasjärvi socken. Fältet omsluter ett vid avvittringen till murstensbrott avsatt, kronan förbehållet område, samt innesluter större delen av Nunasvaara grafitförekomst.

År 1933 tillkom följande fält.

16) *Kaunivaara statsgruvefält* i Pajala socken. Fältet omsluter större delen av det till Tapuli malmfält hörande utmålskomplexet.

Genom beslut vid 1939 års riksdag har dels

11 a) Remdalens statsgruvefält givits ett betydligt utvidgat område och dels norr därom utlagts ett nytt statsgruvefält benämnt

17) *Daningens statsgruvefält* (upphävt 1962). Anledningen till att Remdalsfältet utvidgades var att vissa malmanledningar påträffats utanför den gamla gränsen. Det ansågs då lämpligt att trygga kronans rätt till även dessa.

Frågan om statsgruvefältens fortsatta existens, både i form av nuvarande statsgruvefält och institutet som sådant togs upp av 1963 års gruvrättsutredning.

Gruvrättsutredningen anförde att den ringa aktivitet som tidigare förekommit inom fälten kunde närmast tala för att institutet helt avskaffades. I

den mån statliga fyndigheter behövde skyddas borde detta enligt utredningens mening i första hand ske på samma sätt som i fråga om andra fyndigheter, dvs. genom inmutning och utmålsläggning. Å andra sidan hade, anförde utredningen, statsgruvefältsinstitutet mer än ett halvsekels hävd inom svensk gruvlagstiftning.

Utredningen ansåg att statsgruvefältsinstitutet borde kunna fylla en funktion som en värdefull komplettering till de andra reformer som utredningen förordade. Detta förutsatte dock att institutet anpassades till de ändrade förhållanden som inträtt. De partiella reformer som utredningen föreslagit inom ramen för inmutningssystemet syftade väsentligen till att stärka garantierna för att landets mineralfyndigheter utnyttjades på ett från samhällsekonomisk synpunkt riktigt sätt utan att för den skull de olägenheter, som enligt utredningen var förenade med ett koncessionssystem, skulle behöva uppkomma. Den tekniska och ekonomiska utvecklingen kunde emellertid leda till situationer där avsaknaden av befogenheter för det allmänna att öva omedelbar kontroll över gruvrättigheters uppkomst och ställa villkor för deras utnyttjande skulle framstå som en allvarlig brist från allmän synpunkt. Som exempel på en sådan situation nämnde utredningen att inom vissa begränsade delar av landet påvisas betingelser för förekomst av inmutningsbara mineral som av olika skäl, såsom till följd av nya tekniska uppfinningar, fått vital betydelse för samhälls ekonomin eller som kunde få det i en avspärringssituation och där ett vanligt inmutnings- och utmålsförfarande inte kunde anses vara lämpligt från allmän synpunkt. I ett sådant läge kunde det, yttrade utredningen, te sig som ett angeläget samhällsintresse att det allmänna hade möjlighet att snabbt tillförsäkra sig en mer omfattande kontroll över undersökning och bearbetning av sådana fyndigheter än vad de föreslagna reformerna tillsammans med kronoandelsinstitutet medgav. När det gällde Norrbottens län pekade utredningen särskilt på behovet av att bereda skydd för fyndigheter på stort djup utanför de nuvarande utmålsgränserna. Utredningen föreslog med hänsyn till det anförda att statsgruvefältsinstitutet skulle bibehållas med i huvudsak samma utformning men att det skulle kunna tillämpas också på privat mark. Samtidigt förutsatte utredningen att institutet i fortsättningen företrädesvis skulle få karaktären av ett beredskapsinstrument och i princip reserveras för fyndigheter som hade sådan betydelse från allmän synpunkt att en starkare samhällelig reglering än som var möjlig genom de ordinära gruvrättsliga reglerna borde bedömas som nödvändig. De befintliga statsgruvefälten borde enligt utredningens åsikt i princip avvecklas så snart de undersökts och de statliga intressena skyddats genom utmål. I vissa fall kunde det dock av speciella skäl vara befogat att bibehålla ett statsgruvefält. Ett sådant skäl kunde enligt utredningen vara att man behövde skydda vissa på stort djup belägna järnmalmsfyndigheter som inte var aktuella för brytning under överskådlig tid och inte kunde utmåsläggas utan exceptionellt dyrbara borrhningar.

Under remissbehandlingen av förslaget invändes bl. a. att en obegränsad befogenhet att utlägga statsgruvefält öppnade möjlighet för statsmakterna att i efterhand skapa ett rättstillstånd som väsentligt avvek från det med gruvlagstiftningen avsedda. Bland remissinstanserna rådde starkt delade meningar om statsgruvefältsinstitutet. Flertalet av de instanser som avstyrkte utredningens förslag befarade att det skulle komma att ha en starkt hämmande effekt på de enskilda prospektörernas intresse för malmletning och därmed på den totala prospekteringen i landet.

Departementschefen föreslog i propositionen (1974: 32) om gruvlag att statsgruvefältsinstitutet skulle bibehållas och utvidgas i överensstämmelse med vad utredningen föreslagit. Institutet skulle företrädesvis ha karaktären av ett beredskapsinstrument avsett för fyndigheter av extraordinär betydelse för samhället. Kraven att betydande allmänna intressen skall stå på spel markerades på så sätt att fråga om utläggande av statsgruvefält skulle underställas riksdagen. Att tillämpa institutet på det sätt som befaras under remissbehandlingen överensstämde inte med förslagets syfte och kunde enligt departementschefen inte heller komma i fråga. Institutet var avsett att användas i så speciella situationer att det inte skulle komma att få någon nämnvärd negativ effekt på den enskilda prospekteringen. Som utredningen föreslagit borde de befintliga statsgruvefälten avvecklas efter hand som de undersöktes. När förutsättningar förelåg borde fyndigheterna skyddas genom utmål. Som utredningen anfört kunde det dock i vissa fall finnas särskilda skäl att bibehålla ett statsgruvefält. I likhet med utredningen ansåg departementschefen att det inte var motiverat att uppställa krav på synnerliga skäl för att dispens skall kunna beviljas (prop. 1974: 32 s. 109).

6.2 Industriverkets utredning

Efter uppdrag av regeringen har statens industriverk efter samråd med nämnden för statens gruvegendom tagit fram underlagsmaterial för en avveckling av statsgruvefälten. Verket har även inhämtat yttranden från Luossavaara-Kirunavaara AB (LKAB) och Boliden Mineral AB samt samråd med bergmästaren i norra distriktet.

Vad gäller en avveckling av Ekströmsbergs och Ruotivaare statsgruvefält har yttranden avgetts även av överbefälhavaren, kammarkollegiet, Sveriges geologiska undersökning (SGU), domänverket, överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), statens planverk, länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län samt Svenska Gruvföreningen och Svenska Gruvindustriarbetareförbundet.

Industriverket framhåller att det är sannolikt att vissa åtgärder måste vidtagas av gruvägarna för en anpassning till den nya situation som skulle uppstå vid en avveckling, varför en rådrumtid bör tillämpas vid avveckling av statsgruvefält inom vilka gruvdrift pågår. Denna tid bör ej sättas för

kort då undersökningar som hittills inte utförts i medvetande om den säkerhet som statsgruvefälten utgjort kan behöva genomföras och utvärderas innan detta skydd upphör.

Boliden och LKAB är båda positiva till en omedelbar avveckling av de statsgruvefält där ingen gruvdrift förekommer.

Boliden framhåller att vad gäller Stekenjokk bör formerna för avvecklingen och den betydelse den kan ha för Bolidens avtal med staten m. m. diskuteras innan ett definitivt beslut fattas. LKAB framhåller att vad gäller Kiruna, Gellivare och Svappavaara statsgruvefält måste behovet av och möjligheterna att verkställa kompletterande utmålsanläggning närmare studeras.

Industriverket och nämnden föreslår att ett avvecklande av statsgruvefälten bör ske vid utgången av år 1982, utom vad gäller Gellivare och Kiruna statsgruvefält vilka föreslås avvecklas vid utgången av år 1985. Den längre tiden för bibehållande av de sistnämnda två statsgruvefälten motiveras av behovet att närmare undersöka och gruvrättsligt skydda stora, delvis djupt belägna malmkroppar, som i hög grad berör samhällsbyggnad. Malmen inom Svappavaara och Stekenjokks statsgruvefält berörs inte närmare av samhällsbyggnad och är till stor del skyddade av utmål och inmutningar. Med hänsyn till detta behövs enligt verket inte längre rådrumtid för dessa fält än till utgången av år 1982.

Nämnden för statens gruvegendom framhåller att statsgruvefälten hör till de områden inom vilka en mycket aktiv statlig prospektering har bedrivits under främst de senaste femton åren. De flesta statsgruvefält har avsett områden med järnmalmsfyndigheter. Dessa områden har blivit föremål för särskilda undersökningar under järnmalmsinventeringen åren 1962–1972 i Norrbottens län.

Även de statsgruvefält som inte innehåller järnmalm har enligt nämnden undersökts ingående i flera omgångar. Stekenjokk och Remdalen undersöktes i omgångar från 1920-talet tills beslut om drift togs. Även under driftperioden har undersökningar bedrivits dels som en nödvändig och naturlig företeelse i samband med gruvdriften, dels som undersökningar främst med diamanborrning från markytan för att undersöka mineraliseringsart utanför de utmålslagda områdena.

Inom Liikavaara statsgruvefält har gruvdrift förekommit kring sekelskiftet vid kopparfyndigheten Nautanen. Denna fyndighet har undersökts under senare hälften av 1970-talet av nämnden, vilken även låtit utföra sonderande borrhningar i andra delar av fältet, bl. a. för att utröna om något geologiskt samband med de guldförande skikten i det av Boliden ägda och inom statsgruvefältet belägna utmålet Fridhem skulle finnas. Något sådant samband som indikerar ytterligare guldförekomster kunde dock inte konstateras. Inom statsgruvefältet finns ytterligare en kopparmineralisering, Ferrum, vilken har undersökts av SGU, och vilken även varit föremål för brytning i liten skala.

Beträffande det gruvrättsliga skyddet av kända fyndigheter av intresse för nämnden menar nämnden att det generellt kan sägas att fyndigheterna antingen redan är utmålslagda eller att underlag finns för att hos bergmästaren ansöka om inmutning och utmål med kort varsel.

6.3 Avveckling av statsgruvefälten

Enligt min uppfattning saknas numera tillräckliga motiv för att genom statsgruvefält bevara en statlig särställning i vissa områden. Institutet om dessa fält, som för övrigt inrättades innan LKAB förstatligades, bör ses i ett historiskt perspektiv. Den omedelbara följden av ett avvecklande blir att även annan än staten utan särskilt medgivande av regeringen kan inmuta eller få fyndigheter utmålslagda inom de aktuella områdena. En avveckling bör därmed utgöra, förutom en förenkling, en stimulans för ytterligare prospektering efter nya fyndigheter inom fälten. Staten har bl. a. genom kronoandelsinstitutet tillräckliga möjligheter till inflytande i de nya gruvrättigheter som uppkommer.

Samtliga statsgruvefält bör därför avvecklas. Jag delar industriverkets bedömning vad gäller tidpunkterna för avvecklingen. För samtliga fält bör dock regeringen vid behov kunna bestämma en senare tidpunkt för avvecklandet. Jag förordar således att regeringen föreslår riksdagen att Gällivare och Kiruna statsgruvefält avvecklas vid utgången av år 1985 och övriga vid utgången av år 1982 om ej regeringen finner skäl bestämma en senare tidpunkt.

Institutet som sådant bör t. v. behållas. Jag föreslår således inga ändringar i gruvlagen.

7 Lagstiftningsfrågor

Jag tar nu upp vissa lagstiftningsfrågor.

7.1 Inledning

Rätten att utvinna i jorden förekommande mineraltillgångar regleras i Sverige enligt tre olika system, nämligen inmutningssystemet, koncessionssystemet och jordäganderättssystemet.

Inmutningssystemet innebär i princip att den som först anmäler att han vill utnyttja en fyndighet får rätt till denna. Systemet ligger till grund för gruvlagen (1974: 342). Enligt 1 kap. 2 § denna lag är en mineralfyndighet inmutningsbar om den innehåller:

1. malm till guld, silver, platina, kvicksilver, koppar, bly, zink, järn, mangan, krom, kobolt, nickel, titan, vanadin, molybden, volfram, tenn, vismut, antimon och arsenik, dock inte sjö- eller myrmalm eller
2. svavelkis, magnetkis, grafit, apatit eller magnetit.

Enligt gruvlagen beviljas inmutningsrätt av bergmästaren. Den som fått sådan rätt (inmutaren) får inom ett angivet område utföra undersökningsarbete i fråga om inmutningsbart mineral. Vill inmutaren bearbeta fyndigheten har han, under vissa omständigheter, rätt att få sig ett område anvisat för ändamålet, s. k. utmål.

Principen för *koncessionssystemet* är att rätten att eftersöka och bearbeta en fyndighet upplåts efter fri prövning av staten. Det ger därmed ett starkare samhällsinflytande än inmutningssystemet. Enligt 1 § lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter (minerallagen) krävs principiellt särskilt tillstånd (koncession) för undersökning och bearbetning av

1. olja, gas, stensalt eller annat salt som förekommer på likartat sätt,
2. alunskiffer för att utvinna olja eller gas,
3. stenkol, eldfast lera eller klinkrande lera,
4. uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral, eller
5. torv för att utvinna energi.

Koncession enligt minerallagen meddelas som undersökningskoncession eller bearbetningskoncession. Koncessionssystemet ligger också till grund för lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln och lagen (1966: 319) om rätt till sand-, grus- och stentäkt inom vissa allmänna vattenområden. Sistnämnda lagar gäller fyndigheter som finns inom vissa vattenområden och som tillkommer staten.

För mineral som faller utanför nu nämnda lagar gäller *jordäganderättsystemet*, som innebär att nyttjanderätten tillkommer jordägaren. Det betyder att fyndigheterna utan dennes medgivande inte kan utvinnas annat än om förutsättningar finns för expropriation.

Reglerna i gruvlagen och minerallagen innebär att de mineral som omfattas av dessa lagar kan undandragas jordägaren. Det sker i särskild ordning genom beslut av statlig myndighet. Både enligt gruvlagen och minerallagen gäller att den mark som behöver tas i anspråk för bearbetning skall anvisas vid en särskild förrättning som leds av en bergmästare. Markanvisningen betyder inte att jordägaren mister äganderätten till marken utan endast dispositionsrätten. Denna återgår till jordägaren då gruvrättigheten upphör. Jordägaren är också berättigad till full ersättning för skada och intrång. Däremot har han inte rätt till ersättning för själva fyndigheten. En motsvarande ersättningsrätt har också andra som lider skada eller intrång, t. ex. servitutshavare.

En viktig princip är att utvinning av mineralfyndigheter, på samma sätt som annan industriell verksamhet, är underkastad lagstiftning, som rör användning av mark och vatten. Här kan nämnas byggnads-, vatten-, naturvårds-, miljöskydds- och fornminneslagstiftningen. Gruvrätten utgör endast en förutsättning för att kunna utverka de tillstånd av olika slag som enligt sistnämnda lagstiftning krävs för verksamheten.

Större delen av den nu gällande gruvlagstiftningen tillkom år 1974 efter överväganden som byggde på ett omfattande utredningsarbete av den år

1963 tillsatta gruvrättsutredningen. 1974 års lagstiftning innebar i huvudsak en modernisering av äldre lagstiftning med ökat samhällsinflytande i vissa avseenden men med bibehållande av de principer som legat till grund för denna. Fördelningen av de mineraliska ämnena på respektive gruvrättsligt system behölls i huvudsak oförändrad.

År 1974 tillsattes mineralpolitiska utredningen (MPU) för att utreda den långsiktiga hushållningen med mineralresurser. Utredningsarbetet inriktades främst på strukturfrågor samt försörjningsfrågor i vid bemärkelse. I dess uppdrag ingick inte att ompröva principerna för den nuvarande lagstiftningen. Enligt direktiven skulle dock MPU överväga om det på lång sikt fanns anledning att ändra gränsdragningen mellan inmutningsbara och koncessionspliktiga mineral. Vidare var MPU oförhindrad att överväga om exploatering av industrimineral kunde underlättas genom att de hänfördes till gruvlagen eller koncessionslagstiftningen.

MPU har med anledning därav föreslagit bl. a. att vissa industrimineral och metaller, som f. n. omfattas av jordäganderättssystemet, görs inmutningsbara. Jag återkommer till detta i det följande.

I MPU:s uppdrag har således inte ingått att göra en förutsättningslös översyn av 1974 års lagstiftning. MPU anför dock beträffande riksdagens ställningstagande om översyn av gruv- och mineralagstiftningen (NU 1978/79: 41, rskr 1978/79: 325) att man inte har något att erinra mot en sådan översyn.

De förslag om ändringar i mineralagstiftningen jag nu tar upp har lagts fram, dels i MPU:s slutbetänkande (SOU 1980: 12) Mineralpolitik, dels i promemorian (Ds I 1981: 17) Enklare regler om torvutvinning för energjämdamål. Båda har remissbehandlats. Promemorian och en sammanfattning av MPU:s förslag vad avser lagstiftning är fogad som bilaga 1 resp. 3 till protokollet i detta ärende och remissyttranden över dem som bilaga 2 resp. 4. Förslagen till ändringar i gruvlagen behandlas i det följande i avsnitt 7.2 och förslagen till ändringar i mineralagen i avsnitt 7.3. I dessa lagar föreslås också ändringar till följd av den ändrade myndighetsorganisationen på mineralområdet. Av sistnämnda skäl behövs också en ändring i lagen om kontinentalsockeln, se avsnitt 7.4.

De förslag jag i det följande förordar innebär begränsade förändringar och förenklingar i den nuvarande lagstiftningen men är av stor vikt för att underlätta gruv- och mineralindustrins diversifiering och utveckling. Förslaget att införa ytterligare ett antal mineral i gruvlagen avser att stimulera enskilda och företag att eftersöka och utvinna även dessa. Därtill förbättras förutsättningarna för att genom forskning och utveckling av metoder och processer för prospektering, mineraltekniska undersökningar och utvinningsprocesser ytterligare satsa på fullprospektering och fullutvinning av brutna mineral. Genom att de inordnas i gruvlagen tillgodoses även prospektörernas intresse av säkerhet för nedlagda kostnader och regleras förhållandet mellan markägare och prospektörer.

Lagrådet arbetar f. n. på fyra avdelningar, dvs. det högsta tillåtna antalet. Trots detta är lagrådets program under tiden t. o. m. den 31 mars 1982 utomordentligt ansträngt. Alla de lagförslag som föreligger och som är av det slaget att lagrådet enligt 8 kap. 18 § andra stycket regeringsformen bör höras över dem kan inte granskas i sådan tid att förslagen kan föreläggas riksdagen inom den i 3 kap. 3 § riksdagsordningen angivna tiden. Av den nyss nämnda bestämmelsen i regeringsformen följer emellertid att lagrådets granskning kan underlåtas, om det skulle fördröja lagstiftningsfrågans behandling så att avsevärt men skulle uppkomma.

Det är angeläget att lagändringarna träder i kraft så snart som möjligt bl. a. beroende på inrättandet av den nya organisationen på geo- och mineralområdet. Lagändringarnas beskaffenhet är inte sådana att lagrådets hörande motiverar ett uppskov. Därför bör en remiss till lagrådet kunna underlåtas i förevarande ärende.

Utöver det underlagsmaterial jag nu och i det föregående har nämnt har till regeringen inkommit skrivelser med synpunkter på olika delar av minerallagstiftningen och dess tillämpning, särskilt vad avser torvutvinning och därmed sammanhängande frågor. Statens industriverk, Svenska Samernas Riksförbund, Sveriges Skogsägares Riksförbund och Lantbrukarnas Riksförbund har inkommit med skrivelser angående regler för tillstånd till undersökning och utvinning av torv.

Innan jag går närmare in på lagstiftningsfrågorna vill jag erinra om att vissa ytterligare förslag tidigare lagts fram som berör det gruvrättsliga området men som kan genomföras utan riksdagens hörande. Statens planverk har således lämnat ett förslag (Dnr R 1356/77) Förbättrat informationsutbyte vid handläggningen av gruvlagsärenden, som innebär att samordningen mellan gruvintressen och den fysiska samhällsplaneringen förbättras genom på olika sätt utökad samrådsverksamhet mellan kommun, länsstyrelse, bergmästare och gruvintressenter. Även MPU stöder detta förslag. På grundval av planverkets förslag avser jag att senare föreslå regeringen att föreskrifter om sådant vidgat samråd tas in i tillämpningsbestämmelserna till gruvlagstiftningen.

Jag vill vidare nämna den ändring i förordningen (1974:893) om vissa mineralfyndigheter i fråga om handläggningen av koncessionsärenden vad avser torv för energiändamål som tidigare denna dag beslutats av regeringen. Ändringen innebär att prövningen av sådana ärenden den 1 juli 1982 överförs till länsstyrelsen. Frågan om en sådan ändring anmäldes i den proposition om riktlinjer för energipolitiken som våren 1981 förelades riksdagen (prop. 1980/81:90 bil. 1 s. 187) och har också behandlats i den nyss nämnda promemorian Enklare regler om torvutvinning för energiändamål.

7.2 Ändringar i gruvlagen

I MPU:s slutbetänkande Mineralpolitik föreslås som framgått av det tidigare att den i gruvlagen angivna kretsen av inmutningsbara mineral utvidgas med vissa industrimineral och metaller. Det gäller litium, tantal, tungspat, flusspat och vad som betecknas sällsynta jordartsmetaller.

Förslaget att utöka de inmutningsbara mineraliska ämnena har fått stöd av remissinstanserna. Under remissbehandlingen har också väckts förslag om att föra in ytterligare metaller och industrimineral i gruvlagen utöver de av MPU förordade bl. a. beryllium, niob, andalusit, diamant, kyanit, sillimanit och wollastonit. Av dessa förordar jag att niob tas in bland de inmutningsbara mineralen i gruvlagen. Skälet härför är att niob vanligen förekommer tillsammans med tantal och att en utvinning av dessa ofta förutsätter tillgodogörandet av båda metallerna. Övriga förslag kommer, tillsammans med andra förslag, att ytterligare övervägas inom industridepartementet. Jag ansluter mig således i huvudsak till vad som i detta hänseende föreslagits av MPU och återkommer i specialmotiveringen till förslagens detaljer. Gemensamt för de mineraliska ämnen som nu föreslås bli inmutningsbara är att deras förekomstsätt är sådant att det för framletande och undersökning av dem krävs systematiskt arbete, att den påvisade eller brutna råvaran skall ha ett sådant värde att det är möjligt att transportera den någorlunda långa sträckor och att det finns åtminstone någon grad av sannolikhet för att mineralet skall kunna utvinnas med lönsamhet i Sverige.

Anledningen till att utvinningen av de föreslagna mineralen av MPU föreslås regleras enligt gruvlagen och inte enligt minerallagen är att de normalt inte förekommer i sådana ytutbredda låghaltiga fyndigheter som minerallagen främst avser.

Jag vill i detta sammanhang också ta upp en av MPU aktualiserad fråga om samordningen mellan gruvlag och minerallag i fråga om alunskifferförekomster. Riksdagen har vid sin behandling av förslaget beträffande översyn av gruv- och minerallagstiftningen särskilt angivit att denna fråga närmare bör analyseras (NU 1978/79: 41, rskr 1978/79: 325).

I gruvlagen uppräknas grundämnena eller väldefinierade mineral med bestämd sammansättning. Alunskiffer är en bergart med varierande innehåll; däri kan bl. a. förekomma vissa inmutningsbara metaller såsom vanaadin. Enligt minerallagen fordras koncession för bearbetning av alunskiffer för att utvinna olja eller gas. Den nuvarande regleringen kan göra det nödvändigt att vad gäller bearbetning av alunskiffer samtidigt tillämpa gruvlagens bestämmelser om inmutning och utmål och minerallagens bestämmelser om undersöknings- och bearbetningskoncession MPU har nu föreslagit att bearbetning av alunskiffer generellt skall omfattas av mineralagen och att i konsekvens härmed i gruvlagen görs undantag för utvinning av inmutningsbara mineral i den mån de ingår i alunskiffer. Jag ansluter

mig till detta förslag, som jag återkommer till i nästföljande avsnitt om ändringar i minerallagen.

MPU har föreslagit också vissa andra smärre ändringar i gruvlagen:

- bergmästaren bör ges lagreglerad möjlighet att inhämta information om resultat av prospekteringsarbete också i de fall inmutning inte leder till utmål samt information om redan befintliga utmål,
- rätten att bevilja förlängd undersökningstid enligt 3 kap. 5 § andra stycket gruvlagen bör delegeras från statens industriverk till bergmästaren,
- inmutaren bör bli skyldig att avstå från en inmutning på vilken han inte längre avser att bedriva undersökningsarbeten,
- gruvägarens skyldighet enligt 6 kap. 4 och 5 §§ att hushålla med malmtillgångarna bör uttryckas så att han åläggs att iaktta en god hushållning med malm.

Vad gäller dessa förslag kan jag ansluta mig till att delegera rätten att bevilja förlängd undersökningstid enligt 3 kap. 5 § andra stycket till bergmästaren, vilket vunnit stöd i remissbehandlingen.

Förslagen i övrigt anser jag i vart fall inte bör genomföras nu. Frågan om lagreglerad möjlighet för bergmästaren till ytterligare information, som kan ha karaktär av affärshemligheter, anser jag behöver belysas ytterligare innan ställning tas och jag avser att ta initiativ till ett uppdrag åt SGU att ta fram ytterligare beslutsunderlag. Förslaget att inmutaren skall bli skyldig att avstå från en inmutning på vilken han inte längre avser att bedriva undersökningsarbete har fått ett blandat mottagande bland remissinstanserna. Jag delar den av bergmästaren i norra distriktet framförda uppfattningen att förslaget inte bör genomföras, eftersom lagändringen kan förorsaka ett betydande administrativt merarbete utan motsvarande fördelar. De föreslagna ändringarna i 6 kap. 4 och 5 §§ avser språkliga omskrivningar i förtydligande syfte.

Däremot anser jag att en fråga som aktualiserats av bergmästaren i norra distriktet bör föranleda en viss ändring av de sistnämnda paragraferna. Denne har föreslagit att skyldigheten att hushålla med malm skall omfatta också sådana inmutningsbara mineral som ej kan betecknas som malmer. Jag delar denna uppfattning och förordar att i 6 kap. 4 och 5 §§ uttrycket "malm" ersätts med "mineral som omfattas av denna lag" och att uttrycket "misshushållning med malm" ersätts med "misshushållning med mineral som omfattas av denna lag". I anslutning härtill förordar jag också att i förtydligande syfte uttrycket "malm till någon av följande metaller" i 1 kap. 2 § första stycket 1 tas bort. Begreppet "malm" anses inom gruvrätten ha den innebörden att däri ingående metall eller annat ämne skall vara ekonomiskt utvinningsbar. I detta ligger att frågan om en viss ansamling av mineral utgör "malm" kan bedömas olika från tid till annan. Inmutningsansökningar görs ofta på svaga indikationer på malmförekomster och någon prövning av om någon ekonomiskt utvinningsbar "malm" finns kan

normalt inte göras förrän efter undersökningsarbete. Innebörden av 1 kap. 2 § blir därför tydligare om punkten 1 innehåller endast en uppräkningslista av de inmutningsbara metallerna utan hänvisning till begreppet "malm". Ändringen påverkar givetvis inte innebörden av bestämmelsen i 1 kap. 5 § om s. k. malmbevisning som förutsättning för rätt till utmål.

Under remissbehandlingen har också väckts vissa andra förslag till smärre ändringar i gruvlagen. Jag förordar att ett av dem, som gäller ett förtydligande av 2 kap. 2 § andra stycket, genomförs omedelbart. Ändringen innebär att det i lagtexten klargörs att den ettårstid som där anges för det inmutningshinder som avses i paragrafen skall räknas från dagen för ingivandet av den nya ansökningen. Genom denna ändring får lagtexten en lydelse som bättre överensstämmer med motivet för bestämmelsen. Ansökan som inkommer under den tid inmutningshinder föreligger skall således kunna avslås på denna grund om ej dispens har givits.

I övrigt bör gruvlagen anpassas till den nya myndighetsorganisation på mineralområdet som träder i kraft den 1 juli 1982. Det innebär bl. a. att "statens industriverk" bör utmönstras ur lagtexten. I enlighet med nyare lagstiftningsteknik bör i fortsättningen inte myndighetsorganisationen bindas i lagtexten. I lagen bör därför – utom i besvärshänvisningar och vissa andra fall där det är nödvändigt att peka ut myndigheten i fråga – hänvisning i stället göras till "myndighet som regeringen bestämmer" och utpekandet av myndigheten ske i verkställighetsbestämmelserna till lagen. Industriverkets uppgifter på mineralområdet skall som framgår av vad jag tidigare har anfört i allt väsentligt överföras till det ombildade SGU.

7.3 Ändringar i lagen om vissa mineralfyndigheter

Intresset för att utnyttja torv för energiändamål har ökat starkt i Sverige under de senaste åren. Riksdagens energipolitiska beslut våren 1981 (prop. 1980/81: 90, NU 1980/81: 60, rskr 1980/81: 381) förutsätter också en väsentligt ökad torvanvändning. Som mål gäller att fram till år 1990 3 milj. ton olja skall ersättas med inhemska bränslen, främst skogsenergi och torv. Visserligen återstår mycket forsknings- och utvecklingsarbete innan en torvanvändning i stor skala kan etableras i Sverige. Det är dock mycket angeläget att stimulera tillväxten av företag som kan producera fasta bränslen baserade på torv och flis. Det gäller härvid att även främja mindre och medelstor produktion. I det sammanhanget har, bl. a. i riksdagen, riktats kritik mot att det koncessionsförfarande som f. n. gäller för torvutvinning är ett hinder för tillkomsten av småskalig torvproduktion. I prop. 1980/81: 90 anmäldes att en översyn av gällande lagregler om torvutvinning skulle ske med inriktning på förslag till riksdagen det närmaste året.

Den aviserade översynen har redovisats i promemorian (Ds I 1981: 17) Enklare regler om torvutvinning för energiändamål. Promemorian och en sammanställning av remissyttrandena har fogats till protokollet i detta

ärendet som bilaga 1 resp. bilaga 2. Promemorian innehåller en utförlig redovisning för de rättsregler som gäller för torvutvinning och beskrivning av torvförekomster, torvanvändning, teknik för utvinning m. m.

De viktigaste rättsreglerna för täkt av brännertorv finns i minerallagen och i naturvårdslagen (1964:822). För att få påbörja torvtäkt för energiändamål krävs enligt minerallagen ett särskilt tillstånd, bearbetningskoncession, som fram till juli 1982 beviljas av regeringen och därefter av länsstyrelsen. Fastighetsägaren har dock rätt att utan sådan koncession bedriva täkt för eget husbehov så länge inte någon annan har fått bearbetningskoncession för den fyndighet det gäller. En bearbetningskoncession ger en principiell rätt att inom ett bestämt område utnyttja de torvfyndigheter som där finns. I koncessionen kan anges villkor i olika hänseenden om hur arbetet skall bedrivas och i övrigt finns allmänna bestämmelser om detta i mineral-lagen. Det finns också möjlighet att genom koncessionsvillkor om t. ex. royalty eller liknande avgift tillförsäkra staten ett visst ekonomiskt utbyte av verksamheten.

För annan torvtäkt än husbehovstäkt krävs vidare ett av länsstyrelsen beviljat täkttillstånd enligt naturvårdslagen. Det gäller även för annan täkt än för energiändamål. Prövningen är principiellt fristående från konces-sionsprövningen. I täkttillståndet preciseras mera i detalj hur täkten skall ske. Syftet är att garantera att denna bedrivs enligt en plan och i former som i möjligaste mån begränsar företagets inverkan på naturmiljön. Även frågan om återställning och efterbehandling av marken tas upp i ärendet.

För att få bearbetningskoncession krävs att sökanden visar att en bryt-värd torvfyndighet finns inom området. Det betyder att täkten måste föregås av visst undersökningsarbete. Också för sådant arbete kan beviljas tillstånd enligt minerallagen, undersökningskoncession. Fram till juli 1982 beslutar statens industriverk i flertalet sådana ärenden; därefter övertas alla ärenden om torvkoncessioner av länsstyrelserna. Undersöknings-koncession är inte obligatorisk, utan undersökningsarbete kan bedrivas fritt om fastighetsägaren och andra berörda rättighetshavare ger sitt till-stånd.

De nuvarande rättsreglerna har som nämnts fått viss kritik för att de verkar hindrande på tillkomsten av torvproduktion i mindre skala. Kriti-ken innebär i huvudsak att intressenter med stor utredningskapacitet snabbt kan få koncession på välbelägna torvmarker fastän förutsättningar finns för utvinning i lokal regi, att det omfattande och i tiden utdragna koncessionsförfarandet i sig verkar avskräckande och förhindrar lokala initiativ samt att koncessionsförfarandet medför kostnader och avgifter som kan verka avskräckande för mindre projekt. Kritiken har utmynnat i krav på lättnader i koncessionstvånget för torvproduktion i mindre skala.

I den nämnda promemorian konstateras att de motiv som föranledde att torv år 1974 intogs bland de koncessionspliktiga mineraliska ämnena allt-jämt är bärkraftiga. Däremot finns enligt promemorian skäl att anpassa

lagstiftningen till undvikande av de hinder för torvtäkt i mindre skala som omnämnts i kritiken mot det gällande regelsystemet. Detta bör ske på så sätt att torvproduktion i mindre skala tillåts utan koncession. I promemorian föreslås en ändring av minerallagen av innebörd att torvfyndigheter understigande 50 hektar fritt skall få bearbetas av fastighetsägaren själv eller någon som har dennes tillåtelse. Möjligheten för annan att få koncession avses kvarstå, dock att fastighetsägaren i konkurrensfall skall ha visst företräde att utvinna torven. Vidare föreslås ett förstärkt skydd för pågående husbehovstäkt, om koncession skulle beviljas för annan än fastighetsägaren.

De allra flesta remissinstanserna har ställt sig positiva till en utvidgad rätt till torvtäkt utan koncession. Bland dessa finns dock skilda uppfattningar om lämpligheten av den föreslagna arealgränsen. Vissa har tillstyrkt gränsen 50 hektar medan några har föreslagit en högre gräns och andra att utvinning med fastighetsägarens medgivande skall kunna ske utan koncession oavsett fyndighetens storlek. Till den sistnämnda gruppen hör bl. a. statens industriverk och bergmästarna. Svagheterna i ett system med koncessionsfrihet intill en viss övre gräns anses framför allt ligga i gränsdragningssvårigheterna, orättvisa med två skilda regelsystem och risker för orationell torvproduktion.

För egen del vill jag framhålla följande. Jag delar den i promemorian framförda uppfattningen att nuvarande bestämmelser om torvutvinning i vissa fall kan försvåra tillkomsten av torvproduktion i mindre skala och att regelsystemet bör anpassas med hänsyn till detta. En ökad torvproduktion är angelägen och det är viktigt att inga onödiga administrativa hinder finns för en sådan. Att prövningen av alla koncessionsärenden som gäller torv nu överförs till länsstyrelsen ingår också som ett led i att göra det administrativa förfarandet enklare. Denna överföring innebär bl. a. ökade möjligheter att samordna koncessionsprövningen och täkttillståndsprövningen.

Vad gäller de föreslagna lättnaderna i koncessionsplikten för fastighetsägaren anser jag i likhet med bl. a. statens industriverk och bergmästarna att en arealgränsregel medför stora nackdelar och att en bättre lösning är att inte införa en regel av detta slag. En sådan ordning gäller för övrigt enligt minerallagen såvitt avser bearbetning av alunskiffer, stenkol och lera. Reglerna blir då enkla och lätt tillämpbara. Naturvårdssynpunkterna tillgodoses i ärendet om täkttillstånd.

Borttagandet av koncessionstvånget för att vinna den önskade administrativa förenklingen innebär att den övergripande avvägning mellan olika intressen med möjlighet att utforma villkor med hänsyn härtill som ligger i koncessionsprövningen faller bort i ett stort antal fall. Det finns emellertid torvmarker där motstående intressen av speciella slag gör en koncessionsprövning särskilt angelägen. Jag tänker särskilt på vissa för renskötseln viktiga myrmarker men också bearbetning av andra torvmarker kan vara angeläget att pröva med hänsyn till något särskilt motstående intresse. Jag

har i det föregående berört denna fråga. Med hänsyn till det nu sagda föreslår jag att en regel införs om att länsstyrelsen, om den finner ett sådant fall föreligga, skall besluta att koncession skall krävas för bearbetning av den aktuella fyndigheten. Frågan om sådan prövning behandlas antingen efter särskild begäran av den som avser att påbörja bearbetning eller i samband med att denne söker täktillstånd.

I övrigt ansluter jag mig till förslaget om förstärkt skydd för husbehovstakt, vilket fått stöd av det helt övervägande antalet remissinstanser. Jag förordar dock en något annorlunda utformning av bestämmelsen än i promemorian, vilket jag återkommer till i specialmotiveringen.

Som framgått av vad jag tidigare anfört ansluter jag mig också till MPU:s förslag att all undersökning och utvinning av alunskiffer skall omfattas av minerallagen. F. n. gäller detta endast om syftet är att ur skiffern utvinna olja eller gas. Utvinning av uranhaltigt mineral regleras också enligt minerallagen oavsett om det förekommer i alunskiffer eller annorstädes. Vad avser övergångsbestämmelser återkommer jag i det följande i specialmotiveringen.

Slutligen bör också minerallagen anpassas till den nya myndighetsorganisation på mineralområdet som träder i kraft den 1 juli 1982. Det innebär bl. a. att "statens industriverk" bör utmönstras ur lagtexten. I enlighet med vad jag i det föregående har anfört om gruvlagen i samma fråga bör minerallagen, utom när det är nödvändigt att peka ut viss myndighet, i fortsättningen hänvisa till "myndighet som regeringen bestämmer".

7.4 Ändring i lagen om kontinentalsockeln

Den ändrade myndighetsorganisationen på mineralområdet föranleder också att i besvärslagena i 15 § lagen om kontinentalsockeln "statens industriverk" bör bytas ut mot "Sveriges geologiska undersökning".

8 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom industridepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i gruvlagen (1974: 342)
2. lag om ändring i lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter
3. lag om ändring i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln.

9 Specialmotivering

9.1 Förslaget till lag om ändring i gruvlagen (1974: 342)

I fyra paragrafer (4 kap. 40 §, 6 kap. 11 och 12 §§, 10 kap. 10 §) har "statens industriverk" bytts ut mot "myndighet som regeringen bestäm-

mer". I den förstnämnda paragrafen har också "Verket" bytts ut mot "Undersökningen". Vidare har i tre paragrafer (12 kap. 1, 2 och 3 §§) "statens industriverk" och "industriverket" bytts ut mot "Sveriges geologiska undersökning". I övrigt har utan att det särskilt berörs i det följande en språklig modernisering gjorts i de paragrafer som ändras.

1 kap. 2 §

Ändringen innebär att de inmutningsbara mineraliska ämnena utökats med metallerna litium, lantan, cerium, praseodym, neodym, europium, samarium, prometium, yttrium, gadolinium, terbium, dysprosium, holmium, erbium, tulium, ytterbium, lutetium, skandium, niob och tantal samt mineralen tungspat och flusspat. Bakgrunden till förslaget har behandlats i det föregående. I förhållande till mineralpolitiska utredningens (MPU) förslag har torium, som regleras i minerallagen, utgått samt niob tillkommit. Vidare har av skäl som behandlats i det föregående hänvisningen till de inmutningsbara ämnenas "malm" tagits bort.

I ett nytt andra stycke föreskrivs att gruvlagens bestämmelser inte tillämpas på mineral som ingår i alunskiffer, även om de eljest är inmutningsbara. Bakgrunden till bestämmelsen har berörts i den allmänna motiveringen.

2 kap. 2 §

I andra stycket har gjorts ett förtydligande tillägg att utgångspunkten för beräkningen av ettårstiden skall vara tiden för ingivande av den nya ansökningen. Den sakliga ändring som i övrigt gjorts är att "statens industriverk" ersatts med "myndighet som regeringen bestämmer".

3 kap. 5 §

Den sakliga ändring som gjorts i paragrafen är att prövningen av den ytterligare förlängning av undersökningstiden med högst fyra år som kan beviljas enligt andra stycket har delegerats till bergmästarna.

6 kap. 4 och 5 §§

De sakliga ändringar som gjorts i dessa paragrafer är att "malm" på två ställen ersatts med "mineral som omfattas av denna lag". Frågan har behandlats i det föregående.

11 kap. 1 §

Den sakliga ändring som skett är att uppgiften att utöva tillsynen över efterlevnaden av lagen lagts direkt på bergmästarna. Den centrala myndighetens befattning med egentliga tillsynsuppgifter har i praktiken varit mycket begränsad. Det ursprungliga gemensamma ansvaret har haft sin bakgrund i att statens industriverk varit chefsmyndighet för bergsstaten. Lagen har nu utformats i överensstämmelse med hur tillsynen praktiskt är utformad.

Övergångsbestämmelser

Den utökade kretsen av inmutningsbara mineral innebär att övergångsbestämmelser behövs för det fall att undersökningsarbete eller utvinning pågår vid ikraftträdandet. Detta torde dock i praktiken ske i endast begränsad omfattning. Bestämmelsen innebär att sådant arbete får fortgå under förutsättning att tillstånd söks inom ett år från ikraftträdandet. Frågan om fortsatt arbete blir sedan beroende av den slutliga prövningen av ansökningsen. En motsvarande övergångsbestämmelse intogs i minerallagen vid dess tillkomst år 1974 (punkt 8).

Det behövs vidare övergångsbestämmelser i fråga om sådana eljest inmutningsbara mineral som i och med att de ingår i alunskiffer inte längre skall kunna inmutas. Regeln har den innebörden att en tidigare beviljad inmutningsrätt inte längre medför rätt till utmål för att utvinna sådana mineral. Inmutaren blir i stället tvungen att följa minerallagens regler för utvinning av alunskiffer. För redan beviljade utmål tillämpas äldre bestämmelser.

Ingen enskild torde, såvitt kan bedömas, i praktiken komma att lida ekonomisk förlust genom övergångsbestämmelserna.

9.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter

I 15 § har "statens industriverk" bytts ut mot "myndighet som regeringen bestämmer". Vidare har i 46 och 47 §§ "statens industriverk" och "industriverket" bytts ut mot "Sveriges geologiska undersökning". I övrigt har utan att det särskilt berörs i det följande en språklig modernisering gjorts i de paragrafer som ändras.

1 §

Ändringen innebär att i fortsättningen utvinning av alunskiffer generellt omfattas av minerallagen. Frågan har berörts i den allmänna motiveringen.

2 §

Ur lagtexten har utgått bestämmelsen att koncessionsansökningen skall ges in till statens industriverk. Bestämmelser om var koncessionsansökan skall ges in avses i fortsättningen återfinnas i förordningen (1974: 893) om vissa mineralfyndigheter (mineralförordningen).

9 §

I första stycket har tillkommit att också torvfyndighet får utan koncession utvinnas av fastighetsägaren så länge inte någon annan har fått koncession för fyndigheten. Frågan har behandlats i avsnitt 7.3. Undantag gäller för fyndigheter inom områden som omfattas av gruvrättighet eller koncession enligt minerallagen för annan grupp av ämnen och vidare när länsstyrelsen i visst fall beslutar att koncession skall krävas. Den sistnämnda situationen har behandlats i den allmänna motiveringen. Av 11 § andra stycket följer att fastighetsägaren får överlåta eller upplåta sin rätt att bearbeta utan koncession.

I andra stycket har borttagits bestämmelse om fastighetsägarens rätt till husbehovstäkt av torv utan koncession. Denna blir obehövlig med hänsyn till ändringen av första stycket.

I ett nytt tredje stycke har tillkommit bestämmelsen om det utökade skydd för husbehovstäkt som har behandlats i avsnitt 7.3. Bestämmelsen innebär att om bearbetningskoncession meddelas för en fyndighet där husbehovstäkt pågår, koncessionen skall förenas med villkor som gör det möjligt för fastighetsägarna att på skäligen villkor även i fortsättningen få torv för sitt husbehov. Undantag från denna regel kan dock göras om särskilda skäl föreligger. Bestämmelsen är utformad så att det är möjligt att ta hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. Det bör i flertalet fall vara möjligt för exploatören och fastighetsägaren att själva komma överens. Om en effektiv utvinning etableras torde det i flertalet fall vara mer rationellt att fastighetsägaren får sitt husbehov täckt av exploatören på skäligen villkor än att fastighetsägaren själv bryter torven. Om inte överenskommelse kan nås får koncessionsmyndigheten pröva frågan om villkor skall föreskrivas till skydd för husbehovstäckten och hur detta i så fall skall utformas.

Under remissbehandlingen har framförts att en risk finns för att "skentäkter" anläggs. Om en täkt har sådan karaktär är detta givetvis ett särskilt skäl att inte skydda den vid beviljandet av koncession.

10 §

I ett nytt fjärde stycke erinras om den regel om villkor till skydd för husbehovstäkt som tillkommit i 9 § tredje stycket.

40 §

Den sakliga ändring som skett i första stycket är att uppgiften att utöva direkt tillsyn över efterlevnaden av lagen lagts på bergmästarna. Motsvarande ändring har gjorts i 11 kap. 1 § gruvlagen och vad som anförts i det sammanhanget äger tillämpning också här. I konsekvens härmed har "industriverket" tagits bort också ur paragrafens andra stycke.

42 och 43 §§

De sakliga ändringarna i dessa paragrafer är att i konsekvens med ändringen i 40 § industriverkets befogenheter överförs på bergmästarna.

48 §

Besvärsmåttelserna i paragrafen har ändrats i enlighet med den nya myndighetsorganisationen.

Övergångsbestämmelse

Då från och med den 1 juli 1982 all undersökning och bearbetning av alunskiffer skall regleras enligt minerallagen behövs övergångsbestämmelser för det fall att undersökningsarbete eller utvinning pågår vid ikraftträdandet. Bestämmelsen innebär att sådant arbete får fortgå under förutsättning att tillstånd, om sådant behövs, söks inom ett år från ikraftträdandet. Frågan om fortsatt arbete blir sedan beroende av den slutliga prövningen av ansökningsen. En motsvarande övergångsbestämmelse intogs i minerallagen vid dess tillkomst 1974 (punkt 8). Till den del frågan berör inmutningsbara mineral finns ytterligare bestämmelser i övergångsbestämmelserna till ändringar i gruvlagen.

10 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anført hemställer jag att regeringen
dels 1. bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anført om mineralpolitiken

dels föreslår riksdagen att antaga förslagen till ändringar i

2. gruvlagen (1974: 342),

3. lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter, och

4. lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln

dels föreslår riksdagen att

5. vad gäller verksamheten vid nuvarande Sveriges geologiska undersökning

a. till *Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering samt information och dokumentation* på tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 under fjortonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 366 000 kr.,

- b. till *Sveriges geologiska undersökning: Prospektering m. m.* på tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 under fjortonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 278 000 kr.,
6. vad gäller verksamheten vid Sveriges geologiska undersökning efter den 30 juni 1982
- a. till *Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering och dokumentation samt myndighetsuppgifter och information* för budgetåret 1982/83 under fjortonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 61 385 000 kr.,
- b. till *Sveriges geologiska undersökning: Utrustning* för budgetåret 1982/83 under fjortonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 800 000 kr.,
7. vad gäller verksamheten vid uppdragsbolag inom geoområdet
- a. för teckning av aktier i uppdragsbolag inom geoområdet överföra tillgångar från Sveriges geologiska undersökning i enlighet med vad jag har förordat,
- b. till *Teckning av aktier i uppdragsbolag inom geoområdet m. m.* på tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 under fjortonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 40 000 000 kr.,
- c. bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att ikläda staten garantier för lån som uppdragsbolaget tar upp intill ett belopp av 40 000 000 kr.,
8. till *Bergsstaten* för budgetåret 1982/83 under fjortonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 076 000 kr.,
9. vad gäller verksamheten vid nämnden för statens gruvegendom
- a. till *Statens gruvegendom: Prospektering och brytvärdhetsundersökningar* för budgetåret 1982/83 under fjortonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 58 400 000 kr.,
- b. nämnden för statens gruvegendom för prospekteringsstöd får disponera de för prospekteringsändamål anvisade medlen i enlighet med vad jag har anfört,
- c. bemyndiga regeringen att under budgetåren 1983/84 – 1985/86, i enlighet med vad jag har anfört, ikläda staten ekonomisk förpliktelse i samband med nämndens för statens gruvegendom verksamhet som innebär åtaganden om högst 38 000 000 kr. för budgetåret 1983/84, 25 000 000 kr. för budgetåret 1984/85 och 16 000 000 kr. för budgetåret 1985/86,
- d. till *Statens gruvegendom: Egenomsförvaltning m. m.* för budgetåret 1982/83 under fjortonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 7 470 000 kr.,
10. upphäva samtliga beslut om att vissa områden skall utgöra statsgruvefält i enlighet med vad jag har förordat.

11 Beslut

Regringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för den åtgärd eller det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

Promemorian (Ds I 1981: 17) Enklare regler om torvutvinning för energiändamål

1 Inledning

I regeringens proposition om riktlinjer för energipolitiken aktualiserades bl. a. vissa frågor rörande koncession för undersökning och bearbetning av torvfyndigheter enligt lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter, den s. k. minerallagen (prop. 1980/81: 90 bil. 1 s. 186–187). Föredraganden anmälde därvid att förslag skulle framläggas att länsstyrelsen fr. o. m. den 1 juli 1982 skulle bli beslutande i fråga om undersöknings- och bearbetningskoncessioner. Undersökningskoncession meddelas f. n. i allmänhet av statens industriverk medan regeringen beslutar i fråga om bearbetningskoncession.

Föredraganden anförde därutöver att det fanns skäl att överväga vissa andra förändringar i fråga om koncession för torv, bl. a. ett undantag från skyldigheten att söka koncession för bearbetning av smärre torvfyndigheter.

Vid riksdagsbehandlingen behandlades flera motioner med krav på förenkling av reglerna för brytning av torv för energiändamål.

I motionerna 1980/81: 478 och 1980/81: 791 begärdes lagändringar i syfte att åstadkomma en smidigare hantering av torvärendena. I motion 1980/81: 1037 föreslogs bl. a. att en småskalig torvutvinning skall underlättas. Samma syfte hade motion 1980/81: 1389. I denna motion pekades på möjligheten att slopa koncessionssystemet när det gäller mindre torvtäkter. Enligt ett yrkande i motion 1980/81: 1411 borde torv helt utgå ur kretsen av koncessionspliktiga ämnen.

Näringsutskottet anförde för sin del bl. a. (NU 1980/81: 60 s. 61):

Utskottet har inhämtat att det nu pågående utredningsarbetet inom regeringskansliet är inriktat på att koncessionssystemet skall behållas för större torvtäkter medan det skulle avskaffas för mindre täkter. Vidare är avsikten att åstadkomma ett bättre skydd än f. n. för husbehovstäkter. En departementspromemoria med förslag på detta område avses föreligga under hösten 1981. Den kan därefter bli föremål för remissbehandling. En proposition med förslag till erforderliga lagändringar kan sålunda beräknas bli framlagd för riksdagen under det närmaste året.

Mot denna bakgrund finner näringsutskottet – i likhet med jordbruksutskottet – att de här behandlade önskemålen i motionerna 1980/81: 478, 1980/81: 791, 1980/81: 1037, 1980/81: 1389 och 1980/81: 1411 i stort sett torde komma att bli tillgodosedda. Näringsutskottet avstyrker därför dessa motioner.

Utskottet avstyrkte därutöver ett förslag i motion 1980/81: 1411 om att ersättning skulle utgå till markägare för torv som tas i anspråk med stöd av

expropriationslagen. Riksdagen beslöt i enlighet med vad utskottet hemställt (rskr 381).

I denna promemoria behandlas de av utskottet berörda frågorna om ett undantagande från koncessionsplikt beträffande smärre torvfyndigheter samt ett starkare skydd för husbehovstäcker av torv än vad som gäller f. n. Därutöver behandlas den tillämnade överföringen av koncessionsprövningen i fråga om torv till länsstyrelserna.

2 Torvförekomster, torvanvändning, teknik m. m.

Torv är en sammanfattande benämning på jordartstyper som finns i vattenrika marker såsom myrmarker. Torvjordarterna består främst av växtrester som till följd av att nedbrytningsprocessen avstannat genom brist på syre inte brutits ned eller förmultnat fullständigt. Beroende på hur långt processen fortskridit skiljer man mellan lågförmultnade eller högförmultnade torvslag. De högförmultnade torvjordarterna är kompaktare och vattenfattigare än de lågförmultnade.

Man skiljer vidare på olika torvslag alltefter karaktären av de växtsamhällen, som ger upphov till torven. De två stora grupperna av torv är kärrtorv och mosstorv. I kärren är vegetationen ofta mångskiftande och frodig beroende bl. a. på tillrinnande mineralrikt markvatten. Starrtorv, lövkärrtorv och vasstorv är här vanliga typer. I mossarna är däremot floran ensartad på grund av att mossen tillförs huvudsakligen näringsfattigt nederbördsvatten. Vitmosstorv, skogsmosstorv och starrmosstorv förekommer allmänt.

Genom sitt tillkomstsätt och dettas utsträckning över tiden kan torv inte i ett kortare perspektiv kallas en förnyelsebar resurs utan måste betraktas som en ändlig tillgång. Detta gäller särskilt för område där torv slutbrutits och förhållandena är sådana att någon nybildning ej äger rum.

Sverige har 5–6 miljoner hektar torvmarker spridda över hela landet. Energiinnehållet uppskattas motsvara 3–4 miljarder ton olja. Områden med större torvmarksenheter förekommer främst i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län, i de inre delarna av Götaland samt i delar av Värmland och Dalarna. Bedömningar av den totala förekomsten av tekniskt och ekonomiskt brytvärd torv är emellertid osäkra liksom fördelningen av fyndigheterna på olika storleksklasser. En preliminär bedömning ger dock vid handen att antalet små fyndigheter, dvs. fyndigheter vars areal understiger 50 ha är stort och svarar för en avsevärd andel, kanske hälften av landets samlade torvillgångar. Tillgången på data över torvmossar varierar starkt mellan olika delar av landet. I södra Sverige finns i många fall uppgifter om torvslag, kvalitet etc., medan uppgifterna i skogslänen i stort sett begränsar sig till arealuppgifter. Allmänt gäller dock att medeldjupet i torvmarken är väsentligt mindre i skogslänen än i södra delarna av landet.

Torvförekomsterna i södra Sverige har till större delen kartlagts av SGU. Flera länsstyrelser har sammanställt underlagsmaterial rörande förekomster av torv och ev. motstående intressen i regionala torvinventeringar. Stora delar av torvförekomsterna i norra Sverige återstår dock att inventera. Skyddsvärda våtmarker i områden där anspråk på torv kan förutses kartläggs f. n. av statens naturvårdsverk på uppdrag av regeringen.

Riksdagens energipolitiska beslut våren 1981 förutsätter en väsentligt ökad torvanvändning. Som mål gäller att fram till år 1990 3 milj. ton olja skall ersättas med inhemska bränslen, i huvudsak skogsenergi och torv. Innan en torvanvändning kan etableras i stor skala återstår dock allttjämt mycket forsknings- och utvecklingsarbete och att erfarenheter vunnits från praktisk försöksverksamhet. Det gäller bl. a. att klarlägga miljömässiga konsekvenser och ekonomiska förutsättningar för torvprojekt av olika slag.

Efterfrågan på torv som bränsle har i Sverige ännu inte manifesterats i samma utsträckning som efterfrågan på skogsenergi. Planerade anläggningar där torv avses användas är bl. a. en hetvattencentral i Gällivare samt kraftvärmeverk i Östersund och Umeå. I drift finns endast ASSI:s delvis torveldade anläggning i Piteå. Under slutet av år 1981 beräknas en hetvattencentral tas i drift i Skellefteå kommun.

Någon täkt av svensk brännertorv i större skala, utöver en viss utvinning främst under 1940-talet och som föranleddes av rådande krigsförhållanden, har inte påbörjats ännu. Det är emellertid tydligt att intresset för brännertorv är starkt stigande. Sålunda har antalet ansökningar om undersöknings- och bearbetningskoncessioner för torvbrytning ökat mycket kraftigt under det senaste året. T. o. m. den 15 augusti 1981 har beviljats 28 bearbetningskoncessioner omfattande en areal av ca 13 000 ha samt 126 undersökningskoncessioner på sammanlagt ca 63 000 ha.

I Sverige utvinns för jordförbättringsändamål årligen ca 300 000 ton s. k. odlingstorv. För detta ändamål är det framför allt den låghumifierade torven som är värdefull. Vissa producenter utnyttjar därför bara ytlagren i torvmossarna, där de låghumifierade delarna finns, medan bottenskiktet lämnas kvar. Andelen höghumifierad torv varierar mellan olika torvmarker, varav några kan anses vara mer lämpade för produktion av odlingstorv, medan andra passar bäst för energitorv. Många fyndigheter innehåller emellertid torv för såväl odlings- som energiändamål. Då utvinningsmetoderna i stort är likartade och avvattningen för båda slagen bygger på torkning i sol och vind blir tiden för ianspråktagande av brännertorvtäkter under lager av odlingstorv på motsvarande sätt förskjutet i tiden. Konkurrensen mellan odlingstorv och energitorv torde dock, möjligen med lokala undantag, ej utgöra något praktiskt hinder för brännertorvtäkt.

Även om en i absoluta tal måttlig tillväxt i torvanvändningen kan väntas fram till 1985, bedöms torvens betydelse som energikälla i Sverige därefter

kunna öka kraftigt främst inom industrin samt för kraftvärmeverk och hetvattencentraler. I syfte att vinna tekniska erfarenheter för att underlätta och påskynda utvecklingen stöder bl. a. nämnden för energiproduktionsforskning forskning och utveckling inom torvområdet. Föredragande statsråd anför i regeringens energipolitiska proposition i januari 1981 (prop. 1980/81: 90, bil. 1 s. 189):

För att påskynda introduktionen av inhemska bränslen har flera ekonomiska styråtgärder vidtagits från statsmakternas sida. Bl. a. har industriverket lämnat stöd till övergång till eldning med fasta bränslen. Statsbidrag för att stimulera till energibesparande investeringar inom näringslivet infördes våren 1974.

Sedan bidragsgivningen startade, och till dess den upphörde den 1 januari 1981, har ca 600 projekt syftande till ökad eldning med fasta bränslen fått stöd. Bidragsvolymen för dessa uppgår till sammanlagt ca 400 milj. kr. Nästan alla större flis- och torveldningsprojekt liksom flertalet barkpannor som har installerats i landet har fått bidrag.

Jag har tidigare framhållit att de statliga styrmedlen för industrin bör inriktas på bl. a. att stödja införande och kommersialisering av ny teknik som snabbt kan minska oljeberoendet. Riksdagen har nyligen (prop. 1980/81: 49, NU 1980/81: 19, rskr 1980/81: 100) fattat beslut om stöd för åtgärder för att ersätta olja m. m. Bestämmelser om stöd finns i förordningen (1980: 1085) om statligt stöd för åtgärder för att ersätta olja m. m. Utökat ekonomiskt stöd kan utgå till prototyper och demonstrationsanläggningar och stöd till fullskalvanläggningar för teknik som baseras på varaktiga helst inhemska och förnybara energikällor med minsta möjliga miljöpåverkan.

Jag vill också peka på att stödet omfattar alla delar av ett energitillförselssystem från utvinning av råvaror till produktion och distribution. Därmed avses dels anläggningar för omvandling och distribution av energi, dels anläggningar och utrustning för utvinning, bearbetning och hantering av olika energislag, inkl. investeringar i infrastruktur samt i vissa fall också användning av energi.

Vid en ökad användning av olika inhemska bränslen bör en avvägning mellan dem främst avse hur de kan utnyttjas för att stödja varandra i en växande och uthållig energiproduktion. De inhemska bränslen som kan vara aktuella före sekelskiftet är förutom torv lövved (överskott), skogsavfall och energiskog. När användningen av inhemska bränslen får betydande omfattning kan konkurrensen om ved- och torvtillgångarna bli besvärande. För vissa regioner kan möjligen detta inträffa relativt snart efter en inledningsperiod, varför dessa frågor bör uppmärksammas.

Torv kan ersätta olja eller fast bränsle. För större anläggningar, t. ex. kraftvärmeverk och stora panncentraler, kan kol nu vara ett ekonomiskt fördelaktigare bränsle än torv. Detta gäller framför allt i kustlägen eller om det krävs långa transporter för torven. För mindre och medelstora panncentraler (10–25 MW) bör dock torv vara ett alternativ och komplement tillsammans med flis. Som bränsle till individuella anläggningar (villapanor o. d.) torde krävas att torven förädlas till pellets eller briketter för att kunna konkurrera med ved.

Pannor där torv kan användas som bränsle finns i flera olika konstruktioner av vilka några fortfarande är under utveckling. De utförande som är aktuella är pulvereldning, kombinerad pulver- och rosteldning, torkning av torv i cyklon, rosteldning, förbränning i cyklonugn och virvelbäddsförbränning.

Den teknik för torvutvinning som redan i dag används på flera håll utomlands och i viss utsträckning även i Sverige bedöms vara tillräckligt väl utvecklad för att en torvutvinning i ökad omfattning skall kunna påbörjas i Sverige. Den i dag kända och användbara tekniken för brytning, avvattning, förädling, transport och förbränning kan naturligtvis förbättras och ny teknik är under utveckling.

De nuvarande teknikerna för frästorv- resp. maskintorvproduktion har nackdelen att produktionssäsongen begränsas till mellan två och fyra månader. Därtill kommer att främst frästorvmetoden är mycket väderlekskänslig. Ett mål för vidareutveckling är att få fram produktionsmetoder som möjliggör en längre produktionssäsong. Dessa tekniker ställer även långtgående krav på dränering av torvtäkten. Ett annat problem vid användning av dessa metoder är hur transporten från brytningsplatsen till en uppsamlingsplats vid sidan av eller på täkten skall anordnas.

Förutom ovanstående metoder finns en rad andra utvinningsmetoder under utveckling. Arbetet på detta område sker till stor del inom ramen för energiforskningsprogrammet och finansieras genom medel från nämnden för energiproduktionsforskning.

Avvattningen är det främsta tekniska problemet för att till acceptabla kostnader erhålla en bränttorv som är konkurrenskraftig som energikälla. Andra viktiga frågor i samband med torvutvinning är miljöproblemen, främst vid brytningen och förbränningen. Av betydelse för att en framgångsrik introduktion av torv för energiändamål skall kunna ske är därför att forskning och utveckling bedrivs rörande både olika tekniska tillämpningar för torvutnyttjande samt beträffande åtgärder till skydd för natur och människor. För att den teknik som skall användas vid torvutnyttjandet skall kunna anpassas dels för sitt ändamål men också för den torv som avses användas är det viktigt att utveckla tekniska och geologiska metoder för att bestämma viktiga bränttorvegenskaper samt dessa faktorer betydelse för bränttorvanvändningen. Ett samarbete och informationsutbyte med andra länder som bedriver ett utvecklingsarbete på detta område kan härvid visa sig värdefullt.

Det är f. n. med hänsyn till de olika tekniska och därmed ekonomiska problem som kan identifieras vad gäller torvutvinning mycket svårt att närmare ange under vilka betingelser en torvutvinning är ekonomiskt lönsam. Förutom den använda tekniken – som är under utveckling – varierar lokala förhållandena som klimat ofta starkt från fall till fall. Torvens kvalitet från olika synpunkter är ofta den avgörande faktorn för lönsam utvinning. Andra faktorer som transportmöjligheter och avstånd

till slutförbrukare är betydelsefulla. Den areal som skall bearbetas påverkar givetvis valet av teknik för utvinningen. Frästörvmetoden torde t. ex. vara mer ekonomisk än maskintorvbrytning vid bearbetning av större arealer.

Att nu och för framtiden med några enkla kriterier i fråga om areal eller dylikt bestämma torvfyndigheters tekniska och ekonomiska brytbarhet ter sig mot bakgrund av det sagda omöjligt. Till osäkerheten i detta avseende hör ovissheten om prisutvecklingen på alternativa energislag. Även den världspolitiska bildens utveckling kan inverka på t. ex. oljeförsörjningen.

Det bör här även nämnas att torven, förutom som bränsle, i en framtid kan bli utnyttjad som kemiråvara eller för metanolframställning. Denna användning skulle dock kräva mycket stora torvmängder, varför endast vissa torvrika regioner kan bli aktuella. I dessa kan konkurrensen om torven härigenom bli betydande. Å andra sidan torde metanolframställning förutsätta att även andra råvaror än torv används, t. ex. skogsavfall.

I vissa andra länder har torv för energiändamål använts sedan länge. Torv används således i relativt stor skala i Sovjetunionen, Irland och Finland. Den nuvarande globala utvinningen av torv torde uppgå till ca 250 miljoner ton per år. Härav svarar Sovjetunionen för ca 95% samt Irland och Finland för i stort sett resten.

3 Gällande rätt

3.1 Lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter (minerallagen) m. m.

Bestämmelser om tillstånd (koncession) för undersökning och bearbetning av vissa mineralfyndigheter finns i minerallagen. Vissa administrativa föreskrifter finns i den i anslutning till lagen utfärdade förordningen (1974: 873) om vissa mineralfyndigheter.

Enligt 1 § minerallagen krävs koncession för undersökning och bearbetning av vissa mineralfyndigheter. De fyndigheter som omfattas av koncessionsplikt är fyndigheter av

1. olja, gas, stensalt eller annat som förekommer på likartat sätt,
2. alunskiffer för att utvinna olja eller gas,
3. stenkol, eldfast lera eller klinkrande lera,
4. uranhaltig eller toriumhaltig mineral eller
5. torv för att utvinna energi.

I 8 och 9 §§ finns vissa undantag från kravet på koncession.

Koncessionsplikten i fråga om torv är sålunda begränsad till torvtäkt för energiändamål. Täkt för andra ändamål t. ex. för torvströ- och torvmullsframställning faller utanför.

Det bör framhållas att en koncessionerad verksamhet är underkastad annan lagstiftning om användning av mark och vatten. Om detta finns en erinran i 3 § minerallagen där det sägs att om sådan verksamhet gäller vad

som föreskrivs i byggnads-, naturvårds- och miljöskyddslagstiftning eller i annan lagstiftning.

Koncession meddelas för en eller flera av de koncessionspliktiga ämnena och skall avse ett bestämt område och viss tid (4 §).

I 5 § minerallagen stadgas att koncession meddelas antingen som undersökningskoncession eller som bearbetningskoncession. Undersökningskoncession kan förenas med rätt för innehavaren att få bearbetningskoncession avseende fyndighet som påträffas vid undersökningsarbetet. Sker detta, skall de huvudsakliga villkoren för bearbetningskoncessionen anges. Bearbetningskoncession får beviljas endast om fyndighet som kan ekonomiskt tillgodogöras blivit påträffad.

Koncession får beviljas endast den som från allmän synpunkt befinns lämplig att utföra sådan undersökning eller bearbetning som avses med koncessionen. Inom ett område som omfattas av koncession får inte någon annan beviljas koncession för samma grupp av ämnen. Vidare får annan än koncessionshavare endast om särskilda skäl föreligger beviljas koncession för någon annan grupp av ämnen. Inte heller får utan särskilda skäl koncession beviljas inom område som omfattas av inmutning eller utmål enligt gruvlagen (1974: 342). Föreskrifter i dessa hänseenden finns i 6–7 §§ minerallagen.

Som tidigare nämnts finns vissa undantag från koncessionsplikten enligt minerallagen. Dessa finns angivna i 8 och 9 §§. Enligt 8 § får fyndighet undersökas utan koncession så länge annan ej har koncession för fyndighet *dels* av den som fått inmutning eller fått utmål anvisat enligt gruvlagen eller ansökt härom, *dels* av den som har bearbetningskoncession avseende annan grupp av ämnen inom området. Härför krävs dock medgivande av fastighetsägaren och innehavaren av nyttjanderätt eller servitut avseende marken om arbetet medför intrång i deras rätt. Finns inte koncession för en fyndighet och har någon annan inte rätt enligt vad som nyss angivits får fyndigheten undersökas av fastighetsägaren.

I 9 § finns vissa föreskrifter om rätt till utvinning utan koncession för husbehov. I fråga om torv gäller att fastighetsägaren får utan koncession för husbehov utnyttja torv för energiändamål, så länge annan ej har bearbetningskoncession avseende fyndigheten. Med husbehovståkt avses uttag för att tillgodose en jordbruks- eller en skogsfastighets energibehov medan uttag för exempelvis att tillgodose industriell produktion faller utanför husbehovsbegreppet (prop. 1974: 146 s. 153 f).

Koncession kan förenas med de föreskrifter som behövs för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt eller som behövs för att främja ett från allmän synpunkt ändamålsenligt utforskande och tillvaratagande av naturtillgångarna (10 §).

I 15 § minerallagen finns bestämmelser om förberedande undersökning. Om någon som förberedelse för ansökan om koncession vill utföra undersökning på annans mark, kan statens industriverk (SIND) föreskriva att

tillträde till marken skall lämnas under viss tid. En sådan förberedande undersökning skall utföras så att minsta skada och intrång vållas. Efter medgivande från berörda mark- och nyttjanderättshavare eller efter tillstånd av bergmästaren får byggnad uppföras och väg byggas. Föranleder en sådan förberedande undersökning skada eller intrång skall ersättning utgå.

Som nämnades förut meddelas koncession som undersökningskoncession eller som bearbetningskoncession.

Undersökningskoncession innebär att innehavaren inom koncessionsområdet får utföra undersökningsarbete i syfte att utröna möjligheterna att utvinna det eller de mineraliska ämnen som avses med koncessionen (16 §). Beträffande vissa områden gäller att undersökningsarbete inte får bedrivas utan särskilt medgivande av regeringen eller i vissa fall länsstyrelsen. Områden som på detta sätt är fredade är bl. a. nationalparker, kyrkogårdar, vissa områden i närheten av vägar eller järnvägar samt områden med stads- eller byggnadsplan. Därutöver kan regeringen förordna att undersökningsarbete inte får bedrivas utan särskilt medgivande inom ett område, om arbetet kan antas komma att hindra eller avsevärt försvåra sådan pågående eller planerad användning av marken som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. Bestämmelser om dessa undantag finns i 17–19 §§ minerallagen.

I 22–24 §§ finns föreskrifter om undersökningsarbetets närmare bedrivande m. m.

Undersökningsarbete får bestå endast i sådana åtgärder som behövs för att visa att fyndighet av mineraliskt ämne som avses med koncessionen förekommer inom koncessionsområdet och för att vinna närmare kännedom om fyndighets storlek, beskaffenhet och utvinningsbarhet. Koncessionshavaren får inte utan medgivande av markens ägare och innehavare av nyttjanderätt eller servitut avseende marken uppföra annan byggnad än sådan som är oundgängligen nödvändig för arbetet. Behövs det, får koncessionshavaren bygga väg inom koncessionsområdet. De åtgärder som behövs skall utföras så, att minsta skada och intrång vållas. Koncessionshavaren har rätt att använda brutet mineraliskt ämne om det behövs för undersökning av ämnets beskaffenhet och lämplighet för teknisk bearbetning. Föranleder undersökningsarbetet skada eller intrång, skall ersättning lämnas för detta.

Bearbetningskoncession ger koncessionshavaren rätt att inom koncessionsområdet undersöka, bearbeta och tillgodogöra sig mineraliskt ämne som omfattas av koncessionen (30 § minerallagen). Bearbetning och därmed sammanhängande verksamhet får dock inte ske förrän mark anvisats för ändamålet. Anvisande av mark sker vid särskild förrättning efter ansökan hos bergmästaren (26 §). Mark får inte anvisas i strid med koncessionsvillkoren. De tidigare berörda föreskrifterna om fredade områden gäller också för anvisande av mark. Ägare av fastighet och innehavare av

särskild rätt till fastighet är berättigade att av koncessionshavaren få intrångsersättning för annan skada till följd av att mark tas i anspråk. De närmare föreskrifterna härom finns i 27–29 §§. Närmare bestämmelser om de rättigheter och skyldigheter som en bearbetningskoncession medför finns i 31–33 §§.

Vidare finns i 35–37 §§ föreskrifter om verkan av att bearbetningskoncession upphör. Dessa innebär bl. a. att koncessionshavaren förlorar rätten till mineraliskt ämne som brutits men inte uppfodrats. Sådant ämne tillfaller markägaren.

I 40–44 §§ finns föreskrifter om tillsyn, handräckning, ansvar m. m. Tillsynen utövas av SIND och bergmästarna. Koncessionsinnehavare är skyldiga att lämna tillsynsorganen de upplysningar och handlingar som behövs för tillsynen. Tillsynsorganen får meddela bestämmelser för att trygga efterlevnaden av lagen eller av föreskrifter som meddelats med stöd av lagen.

I fråga om överklagandeinstans gäller att den som är missnöjd med beslut om ersättning vid markanvisningsförrättning får väcka talan vid fastighetsdomstol. Andra beslut vid en sådan förrättning kan överklagas hos SIND (46 §). SIND:s beslut kan överklagas hos regeringen i vissa fall och i övrigt hos kammarrätten.

Som förut nämndes finns vissa administrativa föreskrifter rörande koncessionsförfarandet m. m. i mineralförordningen. Det ankommer i allmänhet på SIND att pröva ärenden om undersökningskoncession. Vissa sådana ärenden skall dock prövas av regeringen, liksom ärenden om bearbetningskoncession. SIND får inte förena en undersökningskoncession med rätt till bearbetningskoncession.

3.2 Naturvårdslagen (1964: 822)

Enligt 18 § naturvårdslagen får täkt av bl. a. torv för annat ändamål än markägarens husbehov ej ske utan länsstyrelsens tillstånd. Sådant tillstånd erfordras oavsett torvbrytningens syfte och krävs således även för utvinning av torv för jordförbättringsändamål. Länsstyrelsen kan förelägga den som söker täkttillstånd att framlägga täktplan i erforderlig omfattning.

I samband med tillstånd får länsstyrelsen meddela sådana föreskrifter att företagets menliga inverkan på naturmiljön begränsas eller motverkas. Som regel skall den som får tillstånd ställa säkerhet för åtgärder som föreskrivits. Beslut om täkttillstånd får överklagas hos regeringen. Statens naturvårdsverk får överklaga sådana beslut. Enligt 19 § kan visst område förklaras som naturvårdsområde. I beslut om naturvårdsområde skall föreskrivas de inskränkningar i nyttjandet av marken som behövs för att trygga ändamålet med beslutet. Länsstyrelsen får i särskilda fall medge undantag från sådana inskränkningar.

Enligt 2 § naturvårdslagen är naturvården en såväl statlig som kommu-

nal angelägenhet. Det innebär bl. a. att kommunerna har besvärsrätt över beslut enligt naturvårdslagen (se Jonzon—Delin—Bengtsson: Naturvårdslagen s. 211).

Kan arbetsföretag, som inte omfattas av tillståndstvång enligt 18 § eller 19 § komma att väsentligt ändra naturmiljön, skall enligt 20 § samråd ske med länsstyrelsen innan företaget utförs.

Bestämmelsen i 20 § gäller inte bebyggelse inom vissa planområden och inte heller företag för vilka tillstånd har lämnats enligt vattenlagen eller miljöskyddslagen.

3.3 Miljöskyddslagen (1969: 387)

Miljöskyddslagen (ML) innehåller bestämmelser till skydd mot vattenförorening, luftförorening, buller och andra störningar. Lagen är tillämplig på bl. a. användning av mark, byggnad eller anläggning på sätt som kan medföra förorening av vattendrag, sjö eller annat vattenområde, om användningen inte utgör byggande i vatten (1 §). Den är också tillämplig på användning av mark, byggnad eller anläggning på sätt som kan medföra störning för omgivningen genom luftförorening, buller, skakning, ljus eller annat sådant, om störningen inte är helt tillfällig.

Åtgärd eller användning som omfattas av lagen kallas miljöfarlig verksamhet. Den som utövar eller ämnar utöva miljöfarlig verksamhet skall vidta de skyddsåtgärder, tåla den begränsning av verksamheten och iaktta de försiktighetsmått i övrigt som skäligen kan fordras för att förebygga eller avhjälpa olägenhet (5 §). Kan miljöfarlig verksamhet befaras föranleda olägenhet av väsentlig betydelse, även om försiktighetsmått vidtas, får verksamheten utövas endast om särskilda skäl föreligger (6 §). Skulle den befarade olägenheten innebära att ett stort antal människor får sina levnadsförhållanden väsentligt försämrade eller att betydande förlust från naturvårdssynpunkt uppkommer eller att liknande allmänt intresse skadas avsevärt, får enligt samma paragraf verksamheten inte utövas. Regeringen kan dock lämna tillstånd enligt ML, om verksamheten är av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt.

Koncessionsnämnden för miljöskydd kan på ansökan av den som vill utöva miljöfarlig verksamhet lämna tillstånd till verksamheten (9 §). Sådan frivillig tillståndsprövning sker endast undantagsvis. Med stöd av 10 §, vari regeringen i fråga om miljöfarlig verksamhet fått vittgående befogenheter att föreskriva krav på tillstånd eller anmälan, har i 2 § miljöskyddsförordningen (1981: 574) föreskrivits bl. a. att vissa slag av fabriker eller andra inrättningar som angivits i en särskild bilaga till förordningen inte får anläggas utan tillstånd. Torvtäkt är inte f. n. tillstånds- eller anmälningspliktig enligt miljöskyddsförordningen.

3.4 Byggnadslagen (1947: 385)

Också vissa bestämmelser i byggnadslagen (BL) kan ha betydelse för torvutvinning. Det gäller framför allt vid uppförandet av förbränningsanläggningar. Främst är lagens planbestämmelser aktuella men i vissa fall också bestämmelserna i 136 a § om prövning av industriell verksamhet.

Enligt 136 a § BL skall tillkomsten och lokaliseringen av industriell eller liknande verksamhet, som är av väsentlig betydelse för hushållningen med energi eller med landets samlade mark- och vattentillgångar prövas av regeringen i den omfattning som sägs i lagrummet. Sålunda skall nyanläggning av vissa verksamheter som anges i paragrafens andra stycke alltid prövas om regeringen inte för visst fall medger undantag från prövningskyldigheten. I övrigt gäller i huvudsak att utvidgning av de i 136 a § andra stycket angivna verksamheterna och nyanläggning eller utvidgning av andra verksamheter som är av väsentlig betydelse för hushållningen med energi eller med landets samlade mark- och vattentillgångar skall prövas om regeringen beslutar därom i det enskilda fallet.

Regeringens beslut enligt 136 a § BL är bindande för den fortsatta prövningen enligt BL och ML. Det ankommer på koncessionsnämnden för miljöskydd att vid prövning enligt ML föreskriva de villkor för verksamheten som krävs från miljöskyddssynpunkt, i den mån frågan inte är reglerad genom regeringens beslut.

3.5 Vattenlagen (1918: 523)

I 7 kap. vattenlagen (VL) finns bestämmelser om torrläggning av mark genom dikning, vattenavledning eller invallning. Enligt 7 kap. 35 § blir bestämmelserna om dikning tillämpliga vid torrläggning av kärr, mosse eller annan vattendränkt mark. Om en sådan åtgärd vållar märkbar inverkan på vattenförhållandena i vattendrag, sjö eller annan vattensamling, gäller bestämmelserna i 7 kap. om vattenavledning.

Dikning på egen mark fordrar inget tillstånd enligt VL. Om man däremot t. ex. vill ta upp ett dike på annans mark eller leda vatten till annans dike, fordras tillstånd, om överenskommelse inte träffas (36 §). Några bestämmelser om skydd för allmänna intressen vid dikning finns inte i VL.

För vattenavledning fordras tillstånd, om det är sannolikt att allmän eller enskild rätt skadas av företaget (45 §). Då skall en prövning av såväl företagets ekonomiska tillåtlighet som dess tillåtlighet med hänsyn till motstående allmänna intressen, t. ex. fisket och naturvärden ske.

Tillståndsprövningen av diknings- och vattenavledningsföretagen sker vid förrättningsenligt bestämmelser i 10 kap. VL.

I remiss till lagrådet den 22 januari 1981 med förslag till en ny vattenlag m. m. har regeringen föreslagit en skärpt tillståndsplikt för dikningar och att sådana företag skall tillåtlighetsprövas också med hänsyn till motstående allmänna intressen.

3.6 Rennäringslagen (1971: 437)

I rennäringslagen finns bestämmelser om rensköttselrätt. Rensköttselrätten innebär rätt för den som är av samisk härkomst att enligt lagen begagna mark och vatten inom vissa områden för sig och sina renar.

Enligt 26 § rennäringslagen kan regeringen förordna om upphävande av rensköttselrätten för visst markområde, när markområdet behövs för vissa ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. Medför ett upphävande av rensköttselrätt skada eller olägenhet för bl. a. renskötseln skall ersättning utgå (26 §). Enligt 30 § gäller vidare att renskötselns åretruntbetesmarker inte får användas på sätt som medför avsevärd olägenhet för renskötseln i annan mån än som följer av förordnande enligt 26 §. Detta hindrar dock ej att mark används i enlighet med fastställd stadsplan eller byggnadsplan eller för företag vars tillfåtlighet prövas i särskild ordning.

3.7 Förhållandet mellan minerallagen och annan lagstiftning

Som nämnts i avsnitt 3.1 finns i minerallagen (3 §) en erinran om att koncessionerad verksamhet är underkastad annan lagstiftning om bl. a. användning av mark och vatten. Tillståndsprövning enligt miljöskyddslagen, vattenlagen eller naturvårdslagen kan således komma att krävas för koncessionerad verksamhet. För annan torvtäkt än för husbehov krävs som framgått av det tidigare täkttillstånd. Att prövning enligt annan lagstiftning sker principiellt fristående från koncessionsprövningen innebär att det därvid är möjligt att t. o. m. förbjuda eller omöjliggöra koncessionerad verksamhet. I koncessionsärendenas beredning ingår emellertid att yttranden inhämtas från olika myndigheter så att företagets inverkan på motsläende intressen kan bli föremål för en allmän bedömning redan i koncessionsärendet. Vid prövning av bearbetningskoncessioner ingår en övergripande avvägning mellan intresset av torvutvinning och naturvårdsintresset som ett viktigt led.

När det gäller förhållandet mellan minerallagen och rennäringslagen bör framhållas att markanvändningsförbudet i 30 § rennäringslagen enligt en uttrycklig föreskrift inte hindrar att mark används för företag vars tillfåtlighet skall prövas i särskild ordning. Detta medför bl. a. att markanvändningsförbudet inte hindrar verksamhet som utövas med stöd av koncession enligt minerallagen (jfr. härom prop. 1971: 51 s. 126–130). Vid en koncessionsprövning enligt minerallagen ingår en avvägning mellan torvutvinningsintresset och i förekommande fall renskötselns intressen.

I sammanhanget finns också anledning att beröra förhållandet mellan minerallagen och lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. (inskränkningsslagen).

Enligt inskränkningsslagen får "kontrollsubjekt", dvs. utländsk medborgare, utländskt företag eller svenskt företag, som står eller kan stå under

utländskt inflytande, inte utan särskilt tillstånd här i riket förvärva fast egendom eller inmuta mineralfyndighet eller förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift. För torvutvinning behövs f. n. inget sådant tillstånd. I betänkandet (SOU 1978: 73) "Kontroll av utländsk företagsetablering i Sverige m. m." föreslås bl. a. att tillståndsplikten utvidgas till att omfatta förvärv även av rättigheter till sådana mineralfyndigheter som inte är inmutningsbara enligt gruvlagen, alltså även torvfyndigheter. Betänkandet bereds för närvarande inom justitiedepartementet.

De grunder som uppstår inskränkningsslagen beaktas vid prövningen enligt minerallagen av frågor om koncession resp. frågor om tillstånd till överlåtelse av koncession. Det innebär att när koncessionsmyndigheten tar ställning till lämpligheten från allmän synpunkt av en sökande som är kontrollsubjekt också denna omständighet vägs in vid bedömningen.

4 Överväganden och förslag

4.1 Inledning

Intresset för att utnyttja torv för energjändamål har ökat starkt i Sverige under de senaste åren. Detta har medfört att praktiska erfarenheter nu har vunnits om ändamålsenligheten av de rättsregler som gäller för sådant utnyttjande. I olika sammanhang har mot den nuvarande ordningen riktats kritik av framför allt den innebörden att det nuvarande koncessionsförfarandet hindrar tillkomsten av torvproduktion i mindre skala. Vissa motioner om ändrade regler i olika avscenden behandlades av riksdagen våren 1981 i samband med ställningstagandet till prop. 1980/81: 90 om riktlinjer för energipolitiken. Med hänvisning till den i propositionen (s. 187) aviserade översynen av gällande lagregler på området med inriktning på förslag till riksdagen under det närmaste året avstyrkte näringsutskottet motionerna och riksdagen beslöt i enlighet härmed (NU 1980/81: 60, rskr 1980/81: 381). En närmare redogörelse för detta finns i *avsnitt 1*.

Riksdagens energipolitiska beslut våren 1981 förutsätter en väsentligt ökad torvanvändning. Som mål gäller att fram till år 1990 3 milj. ton olja skall ersättas med inhemska bränslen, i huvudsak skogsenergi och torv. Innan en torvanvändning kan etableras i stor skala, återstår dock alltså mycket forsknings- och utvecklingsarbete samt att erfarenheter vunnits från praktisk försöksverksamhet. Det gäller bl. a. att klarlägga miljömässiga konsekvenser och ekonomiska förutsättningar för torvprojekt av olika slag.

Alla möjligheter att stimulera tillväxten av företag som kan producera fasta bränslen baserade på torv och flis bör tas till vara. Länsstyrelserna har nu kartlagt möjligheterna att öka användningen av inhemska bränslen i landets energiförsörjning. Enligt deras beräkningar kan en ökad använd-

ning av inhemska bränslen ge en sysselsättningsökning på 5 000–7 000 årsverken, varav 2/3 skulle tillfalla skogslänen. Stöd till ökad användning av inhemskt bränsle kan ges av den s. k. oljeersättningsfonden enligt förordningen (1980: 1085) om statligt stöd för att ersätta olja, m. m.

Det är mot den bakgrunden som möjligheten att med förenklade rättsregler stimulera mindre och medelstor produktion skall ses. En sådan stimulans är angelägen från både energipolitisk och regionalpolitisk synpunkt. Om det blir lättare att utvinna torv i mindre skala skapas bättre förutsättningar för verksamhet som inte minst i glesbygd kan kombineras med jord- och skogsbruk samtidigt som olja ersätts med en inhemsk råvara.

Den förenkling i tillståndsförfarandet som närmast kommer i fråga är att i större utsträckning tillåta täkt av brännertorv i mindre skala utan koncession. F. n. får brännertorv brytas utan koncession endast om det sker för husbehov och bara så länge inte någon annan har bearbetningskoncession. Det gäller i så fall att göra en lämplig avvägning så att bättre förutsättningar skapas för lokala projekt utan att torvtillgångar som bättre kunde tas till vara i ett större sammanhang görs svår- eller oåtkomliga för detta. Denna fråga behandlas i *avsnitt 4.2*, där också frågan om förstärkt skydd för husbehovstäkt tas upp.

I *avsnitt 4.3* behandlas det i 1981 års proposition om riktlinjer för energipolitiken aviserade förslaget om ändrad beslutsordning för torvkoncessioner. Förslaget innebär att länsstyrelsen fr. o. m. den 1 juli 1982 skall fatta samtliga beslut om tillstånd till torvtäkt.

Avsnitt 4.4 behandlar frågan om skyddet för rennäringen vid torvutvinning.

I *avsnitt 4.5* behandlas slutligen lagtekniska frågor m. m.

4.2 Ökade möjligheter till torvtäkt utan koncession m. m.

4.2.1 Nuvarande förhållanden

De viktigaste bestämmelserna som reglerar täkt av brännertorv finns i den s. k. minerallagen (1974: 890) och i naturvårdslagen (1964: 822). En närmare redogörelse för dessa bestämmelser finns i *avsnitt 3.1* och *3.2*. För att få påbörja torvtäkt krävs enligt minerallagen ett särskilt tillstånd, *bearbetningskoncession*, som beviljas av regeringen efter beredning av statens industriverk. Fastighetsägaren har dock rätt att utan sådan koncession bedriva torvtäkt för husbehov så länge inte någon annan har fått bearbetningskoncession för den täkt det gäller. Koncessionen ger en principiell rätt att inom ett bestämt område utnyttja de torvfyndigheter som där finns. I koncessionen kan anges villkor i olika hänseenden om hur arbetet skall bedrivas och i övrigt finns allmänna bestämmelser om detta i minerallagen. Det finns också möjlighet att genom koncessionsvillkor om t. ex. royalty eller liknande avgift tillförsäkra staten ett visst ekonomiskt utbyte av

verksamheten. I de fall där denna fråga varit aktuell har regeringen i koncessionsvillkoren föreskrivit att staten skall ha andel med hälften i fyndigheten. I hittillsvarande praxis har dock – utom i något fall – beslutats att produktionsavgift ej skall utgå för åren fram till och med 1990. Bakgrunden har varit osäkerheten om projektens ekonomiska utfall och en önskan från statsmakterna att stimulera en framväxande torvverksamhet. I koncessionsbesluten har angivits att denna fråga åter kan tas upp vid angiven tidpunkt och då bedömas mot bakgrund av de ekonomiska erfarenheterna av torvutvinning i landet. Endast del i vinst förutsätts kunna utgå.

För täkt krävs vidare ett av länsstyrelsen beviljat *täkttillstånd* som prövas enligt naturvårdslagen. Prövningen är principiellt fristående från koncessionsprövningen; angående förhållandet mellan minerallagen och naturvårdslagen se avsnitt 3.7. I täkttillståndet preciseras mera i detalj hur täkten skall ske. Syftet är att garantera att denna bedrivs enligt en plan i former som i möjligaste mån begränsar företagets inverkan på naturmiljön. Även frågan om återställning/efterbehandling av marken tas upp i ärendet.

För att få bearbetningskoncession krävs att sökanden visar att en brytvärd torvfyndighet finns inom området. Det innebär att täkten måste föregås av visst undersökningsarbete. Också för sådant arbete kan beviljas tillstånd enligt minerallagen, *undersökningskoncession*. I flertalet fall är det statens industriverk som beslutar i ett sådant ärende. Undersökningskoncession är dock inte obligatorisk, vilket innebär att undersökningsarbete får bedrivas med s. k. markägarmedgivande (tillstånd av fastighetsägare och vissa andra rättighetshavare). Det innebär att anledning inte finns att tillgripa undersökningskoncession annat än under speciella förutsättningar. Skäl till ansökan om undersökningskoncession är framför allt att markägarmedgivande inte kan fås, att ensamrätt för undersökningsarbete önskas eller att en myndighetsbedömning på ett tidigt skede är önskvärd med hänsyn till motstående markanvändningsintressen. Ytterligare en anledning kan vara att sökanden vill ha garantier om bearbetningskoncession. En undersökningskoncession kan nämligen förenas med rätt till bearbetningskoncession om en brytvärd fyndighet påträffas, dvs. en fyndighet som kan ekonomiskt tillgodogöras. I praxis förekommer också att innehavaren av en undersökningskoncession ges s. k. företrädesrätt till bearbetningskoncession. Det innebär att frågan om bearbetningskoncession över huvud taget skall ges fortfarande står helt öppen, men att bearbetningskoncession inte får ges åt någon annan under den tid som företrädesrätten gäller.

I minerallagen regleras koncessionshavarens rättigheter och skyldigheter i förhållande till fastighetsägaren. I stort sett är de desamma som en inmutares enligt gruvlagen (1974: 342). Rätten att utvinna i jorden förekommande mineraltillgångar regleras i Sverige enligt tre olika system, nämligen inmutningssystemet, koncessionssystemet och jordäganderättssystemet.

Inmutningssystemet innebär i princip att den som fått inmutningsrätt till en fyndighet får ensamrätt till denna. I gruvlagen anges de inmutningsbara mineralen, som framför allt utgörs av malm till vissa metaller som guld, silver, koppar och järn. Principen för koncessionssystemet är att rätten att eftersöka och bearbeta en fyndighet upplåts efter fri prövning av staten. Det ger därmed ett starkare samhällsinflytande än inmutningssystemet. Enligt minerallagen gäller koncessionssystemet utom för torv också för i huvudsak olja, gas, alunskiffer, stenkol, vissa leror och uran. För mineral som faller utanför inmutnings- eller koncessionssystemet gäller jordägarerättssystemet, som innebär att utnyttjanderätten tillkommer jordägaren. Det betyder att fyndigheterna utan dennes medgivande inte kan utvinnas annat än om förutsättningar finns för expropriation.

Reglerna i gruvlagen och minerallagen innebär således att rätten till de mineral som omfattas av denna lagstiftning kan undandragas jordägaren. Det sker i särskild ordning genom beslut av statlig myndighet. Både enligt gruvlagen och minerallagen gäller att den mark som behöver tas i anspråk skall anvisas vid en särskild förrättning som leds av en bergmästare. Markanvisningen betyder inte att jordägaren mister äganderätten till marken utan endast dispositionsrätten. Denna återgår till jordägaren då gruvrättigheten upphör. Jordägaren är också berättigad till full ersättning för skada och intrång. Däremot har han inte rätt till ersättning för själva fyndigheten, i det här fallet brännrotven. En motsvarande ersättningsrätt har också andra som lider skada eller intrång, t. ex. servitutshavare.

De skäl som ligger bakom att torv för energiändamål omfattas av koncessionssystemet sammanfattas i förarbetena till minerallagen (prop. 1974: 146 s. 151 f) på följande sätt:

”Torvtäkt i sådan omfattning att den nämnvärt kan påverka den svenska energiförsörjningen innebär åtskilliga problem. Genom att stora arealer måste tas i anspråk måste man försäkra sig om att inte splittring av torvmarkerna på olika fastigheter hindrar att en från allmän synpunkt önskvärd torvtäkt äger rum. Eftersom torvtäkt kan medföra skadeverkningar från naturvårds- och miljösynpunkt, måste man vidare se till att torvtäkt förläggs till platser där den gör minst skada från dessa synpunkter. Genom ett koncessionstvång skapas förutsättningar att förebygga en framtida värdestegring på torvmark, som beror på torvens användning för energiändamål. Härigenom kan samhället också se till att rätten till torvtäkt för energiändamål anförtros företag som har nödvändiga tekniska och ekonomiska resurser att på ett rationellt sätt exploatera brännrotv. En annan fördel är att koncessionsområdena utan hinder av splittrad fastighetsindelning kan ges en omfattning som skapar möjligheter till en rationell ekonomiskt bärkraftig torvförädlingsverksamhet. Vidare medger koncessionssystemet att samhället genom lämpliga villkor och möjlighet att återkalla koncessionen på ett verksamt sätt kan kontrollera att koncessionen utnyttjas effektivt. Vill samhället skaffa sig ytterligare inflytande över torvförädlingsverksamheten, kan koncession ges åt statligt företag eller åt annan med förbehåll om statligt deltagande. När det gäller att förebygga

värdestegringar är också koncessionssystemet ett enklare och mera tillförlitligt instrument än vad värdering enligt presumptionsregeln i expropriationslagen skulle vara, om man valde att expropriera behövlig mark i stället för att införa koncessionstvång. Genom lämpligt avvägda avgifter kan tillses att torvens i framtiden eventuellt ökande värde som naturtillgång tillfaller det allmänna. Ett tungt vägande argument är också att koncessionssystemet erbjuder möjligheter till en samhällsekonomiskt rimlig avvägning mellan å ena sidan energipolitiska intressen och å andra sidan motstående och enskilda intressen".

Antalet koncessionsansökningar för torv har under de senaste åren ökat mycket kraftigt. Koncessionssystemet förutsätter att myndigheten vid tillfället för beslut om koncession har tillräckligt underlag för att kunna göra en någorlunda realistisk bedömning av projektet och dess verkningar. Det betyder att ett visst remiss- och kungörandeförfarande med åtföljande tidsåtgång är ofrånkomligt. Lagstiftningen ger dock utrymme för att anpassa detta förfarande till projektets beskaffenhet och arten av motstående intressen.

Oljeersättningsdelegationens torvgrupp redovisade våren 1980 i en rapport (Ds I 1980: 3) "Torv för energisektorn" en lägesredovisning, hinderanalys och förslag till åtgärder i fråga om användningen av svensk torv för energiändamål. I rapporten framhölls bl. a. att den långa tiden för erhållande av tillstånd – ca två år från ansökningsdagen – var en faktor som verkade hämmande för igångsättande av torvprojekt. Förslag lämnades på ett antal åtgärder för att bl. a. förenkla tillståndsgivningen. Dessa har nu genomförts och haft till effekt att handläggningstiden har minskat väsentligt.

Den kritik som kommit till uttryck i bl. a. riksdagsmotioner går ut på att nuvarande rättsregler hindrar produktion i mindre skala och innebär i huvudsak följande.

1. Intressenter med stor utredningskapacitet kan snabbt få koncession på välbelägna torvmarker fastän förutsättningar finns för utvinning i lokal regi.
2. Det omfattande och i tiden utdragna koncessionsförfarandet verkar i sig avskräckande och förhindrar lokala initiativ.
3. Koncessionsförfarandet medför kostnader och avgifter som kan verka avskräckande för mindre projekt.

Som ett ytterligare skäl mot att torv omfattas av koncessionslagstiftningen har anförts att markägaren om någon annan bryter torv borde få ersättning för torven som sådan. Den ersättning som lämnas för själva marken är som regel mycket ringa.

4.2.2 Utvidgad rätt till torvtäkt utan koncession

De motiv som föranlett att utvinning av torv för energiändamål omfattas av koncessionslagstiftningen äger i allt väsentligt fortfarande giltighet.

Bakgrunden till införandet av koncessionstvång för sådan torvutvinning var 1973–74 års energikris. Vid denna tid ansågs torv för energiändamål inte ha något ekonomiskt värde. Det kunde dock inte uteslutas att i framtiden de svenska torvmarkerna kunde komma till praktisk användning för utvinning av energi. Det var därför motiverat med en lagstiftning varigenom staten vid behov kunde få till stånd och styra täkt av bränntorv. Utvecklingen på energiområdet har nu på kort tid blivit sådan att torvtillgångarna i landet kan få en inte obetydlig roll i vår energipolitik och försörjningsberedskap på energiområdet.

Vad frågan nu gäller är att anpassa lagstiftningen med hänsyn till de hinder för torvtäkt i mindre skala som koncessionstvånget i vissa fall kan medföra och som kommit till uttryck i kritiken mot det gällande regelsystemet. Det är uppenbart att motiven för ett koncessionstvång är svagare när det gäller dessa torvfyndigheter. Redan enligt nuvarande lagstiftning får torvtäkt ske för husbehov utan koncession. För företag med inriktning på storskalig produktion krävs torvfyndigheter av stor omfattning. Det innebär att utvinning av mindre fyndigheter i första hand kan bli aktuell för husbehov och i samband med jord- och skogsbruk grundad på ägandet eller för uppvärmning i närbelägna mindre samhällen och industrier. Koncessionsförfarandet kan säkerligen verka hämmande på benägenheten att påbörja utvinning i sådan mindre eller medelstor skala. Statens behov av att genom koncession utöva kontroll över denna typ av företag är i detta fall mindre uttalat. Naturvårdssynpunkterna tillgodoses vid prövningen i ärenden om täkttillstånd, som krävs vid alla torvtäkter utom rena husbehovstäkter. Det finns således skäl att ändra minerallagen så att torvproduktion i mindre skala kan ske utan koncession. Lagändringen måste dock ske på sådant sätt att möjligheterna att främja det allmänna intresset vad gäller energiförsörjningen behålls i de fall där det är motiverat.

Ett sätt att åstadkomma detta kan vara att generellt undanta torvmarker som understiger en viss areal. Problemet blir då att sätta en lämplig gräns. Förslag har väckts att sammanhängande torvmarker upp till 50 hektar skulle undantas från tillämpningen av minerallagen. Generellt sett torde – åtminstone f. n. – torvmarker som understiger denna yta vara ointressanta för större torvprojekt. Det är emellertid svårt att bestämma en torvmarks intresse från allmän synpunkt enbart med utgångspunkt i arealstorleken. Faktorer som kvalitet, mäktighet och belägenhet kan vara väl så betydelsefulla vid en helhetsbedömning av en enskild fyndighet. Belägenhet intill en större fyndighet kan t. ex. göra det rationellt att den utvinns i ett större sammanhang. Att generellt undanta mindre torvmarker kan också ha andra nackdelar. Det kan t. ex. vara så att ett småskaligt torvprojekt med lokalt engagemang är aktuellt, men ägarförhållandena är så splittrade att möjlighet till koncession skulle vara till fördel för projektet. Ett sätt att lösa dessa problem är att behålla alla torvmarker inom minerallagens ram men att i fråga om torvfyndigheter som understiger 50 hektar fritt tillåta bearbetning

av fastighetsägaren själv eller någon som har dennes tillåtelse. Det skulle innebära att möjligheten för annan att få koncession beträffande sådana fyndigheter kvarstår, vilket torde bli aktuellt endast i mycket speciella fall. Fastighetsägarens rätt kan dessutom i sådana sällsynta konkurrensfall förstärkas genom rätt till förtur att utvinna torven. Den praktiska effekten av en sådan lagstiftning blir att utvinning av mindre fyndigheter i de allra flesta fall kan bedrivas utan koncession av fastighetsägaren själv eller efter uppgörelse med denne. Fyndigheter understigande 50 hektar torde tillsammans svara för en mycket stor del av de samlade torvtillgångarna i landet. Kritiken av den nuvarande ordningen skulle därmed i allt väsentligt kunna tillgodoses utan de nackdelar som ett generellt undantag för mindre torvmarker medför. Minerallagen bör därför ändras på sist angivet sätt. Ändringen bör träda i kraft den 1 juli 1982.

Den praktiska effekten av förslaget blir att länsstyrelsen, då någon söker täkt tillstånd enligt naturvårdslagen utan att koncession meddelats, måste ta ställning till om sådan behövs, dvs. om arealen på den fyndighet där takten skall bedrivas uppgår till 50 hektar. Bevisbördan för att takten får bedrivas utan koncession måste ligga på sökanden. Det är alltså denne som skall förebringa utredning som visar att hela fyndighetens areal understiger 50 hektar. I de flesta fall bör arealfrågan vara lätt att besvara. Även gränsfallen bör sällan vålla några mätproblem eftersom torvfyndigheter så gott som undantagslöst ligger sammanhängande i marknivån. Frågan om bestämmelsens närmare innebörd utvecklas i avsnitt 4.5.

4.2.3 Förstärkt skydd för husbehovstäkt

I syfte att ytterligare främja en småskalig torvutvinning bör vidare skyddet för utnyttjande av torv för husbehov förstärkas. F. n. gäller som tidigare berörts att torv får utnyttjas för husbehov endast så länge någon annan inte har bearbetningskoncession för fyndigheten. Husbehovstäkt i fyndigheter upp till 50 hektar faller utan vidare in i den i avsnitt 4.2.2 föreslagna utvidgade rätten till torvtäkt utan koncession. Det innebär att den endast i mycket speciella fall kan få vika för koncession åt annan. Även i större fyndigheter bör husbehovstäkt kunna ske på samma sätt som nu, dvs. så länge inte någon annan har bearbetningskoncession. Enligt nuvarande ordning kan i koncessionsbeslutet föreskrivas villkor som garanterar husbehovstäkt. Fr. o. m. den 1 juli 1982 bör gälla att bearbetningskoncession skall förenas med villkor att pågående utvinning för husbehov skall få fortgå, i den mån det kan ske utan att det hindrar eller försvårar en från allmän synpunkt ändamålsenlig utvinning av fyndigheten.

4.3 Delegering av koncessionsprövningen till länsstyrelserna

Minerallagen ger regeringen möjlighet att delegera koncessionsgivning till underordnad myndighet. Möjligheten har utnyttjats i och med att sta-

tens industriverk fått beslutanderätt i flertalet ärenden om undersökningskoncession. Som har framgått av det tidigare kommer förslag att föreläggas regeringen om att fr. o. m. den 1 juli 1982 länsstyrelserna skall fatta beslut i alla koncessionsärenden rörande torv. Syftet därmed är främst att förenkla tillståndsgivningen genom att samma myndighet prövar koncessions- och täktansökan.

Det är en målsättning att under tiden fram till år 1985 få allsidiga erfarenheter av torvanvändning för energiproduktion i olika regioner av landet. Det gäller utnyttjande i såväl större som mindre skala för att vinna erfarenheter beträffande teknik vid brytning, transport, förbränning och torvens integrering i det totala energiförsörjningssystemet.

Genom att beslutanderätten beträffande undersöknings- och bearbetningskoncessionerna delegeras till länsstyrelserna bör nya kunskaper och erfarenheter av brännorvhantering som vinnes lättare kunna spridas och därmed stimulera till en fortsatt utveckling, där man i lokal samverkan kan finna lösningar på de problem som uppstår och därvid särskilt beakta lokala förhållanden.

Länsstyrelserna har genom sin kännedom om regionala och kommunala förhållanden beträffande exempelvis sysselsättning, näringsliv, transportfrågor och naturvårdsförhållanden goda möjligheter att göra de många gånger svåra avvägningar mellan torvutvinningsintressen och motstående intressen – såsom renskötseln, andra näringsintressen och naturvården – som aktualiseras i koncessionsärenden. Länsstyrelsen har vidare långvarig erfarenhet av handläggning av täktärenden av skilda slag. Även när det gäller torvkoncessionen har länsstyrelserna hittills på olika sätt deltagit i beredningsarbetet. I handläggningen av koncessionsärenden ingår att i olika fall inhämta erforderligt underlagsmaterial. Enligt förordningen (1974: 893) om vissa mineralfyndigheter (mineralförordningen) skall alla koncessionsärenden tillföras den utredning som kan anses påkallad med hänsyn till den tillämpade verksamhetens art och omfattning. Det är i det sammanhanget viktigt att länsstyrelserna har ett underlag för sina beslut som ger möjligheter att väga samman kort- och långsiktiga regionalpolitiska, energipolitiska och naturvårdspolitiska aspekter.

Torvbrytning för energiutvinning befinner sig nu i ett inledningskede. Efter hand då utvinningen ökar aktualiseras nya problem och frågor. Det är därför nödvändigt att från central nivå noga följa utvecklingen av torvfrågorna i länen. Inte minst viktigt är att i de olika länen få till stånd en någorlunda likartad bedömning av koncessionsansökningar så att koncessionsvillkor osv. inte skiljer sig åt mer än som är påkallat med hänsyn till faktiska skillnader mellan olika projekt. Här kan regeringens tidigare beslut och beslut i eventuella besvärärenden bli vägledande. Det bör övervägas om statens naturvårdsverk skall ges besvärsrätt över meddelade bearbetningskoncessioner. Den sistnämnda frågan bör dock ses mot bakgrund av att naturvårdsverket – liksom för övrigt även kommunerna (se

avsnitt 3.2) – har besvärsmått vid prövningen av täktärenden. Denna senare prövning görs enligt naturvårdslagen och ligger således inom naturvårdsverkets egentliga kompetensområde.

Arbetsbelastningen hos länsstyrelserna torde med hänsyn till det redan i dag ganska omfattande engagemanget med anledning av koncessions- och täktärenden ej komma att nämnvärt öka. Hos berörda länsstyrelser kan dock visst förberedelsearbete erfordras och i vissa fall utbildningsbehov behöva tillgodoses innan en delegering av beslutanderätten för torvkoncessionen träder i kraft. De insatser som är påkallade bör lämpligen utformas av statens industriverk i samråd med övriga berörda myndigheter.

4.4 Torvutvinning i områden av betydelse för rennäringsen

Större sammanhängande torvmarksenheter förekommer främst i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Här kan torvutvinning medföra intrång i samernas rätt till renskötsel enligt rennäringslagen (1971:347). Samerna och deras organisation, Svenska Samernas Riksförbund, har under senare tid i flera sammanhang uttryckt oro över en ökad torvutvinning, eftersom myrmarkerna ofta berör vitala delar av renbetesmarkerna. Det gäller vinterbetesmarker, trivselland för renarna under sommaren samt områden för flyttning för såväl fjäll- som skogssamebyar. Det finns därför anledning att ta upp frågan om det nuvarande regelsystemet på ett tillfredsställande sätt ger utrymme för rennäringsens intressen.

En redogörelse för rennäringslagen och förhållandet mellan minerallagen och annan lagstiftning finns i avsnitten 3.6 och 3.7. Regleringen innebär att det förhållandet att ett visst område omfattas av renskötselrätt inte ugör hinder för verksamhet som utövas med stöd av koncession enligt minerallagen. I stället skall intresseavvägningen mellan utvinning enligt minerallagen och rennäringsens behov göras i koncessionsärendet. I de fall då torvkoncession meddelats för sådana områden har vid behov i koncessionen givits föreskrifter till skydd för rennäringsen. Det är dock inte möjligt att detaljreglera frågan i koncessionen. Den närmare utformningen av skyddsreglerna har därför skett i samband med bergmästarens förrättning för markanvisning.

Frågan om torvutvinningsens inverkan på rennäringsen har något berörts i prop. 1980/81:90, s. 188. Det framhålls där att ingående studier behövs av miljö- och markanvändningsproblemen i samband med torvtäkt och att det därför är angeläget både med ett brett upplagt forsknings- och utvecklingsarbete och praktisk försöksverksamhet. Sådana studier pågår f. n. bl. a. inom ramen för energiforskningsprogrammet.

Den framförda kritiken speglar en oro över att renskötselns intressen inte i tillräcklig grad tillvaratas i torvtäktsärenden. Kritiken synes snarare gälla tillämpningen av lagstiftningen än lagreglerna som sådana. Koncessionsförfarandet bygger som nämnts på att en avvägning mellan å ena

sidan intresset av torvutvinning och å andra sidan motstående intressen som naturvård, rennäringens behov osv., skall göras i koncessionsärendet. Om torvutvinning tillåts, kan föreskrifter ges till skydd för olika motstående intressen, bl. a. renskötsel. Så har också skett i praktiken. Det åligger koncessionsmyndigheten att se till att behövlig utredning finns i ett koncessionsärende före avgörandet och självfallet gäller detta också företags inverkan på rennäringen i de områden där det är aktuellt. I de berörda länen finns sakkunskap om rennäringen företrädd främst hos lantbruksnämnden men även inom länsstyrelsen och givetvis bör uppgifter också inhämtas från andra källor, inte minst samerna själva. I den mån sådana inte redan finns bör länsstyrelsen utforma rutiner för detta. Genom det kungörelseförfarande som är föreskrivet har berörda samebyar och sameorganisationer liksom andra intressenter alltid möjlighet att i varje ärende framföra sina synpunkter före avgörandet. Dessutom är företrädare för rennäringen inom berört område liksom andra rättsinnehavare som kan lida skada eller intrång av ett torvföretag sakägare med besvärsrätt över beslut som gått dem emot. Det synes därför som samernas intressen kan tillgodoses inom den nu gällande lagstiftningens ram och att ändrade lagregler f. n. inte är påkallade.

4.5 Lagtekniska frågor m. m.

Förslagen i avsnitt 4.2 om lättnader i koncessionstvånget och ökat skydd för husbehovstäkt föranleder ändringar i minerallagen. I enlighet härmed har upprättats förslag till lag om ändring i lagen om vissa mineralfyndigheter, som fogats som *bilaga* till denna promemoria.

Som framgår av avsnitt 3.7 beaktas vid koncessionsprövning det förhållandet att en sökande är s. k. kontrollsubjekt enligt 1916 års inskränkingslag. Något särskilt tillstånd för kontrollsubjekt att utvinna torv – i motsats till vissa andra mineral – behövs f. n. inte. Om nu lättnader genomförs i fråga om koncessionstvånget, minskar på motsvarande sätt möjligheterna till kontroll av att torvutvinning i mindre skala bedrivs av kontrollsubjekt. Som tidigare framhållits är emellertid skälen till statlig kontroll över sådan torvutvinning svaga och frågan torde sakna nämnvärd betydelse. Hela inskränkingslagen är f. n. föremål för översyn och frågan om behovet av kontroll och samordningen med gruvlagstiftningen bör uppmärksammas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

I minerallagen regleras frågan om rätt till bearbetning utan koncession i 9§. I paragrafens andra stycke andra meningen finns den nuvarande regeln om rätt till husbehovstäkt av torv. Denna mening har i förslaget ersatts med två nya stycken. I ett nytt *tredje stycke* anges att fastighetsägaren får själv utan koncession bryta torv för energiändamål *dels* om fyndighetens yttre gränser, dragna lodrätt till markytan, omsluter ett markområde understigande 50 hektar, *dels* även i andra fyndigheter om täkten sker för

husbehov. Med att fyndigheten understiger 50 hektar avses att den sammanhängande torvförekomsten, alltså myren eller mossen, högst får ha denna yta, oavsett ägarförhållanden eller hur stor del av torvförekomsten som är ekonomiskt värd att bryta. Torvförekomster går nästan alltid upp i markplanet, varför svårigheter att bestämma fyndighetens yttre gränser sällan bör uppkomma. Skulle någon del av en sammanhängande fyndighet ligga under marknivån – exempelvis genom att på någon del ytlagret utdikats och uppodlats – räknas också denna del in genom att gränserna dras lodrätt. Arealen avses gälla den ursprungliga sammanhängande torvförekomsten; av naturliga skäl bör inte gator som brutits i en större torvfyndighet, eller anlagda vägar, föranleda att den betraktas som flera mindre vid en prövning av skyldigheten att söka koncession.

I ett nytt *fjärde stycke* finns först en regel om viss förtur för fastighetsägaren till täkt i sådana mindre fyndigheter som avses i tredje stycket 1, om någon annan skulle söka koncession för fyndigheten. En sådan konkurrenssituation får som tidigare angivits antas uppkomma endast i undantagsfall. Regeln har konstruerats så att koncession endast i synnerliga fall får beviljas en "utomstående", om bearbetning av fastighetsägaren eller med dennes medgivande pågår.

I fjärde stycket finns vidare en regel om ökat skydd för pågående husbehovstäkt av det innehåll som anges i avsnitt 4.2.3. Bestämmelsen täcker inte de undantagsfall då koncession trots fastighetsägarens förtur meddelats utomstående för en fyndighet understigande 50 hektar. Speciella omständigheter får då antas föreligga, vilket gör det lämpligare att villkoren bestäms från fall till fall. Givetvis måste frågan om skydd för pågående husbehovstäkt noggrant prövas även i dessa fall.

I 6 §, som behandlar förutsättningarna för beviljande av koncession, görs ett tillägg med erinran om de särskilda bestämmelser som enligt 9 § fjärde stycket gäller för fyndigheter understigande 50 hektar. I 10 § görs på motsvarande sätt ett tillägg med erinran om det speciella villkor om skydd för husbehovstäkt som föreskrivs i 9 § fjärde stycket. I 11 § görs vidare ett tillägg av innebörd att fastighetsägaren får överlåta eller upplåta sin rätt att utvinna torv i fyndigheter understigande 50 hektar.

Lagförslaget upptar också vissa andra ändringar i minerallagen som sammanhänger med den föreslagna överflyttningen till länsstyrelserna av beslut i koncessionsärenden angående torv. Närmare bestämmelser om detta och förfarandet vid länsstyrelserna avses bli intagna i mineralförordningen. Vissa bestämmelser i minerallagen påverkas dock. I 2 § har i förslaget tagits bort bestämmelsen att koncessionsansökan skall ges in till statens industriverk. Bestämmelsen om ingivande av koncessionsansökningar, som då det gäller torv skall ges in till länsstyrelsen, bör i fortsättningen återfinnas i mineralförordningen. Vidare har i 15 §, som gäller rätt till tillträde för förberedande undersökning, "statens industriverk" bytts ut mot "myndighet som regeringen bestämmer". Även här avses komplet-

terande bestämmelser bli intagna i mineralförordningen. Ändringen i 15 § medför en konsekvensändring i 48 § som gäller överklaganderegler. Några språkliga moderniseringar har också gjorts i berörda paragrafer.

Det bör slutligen påpekas att minerallagen på ett flertal ställen innehåller ålägganden för statens industriverk i olika avseenden. Riksdagen beslöt våren 1981 (prop. 1980/81:130, NU 1980/81:64, rskr 1980/81:425) om ändrad mineralpolitisk verksorganisation, som bl. a. innebär att industriverkets uppgifter på mineralområdet skall överföras till en ny central förvaltningsmyndighet. Ändringar i minerallagen som sammanhänger med denna fråga har inte beaktats här.

Förslag till**Lag****om ändring i lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter;**

Härigenom föreskrivs att 2, 6, 9, 10, 11, 15 och 48 §§ lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***2 §**

Fråga om koncession prövas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Ansökan om koncession ges in till statens industriverk. Den som söker koncession skall erlägga ansökningsavgift i enlighet med vad regeringen föreskriver.

Den som söker koncession skall erlägga ansökningsavgift i enlighet med vad regeringen föreskriver.

6 §

Koncession får beviljas endast den som från allmän synpunkt finnes lämplig att utföra sådan undersökning eller bearbetning som avses med koncessionen.

Inom område som omfattas av koncession får annan icke beviljas koncession för samma ämnen.

Har flera kommit in med ansökningar om koncession, vilka helt eller delvis avser samma område och kan ansökningarna icke samtidigt beviljas, prövas vilken av sökandena som från allmän synpunkt bör äga företräde. Avser ansökningarna undersökningskoncession, skall även beaktas om någon av sökandena gjort fynd eller utfört undersökningsarbete inom området.

I fråga om beviljande av koncession för torv i vissa fall finns särskilda bestämmelser i 9 § fjärde stycket.

9 §

Har koncession icke meddelats i fråga om myndighet som avses i 1 § 2 och 3 får den utan koncession bearbetas av fastighetsägaren. Vad som sagts nu gäller ej om fyndigheten finns inom område där inmutare eller gruvinnehavare har rätt att utföra undersökningsarbete enligt 8 § första stycket 1 och ej heller om den finns inom område som omfattas av bearbetningskoncession för annan fyndighet.

Fastighetsägaren får utan koncession för husbehov utnyttja gas som framkommit på annat sätt än i samband med sökande efter olje- eller gasfyndighet, även om annan har koncession inom området. *Fastighetsägaren får också*

Fastighetsägaren får utan koncession för husbehov utnyttja gas som framkommit på annat sätt än i samband med sökande efter olje- eller gasfyndighet, även om annan har koncession inom området.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

utan koncession för husbehov utnyttja torv för energiändamål, så länge annan ej har bearbetningskoncession avseende fyndigheten.

Så länge annan ej har bearbetningskoncession får fastighetsägaren utan koncession bearbeta torvfyndighet för energiändamål, om

1. fyndighetens yttre gränser, lodrätt dragna, omsluter ett markområde understigande 50 hektar eller

2. utvinning i annat fall sker för husbehov.

Pågår bearbetning med stöd av tredje stycket 1 får bearbetningskoncession inte utan synnerliga skäl meddelas annan än fastighetsägaren eller den som av denne fått rätt att bearbeta fyndigheten. Meddelas bearbetningskoncession för annan än fastighetsägaren i fråga om fyndighet där utvinning för husbehov pågår med stöd av tredje stycket 2 skall koncession förenas med villkor att denna utvinning skall få fortgå, i den mån det kan ske utan att hindra eller avsevärt försvåra en från allmän synpunkt ändamålsenlig utvinning av fyndigheten.

10 §

Koncession kan förenas med de föreskrifter som behövs för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt eller som eljest påkallas för att främja ett från allmän synpunkt ändamålsenligt utforskande och tillvaratagande av naturtillgångarna.

Koncession kan göras beroende av att undersökning eller bearbetning sker i viss omfattning.

I koncession kan föreskrivas att staten skall ha rätt att delta i verksamheten eller att koncessionsinnehavaren skall utge avgift eller produktionsandel till staten eller iakttaga annat liknande villkor.

I fråga om bearbetningskoncession för torv finns bestämmelser om visst villkor i 9 § fjärde stycket.

11 §

Koncession får ej överlåtas utan medgivande av den myndighet som meddelat koncessionen.

Nuvarande lydelse

Rätt till undersökning enligt 8 § första stycket och rätt till bearbetning enligt 9 § första stycket får överlåtas eller upplåtas.

Vill någon som förberedelse för ansökan om koncession utföra undersökning på annans mark, får *statens industriverk* föreskriva att tillträde till marken skall lämnas under viss tid.

Undersökningen skall utföras så att minsta skada och intrång vållas. Byggnad får uppföras och väg byggas endast om markens ägare och innehavare av nyttjanderätt och servitut avseende marken samtyckt därtill eller bergmästaren lämnat tillstånd till åtgärden. Tillstånd till dylik åtgärd får ej lämnas i andra fall än då åtgärden oundgängligen kräves för undersökningen.

Föranleder undersökningen skada eller intrång, skall vad som föreskrives i 24 § äga motsvarande tillämpning.

15 §

Mot beslut av statens industriverk i fråga som avses i 15 § första stycket, 32 § tredje stycket och 33 § andra stycket föres talan hos regeringen genom besvär.

I annat fall än som avses i första stycket *skall talan mot* beslut av industriverket i fråga som verket enligt denna lag har att pröva *föras* hos kammarrätten genom besvär.

Föreslagen lydelse

Rätt till undersökning enligt 8 § första stycket och rätt till bearbetning enligt 9 § första stycket *eller tredje stycket 1* får överlåtas eller upplåtas.

Vill någon som förberedelse för ansökan om koncession utföra undersökning på annans mark, får *myndighet som regeringen* bestämmer föreskriva att tillträde till marken skall lämnas under viss tid.

48 §

Beslut enligt 15 § första stycket och beslut av statens industriverk i fråga som avses i 32 § tredje stycket och 33 § andra stycket får överklagas hos regeringen genom besvär.

I annat fall än som avses i första stycket *får* beslut av industriverket i fråga som verket enligt denna lag har att pröva *överklagas* hos kammarrätten genom besvär.

Sammanställning av remissyttranden över promemorian (Ds I 1981: 17) Enklare regler om torvutvinning för energiändamål

Yttrande över promemorian har avgetts av överbefälhavaren, riksantikvarieämbetet, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, statens naturvårdsverk, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, statens planverk, statens industriverk, Sveriges geologiska undersökning, bergmästarämbetet i norra distriktet, bergmästarämbetet i södra distriktet, länsstyrelserna i Stockholm, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, statens vattenfallsverk, domänverket som åberopar Svenska Torv AB:s yttrande, Svenska kommunförbundet, Länsstyrelsernas organisationsnämnd, Svenska Samernas Riksförbund, Svenska Naturskyddsföreningen, Svenska Handelskammarförbundet som åberopar yttrande av Sveriges Industriförbund, Lantbrukarnas Riksförbund i ett gemensamt yttrande med Sveriges Skogsägareföreningars Riksförbund, Svenska Värmeverksföreningen, Härjedalens kommun, Lycksele kommun, Storumans kommun, Oljeersättningsfonden, Oljeersättningsdelegationen, Avesta Energiverk AB, Borås Energiverk AB, AB Kramfors Energiverk i ett gemensamt yttrande med Härnösands Industriverk AB och Ådalsliden o. Resele Elektriska AB, Sandvikens Energiverk, Skellefteå Kraftverk, Umeå Värmeverk AB, Växjö Energiverk, Allmänna Ingenjörskyrån AB, Armerad Betong Vägförbättringar AB, Luossavaara-Kiiruna-vaara AB, Mo och Domsjö AB, Nydo Energi AB som åberopar Svenska Torv AB:s yttrande, Råsjö Torv AB, Scandiakonsult AB, Svenska Cellulosa Aktiebolaget, Svenska Torv AB, Södra Skogsägarna AB, AB Kiruna Grus- & Stenförädling, Geokonsult, Sveriges Brännorvleverantörers ek. för. samt Lantbrukarnas länsförbund i Jämtland.

Sammanställningen i det följande följer i stort den indelning i avsnitt som återfinns i departementspromemorian.

1 Delegering av koncessionsprövningen till länsstyrelsen

Remissopinionen är i denna fråga delad. En majoritet av remissinstanserna, vari bl. a. samtliga länsstyrelser ingår, tillstyrker. Förslaget avstyrks av ett tjugotal remissinstanser.

1.1 Tillstyrkan

Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av *överbefälhavaren, riksantikvarieämbetet, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, statens naturvårdsverk, statens planverk, samtliga länsstyrelser, domänverket, Svenska kommunförbundet, Länsstyrelsernas organisationsnämnd, Härjedalens kommun, Lycksele kommun, Storumans kommun, Svenska Naturskyddsföreningen, Borås Energiverk AB, Härnösands Industriverk AB, AB Kramfors Energiverk, Skellefteå Kraftverk, Umeå Värmeverk AB, Växjö Energiverk, Nydo Energi AB, Svenska Torv AB samt Ådalsliden o. Resele Elektriska AB*. Förslaget tillstyrks med viss tvekan av *Svenska Värmeverksföreningen*.

Flera av remissinstanserna instämmer i de resonemang som förs i departementspromemorian till stöd för förslaget.

Länsstyrelsen i Östergötlands län anser sålunda att decentraliseringen av beslutsfattandet är ägnad att medföra en ändamålsenlig handläggning och största möjliga garantier för en allsidig prövning i ärenden om torvutvinning. Liknande synpunkter framförs också av bl. a. *länsstyrelserna i Skaraborgs, Örebro, Kopparbergs, Gävleborgs och Jämtlands län*.

Länsstyrelserna i Skaraborgs, Kristianstads och Jämtlands län anför bl. a. att förslaget ligger i linje med de allmänna strävandena till decentralisering inom statsförvaltningen. *Länsstyrelsen i Kalmar län* framhåller att tillgången till energi liksom användningen av den är en viktig regionalpolitisk fråga. Länsstyrelsen bör kunna fullgöra en viktig samordningsuppgift när det gäller att bedöma om den kommunala energipolitiken står i överensstämmelse med de riktlinjer som gäller för miljöpolitiken, den fysiska riksplaneringen, regionalpolitiken och försörjningsberedskapen.

Svenska Torv AB, vars yttrande återopas också av moderföretaget *domänverket* och av *Nydo Energi AB*, tillstyrker delegering med förbehåll att entydiga tillämpningsföreskrifter finns och att nödvändig utbildning har genomförts i syfte att förhindra olika lagtolkning i olika län. Tidpunkten för delegeringen bör enligt Svenska Torv anpassas härtill. Också *Skellefteå Kraftverk* uppmärksammar behovet av enhetliga bedömningar och understryker uttalandet i departementspromemorian att koncessionsärendena bör följas på central nivå.

Även *överbefälhavaren*, som förutsätter att länsstyrelserna inhämtar lokal regional militär myndighets yttrande i ärendena, uttrycker vissa farhågor för att handlägningspraxis kan komma att variera. Av samma skäl tillstyrker *Svenska Värmeverksföreningen* förslaget endast med viss tvekan. Föreningen pekar också på risken för överbetoning av regionala intressen. Detsamma, liksom risken för olika bedömningar när en torvfyndighet är belägen på en länsgräns påtalas också av *Borås Energiverk AB*.

Umeå Värmeverk AB och *Växjö Energiverk* ser positivt på en delegering eftersom kortare handläggningstid därigenom kan uppnås. Också *Svenska*

kommunförbundet konstaterar att handläggningstiderna för de enklare koncessionsärendena kommer att förkortas något genom förslaget, men påpekar också att i de fall då motstridiga intressen föreligger kommer regeringen även fortsättningsvis att få avgöra ärendena med därmed följande långa handläggningstider.

Förslaget är från kulturminnesvårdens synpunkt positivt eftersom länsstyrelsen genom länsantikvarien har möjlighet att väga in även kulturhistoriska värderingar vid prövning av koncession, framhåller *riksantikvarieämbetet*.

Lycksele kommun slutligen anser att en lokal samverkan mellan kommuner och länsstyrelse ger möjligheter till ett bättre beaktande av de olika lokala förhållandena och förutsättningarna.

Uttalandet i promemorian att *arbetsbelastningen hos länsstyrelserna* inte torde komma att öka nämnvärt bemöts av flera remissinstanser. Bl. a. *länsstyrelserna i Jönköpings, Gävleborgs och Jämtlands län samt Borås Energiverk AB* hävdar med kraft behovet av resursförstärkning för att länsstyrelserna på ett tillfredsställande sätt skall kunna handlägga koncessionsärendena.

Länsstyrelserna i Norrbottens och Västmanlands län däremot anser att något ökat resursbehov inte föreligger eftersom länsstyrelserna redan i dag handskas med dessa ärenden som remissorgan.

Behovet av *utbildning* innan en delegering av beslutanderätten träder i kraft understryks av *länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus, Hallands, Värmlands, Örebro, Kopparbergs, Västerbottens och Norrbottens län* samt av *Svenska Torv AB*.

Den i promemorian berörda frågan om att eventuellt ge statens naturvårdsverk *besvärsmätt över av länsstyrelserna meddelade bearbetningskoncessioner* tas upp av ett fåtal remissinstanser.

Naturvårdsverket anser att verket bör ges besvärsmätt både för undersöknings- och bearbetningskoncessioner. Härigenom skulle det bli möjligt att på ett tidigt stadium föra upp sådana ärenden där starka naturvårdsintressen är aktuella till regeringens avgörande. Också *länsstyrelsen i Västerbottens län* tillstyrker besvärsmätt för bägge typer av koncessionsbeslut och anser att motsvarande rätt också bör ges statens energiverk. Även *länsstyrelsen i Hallands län* tillstyrker liksom *Svenska Naturskyddsföreningen* att naturvårdsverket ges besvärsmätt över koncessionsbeslut. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* avstyrker en sådan lösning med följande argumentering:

”Vid den kommande prövningen av koncessionsärenden har länsstyrelsen att beakta och sammanväga ett flertal olika intressen, exempelvis naturvårdens intressen och rennäringens intressen. Det skulle därvid enligt länsstyrelsens uppfattning strida mot de förvaltningsrättsliga principerna om de centrala ämbetsverken, som har att bevaka ett sektorsområde, skulle tillerkännas besvärsmätt i ärenden där länsstyrelsen såsom sektors-

övergripande myndighet har att med eget ansvar fatta beslut. Om naturvårdsverket tillerkändes besvärsmått i koncessionsärenden för att bevaka naturvårdens intressen borde t. ex. dels lantbruksstyrelsen få besvärsmått för att bevaka rennäringsens intressen dels ock statens industriverk få besvärsmått för att bevaka att någon misshushållning med torvtillgångarna inte kommer till stånd. Mot bakgrund härav finner länsstyrelsen att naturvårdsintresset tillgodoses på ett tillräckligt sätt genom den besvärsmått som naturvårdsverket tillerkänts i naturvårdslagen.”

Också länsstyrelsen i Örebro län avvisar besvärsmått för naturvårdsverket över koncessionsbeslut liksom länsstyrelsen i Jämtlands län.

1.2 Avstyrkan

Förslaget avstyrks av *statens industriverk, bergmästarämbetet i norra resp. södra distriktet, statens vattenfallsverk, Svenska Handelskammarsförbundet, Svenska Samernas Riksförbund, Sveriges Industriförbund, Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Skogsägareföreningars Riksförbund, Oljeersättningsfonden, Avesta Energiverk AB, Sandvikens Energiwerk, Allmänna Ingenjörbyrå AB, Armerad Betong Vägförbättringar AB, Luossavaara-Kiirunavaara AB, Mo och Domsjö AB, Råsjö Torv AB, Svenska Cellulosa Aktiebolaget, AB Kiruna Grus- & Stenförädling, Geokonsult, Sveriges Brännortverantörers ek. för. och Oljeersättningsdelegationen.*

Förslaget tillstyrks på försök och med endast begränsad tillämpning av *överstyrelsen för ekonomiskt försvar.*

Huvudinvändningar mot förslaget är behovet av enhetlig rättstillämpning, risken för förlängd beslutsprocess och risken för överbetoning av regionala/lokala intressen.

Flera remissinstanser anför sålunda som skäl för sin avstyrkan att ansökningar om bearbetningskoncession bör bli föremål för *enhetlig prövning* och koncessionsvillkoren bestämmas efter *enhetliga principer*. En delegering till länsstyrelsen medför, anser de, risk för att varje länsstyrelse utvecklar sin egen praxis. Argument av denna innebörd framförs av *statens industriverk, bergmästarämbetet i norra resp. södra distriktet, Svenska Handelskammarsförbundet, Sveriges Industriförbund, Oljeersättningsfonden, Luossavaara-Kiirunavaara AB, Mo och Domsjö AB, Råsjö Torv AB, Svenska Cellulosa Aktiebolaget, AB Kiruna Grus- & Stenförädling, Geokonsult och Sveriges Brännortverantörers ek. för.*

Statens industriverk anser sålunda att handläggningen och beslutanderätten i koncessionsärenden rörande torv sker rationellast och enhetligast på central nivå så länge minerallagen är tillämplig.

Enligt *bergmästarämbetet i norra distriktet* är prövningen av koncessionsärenden av ytterst grannlaga natur vilket talar för att denna prövning bör förbehållas regeringen.

Bergmästarämbetet i södra distriktet framhåller att antalet koncessionsärenden kommer att minska om vidgad rätt till koncessionsfri utvinning införs men att man kan anta att de som återstår är av komplicerad karaktär som bör bedömas på ett likartat sätt över hela landet.

Svenska Cellulosa Aktiebolaget utgår också från det faktum att det i framtiden i princip endast skall erfordras koncession för större torvutvinningsprojekt. Eftersom det i dessa fall kan komma i fråga att fastställa särskilda villkor – bl. a. skyldighet att erlagga produktionsavgift till staten – anser SCA att det är av största vikt att ansökningar om bearbetningskoncession beträffande sådana fyndigheter blir föremål för en enhetlig prövning och att koncessionsvillkoren för bearbetningsrätt bestäms efter enhetliga principer.

Bergmästarämbetet i norra distriktet konstaterar att förslaget innebär tillkommande arbetsuppgifter och behov av personal som behärskar minerallagstiftningen. Bergmästarämbetet befarar därför att delegeringen kommer att innebära ett totalt utökat personalbehov och försämring av arbetsproduktiviteten. Också *statens vattenfallsverk*, *Allmänna Ingenjörshyrån AB*, *Armerad Betong Vägförbättringar AB* och *Råsjö Torv AB* tror att en delegering kommer att medföra längre handläggningstider.

Sveriges Industriförbund och *Svenska Handelskamarförbundet* betonar att det är av största vikt att koncessionsprövningar sker snabbt och effektivt så att den totala behandlingstiden blir kort och att kostnaderna kan hållas så låga som möjligt för den sökande. Avgörande är då att prövning sker på ett rationellt, enhetligt och kunskapsmässigt sätt. Statens industriverk har nu skaffat sig erfarenheter på detta område. Förbundets uppfattning är att SIND även i fortsättningen har de bästa möjligheterna att förbättra och effektivisera samt ge en enhetlig behandling i koncessionsärenden.

Liknande synpunkter anförs också av bl. a. *Mo och Domsjö AB* och *Oljeersättningsdelegationen (OED)* som framhåller att en delegering torde innebära betydande risk för inledningssvårigheter och tidsåtgång för tillståndsgivningen. I likhet med flera andra remissinstanser påtalar OED att handläggningstiderna vid statens industriverk genom förenklingar och effektiviseringar under de två senaste åren är kortare än tidigare. OED har därför inga erinringar mot en delegering av besluten om bearbetningskoncessioner till en central förvaltningsmyndighet.

Några remissinstanser motiverar också sin avstyrkan med risken för att regionala/lokala skäl kommer att tillmätas större betydelse än mera övergripande energiekonomiska/rikspolitiska aspekter.

Bergmästarämbetet i norra distriktet påtalar sålunda den potentiella intressekonflikten inom länsstyrelsen då den egna målsättningen att skapa sysselsättning skall vägas mot övriga allmänna intressen eller enskild rätt.

Statens vattenfallsverk anser att det finns starka skäl för att frågor som rör storskalig torvbrytning handläggas på central nivå där man bättre kan göra en samhällsekonomisk avvägning mellan olika intressen.

Allmänna Ingenjörbyrå AB anför att det i den föreslagna organisationen finns betydande risker att konflikter mellan olika lokala intressen inte kan lösas på ett opartiskt sätt. I många regioner kan motstående intressen ges överdriven tyngd, vilket medför att de nationella målen för torvutvinning inte kan uppfyllas.

Liknande synpunkter framförs även av *Avesta Energiverk AB*, *Mo och Domsjö AB*, och *Råsjö Torv AB*. *Armerad Betong Vägförbättringar AB* anför på motsvarande sätt att det för fullföljande av de energipolitiska målen och för nödvändig samordning och helhetssyn i de många fall då flera regionala enheter berörs är ytterst önskvärt att det nuvarande systemet för handläggningen bibehålls.

Lantbrukarnas Riksförbund och *Sveriges Skogsägareföreningars Riksförbund* anser att koncessionsbesluten tills vidare med fördel kan ligga kvar på central myndighet intill dess större erfarenhet har vunnits av torvexploaterings utveckling i landet.

Svenska Samernas Riksförbund (SSR) anför att industriverkets hittillsvarande hantering av torvårenden i förhållande till rennäringsen inte talar för att industriverket skall ha kvar denna prövning. Ett överflyttande av motsvarande funktioner till länsstyrelse måste sättas in i ett samlat grepp på hela frågan om prövningssystemet och kan enligt SSR:s uppfattning inte genomföras som en isolerad åtgärd.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) slutligen, anser det inte självklart att handläggningstiderna vid länsstyrelse blir kortare än vid industriverket eftersom regionala motstående intressen kan komma att påverka beslutsprocessen i högre grad än nu. Osäkerheten om vad som händer vid delegering av koncessionsprövningarna till länsstyrelserna är enligt ÖEF:s mening så stor att delegeringen under en försöksperiod bör begränsas till endast några länsstyrelser.

Några av de remissinstanser som avstyrker förslaget tar upp frågan om delegering till central myndighet i stället för till länsstyrelserna.

Statens vattenfallsverk anser sålunda att koncessionsprövningen helt bör läggas på statens industriverk. Även *Avesta Energiverk AB* anser att industriverket eller senare ett eventuellt statens energiverk framstår som lämpligare som koncessionsmyndighet än länsstyrelserna. *Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB)* pekar likaså på möjligheten att i ökad utsträckning delegera beslutsrätten till industriverket. *AB Kiruna Grus- & Stenförädling* anser att industriverket bör få befogenhet att bevilja bearbetningskoncession och att bergmästaren skall bli tillståndsmyndighet för undersökningskoncession analogt med inmutningsärendena enligt gruvlagen. *Statens industriverk* självt understryker värdet av att ärenden enligt gruvlagen och mineralagen hanteras parallellt. Beslutanderätten bör enligt verket läggas hos den nya mineralpolitiskt ansvariga förvaltningsmyndighet i Uppsala till vilken industriverkets myndighetsuppgifter på mineralområdet skall föras. Verket framhåller också att den nya centrala myn-

digheten inom energiområdet bör beredas tillfälle att yttra sig i samband med beredningen av ärende rörande bearbetningskoncession.

2 Förstärkt skydd för husbehovstäkt

Förslaget tillstyrks av det helt övervägande antalet remissinstanser. Ett mindre antal redovisar en negativ eller tveksam inställning.

2.1 Tillstyrkan

Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av *lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, statens naturvårdsverk, statens industriverk, bergmästarämbetet i norra distriktet*, med ett undantag av *samtliga länsstyrelser, av domänverket, Svenska Handelskammarförbundet, Sveriges Industriförbund, Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Skogsägareföreningars Riksförbund, Södra Skogsägarna AB, Härjedalens kommun, Lycksele kommun, Oljeersättningsfonden, Mo och Domsjö AB, Nydo Energi AB, Svenska Torv AB och Lantbrukarnas länsförbund i Jämtland*.

Statens industriverk tillstyrker sålunda att gällande praxis vad avser skydd för pågående husbehovstäkter för energiändamål – i det fall annan erhåller bearbetningskoncession – inskrives i minerallagen. Industriverket konstaterar också att om koncessionstvånget enligt verkets förslag generellt lättas för markägare, erhåller pågående husbehovstäkter ett starkare skydd.

Sveriges Industriförbund och *Svenska Handelskammarförbundet* har inget att erinra mot förslaget så länge det inte förhindrar eller försvårar en från allmän synpunkt rationell och ekonomisk utvinning.

Lantbrukarnas Riksförbund och *Sveriges Skogsägareföreningars Riksförbund* tillstyrker den föreslagna utformningen av skyddet för husbehovstäkter. Om en husbehovstäkt måste upphöra därför att den avsevärt försvårar en brytning med koncession, måste markägaren enligt förbunden ersättas för den förlust och skada som detta medför.

Några av de tillstyrkande remissinstanserna kommenterar särskilt förslaget från naturvårds- och miljösynpunkt. De uttrycker farhågor för att stora naturvärden kan gå till spillo om husbehovstäkter blir vanligt förekommande och påtalar behovet av styrning så att brytning i de mest värdefulla våtmarkerna undviks.

Statens naturvårdsverk anför sålunda att ett förstärkt skydd för husbehovstäkter av torv torde öka intresset för att öppna sådana täkter. Tillkomst och drift av dessa täkter kan, understryker verket, medföra skador på naturmiljön såväl i det enskilda fallet som i fall där flera husbehovstäkter av torv sammantaget kan ge negativa effekter. Husbehovstäkt kan regleras med stöd av 20 § naturvårdslagen. För att kunna avgöra om en

sådan reglering är nödvändig eller kan avvaras behövs förbättrade kunskaper om de miljökonsekvenser torvtäkt kan medföra. Sådan forskning bör enligt verkets mening ingå bland de projekt som samhället stöder på energiproduktionsområdet.

Enligt *länsstyrelsen i Kalmar län* är husbehovstäkt för energiändamål klart att hänföra till sådant arbetsföretag för vilket samråd skall tas med länsstyrelsen enligt 20 § NVL. Länsstyrelsen ifrågasätter därför om inte obligatorisk samrådspplikt borde införas i naturvårdslagens regler. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* anser att någon form av anmälningsplikt för husbehovstäkt bör övervägas. Enligt *länsstyrelsen i Västmanlands län* ger inte 20 § naturvårdslagen tillräcklig möjlighet att avstyra brytning på de värdefullaste våtmarkerna. Husbehovstäkternas hantering med hänsyn till motstående intressen bör enligt länsstyrelsen belysas närmare varvid också frågan om eventuell ersättning vid förbud mot sådan täkt bör klargöras.

Länsstyrelsen i Gotlands län anser det önskvärt från kulturminnesvårdens synpunkt att samrådsförfarande med länsstyrelse inför omfattande husbehovstäkter inarbetas förslagsvis i 8 § fornminneslagen.

2.2 Avstyrkan

Förslaget avstyrks av *Svenska Värmeverksföreningen, Härnösands Industriverk AB, AB Kramfors Energiverk, Allmänna Ingenjörshyrån AB* och *Ådalsliden o. Resele Elektriska AB*. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* och *Borås Energiverk AB* har kritiska synpunkter.

Huvudinvändningen mot förslaget är att husbehovstäkterna kan hindra en rationell torvproduktion.

Svenska Värmeverksföreningen avstyrker sålunda förslaget i dess nuvarande form eftersom ett antal husbehovstäkter skulle kunna spoliера möjligheterna till ett rationellt utnyttjande av en annars lämplig torvfyndighet. De enskilda intressena måste i sådana fall, enligt föreningens mening, vika för samhällsintresset. Det bör dock vara möjligt att genom särskilt avtal tillförsäkra markägaren torv för husbehov från koncessionshavaren. På samma grund avstyrks förslaget av *AB Kramfors Energiverk* i ett yttrande gemensamt med *Härnösands Industriverk AB* och *Ådalsliden o. Resele Elektriska AB*. Också *Borås Energiverk AB* framför, utan att direkt avvisa förslaget, liknande synpunkter.

Enligt *Allmänna Ingenjörshyrån AB (AIB)* är ett ökat skydd befogat endast om det inte är till hinder för en ändamålsenlig utvinning. När en effektiv utvinning etablerats kan torven produceras till en lägre kostnad. Markägaren kan ges option att köpa motsvarande kvantitet av koncessioninnehavaren. Eftersom krav på omfattning av husbehovstäkt inte föreligger, finns enligt AIB en risk att "skentäkter" anläggs.

Länsstyrelsen i Östergötlands län framhåller att det vid en ökad energitorvanvändning finns risk för ett planlöst öppnande av husbehovstäkter i

ett stort antal torvfyndigheter med uppenbara miljö- och naturvårdskonsekvenser. Verksamheten bör därför vara tillståndspliktig. Länsstyrelsen föreslår att samtliga planerade husbehovstorvtäkter, belägna i torvmark utpekad som skyddsvärd i inventering eller naturvårdsplan, underkastas samrådsplikt enligt 20 § naturvårdslagen. Även *länsstyrelsen i Stockholms län* framför liknande synpunkter.

3 Utvidgad rätt till torvtäkt utan koncession

Det helt övervägande antalet remissinstanser tillstyrker förslaget. Bland dessa föreslår emellertid några få en annan arealgräns än den i promemorian föreslagna och några förordar att koncessionsbefrielse för fastighetsägaren skall gälla utan arealgräns.

Förslaget avstyrks av ett femtontal remissinstanser.

3.1 Tillstyrkan

A. Förslaget tillstyrks *i sin nuvarande form* av *lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, statens naturvårdsverk, länsstyrelserna i Uppsala, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västerbottens och Jämtlands län, överbefälhavaren, riksantikvarieämbetet, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, Svenska kommunförbundet, Härjedalens kommun, Lycksele kommun, Storumans kommun och Sandvikens Energiverk.*

Flera av dessa remissinstanser ansluter sig till de i departementspromemorian förda resonemangen till stöd för förslaget. Framför allt flera länsstyrelser, bl. a. *länsstyrelserna i Kopparbergs, Hallands och Västmanlands län* understryker förslagets positiva effekter från både regionalpolitisk och energipolitisk synpunkt.

Svenska kommunförbundet framhåller att energimässigt rätt stora produktionsenheter kan komma att falla utanför koncessionssystemet och påpekar också att det för kommunala värmeverk som regel krävs stora volymer för att tillgodose bränslebehovet. För att trygga bl. a. värmeverkens bränsleförsörjning är det viktigt att utvinning inom stora torvområden inte splittras. Med de nu föreslagna ändringarna måste detta, anför förbundsstyrelsen, beaktas vid den praktiska handläggningen av koncessionsärenden.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) anför att den åsyftade stimulansen till ökad torvutvinning är av stor betydelse också för att minska konsekvenserna av en försörjningskris. ÖEF uttrycker samtidigt viss tveksamhet i fråga om den samlade effekten av förslaget.

Lycksele kommun förutsätter att de mindre fyndigheterna också provas enligt annan lagstiftning, t. ex. vattenlag och rennäringslag.

Valet av just 50 ha som övre gräns för koncessionsbefrielsen kommenteras föga inom denna grupp av tillstyrkande remissinstanser. *Länsstyrelserna i Örebro, Skaraborgs, Gävleborgs och Jämtlands län* pekar dock på svårigheterna att klart definiera arealavgränsningen. Gränsdragningen på 50 ha bör enligt *länsstyrelsen i Skaraborgs län* tillämpas tills vidare på försök och med löpande uppföljning.

B. Förslaget tillstyrks med annan arealgräns av *länsstyrelserna i Södermanlands, Jönköpings och Kronobergs län, statens vattenfallsverk, Allmänna Ingenjörshyrån AB och Svenska Cellulosa Aktiebolaget*.

Om förslaget skall ha praktisk betydelse bör arealen ökas till förslagsvis minst 75 ha anser sålunda *länsstyrelsen i Jönköpings län*. Rationell torvhantering för energiändamål kräver som regel större arealer, framhåller *länsstyrelsen i Kronobergs län* och föreslår 75–100 ha. En gräns på 100 ha bör också enligt *länsstyrelsen i Södermanlands län* utredas. *Länsstyrelserna i Värmlands och Västernorrlands län* anser att gränsen bör sättas lägre än 50 ha.

Allmänna Ingenjörshyrån AB förordar utan närmare precisering en utvidgad rätt till torvtäkt utan koncession.

Svenska Cellulosa Aktiebolaget anser att koncessionsfriheten av rättviseskäl bör sättas till minst 100 ha i skogslänen eftersom torvmarksenheter är större där och samtidigt har ett väsentligt mindre medeldjup.

Statens vattenfallsverk har ingen principiell invändning mot förslaget men är tveksam till gränsen 50 ha. Genom att samlat bearbeta flera små myrar inom ett avgränsat område kan en ekonomisk storskalig produktion vara möjlig. Vattenfallsverket anser därför att gränsen bör sättas vid myrar som har mindre än 25 ha areal enligt beteckningen sankmark på topografiska kartan.

Några remissinstanser kommenterar särskilt de *olika förutsättningar i ekonomiskt hänseende* som kommer att gälla för markägare med torvfyndigheter understigande resp. överstigande 50 ha.

Svenska Cellulosa Aktiebolaget utvecklar ingående vilka konsekvenserna härav blir och framhåller att av rättviseskäl och inte minst för att uppnå det i promemorian angivna syftet bör "fastighetsägaren alltid, dvs. även då koncession för bearbetning av en torvfyndighet erfordras, erhålla full kompensation för värdet av den del av en fyndighet som inom en areal understigande 50 ha – i skogslänen 100 ha – finns på hans fastighet".

Enligt *statens vattenfallsverk* bör det övervägas om lagtexten kan skrivas om så att det förhållandet elimineras att markägaren får olika ekonomiskt utbyte av koncessionsbefriad resp. icke koncessionsbefriad myr. *Länsstyrelsen i Västmanlands län*, som påpekar att de föreslagna reglerna också innebär att det allmänna avstår från möjligheten att ta del av torvens ökade värde när fyndigheten är mindre än 50 ha, anser att både gällande

och föreslagna regler, för avgifter till staten och ersättning till berörda markägare har så stora brister att frågan bör utredas vidare. Även *länsstyrelsen i Jönköpings län* anser att förslagets konsekvenser i det här avseendet bör övervägas.

C. Förslaget *tillstyrks med den ändringen att någon arealgräns inte sättes av statens industriverk, bergmästaren i norra resp. södra distriktet, Lantbrukarnas Riksförbund och Sveriges Skogsägareföreningars Riksförbund, Oljeersättningsfonden, LKAB, Svenska Torv AB samt Oljeersättningsdelegationen.*

Svagheterna i ett system med koncessionsfrihet intill en viss övre gräns anses framför allt ligga i gränsdragningssvårigheterna, orättvisan med två skilda regelsystem och risken för en mindre rationell torvproduktion.

Statens industriverk (SIND) konstaterar med tillfredsställelse att promemorian innehåller förslag som innebär att man lättar på koncessionstvänet för mindre torvtäkter, eftersom SIND delar uppfattningen att koncessionsförfarandet i sig kan verka hämmande för påbörjandet av en torvutvinning på bred front. Industriverket föreslår dock att markägarens rätt att bearbeta torvfyndighet utan koncession utvidgas till ett generellt undantag i likhet med vad som gäller för fastighetsägare vid bearbetning av alunskiffer, stenkol och lera. En arealgräns kan, anser verket, medföra gränsdragningsproblem som kan verka hämmande för den torvutvinning på bred front som måste komma igång om torven skall kunna spela den avsedda rollen i vår energiförsörjning.

Det grundläggande motivet – bakom de nuvarande koncessionsreglerna – att splittringen av torvmarkerna på olika fastigheter inte skall hindra att en torvtäkt som är önskvärd med hänsyn till landets intressen kommer till stånd – äger dock enligt SIND:s uppfattning alltjämt giltighet. SIND anser därför att möjlighet för annan att söka och erhålla koncession för undersökning och bearbetning av fyndighet av torv för att utvinna energi skall bibehållas.

Generell befrielse från koncessionsplikt för fastighetsägaren förordas, på i stort samma grunder som industriverket, också av *bergmästarämbetet i norra resp. södra distriktet*. De pekar även på den extra stimulans till torvutvinning som ligger i att det tidskrävande och dyrbara markanvisningsförfarandet enligt minerallagen skulle bortfalla. *Bergmästaren i norra distriktet* framhåller också den orättvisa som skulle ligga i ett system med olika regler för ägare till torvfyndigheter understigande resp. överstigande 50 ha.

Skillnaden i fråga om koncessionskrav för olika markägare påtalas också av *Oljeersättningsdelegationen (OED)*. OED hänvisar till industriverkets remissyttrande och säger sig för sin del inte ha någon erinran mot att koncessionsplikten upphävs utan arealbegränsning. En sådan förenkling torde enligt OED vara till fördel för den framtida utvecklingen av torvproduktionen.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) och *Sveriges Skogsägareföreningars Riksförbund (SSR)* instämmer i promemorians uttalande att nuvarande rättsregler hindrar produktion i mindre skala. Förbunden anser emellertid att de syften som lagändringen har, förfelas vid alltför lågt satt arealgräns. 50 ha som övre gräns ger enligt förbunden en alltför liten areal för praktisk bearbetning. Stora svårigheter kan också uppstå att definiera och mäta "hela fyndighetens areal". LRF och SSR anser att någon arealgräns inte behövs. Förbunden anser vidare att fastighetsägarens rätt till förtur att utvinna torv om annan söker koncession bör utsträckas till sammanhängande torvfyndigheter upp till 100 ha.

Oljeersättningsfonden (OEF) anför att de olägenheter som kan uppstå för t. ex. ett rationellt utnyttjande av en ägosplittrad torvfyndighet kan vara svåra även vid än mindre arealer. Det måste anses i hög grad önskvärt med ett koncessionsförfarande för *alla arealer* när det av någon anledning är av behovet påkallat. Men det skall inte vara obligatoriskt när det inte behövs. Om man själv äger torvfyndigheten eller kan komma överens med andra markägare skall det således anför OEF räcka med att i vanlig ordning hos länsstyrelsen söka täkttillstånd. Om inte, skall man ha *rätt* att söka bearbetningskoncession.

Svenska Torv AB anser förslaget vara ett steg i rätt riktning när det gäller att stimulera till att torvutvinning snabbast möjligt kommer igång men ifrågasätter om den föreslagna ändringen nämnvärt kommer att bidra till en ökad energiförsörjning från torv. Enligt Svenska Torv AB är de små torvmarkernas samlade andel av de tekniskt tillgängliga torvtillgångarna osäker men sannolikt betydligt mindre än vad promemorian förutsatt. Därutöver torde, framhåller Svenska Torv AB, en ensidig stimulans av torvbrytning på små torvfyndigheter komma att bidra till uppkomsten av driftsenheter med sämre förutsättningar för rationell drift än större torvfyndigheter. Svenska Torv AB föreslår därför att markägarens rätt att i egen regi eller via upplåtelse undersöka och bearbeta torvmark för energigändamål utan koncession utsträcks till att gälla all torvmark oberoende av objektens storlek. Möjligheten i minerallagen att utdela koncession föreslås kvarstå oberoende av arealstorlek.

Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB), som i och för sig ifrågasätter behovet av en ändrad reglering, tror att ett generellt undantag avgjort är att föredraga framför att undantaga vissa areallimiterade områden från lagens tillämpning och anför att markägarens vidgade rätt till bearbetning kanske kan utgöra ett verksamt incitament för en ökad torvproduktion.

Några remissinstanser kommenterar särskilt promemorians förslag till formulering av § 9 p. 4 om *förtur för fastighetsägaren* om någon annan skulle söka koncession och fastighetsägaren eller någon som fått dennes tillåtelse redan bearbetar fyndigheten. De uttrycker farhågor för att en rationell och från allmän synpunkt önskvärd torvutvinning härigenom kan komma att förhindras.

Oljeersättningsdelegationen (OED) anser sålunda att markägarföreträdet har förts för långt. En pågående begränsad eller orationell brytning bör enligt OED inte få hindra eller avsevärt försvåra en från allmän synpunkt ändamålsenlig utvinning av fyndigheten. OED anser att förslagen bör ändras så att koncession otvetydigt kan beviljas i nämnda fall.

Svenska kommunförbundet framför liknande farhågor och förutsätter att problemet beaktas när tillämpningsföreskrifterna utformas medan *länsstyrelsen i Kronobergs län* på samma grunder anser att stadgandet möjligen kan utgå eftersom paragrafens fortsatta lydelse ger fastighetsägaren visst skydd ifråga om husbehovstäkt.

Statens industriverk vill formulera fastighetsägarens förtur på så sätt att vid konkurrens om koncession mellan annan sökande och markägare bör markägare i de fall då han genomfört omfattande förberedelsearbeten eller bedriver utvinning av torv för energiändamål ha företräde till koncession, såvida inte betydande tekniska och ekonomiska fördelar finnes med att annan erhåller koncession. Denna tolkning bör enligt industriverket kunna inrymmas i 6 § minerallagen – dvs. den som är lämpligast från allmän synpunkt bör äga företräde till koncession.

Också *bergmästarämbetet i norra distriktet* och *Oljeersättningsfonden* förordar en sådan innebörd av fastighetsägarens förtur.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar finner en precisering nödvändig och föreslår att som synnerliga skäl skall i § 9 anges det fall att annan än fastighetsägaren avser att bedriva torvutvinning uppenbart effektivare än fastighetsägaren.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län, slutligen, anför allmänt att uttrycken "synnerliga skäl" och "bearbetning pågår" bör närmare preciseras.

3.2 Avstyrkan

Förslaget avstyrks av *statens planverk*, *Sveriges geologiska undersökning*, *länsstyrelsen i Norrbottens län*, *Svenska Handelskammarförbundet*, *Svenska Samernas Riksförbund*, *Sveriges Industriförbund*, *Svenska Värmeverksföreningen*, *Avesta Energiverk AB*, *AB Kramfors Energiverk*, *Härnösands Industriverk AB*, *Skellefteå Kraftverk*, *Mo och Domsjö AB*, *Scandiakonsult AB*, *Ådalsliden o. Resele Elektriska AB* samt *AB Kiruna Grus- & Stenförädling*. Kritiska synpunkter på förslaget, utan direkt avstyrkande, framförs av *Borås Energiverk AB*.

Kritiken mot förslaget utgår från att torvfyndigheter mindre än 50 ha inte är ointressanta för bearbetning i större skala eftersom fyndigheternas betydelse avgörs av bl. a. närheten till andra liknande fyndigheter, geografisk belägenhet, täkt djup och torvkvalitet. De svenska torvmarkerna uppträder ofta just som komplex av myrmarker bestående av flera mindre områden. Huvudinvändningen mot förslaget är att det riskerar att *försvåra ett rationellt och storskaligt utnyttjande av torv*. *Risken för spekulation i*

torvmarker och därmed *fördyrad energianvändning* samt *grändragningsproblem* är andra huvudargument mot förslaget.

Enligt *Svenska Värmeverksföreningen* kan sålunda förslaget få motsatt effekt än det åsyftade att öka torvens betydelse för svensk energiförsörjning. Enligt föreningen innebär förslaget att samhällsintressena förlorar kontrollen över en mycket stor del av de samlade torvtillgångarna i landet. Om fastighetsägaren ges rätt att bearbeta torvfyndigheter mindre än 50 ha utan koncession, samt ges företrädesrätt vid eventuell koncession, så kommer, menar värmeverksföreningen, dessa fyndigheter med all sannolikhet att undandras möjligheterna till en rationell brukning i större skala. Dessutom kommer ett marknadspris på torv och torvmarker att etableras, vilket torde fördyra torvanvändningen för de slutliga konsumenterna.

Även *AB Kramfors Energiverk*, som avgett yttrande tillsammans med *Härnösands Industriverk AB* och *Ådalsliden o. Resele Elektriska AB* samt *Skellefteå Kraftverk* avvisar förslaget på samma grunder som Värmeverksföreningen. Bägge påtalar också risken för spekulation i torvmarker. *Skellefteå Kraftverk* understryker i sammanhanget betydelsen av att en exploator redan i samband med undersökningskoncession tillförsäkras rätt att bryta torv om marken är lämpad för torvtäkt så att värmeverk och industrier med stora värmebehov inte skall tvingas avstå från torv som bränsle.

Länsstyrelsen i Norrbottens län delar i och för sig den i promemorian framförda uppfattningen att förslaget kommer att stimulera torvutvinning. Länsstyrelsen ifrågasätter emellertid om den föreslagna regeländringen inte medför att samhällsinflytandet och möjligheten till styrning av torvproduktionen går förlorad i en utsträckning som är till nackdel för den totala torvproduktionen i landet och pekar på risken för att storskalig torvindustri får problem med bland annat avsättningen av sin produktion. Länsstyrelsen föreslår i stället att täktprövning och koncessionsprövning försöksvis sammanslås till en prövning samtidigt som ansökningsavgiften på 3 000 kr. slopas för sådana ansökningar som avser fyndigheter mindre än 50 ha.

Sveriges Industriförbund och *Svenska Handelskammarförbundet* ifrågasätter om syftet med förslaget i praktiken verkligen kommer att uppnås. Grändragningsproblem och splittringen på olika fastighetsägare av torvarealerna kan ge upphov till onödiga svårigheter. Tillsammans taget riskeras, enligt förbundens uppfattning, att förslaget kan försvåra ett rationellt och storskaligt utnyttjande av torv.

Risken för att en rationell täktverksamhet hindras återkommer som argument också i *Mo och Domsjö AB:s (MoDo)* avstyrkan av förslaget. MoDo framhåller speciellt risken för denna effekt i områden där tillgången på större sammanhängande fyndigheter är begränsad. MoDo pekar vidare på att förslaget innebär en orättvisa mellan ägare till torvfyndigheter som understiger resp. överstiger 50 ha till de förras fördel när det gäller att få ekonomiskt utbyte av torvfyndigheterna. Om förslaget genomförs, anfö

MoDo slutligen, bör en laglig möjlighet införas att snabbt och enkelt få arealstorleken prövad eftersom i praktiken svåra gränsdragningsproblem kommer att uppstå.

Borås Energiverk AB anser att förslaget kan komma att bli ett allvarligt hinder för en rationell torvutvinning i stor skala om inte tillämpningspraxis blir att den enskilde fastighetsägarens rätt måste vika för energipolitiska synpunkter och det allmännas intressen. Liknande synpunkter framförs av *Avesta Energiverk AB*.

Sveriges geologiska undersökning (SGU) pekar på svårigheten i att avgränsa ett 50 ha stort torvområde utan ingående förundersökningar i fält och påpekar nödvändigheten av att definiera begreppet "torvfyndighet". Om en lagändring kommer till stånd bör enligt SGU även torvmäktighet vägas in i definitionen av begreppet "fyndighet". SGU ifrågasätter om föreslagna förändringar verkligen förenklar torvhanteringen och föreslår att koncessionsplikten för samtliga torvfyndigheter kvarstår.

Statens planverk avvisar förslaget som är alltför schematiskt och i praktiken svårtolkat. Verket anser att hänsynen till motstående markanvändningsintressen inte kan negligeras för torvmyrar upp till 50 ha vilka utgör en mycket stor del av landets samlade torvmyrar. Planverket föreslår i stället att befrielse från koncessionsplikt för områden mindre än 50 ha kan meddelas av länsstyrelsen för sådana områden där kommunernas översiktliga planering eller bedömningar på länsnivå inte visat på motstående intressen som uppenbarligen kan skadas vid en torvutvinning även av begränsad omfattning.

Svenska Samernas Riksförbund (SSR) uttrycker i sin avstyrkan stora farhågor för förslagens konsekvenser. Det skulle enligt SSR innebära att det för hälften av landets torvtillgångar skall vara möjligt att sätta igång brytning utan att utvinnings inverkan på rennäringen blir föremål för någon prövning. I avvaktan på att en samlad utredning av hela provningssystemet kommer till stånd måste enligt SSR yttersta restriktivitet iakttas i fråga om beviljande av ytterligare bearbetningskoncessioner.

4 Torvutvinning i områden av betydelse för rennäringen

Några remissinstanser har särskilt kommenterat promemorian överväganden rörande torvutvinning i områden av betydelse för rennäringen.

Svenska Samernas Riksförbund (SSR) avvisar med kraft uttalandet i promemorian att "kritiken snarare synes gälla tillämpningen av lagstiftningen än reglerna som sådana". Den allvarligaste bristen i nuvarande provningssystem ligger enligt SSR i uppdelningen av tillåtlighetsprovningen genom koncessionsförfarandet och hänvisandet av skade- och ersättningsfrågor till prövning hos bergmästaren i första instans. SSR efterlyser ett nytt provningssystem för koncessioner som tillgodoser rättssäkerhets-

frågor och även innebär att skadeförebyggande åtgärder och ersättningsfrågor skall vara klara innan brytning får påbörjas. Förbundet skisserar en reglering efter det mönster som gäller för vattenrättsskipningen.

SSR konstaterar också att någon konsekvensstudie av torvbrytningens inverkan på rennäringslagen inte finns och understryker vikten av att en sådan kommer till stånd.

Lantbruksstyrelsen (LBS) understryker torvmarkernas betydelse för renskötseln och föreslår vissa särskilda föreskrifter till skydd för rennäringslagens intressen dels i de fall koncessionsförfarande tillämpas, dels då koncessionsprövning inte är nödvändig.

Enligt LBS bör sålunda föreskrivas att koncessionsmyndigheten i samband med prövning av ansökan om koncession inom renskötselområdet skall inhämta yttranden från lantbruksnämnd och berörd sameby. Undantag från skyldigheten bör gälla om sökanden till ansökan bifogar dels handlingar eller avtal som upprättas under samråd mellan sökanden och byn, dels yttrande av lantbruksnämnden.

LBS anför vidare att det skydd rennäringslagen får genom koncessionsprövningen inte kompenseras av 30 § rennäringslagen eller på annat sätt i de fall att åtgärder får företas utan koncessionsprövning. Om det skulle visa sig att rennäringslagens intresset åsidosätts genom åtgärder som inte kräver koncession bör regeringen – utan att minerallagen då först måste ändras – kunna föreskriva särskilt tillståndsvång med omedelbar verkan för både förberedande undersökning och andra undersökningar av torvfyndigheter inom hela renskötselområdet.

Lantbruksnämnden i Jämtlands län framhåller att renskötseln har en laglig rätt till utnyttjande av bete på mark utanför helårsmarkerna och understryker att skador och olägenheter från torvutvinning skall antingen förebyggas på lämpligt sätt eller kompenseras genom kontant ersättning.

Lycksele kommun delar den i promemorian framförda uppfattningen att samernas intressen kan tillgodoses inom den nu gällande lagstiftningens ram och att ändrade lagregler för närvarande inte är påkallade. Vad som erfordras är ett nära samråd med samerna i ett tidigt skede. Det åvilar såväl kommunerna som länsstyrelserna att hitta lämpliga rutiner för sådana kontakter, dels i samband med det kommunala planarbetet, dels i varje särskilt koncessionsärende.

5 Övriga synpunkter

I anslutning till frågan om delegering av koncessionsärendena till länsstyrelsen framför vissa remissinstanser synpunkter på *beslutsunderlag, samrådsförfarande och delegering av tillsynen av torvverksamheten till länsstyrelserna.*

Några remissinstanser föreslår vissa *ytterligare incitament* till en ökad torvutvinning utöver de som har föreslagits i departementspromemorian.

Behov av en mera *genomgripande översyn* av lagstiftningen på området påtalas av några remissinstanser.

Dessa övriga synpunkter m. fl. redovisas i det följande.

Flera remissinstanser kommenterar särskilt det som sägs i promemorian om vikten av att länsstyrelserna har ett *underlag för sina beslut* som ger möjligheter att väga samman kort- och långsiktiga regionalpolitiska, energipolitiska och naturvårdspolitiska aspekter.

Som underlag för länsstyrelsens handläggning av torvvärenden krävs, anför *statens planverk*, ett bedömningsunderlag som visar tillgångar och behov inom länet samt översiktligt redovisar motstående markanvändningsintressen och naturmiljöns känslighet. Planverket förutsätter att i ett första skede länsstyrelsen i samarbete med kommunerna tar fram sådana länsvisa torvredovisningar. Vikten av att torvresursfrågorna på ett mera påtagligt sätt kommer in i den kommunala fysiska översiktsplaneringen understryks också av *länsstyrelserna i Jämtlands och Västerbottens län* samt av *Lycksele kommun*.

Statens naturvårdsverk framhåller att ett viktigt underlag i sammanhanget kan komma att utgöras av den våtmarksinventering som naturvårdsverket f. n. bedriver inom delar av landet. En förutsättning för detta är dock enligt verket att inventeringen ges sådant ekonomiskt stöd att den kommer att omfatta alla mer betydande våtmarksområden. Betydelsen av att våtmarksinventeringen kan slutföras understryks också av *länsstyrelserna i Jönköpings, Älvsborgs och Skaraborgs län*.

Länsstyrelsen i Jämtlands län anser det angeläget att tillförlitliga vegetationskartor framställs över länet.

Behovet av kunskapsunderlag för att tillfredsställande kunna bevaka kulturminnesvårdens intressen framhålls särskilt av *länsstyrelsen i Örebro län*.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län understryker att det är av väsentlig betydelse att kunskapen om landets torvmarker, deras utnyttjande och konsekvenser av detta snarast sammanställs så att den osäkerhet som framför allt råder på användarsidan minskar. Behovet av bättre överblick över tillgångar och kvalitet på inomregionala fasta bränslen påtalas slutligen också av *länsstyrelsen i Skaraborgs län*.

Några remissinstanser uttalar sig speciellt när det gäller frågan om *samråd* i anslutning till länsstyrelsernas hantering av ärenden rörande torvutvinning.

Statens naturvårdsverk hänvisar sålunda till de goda erfarenheterna av de förhandssamråd i torvvärenden som hittills ägt rum både med länsstyrelserna och naturvårdsverket och anser att det bör övervägas om inte förhandssamråd bör införas som en obligatorisk del av ansökningsförfarandet. Bestämmelser härom skulle kunna tas in i förordningen till mineralla-

gen. Också länsstyrelserna i Jämtlands och Västerbottens län förordar ett obligatoriskt förhandssamråd.

Önskvärt från kulturminnesvårdens synpunkt vore enligt länsstyrelsen i Gotlands län att samrådsförfarande med länsstyrelse inför omfattande husbehovstakter inarbetas, förslagsvis i 8 § fornminneslagen, med hänsyn till förekomsten i landets torvmarker av fornfynd och forn lämningar.

Statens planverk påtalar vissa brister i nuvarande handläggning av koncessionsärenden med hänsyn till andra markanvändningsintressen och till den planeringsprocess som har utvecklats i samband med den fysiska riksplaneringen. Planverket understryker behovet av att i en marklagstiftning slå vakt om det system med tidiga samråd som har utvecklats.

Enligt 40 § minerallagen är statens industriverk och bergmästarämbetet tillsynsmyndigheter. Detta har föranlett kommentarer från ett par remissinstanser. Enligt länsstyrelsen i Norrbottens län skulle tillsynen underlättas och bli mer effektiv om även länsstyrelsen fick ett tillsynsansvar, i varje fall beträffande torven. Industriverket förutsätts därvid behålla den centrala tillsynen. Länsstyrelsen i Älvsborgs län förutsätter i sin tillstyrkan av delegering av koncessionsärenden att även tillsynen av torvkoncessioner delegeras till länsstyrelsen.

Svenska Brännorvleverantörers ek. för. och Allmänna Ingenjörshyrån AB anser att frågan om statens rätt till del av vinsterna i torvföretag måste klargöras för att möjliggöra kreditgivarnas framtidsbedömning av torvföretag. Enligt Oljeersättningsdelegationen bör staten tills vidare avstå från uttag av produktionsavgift e. d. för att inte torvutnyttjandet skall hämmas i det nuvarande introduktionsskedet.

Statens industriverk ser det som nödvändigt från energi-, försörjnings- och bytesbalanssynpunkt att torvens andel av vår totala energibalans år 1990 åtminstone uppgår till 2%. Åtgärder som underlättar detta är utöver ett lättande av koncessionstvånget enligt minerallagen även att energiskatten görs så neutral som möjligt och att mervärdesskatt inte belastar torvkonsumtion.

I syfte att ge bättre möjligheter för mindre företag att producera brännorv föreslår Svenska Brännorvleverantörers ek. för. att Oljeersättningsdelegationens styrelse förstärks med ledamöter som väl känner till de mindre företagens arbetssätt och villkor.

AB Kiruna Grus- & Stenfördling vill att koncessionsavgifterna skall sänkas medan LKAB anser att bestämmelserna om markanvisning skall ses över i syfte att väsentligt reducera kraven på kostnadskrävande fältarbete.

Markanvisningsförfarandet tas också upp av Mo och Domsjö AB som tycker att markanvisning enligt 26 § minerallagen inte skall behöva ifrågakomma, om fyndigheten helt och hållet är belägen inom egen mark eller om överenskommelse kan träffas med fastighetsägarna och övriga sakägare.

Statens Vattenfallsverk anser att en överflyttning av markanvisningsför-

rättningen till lantmäteriet bör övervägas eftersom arbetsbelastningen på bergmästarämbetet kan antas bli mycket stor och dröjsmål därigenom uppstå. Liknande synpunkter anförs av *länsstyrelsen i Norrbottens län* som föreslår att koncessionsmyndigheten får möjlighet att i tillståndet förordna vem som skall utföra markanvisningsförrättningen.

Några remissinstanser påtalar *behovet av en samlad översyn av mineral-lagstiftningen* eller skisserar huvudlinjerna i ett nytt regelsystem.

Oberoende av nu föreslagna ändringar av minerallagen bör enligt *statens industriverk* torvens plats inom lagstiftningen övervägas inom en utredning om minerallagstiftningen.

Ett fullständigt överförande av utnyttjanderätten till torv till jordägan-derättssystemet, kompletterat med de bestämmelser om lösningsrätt för fastighetsägare vid splittrad fastighetsindelning enligt mönster från byggnadslagstiftningen, dels bestämmelser om expropriationsrätt i de fall det exempelvis ur allmän synpunkt är angeläget att fyndighet blir föremål för utvinning för energiändamål, skulle med stor sannolikhet resultera i en ökad produktion av torv inom landet och bör därför enligt *Svenska Cellulosa Aktiebolaget* övervägas.

Svenska Torv AB understryker behovet av en lagstiftning kring energi-torv som verkligen stimulerar en övergång från olja till bl. a. torv och finner det tveksamt om energitorven bör behållas under minerallagen på längre sikt. Frågan om dess lagtillhörighet bör prövas på nytt och få en djupare belysning än vad som har varit fallit i den remitterade promemorian.

Som har framgått av redovisningen under avsnitt 4 anser *Svenska Samernas Riksförbund (SSR)* att uppdelningen i besluten om tillåtlighet enligt koncessionsförfarande och skadereglering enligt minerallagens bestämmelser är en avgörande brist med nuvarande prövningssystem.

SSR anser att en samlad utvärdering av frågan om bibehållande av koncessionssystemet i jämförelse med alternativt system för prövning måste ske och skisserar en lösning med mönster efter vad som gäller i vattenrättsskipningen.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län understryker behovet av att en lagstiftning angående täktsamverkan kommer till stånd. En sådan samverkan bör enligt länsstyrelsen kunna underlätta initiativ med syfte att bryta bränntorv på mossområden med kraftigt splittrad ägostruktur och även bättre tillgodose naturvårdsintresset.

Länsstyrelsen i Kronobergs län förordar att alla regler om tillstånd till torvtäkt för såväl energiändamål som andra ändamål borde sammanföras i naturvårdslagen, som i så fall skulle kompletteras med föreskrifter om behovsprövning etc.

Enligt 10 § minerallagen kan koncession förenas med föreskrift som behövs för att skydda allmänna intressen. Sådan föreskrift borde bl. a. kunna avse en anordning som hindrar starkt försurat dräneringsvatten från

torvmark att nå omgivningen anför länsstyrelsen i Skaraborgs län och påpekar vidare att det av departementspromemorian inte framgår hur denna viktiga försumningsfråga skall lösas vid energitorvbrytning utan koncession. Länsstyrelsen utgår därför ifrån att frågan kan behandlas enligt miljöskyddslagens 39–40 §§ i samband med tillståndsprövningen enligt 18 § naturvårdslagen. Ett uttalande med en sådan innebörd i en kommande proposition vore enligt länsstyrelsen värdefull.

För att i någon mån *förhindra att ansökningar om täktillstånd ges in i rent spekulativt syfte* bör man enligt länsstyrelsen i Jämtlands län kunna låta tillstånden förfalla om dessa inte börjat utnyttjas inom exempelvis ett år efter det att beslutet har vunnit laga kraft.

Länsstyrelsen i Västerbottens län anför att Västerbotten förfogar över en betydande forsknings- och utvecklingspotential genom bl. a. Umeå universitet, Skogshögskolan och Röbbäcksdalens lantbruksförsöksanstalt och FOA. Med hänsyn härtill finns det starka skäl att inom hithörande problemområden *förlägga tyngdpunkten av FoU-verksamheten till Västerbottens län.*

Härjedalens kommun föreslår att *kommuner ges företräde* till koncession inom sina gränser, om man redovisar planer för egen bearbetning eller avser teckna bearbetningsavtal eller exploateringsavtal med annan avnämare eller producent till fördel för det allmännas intressen av oljeersättning, sysselsättning och regionalekonomi. Även *Sandvikens Energiverk* förordar kommunal företrädesrätt. Sandvikens Energiverk föreslår också bl. a. att staten inventerar och undersöker inhemska bränsletillgångar och därefter redovisar sådana som utan hinder får exploateras och att staten upprättar en fördelningsplan för dessa bränsletillgångar.

Sammanfattning av mineralpolitiska utredningens förslag vad avser lagstiftning [del av (SOU 1980: 12) Mineralpolitik]

Lagstiftning

1 Lagstiftningens huvuddrag

1.1 Krav på ändringar

Krav på mer omfattande ändringar av minerallagstiftningen har debatterats på åtskilliga håll de senaste åren. I riksdagen har krav med denna innebörd rests i ett antal motioner. Motionerna 1978/79: 1492 och 1978/79: 2028 innehåller kritik mot vissa regler på det gruvrättsliga området. Enligt motionen 1978/79: 1492 bör regeringen göra en "översyn och konsekvensanalys" vad gäller tillämpningen av gruv- och minerallagstiftningen. Motionärerna uppmärksammar problem som sammanhänger med att alunskiffer innehåller olika mineral, vilket kan göra det nödvändigt att samtidigt tillämpa bestämmelserna i gruvlagen och minerallagen. Motionärerna anför vidare att konflikter blir särskilt framträdande när anspråk på mineralutvinning riktar sig mot områden som har starka konkurrerande markanvändningsintressen med hänsyn till naturvård, rekreation, jordbruk eller annan näringsverksamhet. Riksdagen biföll näringsutskottets betänkande 1978/79: 41 med innebörd att de frågor som tagits upp av motionärerna borde analyseras närmare. Särskilt viktigt ansågs det vara att få en lösning av problem som är förknippade med tillståndsgivning för utvinning av alunskiffer.

Frågan diskuteras också i SIND:s alunskifferutredning (SIND PM 1978: 2), där man föreslår en översyn av gruv- och minerallagstiftningen med syfte att "finna en formel som för framtiden tillgodoser behovet av en väl fungerande mineralförsörjning inom ramen för berättigade miljökrav och andra anspråk på markanvändningen". Förslaget innebär i huvudsak att kommunerna ges en ökad roll och att försörjningen i väsentliga avseenden inordnas i samhällsplaneringen. Flera remissinstanser tillstyrker en översyn av gruv- och minerallagstiftningen på de grunder utredningen anför. Nämnden för statens gruvegendom (NSG), Sveriges geologiska undersökning (SGU), Svenska Gruvföreningen, Boliden AB, LKAB, Studsvik, Aktiebolaget Svensk Alunskifferutveckling (ASA) och vi själva framhåller dock att våra förslag bör avvaktas.

1.2 Nuvarande gruv- och minerallagars huvudsakliga syfte

Lagstiftarens grundläggande inställning är att all prospektering är samhällsnyttig. Dagens minerallagstiftning bygger på denna tanke. Några särskilda tillstånd av staten att prospektera krävs därför inte (förutom ev. tillstånd från naturvårdssynpunkt). All prospektering är i dag fri under förutsättning att markägaren inte förbjuder den. För att skydda sig mot konkurrerande prospektörer kan man dock erhålla olika tillstånd (som gäller tvångsvis mot markägaren). Markägaren får full ersättning för eventuella skador.

Den mineralpolitiska, eller kanske snarare industripolitiska, tanken i minerallagstiftningen är således att stimulera till prospektering. Syftet är att exploatering av mineralfyndigheter skall komma till stånd med åtföljande samhällsnyttiga konsekvenser. Lagstiftningen syftar ytterst till att underlätta – inte förhindra – olika moment för den presumtiva gruvbrytaren. Självfallet ligger det också i statsmakternas intresse att skapa ordning i branschen och se till att olika motstående intressen visas vederbörlig hänsyn. Det måste emellertid kraftigt betonas att detta sistnämnda intresse i allt väsentligt har riktat sig mot exploateringsstadiet och inte undersökningsstadiet. Lagstiftningen innehåller också olika medel för att tillgodose det allmännas ekonomiska intressen inom själva gruvnäringen.

En viktig princip är att gruvbrytning, på samma sätt som annan industriell verksamhet, är underkastad även annan lagstiftning som rör användning av mark och vatten. Här kan nämnas byggnads-, vatten-, naturvårds-, miljöskydds- och fornminneslagstiftningen. Gruvrätten utgör sålunda en förutsättning för att kunna utverka de tillstånd av olika slag som enligt sistnämnda lagstiftning krävs för verksamheten.

Rätten att utnyttja malm och mineralförekomster regleras i vårt land enligt tre olika system, nämligen inmutningssystemet, koncessionssystemet och jordägarättssystemet. Det mesta av den nu gällande lagstiftningen på mineralområdet kom till år 1974.

Gruvlagen (inmutningssystemet)

Inmutningssystemet innebär i princip att den som först anmäler att han vill utnyttja en fyndighet får ensamrätt till denna. Systemet ligger till grund för gruvlagen (1974: 342) som reglerar rätten att undersöka och bearbeta på egen eller annans grund belägen mineralfyndighet (1 kap. 1 §). Mineralfyndighet är inmutningsbar om den innehåller

1. malm till guld, silver, platina, kvicksilver, koppar, bly, zink, järn, mangan, krom, kobolt, nickel, titan, vanadin, molybden, volfram, tenn, vismut, antimon och arsenik, dock inte sjö- eller myrmalm, eller

2. svavelkis, magnetkis, grafit, apatit eller magnesit (1 kap. 2 §).

Den som erhållit inmutningsrätt (inmutaren) får inom ett angivet område utföra undersökningsarbete i fråga om inmutningsbart mineral (1 kap. 4 §).

Vill inmutaren bearbeta fyndigheten har han, under vissa omständigheter, rätt att få sig anvisad mark för ändamålet, s. k. utmål (1 kap. 5 §).

Mycket koncentrerat kan utgångspunkten för lagen sägas vara att tillgodogörandet av landets mineralfyndigheter bäst främjas genom utsikten av ekonomisk vinst för upptäckaren av en fyndighet.

Gruvrättsutredningen (SOU 1969: 10) ansåg sig inte kunna förorda övergång till ett renodlat koncessionssystem utan föreslog endast vissa partiella reformer med koncessionspräglade inslag inom ramen för inmutningssystemet. Utredningen betonade statens möjligheter att påverka exploateringen genom främst kronoandelsinstitutet. (1 utmål som läggs för annan än staten har staten rätt till andel med hälften (kronoandel) enligt 1 kap. 7 §).

Minerallagen (koncessionssystemet)

Principen för koncessionssystemet är att rätten att eftersöka och bearbeta fyndighet upplåts efter diskretionär prövning av statlig myndighet. Denna princip kommer till uttryck i lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter (minerallagen). Enligt denna lag fordras särskilt tillstånd (koncession) för undersökning och bearbetning av

1. olja, gas, stensalt eller annat salt som förekommer på likartat sätt,
2. alunskiffer för att utvinna olja eller gas,
3. stenkol, eldfast lera eller klinkrande lera,
4. uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral, eller
5. torv för att utvinna energi (1 §).

Koncession meddelas som undersökningskoncession eller bearbetningskoncession (5 §).

Minerallagen innebär ett starkare samhällsinflytande men syftar ytterst till samma sak som gruvlagen. Den reglerar prospekteringen efter och utvinningen av vissa mineral som på grund av sin sällsynthet, speciella förekomstsätt och betydelse för industrin eller samhälls ekonomin ansetts böra vara underkastade särskild reglering. Enligt minerallagen kan också en preliminär prövning göras med hänsyn till motstående intressen.

Koncessionssystemet ligger också till grund för lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln och lagen (1966: 319) om rätt till sand-, grus- och stentäkt inom vissa allmänna vattenområden.

Jordägarättsystemet

Rätten att utnyttja mineral som inte omfattas av ovannämnda fyra lagar tillkommer i princip jordägaren. Gruvrättens syfte kan således sägas vara att främja gruvnäringen genom att inskränka den rätt som annars tillkommer jordägaren.

1.3 Tidigare överväganden om fördelar och nackdelar med olika gruvrätts-system

Gruvrättsutredningen (GU), som avlämnade sitt betänkande år 1969, gjorde överväganden om för- och nackdelar med olika gruvrättssystem. I det följande anges några tänkbara fördelar med ett koncessionssystem och GU:s bedömning av dessa.

1. Man kan se till att koncession endast ges åt företag som har tillräckliga tekniska och ekonomiska resurser.

GU:s bedömning: Begär flera sökande koncession uppkommer lätt tveksamhet om vem som enligt samhällsekonomiska kriterier bör erhålla koncession.

2. Koncessionsområdena kan ges en omfattning och form som är lämplig med hänsyn till möjligheterna att genomföra en rationell undersökning och bearbetning.

GU:s bedömning: Fyndighetens närmare beskaffenhet och läge är obekant när en undersökningskoncession ges. Man kan inte heller med någon större grad av säkerhet förutse hur produktionsförhållandena inom koncessionen och i närliggande fyndigheter kommer att gestalta sig i framtiden.

3. Genom villkor angående arbetet kan garantier erhållas för att en koncession utnyttjas effektivt.

GU:s bedömning: Arbetet måste anpassas efter vad som efter hand blir känt om fyndigheten. Brytningens omfattning blir beroende av lönsamhet och avsättningsmöjlighet. Allmänt hållna föreskrifter är inte till större nytta.

4. Samhällets inflytande kan säkras genom villkor av olika slag.

GU:s bedömning: Betydelsefulla koncessionsvillkor bör vara stadgade i lag eller åtminstone kända för intresserade företag.

5. En samhällsekonomisk rimlig avvägning mellan gruvintresset och motstående allmänna och enskilda intressen kan säkerställas.

GU:s bedömning: Det mest ändamålsenliga är att prövningen i dylika frågor liksom beträffande annan industri i första hand verkställs av samhällets planeringsorgan och inte av gruvkoncessionsmyndighet.

Härtill kan också följande bedömningar fogas:

I 1974 års proposition underströk departementschefen gruvrättens civilrättsliga natur samt att förhållandet till motstående intressen i stor utsträckning regleras i annan lagstiftning är gruvlagen.

Den enskilda prospekteringsverksamheten kan minska om prospektören har svårt att bedöma möjligheterna att erhålla undersöknings- och bearbetningsrättigheter.

GU ägnade ingående uppmärksamhet åt frågan om inmutningssystemet lett till en splittring av gruvrättigheter på olika händer och en otillfredsställande arrondering till hinder för rationell gruvbrytning och malmbehand-

ling. Man fann dock att detta inte gällde Norrbottenregionen och Skelleftefältet samt att en betydande anpassning skett i Bergslagen.

I 1974 års proposition betonades att kronoandelen ger staten s. k. brytningsvitsord, vilket innebär att staten, även om annan delägare i gruvan inte vill det, kan sätta igång undersökning eller brytning i gruvan. Vid splittrade ägarförhållanden erbjuder kronoandelsinstitutet staten möjlighet att se till att enhetlig gruvdrift kommer till stånd.

1.4 Motiv för enhetlig minerallagstiftning

Vi har fört en diskussion om motiven för en enhetlig minerallagstiftning mot bakgrund av att förutsättningarna för lagstiftningen i viss mån ändras. Viktiga faktorer är branschens ekonomiska utsikter och prospekteringsinriktning och organisation. Det har ställts krav på ökat inflytande från samhällets sida och en förbättring av informationen, inte minst från lokalt och regionalt håll. Den fysiska riksplaneringen är under uppbyggnad. Planlagstiftningen håller på att reformeras.

En revision av lagstiftningen kan göras från flera utgångspunkter. Här kan konstateras att man genom att göra om gruvlagen till en koncessionslag enligt minerallagens modell skulle skapa ett mycket kraftigt merarbete för alla berörda parter. Detta får således betraktas som mindre lämpligt.

Om man har någon mellanform av nu aktuella lagar som utgångspunkt i diskussionen om enhetlig lagstiftning skulle bl. a. följande fördelar kunna anges.

En större förståelse för lagstiftningen från länsstyrelser, kommuner, allmänhet m. fl. skulle kunna uppnås med de konsekvenser detta kan ha för ärendehantering, planering m. m. I dag upplevs lagstiftningen som snårig och svårbegriplig. Många anledningar till missförstånd skulle också kunna undanröjas.

En totalt sett bättre koppling till planlagstiftningen och den fysiska riksplaneringen samt större möjligheter för motstående intressen att göra sig gällande skulle uppnås. Mineralindustrin skulle samtidigt ges möjligheter att hävda sina intressen på ett tidigare stadium än i dag, varigenom olika lösningar bättre skulle kunna undvikas.

Motsvarande argument gäller naturvårds- och miljöskyddsintressena.

Ett bättre utnyttjande av landets totala naturresurser skulle stimuleras genom att heltäckande tillstånd avseende samtliga mineral i en fyndighet skulle kunna ges.

Möjligheten att missbruka det faktum att det finns två gruvlagssystem skulle undanröjas liksom förutsättningar för misstankar om missbruk.

I de fall utvinningen i dag regleras enligt flera lagar skulle hanteringen både för tillståndssökande och tillståndsgivare förenklas.

1.5 Översyn av plan- och bygglagstiftningen

I förslaget till ny plan- och bygglag (PBL), som beskrivs i ett nyligen avlämnat betänkande (SOU 1979: 65–66), behandlas också frågan om samordning mellan PBL och olika speciallagar som reglerar markanvändning och byggande, bl. a. gruvlagstiftningen. Förslaget remissbehandlas för närvarande. Vi har samrått med PBL-utredningen i denna del och skall här i korthet redovisa hur den föreslagna samordningen är tänkt att fungera.

Avsikten är att PBL skall inta i stort samma principiella plats som byggnadslagen (BL) i nuvarande lagsystem.

Förslag till samordning läggs med utgångspunkt i målet att åstadkomma ett smidigt samspel mellan PBL och bl. a. gruvlagstiftningen. En utgångspunkt har härvid varit att dubbelprövning så långt möjligt skall undvikas.

En grundtanke bakom PBL är att kommunerna skall ges ett samordnande ansvar för planeringen av markanvändningen och den fysiska miljöns utformning. De beslut som fattas av kommunen med stöd av PBL skall vara vägledande för en lång rad beslut som rör den fysiska miljön. Detta betyder att kommunens ställningstaganden enligt PBL skall ingå i underlaget för tillämpningen av olika speciallagar.

En ledande tanke vid samordningen mellan PBL och olika speciallagar är i korthet att man vid tillståndsprövningen av vissa större företag enligt en specialförfattning skall iaktta att syftet med marköversikten enligt PBL inte motverkas och att tillstånd inte ges i strid mot en detaljplan eller ett markförordnande. Motstående riksintressen skall också kunna hävdas.

PBL-utredningens uppfattning är att gruvlagstiftningen har en alldeles speciell funktion och uppbyggnad som gör att det är förenat med stora svårigheter att införa de nu nämnda principerna. Mot bakgrund av en närmare redovisning av skälen till denna uppfattning föreslår därför PBL-utredningen att gruvlagen och minerallagen bör lämnas i stort sett orubade i sakligt hänseende.

Enligt 2 kap. 4 § punkt 5 gruvlagen och 18 § punkt 5 minerallagen får inmutningsrätt inte beviljas resp. undersökningsarbete inte äga rum inom ett område med stadsplan eller byggnadsplan, om inte länsstyrelsen medgett det. PBL-utredningen föreslår att dessa förbud i stället skall gälla inom områden med detaljplan.

I 2 kap. 4 § punkt 5 gruvlagen och 18 § punkt 5 minerallagen bör alltså orden "stadsplan eller byggnadsplan" ersättas med "detaljplan". (Enligt PBL-utredningens förslag ersätter detaljplan instituten stadsplan och byggnadsplan).

PBL-utredningen framhåller vidare att prövning av gruvverksamhet även sker enligt andra lagar. En prövning enligt miljöskyddslagen (ML) är sålunda obligatorisk. Denna lag ger till följd av sin konstruktion på ett helt annat sätt än gruvlagen och minerallagen utrymme för en allsidig prövning där även naturvårds- och planintressena kan vägas in. De ytterligare över-

väganden om reglering av konflikter mellan gruvnäringen samt plan- och skyddsintressen av rikskaraktär som riksdagen har begärt bör därför lämpligen ske i anslutning till en översyn av ML.

Ytterligare en form för bred prövning av gruvverksamhet erbjuds i den lag om lokaliseringsprövning av viss industri m.m. som avses ersätta 136 a § BL.

Vad gäller redovisningen av gruvfrågorna i de kommunala planerna enligt PBL framhåller PBL-utredningen att några kommuner redan nu har redovisat inmutningsområden och utmål i kommunöversikter och markdispositionsplaner. I framtiden bör det vara en strävan hos de berörda kommunerna att i marköversikten ange områden där gruvverksamhet redan pågår eller planeras. I fråga om planerad gruvdrift kan ett lämpligt förfarande vara följande:

Efter hand som undersökningsarbete fortskrider genom provborrning och probvrytning kan råvaruintresset preciseras. Blir resultatet av undersökningen positivt bör intresset från mineralsynpunkt i det aktuella området avvägas gentemot andra intressen i den kommunala fysiska planeringen och kommunen bör ta ställning för eller emot råvaruintresset. Om kommunen är positiv och det inte finns några motstående intressen av rikskaraktär bör området införas i marköversikten som område där gruvbrytning accepteras. I de fall där kommunen är negativt inställd kan det kommunala ställningstagandet ändras, om en utvinning bedöms vara av riksintresse.

PBL-utredningen tar som ett riksintresse upp statens behov av att kunna hävda vissa exploateringsönskemål och att kunna ingripa mot kommunala planer som hindrar eller försvårar en exploatering, t. ex. av sällsynta råvarufyndigheter. Ingripanden av regeringen föreslås kunna ske genom underställning av planer enligt PBL och ytterst genom planförelägganden. På det sättet kan staten skapa garantier för att planer inte utformas så att en tänkt gruvdrift omöjliggörs. Frågan om verksamheten skall få komma till stånd avgörs därefter enligt den speciallagstiftning som i varje särskilt fall är tillämplig. Beträffande gruvverksamhet blir det alltså ML eller lagen om tillåtlighetsprövning av viss industri m. m., vilken avses ersätta 136 a § BL, som kan komma ifråga.

Som framgått har PBL-utredningen funnit att ML kan ge utrymme för en allsidig prövning av naturvårds- och planintressena. Följande förslag till ändringar i ML läggs fram:

I ML bör införas ett förbud mot att ge tillstånd till sådan verksamhet vars genomförande skulle strida mot en detaljplan eller ett markförordnande.

I ML bör tas in föreskrifter av innebörd att tillståndsmyndigheten skall hänskjuta frågan om tillåtligheten av en gruva till regeringen, om kommunen påstår att tillstånd till gruvan skulle motverka syftet med marköversikten. Detsamma föreslås gälla om kommunen, länsstyrelsen eller statens

naturvårdsverk påstår att ett ansökt företag skulle motverka ett riksin-
tresse. Vissa förslag till bestämmelser lämnas också för regeringens pröv-
ning i angivna fall.

1.6 Överväganden och slutsatser

Att noggrant ompröva principerna för nuvarande lagstiftning är ett omfatt-
tande och tidsödande arbete. Ett sådant arbete bör också ske utifrån
klarlagda riktlinjer för mineralpolitiken, en fråga som det åligger oss att
överväga. Enligt direktiven ankommer det inte på oss att göra en total
översyn av lagstiftningen. Vi har inte heller funnit anledning begära till-
läggsdirektiv i denna riktning.

Vi har noterat riksdagens ställningstagande beträffande översyn av gruv-
och minerallagstiftningen (NU 1978/79: 41, rskr 1978/79: 325) och vi har
inget att erinra mot en sådan översyn.

Vi bedömer emellertid att de förslag till ändringar i lagstiftningen som
framläggs i avsnitt 2, tillsammans med vissa förslag för att möta informa-
tionsbehov och förslag som i annat sammanhang lagts fram på planlagstift-
ningens område, bör tillfredsställande kunna lösa de problem som aktuali-
serats i samband med bl. a. behandlingen av vissa motioner i riksdagen. Vi
har inte heller något att invända mot förslaget till ny plan- och bygglag.

2 Förslag till ändringar

I det följande redovisas vissa förslag till smärre ändringar i gruvlagstift-
ningen. De allmänna utgångspunkterna för förslagen följer av diskussionen
i föregående avsnitt och innebär att den principiella grunden för lagstift-
ningen ligger fast. De föreslagna förändringarna skall ses mot bakgrund av
behovet av att förbättra information om planerade och pågående undersök-
nings- och exploateringsarbeten, betydelsen av att lagstiftningen är anpas-
sad till aktuella krav som ställs på den och inte i onödan verkar hämmande
på prospekteringen och exploatering samt det allmänna behovet av förenk-
lingar i tillämpning av lagstiftningen.

Förslagen om information skall ses i samband med andra av våra förslag
som söker tillgodose kraven på ett förbättrat informationsutbyte. Vi före-
slår en form för prospekteringssamarbete som bl. a. bygger på att de olika
prospekteringsorganisationerna i högre grad än nu informerar varandra om
sin verksamhet och att organisationerna dessutom löpande informerar
planeringsmyndigheter på regional och lokal nivå. Förslaget om georegis-
ter kommer vidare på sikt att på ett systematiskt sätt göra uppgifter om
prospekteringen inriktning och omfattning tillgängliga. Dessutom föreslås
en förstärkning av bergsstatens organisation och delvis utökade uppgifter
för bergmästarna, varvid större tonvikt läggs på deras informerande upp-

gifter och ansvar för att bistå länsstyrelser och kommuner i frågor som kräver geologisk kompetens. Detta förslag är viktigt för planeringen vad gäller utnyttjandet av landets fysiska resurser och hushållningen med mark och vatten. Planeringens ökande ambitionsnivå ökar informationsbehovet hos olika parter. I det följande redovisas förslag till sådana ändringar i fråga om lagstiftningen som kan underlätta ett förbättrat informationsutbyte.

Till en början vill vi tillstyrka ett förslag till författningsändring som läggs fram i statens planverks förslag Förbättrat informationsutbyte vid handläggningen av gruvlagsärenden (statens planverk Dnr R 1356/77). Förslaget innebär att bergmästare utan dröjsmål bör underrätta länsstyrelse och kommun om inkommen anmälan rörande påbörjande, nedläggning, avbrott för längre tid än sex månader eller återupptagande av gruvdrift. Förslaget innebär ett tillägg till 30 § i gruvkungörelsen.

Bergmästarens möjligheter att enligt gruvlagen begära information om prospekteringen är av betydelse för möjligheterna att uppfylla informationsbehoven. I dag har bergmästarna möjlighet att begära information om prospektering i anslutning till tillståndsgivning och tillsynen av prospekteringsarbetes bedrivande. För att utmål skall ges, krävs vid utmålsläggning redovisning av undersökningsresultaten, vilket innebär att inmutaren har att visa att fyndigheten sannolikt kan brytas från teknisk och ekonomisk synpunkt. Bergmästaren har dock inte lagreglerad möjlighet att inhämta information om resultat av prospekteringsarbete i de fall inmutning inte leder till utmål (och prospekteringsresultaten inte hunnit inflyta i det georegister vi föreslår) eller rörande befintliga utmål. De upplysningar som bergmästare trots allt och ofta under hand kan inhämta om resultaten av undersökningsarbeten kan inte utan prospektörens medgivande utnyttjas för information utåt. Enligt minerallagen är det däremot möjligt att redan i koncessionsvillkoren ställa krav på att prospektören skall redovisa resultaten av undersökningsarbete oberoende av om dessa leder till bearbetningskoncession eller inte. Vi finner det lämpligt att bergmästarna får lagreglerad möjlighet att inhämta information om resultat av prospekteringsarbete också i de fall inmutning inte leder till utmål och rörande befintliga utmål och föreslår att gruvlagen ändras i enlighet härmed.

Undersökningstiden för inmutning är i dag tre år från dagen för mutsedelns utfärdande. Efter ansökan hos bergmästaren kan inmutaren få tiden förlängd med sammanlagt högst tre år förutsatt att ändamålsenligt undersökningsarbete utförts eller kan antas bli utfört. Efter ansökan hos statens industriverk kan inmutaren få undersökningstiden ytterligare förlängd med sammanlagt högst fyra år, om synnerliga skäl föreligger. Den totala undersökningstiden kan således uppgå till 10 år. Vi kan inte finna tillräckliga skäl till att endast statens industriverk skall kunna ge tillstånd vad gäller den sista förlängningsperioden. Bergmästarna får förutsättas ha tillräckliga förutsättningar att avgöra även dessa ärenden, särskilt med hänsyn till att

de normalt har ingående kunskaper om bakgrunden till ansökningarna. Vi föreslår därför att bergmästare skall ha rätt att bevilja inmutning i två perioder om tre år, sammanlagt sex år, och därefter med ytterligare upp till högst fyra år, efter en mer ingående prövning av det enskilda fallet. Undersökningstiden förblir således maximalt 10 år. Förslaget innebär att rätten att bevilja den sista förlängningsperioden delegeras till bergmästarna.

Det finns flera motiv till att göra inmutningens tidsgräns flexibel. Mark bör inte tas i anspråk längre tid än vad som behövs för undersökningsarbetena. Vidare bör andra prospektörer än inmutaren inte utestängas från ett inmutat område längre än nödvändigt. Vi föreslår därför att gruvlagen ändras så att inmutaren blir skyldig att avstå från en inmutning på vilken han inte längre avser att bedriva undersökningsarbeten. Skyldigheten att avstå från inmutning i sådana fall bör gälla även om den beviljade undersökningstiden eller den därefter beviljade förlängningen ännu inte löpt ut. Avståendet skall alltså kunna ske när som helst under inmutningstiden. När inmutaren avstår från inmutningen under loppet av beviljad undersökningstid eller förlängning bör den del av avgiften som avser resterande tid eller delar av denna restitueras.

Det har också diskuterats om gruvlagen i dess nuvarande lydelse ger bergmästarna möjlighet att infordra tillräckligt sakunderlag för att bedöma bakgrunden till en inmutningsansökan. Om bergmästarna inte har tillräckliga möjligheter att begära in sakunderlag försvåras deras prövning och inmutningar skulle kunna godkännas på i princip otillräckliga grunder. Enligt vår mening ger dock de nuvarande föreskrifterna (1 kap. 1 och 4 §§ samt 2 kap. 1, 8 och 9 §§ gruvlagen) bergmästarna tillräckliga möjligheter att infordra sakunderlag. Dessa möjligheter har dock inte alltid kunnat utnyttjas på grund av begränsade resurser. Med hänvisning till vårt förslag om förstärkt organisation för bergsstaten föreslår vi ingen ändring av lagstiftningen på denna punkt.

Vi har vidare tagit upp frågan om vilka möjligheter nuvarande lagstiftning ger att främja en god hushållning med malm. Följande bestämmelser återfinns i 6 kapitlet gruvlagen:

4 § Gruvarbetet får icke bedrivas på sådant sätt att gruvans framtida bestånd äventyras eller att tillgodogörandet av kvarlämnad tillgång på malm omöjliggörs eller i väsentlig mån försvåras eller så, att uppenbar misshushållning med malm på annat sätt äger rum.

Utfraktsvägar och orter som leder till gruvans obrutna delar skall hållas öppna. För igenläggning av sådan utfraktsväg eller ort kräves tillstånd av bergmästaren, även om rätten till utmålet icke längre består.

5 § Bergmästaren får förelägga gruvinnehavaren att inom viss tid vidtaga åtgärd som behövs för att förekomma fara för gruvans bestånd eller annans egendom, trygga tillträdet till gruvans obrutna delar eller hindra uppenbar misshushållning med malm. Efterkommens icke föreläggande kan bergmästaren låta utföra sådan åtgärd på gruvinnehavarens bekostnad

eller förorda att gruvarbetet skall inställas till dess åtgärden vidtagits. Bergmästaren får i nämnda syfte också meddela gruvinnehavaren andra föreskrifter i fråga om gruvarbetets bedrivande.

Bedrives gruvarbetet på sådant sätt att uppenbar fara uppstår för gruvans bestånd eller annans egendom, får bergmästaren förbjuda arbetets fortsatta bedrivande.

Föreskrifter och förbud som avses i denna paragraf länder omedelbart till efterrättelse.

I samband med de diskussioner vi fört med representanter för berörda myndigheter och för gruvföretagen har det framgått att det är möjligt att göra vitt skilda tolkningar av de två paragraferna. Skiljaktigheterna är koncentrerade till begreppet "uppenbar misshushållning", där ordet "uppenbar" i vanligt språkbruk ofta uppfattas som liktydigt med "grov", snarare än som det av lagstiftaren sannolikt åsyftade "tydlig, klarlagd". Även begreppet "misshushållning" kan ges olika tolkningar med helt olika innebörd. Sålunda torde det ha helt olika betydelse beroende på om uttolkaren använder sig av företagsekonomiska eller samhällsekonomiska utgångspunkter. Inte på någon av dessa två punkter ger förarbetena ledning beträffande den riktiga tolkningen.

Enligt vår mening kan det inte accepteras att förbudsbestämmelser kan tolkas så olika av de närmaste berörda, särskilt inte som konsekvenserna av ett brott mot förbudet kan bli så allvarliga som beskrivs i 5 §. Vi finner också att den formulering som bestämmelsen givits är mindre lyckad rent allmänt sett. Det förefaller inte rimligt med förbudsbestämmelser när det råder skilda meningar om vad som skall förbjudas.

Mot denna bakgrund vill vi föreslå att bestämmelserna ändras så att de får följande lydelse (ändringar kursiva):

4 § Gruvarbetet *skall* bedrivas på sådant sätt att gruvans framtida bestånd *inte* äventyras eller tillgodogörandet av kvarlämnad tillgång på malm omöjliggörs eller i väsentlig mån försvåras. *Även i övrigt skall god hushållning med malm iakttagas.*

Utfraktsvägar och orter som leder till gruvans obrutna delar skall hållas öppna. För igenläggning av sådan utfraktsväg eller ort krävs tillstånd av bergmästaren, även om rätten till utmålet icke längre består.

5 § Bergmästaren får förelägga gruvinnehavaren att inom viss tid vidtaga åtgärd som behövs för att förekomma fara för gruvans bestånd eller annans egendom, trygga tillträdet till gruvans brutna delar eller *främja god hushållning med malm*. Efterkommes icke föreläggandet . . .

Det av oss införda begreppet "god hushållning" bör ges en likartad tolkning som "god branschsed", dvs. gruvägaren skall vidta sådana åtgärder att den företagsekonomiska vinst som gruvan ger, sett över en längre period och med hänsyn tagen till att gruvan kan byta ägare under tiden, inte blir mindre än den skulle bli med en annan förvaltning. Såvitt vi kunnat bedöma ger denna formulering, och den tolkning vi nyss gjort,

avsevärt mindre utrymme för variationer i tillämpningen än den nuvarande.

Något bör också sägas om den syn på hushållningen med mineraltillgångarna som vi här givit uttryck för. Vi anser i princip att utnyttjandet av mineraltillgångarna bör fördelas över tiden på ett sätt som maximerar det förväntade samhällsekonomiska intäktsöverskottet av exploateringen. Denna formulering är dock inte särskilt lätt att omsätta i praktiken. Enligt vår uppfattning kan dock de åtgärder som ingår i "god branschsed" i gruvindustrin (t. ex. att inte hindra möjlig senare brytning) anses ha sådan karaktär att huvuddelen av de konflikter som annars skulle kunna uppstå mellan ett samhällsekonomiskt och ett företagsekonomiskt synsätt undviks.

I avsnitt 1 framhålls bl. a. enkelheten som ett motiv för en mer enhetlig reglering av mineralutvinningen. I direktiven tas också området för lagstiftningen upp och det sägs att ändrade förhållanden kan medföra att man från tid till annan har anledning att på nytt pröva vilka mineral som bör vara inmutningsbara och vilka som bör vara koncessionspliktiga.

Frågan om alunskifferns inplacering i lagstiftningen har av flera anledningar kommit i fokus i debatten om den gruvrättsliga lagstiftningen. Alunskiffer innehåller flera olika mineral, vilket kan göra det nödvändigt att samtidigt tillämpa gruvlagens bestämmelser om inmutning och utmål och minerallagens bestämmelser om undersöknings- och bearbetningskoncession samt att i vissa fall beakta även de bestämmelser i naturvårdslagen som reglerar utvinningen av mineral som jordägaren har rätt att utvinna (s. k. jordägarmineral).

Begreppet alunskiffer används i lagen om vissa minderalfyndigheter (minerallagen). Tillstånd enligt denna lag krävs i dag för undersökning och bearbetning av fyndighet av alunskiffer för att utvinna olja eller gas. Dessutom krävs tillstånd enligt samma lag för undersökning och utvinning av uranhaltigt mineral. Uran ingår ofta i alunskiffer. För användning av alunskiffer som fast bränsle krävs i dag inte tillstånd enligt minerallagen eller gruvlagen. Utvinning av vanadin och vissa andra mineraliska ämnen som också ingår som beståndsdelar i alunskiffer regleras i gruvlagen. Enligt nuvarande lagstiftning gäller också i huvudsak att alla mineral som inte åtskiljs förrän vid anrikning tas till vara av exploatören liksom att övriga mineral får tas till vara i den utsträckning som är nödvändig för att tillvarata huvudmineralet.

Enligt nu gällande lagstiftning ges tillstånd för bearbetning av en fyndighet huvudsakligen för att utvinna ett visst angivet mineraliskt ämne. Heltäckande tillstånd för alunskiffer kan inte ges. Den total- eller fullutvinning som i dag är föremål för särskilt intresse kan således kräva mer än ett tillstånd och kan därmed skapa onödiga konflikter och merarbete för berörda gruvföretag, myndigheter och markägare.

Vi föreslår att tillstånd för undersökning och bearbetning av fyndighet av

alunskiffer generellt skall krävas enligt minerallagen. Detta innebär som en konsekvens att man i gruvlagen bör göra undantag för utvinning av inmutningsbara mineral i den mån de ingår i alunskiffer. Vi finner att en reglering av alunskiffer enligt minerallagen stämmer väl överens med dennas syfte att reglera ytutbredda och oftast låghaltiga av olika samhällseliga skäl intressanta fyndigheter. I detta sammanhang bör nämnas att gruvlagen och minerallagen nämner grundämnen eller väldefinierade mineral med bestämd sammansättning. Alunskiffer är en bergart med varierande innehåll och intagandet av den i minerallagen innebär alltså ett avsteg från vad som tidigare varit vedertaget. Innebördens av begreppet alunskiffer får dock anses vara tillräckligt känd för att utvinningen skall kunna regleras på detta sätt.

Ett tillståndsförfarande enligt förslaget skulle bli enklare och lättare att förstå och därmed skulle kommunikationerna mellan företagen och olika planerande instanser, allmänhet m. fl. underlättas. Det skulle också ge klart uttryck åt det faktum att det knappast är möjligt att bryta alunskiffer utan koncession eftersom det ekonomiska intresset för utvinning utgår från möjligheterna att tillvarata de koncessionspliktiga mineralen.

Förslaget innebär inte att det alltid är självklart vilken lagstiftning som skall tillämpas för ett visst geografiskt område. Alunskiffer förekommer nämligen inte sällan som ett särskilt lager eller som en horisont ovanpå eller under andra bergarter, vilka kan innehålla attraktiva inmutningsbara mineral. I det fall att man t. ex. vill bryta en fyndighet av inmutningsbara mineral som ligger under alunskiffer innebär gränsdragningen mellan gruvlag och minerallag att man får gå igenom alunskiffern utan att begära tillstånd att bryta denna.

Enligt vår mening bör den nu föreslagna ändringen vad gäller regleringen av alunskifferexploatering undanröja de problem som är förknippade med nuvarande ordning.

Flera viktiga industrimineral är i dag "jordägarmineral", dvs. de är varken inmutningsbara eller koncessionsreglerade. Rätten att utvinna dessa mineral tillkommer markägaren. I våra direktiv har förutsatts att vi skulle kunna föreslå förändringar härvidlag. Det motiv som framhåvs i direktiven är angelägenheten av att underlätta exploateringen av industrimineral. Genom reglering av utvinningsrätten enligt gruv- eller minerallag skulle prospektörer och exploatörer få en starkare rättslig ställning, civilrättsligt sett, än de nu har. Rätten att utvinna inmutningsbara eller koncessionspliktiga mineral är ju inte beroende av att exploatören äger marken eller når en överenskommelse med markägaren (den senares rätt skyddas i stället genom rätten till ersättning för det intrång som mineralutvinningen utgör). En utökning av det antal mineral som är inmutningsbara eller koncessionspliktiga skulle sannolikt underlätta mineralutvinningen i vårt land.

För att det skall vara rationellt att ändra lagstiftningen för enskilda mineral bör emellertid ytterligare ett par villkor vara uppfyllda:

- förekomstsättet bör vara sådant att det för framletande och undersökning erfordras systematisk malmletning och undersökningsverksamhet
- den brutna eller anrikade råvaran skall ha ett sådant värde att det är möjligt att transportera den någorlunda långa sträckor
- det bör finnas åtminstone någon grad av sannolikhet för att mineralet i fråga skall kunna bli föremål för lönsam utvinning i Sverige.

Frågan om förändrad reglering av utvinningen för de industrimineral som behandlas i vårt delbetänkande (SOU 1977:75) Industrimineral har bedömts mot den här angivna bakgrunden. Härvid har en grupp mineral uteslutits som inte aktuell för åtgärder därför att de redan är inmutningsbara/koncessionspliktiga eller inte uppfyller övriga villkor. I en andra grupp ingår ett antal mineral som kan komma att utvinnas som biprodukter vid brytning av andra mineralråvaror, men som inte bildar egna fyndigheter av sådan omfattning att det är troligt att de kommer att utgöra huvudmineral i någon fyndighet. Beträffande denna grupp kan konstateras att enligt nuvarande lagstiftning alla mineral som åtskiljs vid anrikning får tas till vara av exploatören. Vidare får övriga mineral tas till vara i den utsträckning som är nödvändig för att tillvarata huvudmineralet.

Med hänvisning till angelägenheten av att underlätta exploateringen av industrimineral föreslår vi att följande industrimineral och metaller, vilka bedöms kunna bli föremål för utvinning tas in i gruvlagen:

Litium

Sällsynta jordartsmetaller (här innefattas lantan, cerium, praseodym, neodym, europium, samarium, prometium, yttrium, gadolinium, terbium, dysprosium, holmium, erbium, tulium, ytterbium, lutetium, skandium och torium)

Tantal

Tungspat

Flusspat

Anledningen till att utvinningen av de nu nämnda mineralen enligt vår mening bör regleras enligt gruvlagen är att de normalt inte förekommer i sådana ytutbredda låghaltiga fyndigheter som minerallagen främst avser.

Enligt minerallagen kan undersökningskoncession förenas med en rätt för koncessionshavaren att få bearbetningskoncession avseende fyndighet som påträffas vid undersökningsarbetet (5 § andra stycket). Vi har behandlat ett förslag till ändring av denna paragraf innebärande att rätten till bearbetningskoncession skulle ersättas med en företrädesrätt framför annan sökande till framtida bearbetningskoncession. Vi har emellertid funnit att lagen på denna punkt fungerar smidigt i dag och vi föreslår därför ingen ändring. I sammanhanget vill vi dock poängtera att en rätt till bearbetningskoncession enligt minerallagen inte innebär en rätt att få bryta utan att också tillstånd enligt andra lagar, bl. a. byggnads-, naturvårds- och miljöskyddslagarna, erhållits.

Vad gäller de koncessionspliktiga mineralråvarorna har nu lagen om vissa mineralfyndigheter varit i kraft sedan den 1 januari 1975. En fast praxis i fråga om handläggningen har etablerats. Vi finner det mot denna bakgrund lämpligt att regeringen överväger en delegering av beslutsfattandet i enklare koncessionsärenden till statens industriverk.

Avslutningsvis har krav på ändringar av olika ersättningsbestämmelser aktualiserats. Det har sålunda diskuterats om ersättning för skador på grund av undersökningsarbete borde regleras vid förrättning enligt gruvlagen (enligt 4 kap. 10 och 11 §§ sker prövning av ansökan om utmål vid utmålsförrättning som hålls av bergmästaren, varvid om fråga om ersättning förekommer, två gode män skall delta i prövningen) eller av skiljemän. Vi har inte funnit anledning till ändring på denna punkt, framför allt med hänvisning till befarade negativa konsekvenser av att blanda in fler instanser än fastighetsdomstolen i frågor om fastighetsvärdering. Ersättning på grund av skador vid undersökningsarbete bör följaktligen liksom i dag bestämmas genom överenskommelse mellan parterna. Eventuell talan förs vid fastighetsdomstol.

Vidare har de ekonomiska fördelarna för mark- och övriga sakägare vid malmfynd diskuterats. Frågan gäller här närmast avgäld till jordägaren. Enligt 1938 års gruvlag hade fastighetsägaren rätt att av gruvinnehavaren få viss ersättning, kallad jordägaravgäld. I motionen 1974: 1660 som föreladdes av propositionen 1974: 32 med förslag till gruvlag m. m. kritiserades bl. a. förslaget att avskaffa jordägaravgälden. Motionen avlogs emellertid och bestämmelser om sådan avgäld uteslöts ur nuvarande gruvlag. Enligt vår mening bör de bedömningar som då gjordes stå fast.

3 Sammanfattning av förslagen på lagstiftningsområdet

Vi har noterat riksdagens ställningstagande beträffande översyn av gruv- och minerallagstiftningen (NU 1978/79: 41, rskr 1978/79: 325) och vi har inget att erinra mot en sådan översyn. Vi bedömer dock att de förslag till ändringar i lagstiftningen som läggs fram här, tillsammans med förslag för att möta informationsbehovet och förslag som i annat sammanhang lagts fram på planlagstiftningens område, bör tillfredsställande kunna lösa de problem som aktualiserats i riksdagen.

Vi tillstyrker statens planverks förslag Förbättrat informationsutbyte vid handläggningen av gruvlagsärenden (statens planverk Dnr R 1356/77), tillägg till 30 § i gruvkungörelsen.

Vi föreslår att

bergmästarna får lagreglerad möjlighet att inhämta information om resultat av prospekteringsarbete också i de fall inmutning inte leder till utmål och rörande befintliga utmål

rätten att bevilja den sista förlängningen om 4 år av inmutningstiden delegeras till bergmästarna

begreppet god hushållning med malm införs i gruvlagen i stället för den nuvarande misshushållning

tillstånd för undersökning och bearbetning av fyndighet av alunskiffer generellt skall krävas enligt minerallagen. I gruvlagen bör som en konsekvens härav undantag göras för utvinning av inmutningsbara mineral i den mån de ingår i alunskiffer samt att

följande industrimineral och metaller, som bedöms kunna bli föremål för utvinning, tas in i gruvlagen:

Litium

Sällsynta jordartsmetaller

Tantal

Tungspat

Flusspat

Sammanställning av remissyttranden över mineralpolitiska utredningens förslag vad avser lagstiftning [del av (SOU 1980: 12) Mineralpolitik]

Remissammanställningen omfattar endast yttranden över mineralpolitiska utredningens förslag på lagstiftningsområdet. Över betänkandet (SOU 1980: 12) Mineralpolitik har yttranden avgivits av kammarkollegiet, lantbruksstyrelsen (LBS), som bifogat yttranden från lantbruksnämnden i Västerbottens län, statens naturvårdsverk, statens planverk, statens industriverk (SIND), Sveriges geologiska undersökning (SGU), nämnden för statens gruvegendom (NSG), bergmästarämbetet i norra distriktet, bergmästarämbetet i södra distriktet, länsstyrelsen i Stockholms län, länsstyrelsen i Uppsala län, länsstyrelsen i Östergötlands län, länsstyrelsen i Kalmar län, som bifogat yttranden från Mörbylånga kommun och lantbrukarnas länsförbund i norra och södra Kalmar län, länsstyrelsen i Blekinge län, länsstyrelsen i Kristianstads län, länsstyrelsen i Malmöhus län, länsstyrelsen i Hallands län, länsstyrelsen i Örebro län, som bifogat yttrande från Askersunds kommun, länsstyrelsen i Västmanlands län, länsstyrelsen i Kopparbergs län, länsstyrelsen i Gävleborgs län, länsstyrelsen i Väster-norrlands län, länsstyrelsen i Västerbottens län, som bifogat yttrande från Norsjö kommun, länsstyrelsen i Norrbottens län, som bifogat yttranden från Kiruna kommun samt högskolan i Luleå, Bergs kommun, Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Svenska kommunförbundet, Sveriges Industriförbund, Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska Handelskammarförbundet (gemensamt remissvar från de tre sist nämnda organisationerna), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Landsorganisationen i Sverige (LO), som bifogat yttrande från Svenska Gruvindustriarbetareförbundet, personalorganisationerna vid Sveriges geologiska undersökning, Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB).

Utredningens förslag till ändringar i gruvlagstiftningen och i tillämpningen av den

1 Information

Utredningens förslag

- Som föreslagits av statens planverk i rapporten Förbättrat informationsutbyte vid handläggningen av gruvlagsärenden, bör bergmästare utan dröjsmål underrätta länsstyrelse resp. kommun om inkommen anmälan rörande påbörjande, nedläggning, avbrott för längre tid än sex månader eller återupptagande av gruvdrift.

Förslaget stöds bl. a. av *SIND, SGU, statens naturvårdsverk, bergmästaren i södra distriktet, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Malmöhus, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Väster-norrlands, Västerbottens och Norrbottens län, Kiruna kommun, Svenska kommunförbundet, personalorganisationerna vid SGU, Svenska Handelskammarförbundet, Sveriges Industriförbund och SAF.*

– Bergmästaren bör ges lagreglerad möjlighet att inhämta information om resultat av prospekteringsarbete också i de fall inmutning inte leder till utmål samt om redan befintliga utmål.

Förslaget stöds bl. a. av *SIND, SGU, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Malmöhus, Örebro, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län, Kiruna kommun, Svenska Handelskammarförbundet, Sveriges Industriförbund och SAF.*

Remissinstansernas kommentarer

Flera remissinstanser hänvisar till sina remissvar på statens planverks rapport.

Flera länsstyrelser samt *statens planverk* framhåller vikten av ett förbättrat informationsutbyte bl. a. för att underlätta den fysiska samhällsplaneringen. *Kiruna kommun* anser dock att förslaget att bergmästaren skall vidarebefordra underrättelse till länsstyrelse och kommun om nedläggning etc. av gruvdrift torde sakna praktisk betydelse i verkligheten, då sådan information numera inflyter på andra vägar.

Beträffande information om resultatet av prospekteringsarbeten i de fall inmutning inte leder till utmål samt om redan befintliga utmål framför *Kiruna och Bergs kommuner* att regeln bör kompletteras med skyldighet för bergmästaren att vidarebefordra information till länsstyrelse och kommun vid anfordran. Även *länsstyrelsen i Västernorrlands län* framhåller att det bör säkerställas att dessa resultat blir tillgängliga för länsstyrelsen.

Bergmästaren i norra distriktet påpekar att enligt nu gällande lag erhåller bergmästaren viss information om befintliga utmål genom föreskriften om borrhålskartor. Denna föreskrift behöver viss komplettering, varför bergmästaren tillstyrker förslaget med avseende på utmål. Beträffande prospektering som ej leder till utmål är bergmästaren tveksam. Bl. a. anser bergmästaren att det värde som dessa uppgifter har för landets allmänna geologiska kartläggning torde kunna utnyttjas genom det föreslagna georegistret, varför det synes tveksamt, om resurser bör bindas hos bergmästaren för inhämtande och bevarande av all denna information. Förslaget tillstyrkes därför med avseende på inmutningar med de förbehållen, att informationen om prospekteringsresultaten sekretessbelägges om inmutaren så begär, och att informationen endast inhämtas, när bergmästaren finner att denna har någon betydelse för hans verksamhet.

Personalorganisationerna vid SGU anser att information om prospekteringsarbetenas resultat enligt lag skall läggas in i georegistret vid SGU.

Bergmästaren skall ha full insyn i detta register, medan övriga användare endast skall ha tillgång till sin egen och till viss allmän information.

2 Inmutning

Utredningens förslag

- Bergmästaren bör ges rätt att bevilja inmutning i två perioder om tre år, sammanlagt sex år, och därefter med ytterligare upp till högst fyra år, efter en mer ingående prövning av det enskilda fallet. Förslaget innebär att rätten att bevilja den sista förlängningsperioden delegeras från SIND till bergmästarna.

Positiva till detta förslag är *SGU, bergmästaren i norra distriktet, länsstyrelserna i Malmöhus, Västerbottens och Norrbottens län, Svenska Handelskamarförbundet, SAF* och *Sveriges Industriförbund*.

- Inmutaren bör bli skyldig att avstå från en inmutning på vilken han inte längre avser att bedriva undersökningsarbeten. Detta bör kunna ske när som helst under inmutningstiden.

SGU, länsstyrelserna i Malmöhus, Västerbottens och Norrbottens län stöder detta förslag.

Bergmästaren i norra distriktet, Svenska Handelskamarförbundet, SAF, Sveriges Industriförbund och *LKAB* avstyrker förslaget.

Remissinstansernas kommentarer

Bergmästaren i norra distriktet anser att ett genomförande av förslaget att delegera rätten att bevilja den sista förlängningsperioden för inmutningar till bergmästaren bl. a. kommer att ha en positiv inverkan på möjligheten att föra ett korrekt gruvregister och tillstyrker förslaget.

Däremot avstyrker *bergmästaren i norra distriktet* förslaget att inmutaren skall vara skyldig att avstå från en inmutning så snart han inte längre avser att bedriva undersökningsarbeten, eftersom den föreslagna lagändringen inte tillgodoser något känt behov eller syfte men kan förorsaka ett betydande administrativt merarbete.

Bergmästaren menar att det nuvarande systemet med fasta inmutningstider ger en god möjlighet för konkurrerande inmutare att bevaka varandra och komma in på de inmutningsområden, där inmutaren ej har bedrivit undersökningsarbete. Den föreslagna förändringen innebär en försämring av denna möjlighet, eftersom inmutningstiden då kan komma att variera från fall till fall. Resultatet torde således kunna bli motsatt det som utredningen anger vara ett av sina skäl till lagändring.

Bergmästaren påpekar att när en inmutning inte utnyttjas för undersökningsarbete så utgör inmutningen inget besvär eller belastning för en fastighetsägare. Ett återkallande av en inmutning innebär i detta hänseende ej heller någon förändring av fastighetsägarens situation, eftersom området efter förbudsårets utgång ånyo kan inmutas.

Enligt bergmästaren ligger verksamheten inom ett inmutningsområde ofta nere i samband med att en undersökningsetapp har avslutats och utvärdering pågår. Det går alltså ej att med ledning av inspektion av områdena fastställa att inmutaren ej avser att bedriva undersökningsarbeten. Ej heller torde myndigheterna kunna kontrollera om ett eventuellt beslut fattats inom ett prospekteringsföretag att ej längre eller ej tills vidare bedriva undersökningsarbeten inom ett område. Den föreslagna bestämmelsen blir alltså ej kontrollerbar.

Även *Sveriges Industriförbund*, *Svenska Handelskammarförbundet* och *SAF* framhåller att det finns flera tänkbara situationer i vilka inmutaren inte längre tänker bedriva undersökningsverksamhet utan att för den skull ha mist intresset för inmutningen. Ett exempel är att resultaten av de på fältet avslutade undersökningarna bearbetas och sammanställs i laboratoriet för att bilda underlag för utmålsansökningar. Utredningens förslag bör därför enligt organisationernas uppfattning inte genomföras. Däremot är det ändamålsenligt att inmutaren ges rätten att när som helst under inmutningens giltighetstid avstå från en inmutning som han inte längre önskar vidmakthålla. Avståendet bör enligt organisationernas mening medföra återbetalning av en del av inmutningsavgiften.

LKAB anser att den föreslagna ändringen är väl långtgående och föreslår att gruvlagen i stället ändras så att inmutaren får möjlighet att avstå från en inmutning på vilken han inte längre avser att bedriva undersökningsarbeten.

3 God hushållning med malm

Utredningens förslag:

– Bestämmelserna i 6 kapitlet §§ 4 och 5 bör ändras så att de får följande lydelse (ändringarna kursiva):

4 § Gruvarbeten *skall* bedrivas på sådant sätt att gruvans framtida bestånd *inte* äventyras eller tillgodogörandet av kvarlämnad tillgång på malm omöjliggörs eller i väsentlig mån försvåras. Även i övrigt *skall god hushållning med malm iakttagas*.

Utfraktsvägar och orter som leder till gruvans obrutna delar skall hållas öppna. För igenläggning av sådan utfraktsväg eller ort krävs tillstånd av bergmästaren, även om rätten till utmål icke längre består.

5 § Bergmästaren får förelägga gruvinnehavaren att inom viss tid vidtaga åtgärd som behövs för att förekomma fara för gruvans bestånd eller annans egendom, trygga tillträdet till gruvans obrutna delar eller *främja god hushållning med malm*. Efterkommes icke föreläggandet . . .

SGU samt *länsstyrelserna i Malmöhus, Västerbottens och Norrbottens län* stöder förslaget.

Bergmästaren i södra distriktet anser att den nya formuleringen innebär en förbättring, men att ytterligare klarläggande skulle vara önskvärt.

Sveriges Industriförbund, Svenska Handelskammarförbundet och SAF motsätter sig en del av de föreslagna ändringarna.

Bergmästaren i norra distriktet, IVA och LKAB avstyrker ändringsförslagen.

Remissinstansernas kommentarer

Bergmästaren i södra distriktet vill ha ytterligare klarläggande. Ur statens synpunkt är det inte alltid tillfyllest att optimal företagsekonomisk vinst uppstår. Möjligen kan företagsekonomisk och samhällsekonomisk målsättning vara ständigt sammanfallande om företagsekonomi ses mycket långsiktigt, men det är inte givet att ett gruvföretag alltid vill eller kan ha ett så långsiktigt perspektiv. Om avsikten är att bergmästarämbetet skall utöva tillsyn i detta avseende bör denna omfatta nedanstående moment. Det bör i så fall klart framgå i gruvlagen att bergmästaren har rätt att erhålla erforderliga upplysningar.

1. Att verksamheten sköts enligt "god branschsed" (tillförlitligt och tillräckligt geologiskt underlag, rätt brytningsmetod, rationell uppläggningsmetod, osv).

2. Att brytningen icke sker med omotiverat hög malmförlust eller gråbergsinblandning.

3. Att icke "överräntabilitet" erhålls genom att endast gruvans rikare partier bryts ut.

Sveriges Industriförbund, SAF och Svenska Handelskammarförbundet har inget att erinra mot den första ändringen som innebär att *förbudet* att bedriva gruvarbete på så sätt att gruvans framtida bestånd äventyras får karaktären av ett *påbud* att gruvarbetet skall bedrivas på ett visst, angivet sätt. Däremot motsätter sig organisationerna bestämt övriga ändringar. "God hushållning med malm" är ett så vagt begrepp, inte minst som resultat av dagens offentliga diskussion om en nära förestående resursuttömning, att det lämnar stort utrymme för godtyckliga tolkningar. Organisationerna kan inte se något sakligt skäl att ändra den nuvarande lydelsen.

Bergmästaren i norra distriktet påpekar att utredningen anger att begreppet "god hushållning" bör ges den tolkningen att "gruvägaren skall vidta sådana åtgärder att den företagsekonomiska vinst som gruvan ger, sett över en längre period och med hänsyn tagen till att gruvan kan byta ägare under tiden, inte blir mindre än den skulle bli med en annan förvaltning". Enligt bergmästaren innebär denna tolkning att det framstår som en överloppsgärning att hushållningsbestämmelserna har inskrivits i lag, eftersom vinstmaximering utgör företagets primära mål och därigenom med större kompetens kan tillgodoses av företagen själva än av en statlig övervakningsinstans. Bergmästarnas övervakningsfunktion i detta hänseende skulle då kunna upphöra.

Bergmästaren framhåller att fall kan uppstå, då det ur företagsekonomisk synpunkt är fördelaktigt att åtminstone under ett begränsat initialskede maximera intäkterna genom brytning av enbart rik malm och kvarlämnande av fattigare malm, som ger lägre vinst, eller genom användande av en billig men malmförlösande brytningsmetod. Detta kan gälla även om jämförelsen görs över en längre tidsperiod och gruvan byter ägare under tiden. Om den i gruvans initialskede kvarlämnade malmen på grund av brytningssättet ej kan uttagas längre fram, uppstår en förkortning av gruvans livslängd. En motsättning föreligger således mellan utredningens tolkning och gruvlagens uttryckliga föreskrift, att tillgodogörandet av kvarlämnad malm ej får omöjliggöras eller väsentligt försvåras. Eftersom begreppet malm ej här är närmare definierat, kan den tolkningen göras, att med malm avses den del av fyndigheten, vars utvinning maximerar den företagsekonomiska vinsten sett över en längre tidsperiod. Detta skulle medföra, att det ovan angivna förfarings sättet ej endast blir tillåtet utan i lag föreskrivet, och bergmästaren skulle åläggas att tillse att ett förfarings sätt tillämpas, som enligt nu gällande lagstiftning betecknas som misshushållning.

Bergmästaren uppmärksammar också att utredningens tolkning kan innebära att en gruva, som går med förlust men t. ex. av sysselsättnings skäl hålls igång, under vissa omständigheter med stöd av hushållningsbestämmelserna skulle kunna åläggas att upphöra med driften.

Bergmästaren föreslår att i stället för utredningens tolkningsprincip följande innebörd ges åt gruvlagens hushållningsbestämmelser:

”För att gruvidrift skall kunna bedrivas ur företagsekonomisk synpunkt erfordras att tillräcklig avkastning erhålles på det investerade kapitalet. Under beaktande av att nämnda behov skall tillgodoses, och att utvinning av mineralpartier utan ekonomisk fördel ej behöver ske, skall gruvägaren i övrigt vidta sådana åtgärder, att fyndigheten ur mineralutvinningssynpunkt utnyttjas och även i framtiden kan utnyttjas så fullständigt som möjligt. Med fyndighet avses den malmkropp, del av malmkropp eller de malmkroppar vari brytning bedrives eller vars framtida brytning omöjliggöres eller väsentligt försvåras av den pågående brytningen. Om en fyndighet, t. ex. ur sysselsättningssynpunkt, brytes med företagsekonomisk förlust bedömes mineralhushållningen utgående från vilka delar av fyndigheten som i framtiden sannolikt är ekonomiskt utvinningsbara.”

Bergmästaren föreslår dessutom att hushållningsbestämmelserna ej enbart blir tillämpliga på malmer utan även på övriga ekonomiskt utvinningsbara mineral, som omfattas av gruvlagen.

IVA anser att förslaget synes utgöra en skärpning av lagstiftningen som kommer att kräva mycket svårbedömda avvägningar mellan olika intressen och därför kommer att kräva mycket god insikt om teknik, ekonomi och marknader och hur dessa kommer att utvecklas. IVA ifrågasätter om myndigheterna, och i synnerhet då bergmästarna, kommer att ha praktisk

möjlighet att göra alla de avvägningar som blir aktuella om lagstiftningen ändras på detta sätt. Akademien föreslår därför att ifrågavarande förslag ytterligare genomarbetas, särskilt som utredningen själv anför som motiv för förslaget att nu gällande lagstiftning är oklar och förarbetena inge ger någon ledning. Akademien vill som alternativ formulering till "god hushållning" föreslå "väl genomtänkt hushållning", vilket klarare visar vad som bör eftersträvas.

LKAB anser att de anförda motiven inte är tillräckligt starka för att vidtaga de föreslagna ändringarna i gruvlagen. LKAB föreslår oförändrad lydelse av paragraferna fyra och fem i gruvlagens kapitel sex.

4 Alunskiffer

Utredningens förslag

– Tillstånd för undersökning och bearbetning av fyndighet av alunskiffer bör generellt krävas enligt minerallagen. Detta innebär som en konsekvens att man i gruvlagen bör göra undantag för utvinning av inmutningsbara mineral i den mån de ingår i alunskiffer.

Förslaget stöds av *SIND, SGU, bergmästaren i norra distriktet, länsstyrelserna i Östergötlands, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus, Örebro, Västerbottens och Norrbottens län, Mörbylånga kommun, Svenska kommunförbundet, Sveriges Industriförbund, SAF och Svenska Handelskammarsförbundet.*

Remissinstansernas kommentarer

Flera remissinstanser hänvisar till sina remissvar på SIND:s utredning om alunskiffer (SIND PM 1978: 2).

Bergmästaren i norra distriktet anser att alunskiffer, bl. a. genom sin vidsträckta och till betydande del kända utbredning, torde uppfylla de kriterier som vid utarbetandet av nu gällande lagstiftning fastställts för fyndighetstyper som bör omfattas av koncessionslagstiftning.

Mörbylånga kommun framhåller att förslaget torde innebära starkare samhällsinflytande vid tillstånd för undersökning och bearbetning av alunskiffer, vilket kommunen finner positivt. Detta får även till följd att det blir möjligt att redan i koncessionsvillkoren ställa krav på att prospektören skall redovisa resultaten av undersökningsarbeten, oberoende av om dessa leder till bearbetningskoncession eller inte.

Länsstyrelsen i Kalmar län framhåller också det positiva i att lagändringen kan bidra till en fastare samhällelig kontroll.

Länsstyrelsen i Örebro län vill att en längre gående koppling mellan gruv- och minerallag övervägs, så att den föreslagna regeln gäller samtliga verksamheter där en gruv- och minerallagsprövning sammanfaller geografiskt.

Lantbrukarnas länsförbund i norra och södra Kalmar län anser det synnerligen angeläget att denna förändring kommer till stånd så att det blir möjligt att få till stånd en prövning av motstående intressen redan i undersökningsskedet.

5 Intagande av ytterligare metaller och mineral i gruvlagen

Utredningens förslag

– Undersökningsarbeten rörande och utvinning av malm innehållande litium, sällsynta jordartsmetaller och tantal samt av flusspat och tungspat bör regleras i gruvlagen.

Positiva till detta förslag är bl. a. *högskolan i Luleå, SGU, bergmästaren i norra distriktet, länsstyrelserna i Malmöhus, Västerbottens och Norrbottens län, IVA, Sveriges Industriförbund, Svenska Handelskammarförbundet, SAF, LKAB och personalorganisationerna vid SGU.*

Högskolan i Luleå, SGU, personalorganisationerna vid SGU och LKAB föreslår att också *niob* skall ingå i förslaget.

SGU, personalorganisationerna vid SGU och IVA föreslår att *diamant* skall läggas till förslaget.

Beryllium, rubidium, strontium, zirkonium, cesium, barium, brucit, kyanit, andalusit, sillimanit, talk och wollastonit vill *SGU och personalorganisationerna vid SGU* också lägga till.

Personalorganisationerna vid SGU föreslår också *kvarts*.

SGU påpekar att *torium*, som förts med bland de sällsynta jordartsmetaller som föreslås ingå i gruvlagen, för närvarande följer minerallagen.

Remissinstansernas kommentarer

SGU menar att jordägarsystemet, jämfört med gruv- och minerallagarna, snarast dämpar prospekterings- och exploateringstakten för de råvaror som systemet omfattar. Många industrimineral följer ju denna lagstiftning och detta förhållande kan vara ett av skälen till att industrimineralhanteringen i Sverige är eftersatt. *SGU* finner mot denna bakgrund att ytterligare metaller och mineral bör föras in under gruvlagen (se ovan). I *SGU:s* förslag *ersätter metallen barium mineralet tungspat*. För de övriga element och mineral som utredningen nämner tillstyrker *SGU* att de förs till gruvlagen. Det måste emellertid påpekas att flera av dem även uppträder i ytutbredda låghaltiga förekomster.

SIND anser att med ett väsentligt undantag tillgodoses genom förslagen om delreformer flertalet av de önskemål som *SIND* framfört i olika sammanhang. *SIND:s* invändning avser förslaget att införa endast ett begränsat antal industrimineral i gruvlagen och de kriterier utredningen använt för urval av dessa. *SIND* vill därvid hänvisa till sitt remissvar 1979-06-29 över naturvårdskommitténs betänkande, där verket pekade på den mine-

ralpolitiskt olyckliga splittring, som skulle ske mellan koncessionspliktiga industrimineral och sådana industrimineral – ofta av riksintresse – vars utnyttjande alltjämt skulle bli beroende av tillstånd enligt en utvidgad naturvårdslag. Enligt förslaget – som ännu inte slutbehandlats – skall länsstyrelsen vid prövningen av täktillstånd enligt naturvårdslagen även kunna göra en bedömning av behovet av den aktuella täkten, ofta på ett begränsat och ur mineralsynpunkt otillräckligt material.

För att kunna göra mineralpolitiska bedömningar vad avser viktigare industrimineral av större intresse, vilka ej bedöms lämpade att intas i minerallagstiftningen, föreslår SIND att den centrala mineralmyndigheten genom remissförfarande bereds möjlighet delta i beredningen enligt naturvårdslagen av täktillståndsärenden av större vikt.

Bergmästaren i norra distriktet påpekar att om gruvlagen skall omfatta ett ytterligare antal mineral, som ej kan betecknas som malmer även om de är ekonomiskt utvinningsbara, så bör 6 kap. 4 och 5 §§ i gruvlagen ändras, så att däri ingående hushållningsbestämmelser blir tillämpliga på samtliga ekonomiskt utvinningsbara mineral som omfattas av gruvlagen.

6 Handläggning av koncessionsärenden

Utredningens förslag

– Regeringen bör överväga en delegering till SIND av beslutsfattandet i enklare ärenden om koncession enligt lagen om vissa mineralfyndigheter.

Länsstyrelsen i Norrbottens län föreslår i stället en delegering till länsstyrelserna.

Sveriges Industriförbund, SAF och Svenska Handelskammarförbundet föreslår en delegering till bergmästarna.

Remissinstansernas kommentarer

Länsstyrelsen i Norrbottens län anser att det bör övervägas om inte enklare koncessionsärenden kunde delegeras till länsstyrelsen. Detta skulle stå i samklang med den delegering av beslutsfattandet som aviserats att gälla i fråga om handläggning av ärenden enligt miljöskyddslagen.

Sveriges Industriförbund, SAF och Svenska Handelskammarförbundet anser att enklare ärenden om koncession enligt lagen om vissa mineralfyndigheter mycket väl borde kunna beslutas av bergmästarna.

2 Remissinstansernas förslag till ytterligare lagändringar m. m.

Enligt *statens naturvårdsverk* innebär utredningen en viktig genomlysning av en mängd frågor på mineralområdet. Härigenom har skapats förut-

sättningar för behandling också av de områden som enligt verkets mening återstår för att en mineralpolitik med de mål som uppställdes i direktiven skall kunna genomföras. Detta bör bl. a. kunna uppnås genom att det vid översyn av lagstiftningen på gruv- och mineralområdet beaktas hur hänsynen till miljövärdssintresset kan inordnas i bestämmelserna.

Länsstyrelsen i Västmanlands län påpekar att naturvårdslagen i § 20 bl. a. föreskriver att samråd skall ske med länsstyrelsen beträffande vissa arbetsföretag. Förutsättningarna är bland annat att företaget kan komma att väsentligt ändra naturmiljön. Vid prospektering bör regeln vara att samråd skall ske med länsstyrelsen oaktat om prospektören själv anser att prospekteringen inte berör några naturvårdssintressen.

Länsstyrelsen i Kalmar län anser att inom områden som i den fysiska riksplaneringen utpekats som riksintressanta bör inmutning under alla förhållanden prövas av regeringen, varvid bl. a. länsstyrelsen bör lämnas tillfälle att inkomma med yttrande. Regeringen kan därefter göra en avvägning mellan skilda, eventuellt konkurrerande intressen innan inmutningsfrågan slutligen avgörs. Vidare vill länsstyrelsen erinra om att den provbrytning som torde kunna ske i prospekterings syfte inom ramen för en inmutning kan vara av sådan omfattning att värdefull natur spolieras. Det är därför angeläget att prövning ur naturvårdssynpunkt kan göras så snart prospektering omfattar mera än mätningar och borrhningar. En sådan prövning skulle kunna ske om miljöskyddslagstiftningen ändrades så att gällande tillståndsprövning för gruvor även uttryckligen omfattar provbrytning.

Även *länsstyrelsen i Uppsala län* anser att en provbrytning bör göras anmälnings- eller prövningspliktig enligt miljöskyddslagen om den är av sådan storlek att den ger skador på natur och miljö.

Kammarkollegiet hemställer om sådan ändring av lagstiftningen att även gruvföretagen blir underkastade tillåtlighetsreglerna i rennäringslagen.

Lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnden i Västerbottens län anser, beträffande hur konflikter mellan gruv- och rennärning skall lösas, att den nuvarande ordningen, att regeringen prövar sådana frågor, fungerar tillfredsställande. Rennäringsens företrädare bör därför även fortsättningsvis kunna begära regeringens prövning.

Bergmästaren i norra distriktet föreslår flera ändringar enligt följande:

Eftersom det har förekommit att inmutningar sökts i annat syfte än att undersöka mineralfyndigheter, föreslås att t. ex. 2 kap. 9 § gruvlagen kompletteras, så att bergmästaren får möjlighet att avslå en inmutningsansökan, när det är uppenbart att området avses att utnyttjas för annan verksamhet än den i gruvlagen åsyftade.

2 kap. 2 § andra stycket gruvlagen

Enligt gruvlagspropositionen nr 32 år 1974 s. 141, första stycket, avses att en inmutningsansökan, som inkommer när det ettåriga inmutningsförbudet råder, skall avslås även om ettårstiden gått ut innan ansökningen

hinner behandlas. Detta syfte överensstämmer ej med lagens utformning, eftersom någon formell möjlighet till avslag i ett dylikt fall ej föreligger. För att förverkliga lagstiftarens intentioner erfordras att en kontroll av ansökningsinsatset vid dennas inkommande, förutom den som sker vid dess färdigbehandling. Då detta innebär merarbete, föreslås att lagen ändras så att överensstämmelse erhålles med propositionen genom t. ex. att "räknat från den nya ansökningsinsatsets inkommande" inskjutes efter "därav" i rubricerade stycke.

13 § gruvkungörelsen

Med den utformning rubricerade paragraf har torde, när företrädare för däri angiven myndighet ej varit närvarande vid sammanträde, bergmästaren vara skyldig att ånyo underrätta myndigheterna, om ett nytt sammanträde skall hållas. Då på grund av gruvlagens utformning mer än ett sammanträde per förrättning snarare blivit regel än undantag, blir bergmästaren skyldig att översända ett stort antal meddelanden till myndigheter, som ej är intresserade av förrättningarna. Det föreslås att rubricerade paragraf ändras, så att underrättelse endast behöver ske om förrättningens första sammanträde i den mån vid detta tid och plats meddelas för nästa sammanträde. I § 13 angivna myndigheter skulle därvid i fråga om meddelande om nya sammanträden behandlas på samma sätt som sakägare, vilket rimligen borde vara tillfredsställande.

Bergmästaren i södra distriktet tillstyrker att de föreslagna lagändringarna utreds närmare, men vill tillfoga nedanstående punkter, som bör behandlas samtidigt:

Bergmästarna bör kunna handlägga och besluta i ärenden om sammanläggning och delning av utmål liksom ärenden om behörighet för gruvmästare.

Lagstiftningen bör kompletteras så att en gruvägare ej kan undandra sig skyldigheten att sätta upp stängsel eller utföra andra säkerhetsarbeten genom att söna utmålet.

Frågan om skyldighet att upprätta gruvkarta, myndighetstillsyn m. m. vid brytning av industrimineral bör klarläggas. För närvarande förekommer omfattande underjordsbrytning av industrimineral utan att lagfäst skyldighet härvidlag föreligger.

Byggnadsplan utgör hinder för inmutning och utmål. Däremot utgör inmutning och utmål ej hinder för byggnadsplan. Eftersom malmerna ej kan omlokaliseras är detta ett otillfredsställande förhållande.

Utmål, liksom mark som anvisats för gruvdrift, är ej registrerade i fastighetsregister. Fastighetsbildning kan således ske på anvisad mark såvida fastighetsbildningsmyndighet inte på annat sätt uppmärksamats på förhållandet. Teoretiskt kan således en person ena dagen köpa en tomt som ett gruvföretag andra dagen kommer och tar i anspråk för gruvdrift utan att behöva betala tomtägaren någon ersättning. Gruvägaren har redan betalat en tidigare markägare ersättning.

Bergmästaren konstaterar också att motståndet mot prospektering och exploatering av malmer ökat samtidigt som lagstiftningen minskat markägarnas och upphittarnas andel i fynden. Bergmästaren påpekar att de prospekterande företagen, som tidigare möttes med hjälp och entusiasm av markägarna, nu ofta möter kraftigt motstånd. Många förfrågningar till bergmästarämbetet tyder på att markägare söker efter utvägar för att dölja ev. förekomster eller att på annat sätt förhindra att undersökning kommer till stånd. Även förrättningarna för anvisad mark har försvärats. En förändring av gruvlagen innebärande förbättrad gottgörelse till markägarna skulle sannolikt minska det motstånd mot prospektering och exploatering som nu råder.

Statens naturvårdsverk framhåller att gruv- och mineralprojekt alltid bör prövas enligt 136 a § byggnadslagen.

3 Total översyn av gruvlagstiftningen

Många remissinstanser vill ha en mer genomgripande översyn av gruvlagstiftningen, bl. a. *lantbruksstyrelsen*, *statens naturvårdsverk*, *statens planverk*, *NSG länsstyrelserna i Östergötlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Örebro, Västernorrlands och Norrbottens län*, *Askersunds, Norsjö och Kiruna kommuner*, *Svenska kommunförbundet*, *TCO*, *LO*, *Svenska gruvindustriarbetareförbundet* och *personalorganisationerna vid SGU*.

Remissinstansernas kommentarer

Statens planverk anser att en enhetlig minerallagstiftning vore att föredra. En sådan lagstiftning bör enligt verkets mening bl. a. utgå från synen att de samhällsplanerande organen, bl. a. inom kommunerna, bör ha ett stort inflytande på var och under vilka förutsättningar mineralutvinning skall få ske. Denna samhällskontroll bör till stor del kunna utövas genom miljöskydds- och planlagstiftningen.

Lantbruksstyrelsen delar *statens planverks* uppfattning och anser det angeläget att de övergripande samhällsplanerande organen ges ett väsentligt inflytande i fråga om mineralutvinningen, var den kan tillåtas och på vilka villkor.

Länsstyrelsen i Blekinge län framhåller att nuvarande ordning i många avseenden synes föråldrad, med karaktär av renodlad exploateringslagstiftning. En enhetlig minerallagstiftning bör tillskapas med väsentligt förbättrade möjligheter för viktiga motstående intressen, såsom miljöskydds-, naturvårds- och planintressen, att göra sig gällande på ett tidigt stadium. Samma tankegångar har framförts av *länsstyrelserna i Kristianstads, Malmöhus och Hallands län*.

Kiruna kommun framhåller att någon samordning i egentlig bemärkelse

inte sker vid tillståndsgivningen enligt inmutningssystemet, utan tillståndet faller i princip på den som först anmäler sig. Detta har till följd att ett flertal företag med var sina mål i sikte kan agera inom ett snävt avgränsat område eller malmprovins och blockera varandra. Kommunen anser också att missbruk av utmålsrätt kan bedrivas ganska obehindrat av gruvlagens bestämmelser. En tillräckligt isolerad fyndighet kan i spekulations- eller annat syfte blockeras för gruvdrift under ett kvartssckel utan något hinder alls.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anser att nackdelar med gruvlagen f. n. är dels att det primärt inte sker någon prövning av motstående intressen, dels att det ges möjligheter för intressenter att låsa en fyndighet för andra tänkbara exploatörer. Mot en förändring talar givetvis att ett koncessionsförfarande skulle ge en mera komplicerad handläggning och att vissa förbättringar kan genomföras inom den nuvarande lagstiftningens ramar. Länsstyrelsen anser dock att även om påtagliga hinder för gruvnäringen inte kan påvisas eller andra samhällsintressen uppenbart behöver åsidosättas med nuvarande system, så bör man eftersträva en enhetligare lagstiftning. Bristande insikt och förståelse för dagens krångliga konstruktion kan försvåra en positiv utveckling och motiverar därför i sig en mera genomgripande översyn.

När det gäller gruvnäringens anspråk på markanvändning erinrar Svenska kommunförbundet om sitt yttrande över förslaget till ny plan- och bygglag.

Kommunförbundet framhåller också att ett av de ursprungliga syftena med inmutningssystemet var att stimulera sökande efter mineral. Förbundet ifrågasätter om det syftet fortfarande är aktuellt. Det krävs stora resurser för att söka efter mineral och sedan starta brytning. Det förefaller därför som om det är andra faktorer än inmutningssystemet i sig som avgör om mineralletning och brytning sker. Under dessa förhållanden anser förbundet det angeläget att det görs sådana förändringar i lagstiftningen att nackdelarna för kommunernas långsiktiga planering försvinner.

Utredningens förslag till ändringar av lagstiftningen och tillämpningen av den är, enligt kommunförbundets uppfattning, inte tillräckliga, för att en rimlig avvägning mellan gruvintresset och motstående allmänna och enskilda intressen skall kunna ske i den kommunala planeringen. Förbundet anser att en mer genomgripande översyn behövs. Syftet med översynen bör bl. a. vara att åstadkomma en bättre anpassning av lagstiftningen till den utvidgning av gruvnäringen som äger rum från traditionell malmbrytning till annan verksamhet, främst utvinning av industrimineral ur alunskiffer. Även samordningen mellan gruvlagen, minerallagen, 136 a § byggnadslagen, naturvårdslagen, miljöskyddslagen, vattenlagen etc. bör ses över. Ett system för prövning av gruvärenden bör utformas så att det stimulerar prospektering och brytning med åtföljande sysselsättningseffekter, utan att en "förlamande hand" samtidigt läggs över kommunens fysiska planering i berörda områden under lång tid.

Statens naturvårdsverk hänvisar till sitt yttrande över rapporten Mark och Vatten 2. Den kritik mot gruvlagstiftningen man där framfört gäller främst att möjligheter saknas till avvägning mot andra samhällsintressen, bl. a. miljövården, vid tillståndsprovningen. Detta kan medföra att gruvprojekt drivs så långt, innan en avvägning mot dessa intressen sker, att det inte är möjligt att ta tillräcklig hänsyn utan att samtidigt de kostnader, som lagts ned på prospektering och undersökning, blir onyttiga.

Naturvårdsverket menar att genom att utredningen tillstyrker statens planverks förslag till förbättrat informationsutbyte vid handläggningen av gruvlagsärenden, tas ett steg mot lösningen av ovan skisserade problem. Någon formell reglering av hur avvägningsfrågorna skall hanteras innebär dock inte detta. Verket anser därför att en översyn av gruvlagen behövs. Minerallagens bestämmelser rörande denna fråga bör kunna vara till god vägledning i detta arbete. Det merarbete, som utredningen befarar kan uppkomma om gruvlagen görs om till en koncessionslag, bör vägas mot, dels att en allsidigare provning erhålles, dels det merarbete som i dag kan uppkomma genom intressekonflikter i ett sent handläggningsstadium med revideringar, omdispositioner och överklaganden som följd.

Ändringar i lagstiftningen behövs också enligt naturvårdsverket för att göra bedömningar i riksperspektiv möjliga. Det gäller bl. a. när mineralutvinningsintressen riktar sig mot områden av riksintresse ur t. ex. bevarandesynpunkt och för vissa industrimineral, som i dag inte omfattas av gruv- eller minerallagstiftningen, främst kalk.

Bl. a. *Norsjö kommun*, *TCO*, *LO*, *Svenska gruvindustriarbetareförbundet* och *personalorganisationerna vid SGU* anser att man bör pröva om inte en koncessionslagstiftning bör tillämpas på hela mineralområdet.

LO menar att ett koncessionssystem kan visa sig nödvändigt för att få till stånd ett effektivt utnyttjande av våra mineralresurser.

Svenska gruvindustriarbetareförbundet anser att den nuvarande lagstiftningen är komplicerad och svåröverskådlig och att den inte heller är tillräcklig som grund för möjligheter att positivt påverka utvecklingen inom gruv- och mineralsektorn.

Personalorganisationerna vid SGU anser att "jordägarsystemet" dels är otidsenligt, dels verkar hämmande på prospektering efter och brytning av mineralråvaror. Det bör därför avskaffas eller inskränkas i sin giltighet. Vidare bör man ingående pröva om gruvlagen skall bibehållas, eller om all mineralhantering och prospektering bör inordnas under mineralagen.

Personalorganisationerna föreslår också att eventuellt nya typer av kriterier kan nyttjas för att hänföra en fyndighet till gruvlagen eller mineralagen, t. ex. förekomstens storlek, ytutbredning, geografiska läge, tänkt brytningssätt osv., i stället för att som nu låta arten av metall eller mineral vara avgörande. I ett sådant system bör det införas möjligheter att omvandla en inmutning till en undersökningskoncession och vice versa.

NSG har ingenting att erinra mot utredningens förslag, men vill inte

underlåta att påpeka, att många av de förslag som utredningen väckt, och som syftar till en ökad koncentration av mineralpolitiska initiativ hos staten eller de stora och etablerade gruvföretagen, skulle framstå i en mer naturlig dager om ett koncessionssystem tillämpades i stället för det nuvarande inmutningssystemet i gruvlagen.

SIND har tidigare talat för en genomgripande reform av minerallagstiftningen. En stor del av de frågor som föranledde förslaget om en sådan reform har emellertid tillgodosetts genom utredningens förslag om begränsade lagändringar. En total översyn av minerallagstiftningen ter sig därför för närvarande något mindre angelägen ur verkets synvinkel. På sikt kvarstår däremot önskemålen om ett enhetligt system i stället för de nuvarande tre systemen för utforskande och tillgodogörande av olika slag av mineral, ett system som, inom ramen för mineralpolitiska och i förekommande fall energipolitiska bedömningar, underlättar undersökningen av mineralfyndigheter och medger en allsidig bedömning av förutsättningarna för en bearbetning. Genom ett enhetligt system skulle informationen till både markägare och berörda myndigheter och planeringsorgan i hög grad underlättas. Detta skulle även från rättssäkerhetssynpunkt medföra stora fördelar.

Bergmästaren i norra distriktet anser, att utredningens bedömning, att de problem som har aktualiserats bör tillfredsställande kunna lösas inom nu gällande lagstiftnings ram, synes riktig. I sammanhanget bör observeras att endast ett fåtal personer inom landet kontinuerligt sysslar med gruv- och minerallagsfrågor. Därutöver kommer ett likaledes relativt begränsat antal personer ett fåtal gånger i kontakt med denna lagstiftning. Liksom övrig lagstiftning erfordrar även denna en noggrann och tidskrävande genomgång för att kunskap skall erhållas om dess funktion och samordning med andra lagar. De förslag och yrkanden om förändring av gruvlagstiftningsprinciperna som har framförts torde därför i många fall sammanhånga med missförstånd. Dessutom förekommer givetvis ändringsförslag med ett annat syfte än åstadkommandet av ett effektivt resursutnyttjande genom en väl fungerande lagstiftning.

Länsstyrelsen i Västerbottens län stöder den uppfattningen att en av lagstiftningens huvudsyften bör vara att främja ett system som stimulerar till prospekteringsverksamhet. Denna huvudprincip har i olika sammanhang satts ifråga. Länsstyrelsen anser det uppenbart att en omprövning förutsätter omfattande överväganden. Länsstyrelsen anser också att frågan om inmutning kontra något annat system främst rör undersökningsfasen. Mer viktigt är att motstående intressen får ge sig till känna och påverka inför en förestående exploatering. När man kommer till brytning gäller ju även andra lagar som rör ianspråktagande av mark- och vattentillgångar.

Sveriges Industriförbund, Svenska Handelskammarförbundet och SAF anser att en genomgripande omprövning av gruvlagstiftningen bör ske först därest helt nya riktlinjer för mineralpolitiken framdeles skulle aktualiseras.

*Bilaga 5***Sammanfattning av statens industriverks utredning Grus och sand på land och i hav (SIND 1980: 1)****Allmän översikt över landets grusförsörjning***Konsumtion och produktion*

Förbrukningen av grusmaterial i Sverige har ökat ca tio gånger från 1930-talet tills i dag. Den största ökningen inträffade under 1960-talets högkonjunktur. De senaste årens lågkonjunktur tillsammans med minskad betonghusbebyggelse har medfört att ökningen avstannat. Säkra uppgifter angående den totala grusproduktionen eller konsumtionen finns emellertid inte på grund av avsaknad av statistik. I denna utredning har dock den årliga produktionen beräknats till för närvarande ca 135 miljoner ton, baserat på enkätuppgifter i olika stora tätorter. Grusproduktionen per person och år är ca 20 ton i små och medelstora tätorter (< 50 000 inv.), ca 15 ton i stora tätorter (50 000–150 000 inv.) och ca 10 ton i de tre storstadsregionerna. Regionalt varierar dock förbrukningen beroende på bl. a. skillnader i klimat och geologi.

Grusmaterialets fördelning på olika användningsområden har uppskattats enligt följande: ca 50 % till vägar och gator, ca 25 % till mark-, grund- och planeringsarbeten, ca 15 % till betongballast och ca 10 % till övriga användningsområden.

Grustillgångar

Naturgrustillgångarnas storlek i landet kan inte beräknas med nuvarande kunskapsunderlag. Tillgångarna är goda över stora områden, lokalt mycket goda, men är ojämnt fördelade, särskilt med tanke på behoven. Flera områden med ringa tillgång på naturgrus förekommer, t. ex. Göteborg–Vänernområdet, sydvästra Skåne, Blekinge, Öland, centrala delar av Småland samt stora delar av ostkusten.

Kvaliteten på naturgruset är i de största delarna av landet god till mycket god. Lokalt förekommer dock kvalitetsproblem på grund av hög halt av skiffer eller glimmer samt mindre god hållfasthet på bergmaterialet i gruset t. ex. i vissa delar av Skåne. Östergötland, Närke och centrala Jämtland. Det största problemet beträffande naturgrusets kvalitet utgörs emellertid av brist på grovt material (grovsand och grövre), vilket är allmänt i de flesta tätortsregioner, medan sand (mellansand och finare) oftast förekommer i överskott. Bristen på grovt material samt i vissa fall mindre god kvalitet kompenseras genom användning av alternativa material, främst krossmaterial av berg och sprängsten. 20–25 % av den totala grusproduktionen beräknas för närvarande utgöras av bergkrossmaterial. Lättillgängligt berg av god kvalitet förekommer i de flesta delarna av landet.

Utvinning

Täktverksamheten av grus är uppdelad på ett stort antal företag (ca 1000) och ett ännu större antal täkter (ca 8500 täkttillstånd). Ett 60-tal stora företag svarar för 20–25 % av produktionen. Endast i ca 0,8 % av grustäkterna pågår brytning under grundvattenytan. För makadamtillverkning finns f. n. ca 75 bergtäkter och flera planeras. Möjligheterna till täktverksamhet begränsas av naturvårdsskäl samt av fastställda skyddsområden av olika slag (natur- och kulturvårdsobjekt och miljöer, grundvattentäkter, militära områden m. m.). Även andra förhållanden såsom aktuell eller planerad markanvändning begränsar täktverksamheten liksom de olika miljöstörande effekter t. ex. buller som verksamheten, i synnerhet vad gäller bergkrossmaterial, medför.

Vid utvinning av grus- och bergmaterial krävs olika hög grad av förädling beroende på dels råmaterialets beskaffenhet dels kravet på den producerade varan. Flera olika steg av krossning och siktning samt i vissa fall våtsortering och tvättning är ibland nödvändiga. Framställning av bergkrossprodukter samt förädling av finkornrika jordmaterial t. ex. morän medför vanligtvis flera behandlingssteg än framställning av motsvarande produkter ur naturgrus. Kostnaderna för framställning av bergkrossprodukter blir därigenom ungefär dubbelt så höga som motsvarande kostnader för naturgrusprodukter. Enbart energikostnaderna för framställningen (bl. a. sprängning och krossning i flera steg) är ca tre gånger högre för bergkrossmaterial än för naturgrusmaterial. På grund av kortare transporter kan dock bergkrossmaterial utgöra ett ekonomiskt likvärdigt alternativ till naturgrus.

Transporterna av grusmaterial utförs till helt övervägande del med lastbil. Endast ca 1 % av grusmaterialet transporteras med båt eller tåg.

Framtida utveckling

Den framtida utvecklingen av landets grusförsörjning är främst beroende av utvecklingen inom byggnads- och anläggningsverksamheten samt transportsektorn. Mot bakgrund av prognoser för utvecklingen inom ovan nämnda områden är det utredningens bedömning att den årliga totala grusproduktionen fram till 1985 blir i stort sett oförändrad. Även utblickar mot år 2000 tyder på en oförändrad produktion. Det är också utredningens bedömning, att utvecklingen inom framför allt miljö- respektive transportsektorn kommer att innebära en förskjutning mot ökad användning av alternativa material, främst bergkrossprodukter. Även utnyttjandet av restprodukter och grov morän samt högre förädlingsgrad, återvinning av schaktmassor och användning av grusbesparande byggnadsmetoder kommer att leda till begränsningar i förbrukningen av naturgrus.

Grusförsörjningssituationen – med ovan skisserade ökning av andelen alternativa material och oförändrad produktion på sikt – kommer i de undersökta, största tätortsregionerna i landet att medföra att naturgrusets

”livslängd” i samtliga tätorter övetstiger 40 år. För sex tätorter blir ”livslängden” 40–60 år. De flesta (20) tätorternas naturgrustillgångar beräknas räcka mer än 80 år.

”Livslängderna” kan dock förändras såväl regionalt som generellt; å ena sidan förkortas genom ökad förbrukning t.ex. genom stora anläggningsarbeten av sysselsättningspolitiska skäl, å andra sidan förlängas genom utnyttjande av potentiella resurser, framför allt grustillgångar under grundvattenytan.

Förslag till åtgärder beträffande landbaserad täktverksamhet

Utredningen föreslår – med stöd av det framlagda bakgrundsmaterialet samt analys av den framtida utvecklingen – följande åtgärder i fråga om landbaserad täktverksamhet:

Grusförbrukning

- Ett system för statistisk redovisning av produktionen av naturgrus och alternativa material etableras snarast, varvid statistiska centralbyrån bör ha det centrala ansvaret.

Grustillgångar

- Befintliga uppgifter om grustillgångar sammanställs i en databank vid Sveriges geologiska undersökning (SGU).
- Nya uppgifter om tillgångar av grus och alternativa material insamlas och datalagras i samband med den reguljära karteringsverksamheten vid SGU. Specialkartor, s. k. temakartor med uppgifter angående grusmaterial utges.
- Gruskvalitetsregistret vid statens väg- och trafikinstitut förbättras och byggs ut.
- Regionala inventeringar av naturgrus och alternativa material genomförs i princip enligt naturvårdskommitténs förslag.
- Resurskartering av grus genomförs i de områden, som ej omfattas av naturvårdskommitténs förslag eller i hela landet om kommitténs förslag ej blir genomfört.

De tre inledande momenten kan genomföras genom mindre förstärkning av nuvarande resurser. Regionala inventeringar och resurskartering innebär relativt omfattande arbetsinsatser, vilka dock kan finansieras t.ex. genom täktavgifter enligt naturvårdskommitténs förslag.

Grusförsörjningsplanering

- Kommunvisa grusöversikter av enkel typ sammanställs för att grusfrågorna skall kunna beaktas vid fysisk planering på kommunal nivå.
- Regionala grusförsörjningsplaner upprättas i större tätortsregioner för att möjliggöra bättre hushållning med kvalitetsmaterial, klargöra lokali-

seringar av bergtäkter och grusterminaler, genomföra åsvårdsplaner m. m.

- Länsgrusregister – på sikt massdatabanker – sammanställs av befintliga uppgifter om grusproduktion, grustillgångar i befintliga täkter, tillgängliga volymer av sprängsten, schaktmassor och restprodukter.

Förslaget om kommunvisa grusöversikter anknyter till den form av marköversikter, som av PBL-utredningen föreslås i ny plan- och bygglag, medan förslaget om regionala grusförsörjningsplaner och länsvisa grusregister är en utveckling av idéer och förslag i naturvårdskommitténs betänkande och rapporten Hushållning med Mark & Vatten 2.

Forskning och utbildning

- Utveckling av inventeringsmetodik, särskilt för alternativa material, samt av metodiken för prospektering i komplexa geologiska bildningar.
- Förbättring av utvinningstekniken, särskilt under grundvattenytan.
- Utveckling av säkrare materialprovningsteknik, särskilt för produktionskontroll.
- Utbildning i materialkunskap.

Marin täktverksamhet

Utvinning och förbrukning av marint täktmaterial

Förbrukningen av marint täktmaterial i Sverige har under senare år varierat starkt. Dock kan en viss tendens till växande förbrukning spåras. Variationen i förbrukningen beror främst på de över tiden ojämna uttagen av fyllnadsmaterial för olika anläggningsarbeten i ett antal kusttätorter. Den totala produktionen under enskilda år har sällan överstigit 1,5 M ton. 1978 uppgick den till ca 0,2 M ton. Under de senaste tio åren har den marina täktverksamheten svarat för mellan några tiondels procent till några procent av landets årliga totala grusproduktion. Verksamheten har hittills endast bedrivits regelmässigt i Öresund, främst inom grundområdena Disken, Sandflyttan, Västra Haken och Bredgrund. I denna region svarar den marina utvinningen för en betydande del av försörjningen med sandmaterial.

Fyllnadsmaterial för olika anläggningsarbeten och råvara i vissa industriprocesser har hittills varit de huvudsakliga användningsområdena för marint täktmaterial. Största delen av uttagen har utnyttjats för fyllnadsändamål, som framför allt hamnutbyggnader i Malmö, Helsingborg och Luleå samt anläggandet av industrimark i Luleå. De mindre kvantiteter industrisand som utvunnits har främst funnit avsättning inom glas- och gjuteriindustrin. Utvinningen av industrisand har under många år haft karaktär av kontinuerlig verksamhet med förhållandevis jämna årliga uttag. I motsats till förhållandena i flera andra länder, bl. a. Danmark och England, sker för närvarande inga uttag av marint material till betongballast.

Det är ett fåtal intressenter (ca tio) som för närvarande svarar för den marina täktverksamheten i landet. Det är i huvudsak kommuner eller kommuner närstående organ som svarar för utvinningen av fyllnadsmaterial medan industrisand utvinns av några privata företag. Då inhemsk utrustning saknas bedrivs verksamheten med hjälp av inhyrda utländska utvinningsfartyg, främst från Danmark.

Utvinning av marina sand- och grusförekomster pågår även i andra länder, särskilt utanför flera industriländers kuster. I Danmark, Japan, Storbritannien och USA har denna verksamhet stor betydelse för den totala försörjningen med grusmaterial. Flera länder undersöker för närvarande genom bl. a. kartering och inventering av de marina förekomsterna möjligheterna till havsbaserad eller ökad havsbaserad utvinning. Detta för att på sikt kunna trygga försörjningen med grusmaterial. I globalt perspektiv kan därför förväntas en betydande ökning av denna utvinning. Denna kommer även i fortsättningen att främst förläggas till industriländernas kuster.

Marina sand- och grusförekomster

Sand- och grusförekomsterna på havsbotten utanför landets kuster är mycket dåligt kända såväl i fråga om deras läge som kvantitet och kvalitet. Med ledning av bl. a. allmänna geologiska kunskaper och de geologiska undersökningar av olika typ som genomförts inom vissa mindre områden har utvinningsbara förekomster av främst sand lokaliserats eller kan förväntas inom delar av följande vattenområden: Kattegatt, Öresund, södra Östersjön, utanför Gotland, Bottenhavet och Gävlebukten samt Bottenviken. Av dessa områden har hittills endast Öresund systematiskt undersökts med syfte att fastställa och kvantifiera sand- och grusförekomsterna. Genom dessa undersökningar har SGU påvisat sammanlagt ca 380 Mm³ utvinningsbart material, som till övervägande del är sand. För närvarande bedriver SGU även sådana undersökningar utanför Gotlands norra kuster.

Utvinningsmetoder m. m.

Väl utvecklad och prövad teknik finns tillgänglig för utvinning av marina sand- och grusförekomster. Hydraulisk utvinning med släpsugmudderverk eller stationära sugmudderverk utgör den ekonomiskt mest fördelaktiga metoden. Med i marknaden konventionella hydrauliska utrustningar begränsas utvinningsdjupet till 30–35 m. Det är dock tekniskt sett enkelt att modifiera dessa för att uppnå utvinningsdjup ned till 60–70 m. Kostnaderna för utvinning av marint fyllnadsmaterial fritt hamn med stationärt muddringsverk och rörtransport eller med medelstor kombinerad sugare/lastare är ungefär lika stora som kostnaderna för utvinning på land av sorterat fyllnadsgrus vid täkt.

Motstående intressen

För marin täktverksamhet tas generellt sett ytterst begränsade ytor i anspråk jämfört med de flesta andra former för våra omgivande vattenområdets utnyttjande. Detta utesluter givetvis inte att denna verksamhet ibland kan komma i konflikt med andra intressen, som främst fiske, marin natur- och kulturminnesvård, sjöfart och militär verksamhet. Dessa s. k. motstående intressens behov av vattenområden begränsar därför i vissa fall möjligheterna till täktverksamhet. Det nuvarande kunskapsunderlaget är dock otillräckligt för att bedöma enskilda täktprojekts inverkan på framför allt fiskets och naturvårdens intressen på såväl kortare som längre sikt. En förutsättning för ökad marin täktverksamhet i landet är därför att dessa effekter klarläggs genom bl. a. allsidiga fältundersökningar.

Tillståndsgivning

Tillståndsgivning till utforskning och utvinning av sand, grus och sten på havsbotten inom allmänt vattenområde och på kontinentalsockeln regleras i första hand genom kontinentalsockellagstiftningen. Denna lagstiftnings bestämmelser medger enligt utredningens uppfattning i allt väsentligt en från såväl sökande- som samhällssynpunkt tillfredsställande prövning av täktärenden. Dock har utredningen funnit anledning att överväga vissa frågor med anknytning till tillståndsprövningen. Detta gäller bl. a. tillståndsmöjlighet, tillståndspliktiga material, täktavgift och tillsyn.

Framtida utveckling

Enligt vad som tidigare framhållits är utredningens bedömning av den framtida utvecklingen att den årliga totala grusproduktionen i landet kommer att i stort sett bli oförändrad fram till 1985 samtidigt som en förskjutning mot ökad användning av alternativa material kan förväntas. Denna förskjutning kan främst i Norrköping, Karlskrona, Stockholm, Sundsvall, Umeå och Visby komma att ske genom utvinning av grusmaterial från havet. En sådan i och för sig önskvärd utveckling förutsätter dock dels att en planmässig resurskartering av de lösa avlagringarna så snart som möjligt genomförs inom närliggande havsområden till dessa tätortsregioner, dels att denna ger resultat i form av från behovssynpunkt lämpliga grusfyndigheter. För de användningsområden för vilka det i dag i viss utsträckning finns kända fyndigheter, huvudsakligen sandförekomster, kan en ökad utvinning från havet förväntas. Behovet av marint fyllnadsmaterial för hamnutbyggnad i främst Malmö, Landskrona och Helsingborg kan under den närmaste tioårsperioden uppskattas till totalt 5–6 M ton. Om kolkraft introduceras i landets energiförsörjning kan behovet öka avsevärt eftersom detta förutsätter anläggning av ett antal kolhamnar. Det årliga behovet av havssand för avsättning inom industrisektorn för tiden fram till 1985 uppskattas till knappt 0,5 M ton och för tiden därefter till ca 0,6 M ton.

Förslag till åtgärder beträffande marin täktverksamhet

Utredningen föreslår i fråga om den marina täktverksamheten följande åtgärder:

Grustillgångar

- Systematisk resurskartering av sand- och grusförekomster genomförs snarast utanför de kustnära tätortsregioner där framtida brist på landbaserat material förväntas. SGU bör ha ansvaret för karteringen, vilken föreslås bedrivas under 15 år till en årskostnad av ca 4,0 Mkr i 1979 års kostnadsläge.

Statligt företagsengagemang

- Frågan om statligt företagsengagemang avseende sand- och grusutvinning i havet tas upp till prövning när de närmaste förutsättningarna för ökad sådan verksamhet klarlagts genom främst den av utredningen föreslagna resurskarteringen.

Motstående intressen

- Fiskeristyrelsen och naturvårdsverket ges i uppdrag att i samråd med berörda intressenter utarbeta principförslag till allsidiga undersökningar för att klarlägga den havsbaserade täktverksamhetens inverkan på den marina miljön. Undersökningarna bör i första hand finansieras med statsanslag.
- I avvaktan på resultaten från dessa undersökningar tillämpas viss restriktivitet vid tillståndsgivning till täkt inom vattenområden som tidigare inte varit föremål för täktverksamhet.
- Kostnadsansvaret utreds för inventeringar och förundersökningar som riksantikvarieämbetet anser nödvändiga för att från antikvarisk synpunkt kunna bedöma olika täktprojekt.
- Marin täktverksamhet bör undvikas i särskilt viktiga områden för andra av havet beroende intressen.
- Innan åtgärder vidtas som kan påverka möjligheterna till marin täktverksamhet, som t. ex. förordnanden om nya eller förändringar av gränser för befintliga trålfiskeområden och avsättning av marina reservat, förutsätts samråd ske med de myndigheter som företräder mineralintresset.

Tillståndsgivning

- Den i kungörelsen till kontinentalsockellagen 1975 införda "provisoriska" bestämmelsen om industriverkets underställning av vissa täktärenden till regeringens prövning permanentas.
- Bestämmelse införs så att förutom sand-, grus- och stentäkt även täkt av övriga jordarter och av lösa block omfattas av tillståndsplikt.

- Täktavgiften bör även i fortsättningen i huvudsak bestämmas efter affärsmässiga grunder. Avgiften bör dock kunna utnyttjas som instrument för att stimulera användningen av havsmaterial när det från samhällsekonomiska utgångspunkter kan vara motiverat.
- Täkttillstånd bör som regel villkoras av att det efter avslutad täkt utförs översiktliga djupmätningar inom täktområdet. Dessa skall ombesörjas och bekostas av innehavaren av täkttillståndet.
- I avvaktan på resultaten från resurskarteringen av det svenska kontinentalsockelområdet bör från hushållningssynpunkt viss restriktivitet tillämpas vid tillståndsgivning i det fall täktmaterial avses exporteras.
- Uppgifter om produktion av täktmaterial i insjöar och inom omgivande havsområden bör kontinuerligt tillställas statistiska centralbyrån.

Sammanställning av remissyttranden över statens industriverks utredning Grus och sand på land och i hav (SIND 1980: 1)

Efter remiss har yttranden över utredningen avgetts av rikspolisstyrelsen, statens järnvägar (SJ), statens vägverk, sjöfartsverket, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI), statens geotekniska institut, statistiska centralbyrån (SCB), kammarkollegiet, statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), riksantikvarieämbetet som hört statens sjöhistoriska museum, universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), lanthushushållningsstyrelsen (LBS), skogsstyrelsen, fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk (SNV), generaltullstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), arbetarskyddsstyrelsen, statens planverk, lantmäteriverket, Sveriges geologiska undersökning (SGU), nämnden för statens gruvegendom (NSG), styrelsen för teknisk utveckling (STU), delegationen för samordning av havsresursverksamheten (DSH), domänverket, vattenöverdomstolen, forskningsrådsnämnden (FRN), länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, Stockholm, Linköpings, Norrköpings, Gotlands, Karlskrona, Göteborgs, Sundsvalls och Umeå kommuner, Kungl. Vetenskapsakademien, Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska hamnförbundet, Sveriges Industriförbund, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Naturvårdssektionen, Sveriges Naturvetareförbund (SACO/SR), Landsorganisationen i Sverige (LO), Ahlsell Industriråvaror AB, Cement- och betonginstitutet.

Vissa remissinstanser har till sina yttranden fogat yttranden från andra instanser. Sålunda har av universitets- och högskoleämbetet bifogats yttranden från geologiska institutionen och Askölaboratoriet vid Stockholms universitet, sektionen för lantmåteri vid tekniska högskolan i Stockholm, biologisk-geovetenskapliga sektionerna vid Lunds och Göteborgs universitet, sektionen för väg- och vattenbyggnad vid tekniska högskolan i Lund, geologiska institutionen vid Chalmers tekniska högskola samt geografiska institutionen vid Umeå universitet, av fiskeristyrelsen från fiskeriintendenten i det östra och det mellersta distriktet, av länsstyrelsen i Gotlands län från fiskenämnden i Gotlands län, Cementa AB samt chefen för Gotlands militärkommando, av länsstyrelsen i Blekinge från fiskenämnden i Blekinge län samt Blekinge länsförbund av Svenska Naturskyddsföreningen, av länsstyrelsen i Örebro län från fiskeriintendenten i nedre södra distriktet, av länsstyrelsen i Kopparbergs län från vägförvaltningen i Koppar-

bergs län, av länsstyrelsen i Västernorrlands län från Västernorrlands och Jämtlands läns handelskammare, av länsstyrelsen i Jämtlands län från skogsvårdsstyrelsen i Jämtlands län och vägförvaltningen i Jämtlands län. Flera länsstyrelser har bifogat yttranden av kommuner. Vidare har Landsorganisationen i Sverige bifogat yttrande från Svenska Fabriksarbetareförbundet.

1 Allmänt om utredningen

1.1 Central, regional och lokal styrning och planering — huvudmannaskap

Beträffande samhällets styrning av täktverksamheten efterlyser *domänverket* samhälls- eller företagsekonomiska överväganden om vad olika styrningar av branschen innebär. Man anser att utredningens förslag förutom ökad byråkrati innebär att styrningen kommer att utövas av myndigheter med ringa kunskap och erfarenhet om branschens förutsättningar. Företagen är själva bäst lämpade att tillgodose konsumenternas efterfrågan. Dessutom kommer marknadskrafterna att tillse att en effektiv konkurrens upprätthålles, vilket borgar för en riktig prissättning. Domänverket anser därför att utredningens förslag till åtgärder bör begränsas och i första hand koncentreras till de fåtal geografiska områden där "grusbristen" ligger närmast i tiden.

Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, m.fl. anser däremot att starka skäl talar för att en grusförsörjningsplanering byggs upp. Enligt *Landstingsförbundet* bör dock det förslag som utredningen lämnar i denna del kompletteras och preciseras på ett antal punkter. För förbundet ter det sig naturligt att även denna speciella planering har sin bas i *primärkommunernas* grundläggande ansvar för den fysiska miljöns utformning och fysiska planering. Såvitt förbundet kan bedöma ligger förslaget beträffande grusförsörjningsplanering inte i linje med dessa grundläggande principer. Landstingsförbundet kan därför inte tillstyrka utredningens förslag i denna del. I en förnyad prövning bör strävan vara att åstadkomma en planeringsform som tar fasta på PBL-utredningens förslag och primärkommunernas grundläggande ansvar för och centrala ställning vad gäller fysisk planering.

Svenska kommunförbundet anser att ett lämpligt sätt att få med både land- och havsbaserade grus- och sandtillgångar i samhällsplaneringen är att föra in dem i *kommunernas* planering. I den marköversikt som föreslås i den nya plan- och bygglagen kan även frågor om grusförsörjning behandlas och avvägas mot andra intressen, t. ex. naturvården. Något särskilt dokument benämnt grusöversikt behövs inte. Grusförsörjningen bör bedömas tillsammans med övriga planeringsfaktorer i marköversikten.

En viktig förutsättning för att kunna behandla grusförsörjningen i marköversikten är att kommunerna på ett smidigt sätt får tillgång till resultaten av de gruskarteringar som görs.

Planeringen bör enligt kommunförbundets mening ske i samarbete mellan berörda kommuner efter samråd med andra berörda instanser. Länsstyrelsens roll bör vara att underlätta kommunernas samarbete, t. ex. genom att verka för att kommunerna har tillgång till samma planeringsunderlag när det gäller grus- och sandförekomsterna i regionen.

Kommunförbundet kan inte acceptera att en regional grusförsörjningsplan blir ett styrinstrument över markanvändningen vid sidan av den reglering som görs i plan- och bygglagen, vilket skulle bli fallet om utredningens förslag genomförs.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län efterlyser ett klarare ställningstagande till vem som skall vara *regional huvudman för grusförsörjningsplaneringen*, eftersom de regionala grusförsörjningsplanerna i framtiden kan bli ett viktigt instrument för att bemästra en ev. kommande bristsituation.

Naturvårdsverket anser att det övergripande *regionala ansvaret för grusförsörjningsplaneringen* bör ligga hos länsstyrelsen. Man motiverar detta med att en framgångsrik resurshushållning med täktmaterial är beroende av att insamlade uppgifter snabbt och enkelt kan nyttiggöras av de planerande organen. För grusförsörjningsplanering är riksperspektivet av mindre intresse, eftersom täktmaterial av kostnadsskäl inte tål några längre transporter. En planering på lokal nivå, t. ex. hos de enskilda kommunerna är enligt naturvårdsverket knappast tänkbar bl. a. med hänsyn till de stora skillnaderna i fråga om grustillgångar i de olika kommunerna. Därför anser man att uppgifter som behövs för planeringen primärt bör tillställas länsstyrelsen.

Statens planverk delar utredningens uppfattning att grusförsörjningsfrågorna bör beaktas på *kommunal* nivå och integreras i kommunernas fysiska planering. Verket avråder dock från förslaget att upprätta särskilda kommunvisa grusöversikter som komplement till den föreslagna plan- och bygglagens marköversikt. Däremot är det enligt planverket viktigt att grusfrågorna inarbetas i kommunöversikt och kommande marköversikt. Detta bör, bäst kunna ske mot bakgrund av *regionala grusförsörjningsprogram* som bör utarbetas i samverkan mellan kommuner, företag och länsstyrelsen och utgöra ett underlag för den vägning av grusförsörjningsintresset mot andra markanvändningsintressen som skall ske i den kommunala fysiska översiktliga planeringen.

Länsstyrelsen i Uppsala län, *m. fl.* påpekar allmänt att ett huvudmannaskap i enlighet med utredningens förslag går stick i stäv mot den rådande trenden till ökad decentralisering, och länsstyrelsen i Kopparbergs län fruktar att förslagen kommer att innebära att arbetet med grustäktsregleringen, jämfört med nuvarande förhållanden, successivt kommer att förskjutas från regional till central nivå. Man efterlyser också ett klagörande av länsstyrelsens roll när det gäller uppbyggnaden och möjligheterna att utnyttja de centrala registren och sambandet mellan länsregistret och centrala register. Länsstyrelsen anser det också vara viktigt att man i arbetet

med databank noga överväger vilka uppgifter som skall behandlas och datalagras, så att inte tid och resurser används till mindre väsentliga uppgifter.

Beträffande *huvudmannaskap*et för de *regionala inventeringarna* finns tre olika förslag i remissvaren, nämligen SGU (som utredningen också föreslår), naturvårdsverket och länsstyrelserna.

SGU framhåller att hos dem finns en betydande kompetens på grus- och sandområdet samlad, och ett stort faktamaterial i verkets arkiv. För undersökning till havs finns en omfattande och dyrbar instrumentering. Man menar också att genom att SGU görs till huvudman i dessa frågor så uppnås den nödvändiga harmoniseringen mellan den långsiktiga verksamhet som geologisk kartering innebär och den mer direkt målinriktade resursinventeringsverksamheten.

Naturvårdsverket anser att SGU saknar erforderlig kompetens för en värdering av olika områdets betydelse från naturvårdssynpunkt. Därtill saknar SGU kompetens vad gäller tolkning av allsidiga naturvårdsinventeringar och nödvändig kunskap om tillämpning av NVL. Eftersom det främst är områdenas värde från naturvårdssynpunkt som är avgörande för täkt eller inte är det enligt verkets mening nödvändigt att naturvårdsverket ges huvudansvar för inventeringarna.

Flera länsstyrelser och Sveriges naturvetareförbund anser att en sådan inventering bör bedrivas inom ramen för länsstyrelsernas verksamhet. Detta motiveras med att länsstyrelserna redan bedriver likartade utredningar av andra sektorer inom samhällsplaneringen och således har lång erfarenhet av likartad verksamhet. Dessutom finns bättre möjligheter att i inventeringen väga in andra samhällsintressen såsom regionalekonomiska bedömningar och naturvårdssynpunkter. Vidare har flera länsstyrelser redan genomfört likartade inventeringar för stora delar av sina län. Man framhåller också att länsstyrelserna genom sina kontakter med företag som bedriver täktverksamhet och/eller annan schaktning har god kännedom om branschen såväl vad gäller produktions- som konsumtionssidan.

1.2 Kostnader och finansiering, m. m.

Riksantikvarieämbetet, flera länsstyrelser, m.fl. påpekar att *resursförstärkningar* behövs för att genomföra flertalet förslag i utredningen. Länsstyrelsen i Värmlands län påpekar att särskilt i uppbyggnadsskedet av planeringen kvalificerad personal måste ställas till länsstyrelsens förfogande. Länsstyrelsen i Gotlands län anser att omprioriteringar hos såväl länsstyrelse som kommun sannolikt kommer att krävas. Länsstyrelsen i Värmlands län pekar också på möjligheten att ge kommunerna ökat ansvar vad beträffar naturvårdslagens reglering av täktverksamheten, t. ex. så att tillsynsverksamheten till största delen läggs på kommunen, varigenom resurser hos länsstyrelserna skulle frigöras för arbete i enlighet med utredningens intentioner.

Länsstyrelsen i Södermanlands län och IVA understryker vikten av att utredningens förslag *kostnadsberäknas*. Länsstyrelsen vill också närmare ha belyst den ökning av byråkratin som de framlagda förslagen kan komma att medföra.

Flera remissinstanser hänvisar till sina remissvar över naturvårdskommitténs utredning Naturvård och täktverksamhet (SOU 1970: 14, 15).

1.3 Sysselsättnings- och arbetsmiljöfrågor

Sysselsättningsfrågan behandlas av *arbetsmarknadsstyrelsen* och av *Lunds universitet*. *Arbetsmarknadsstyrelsen* finner att de frågor utredningen behandlar väsentligen bör bedömas från andra synpunkter än dem styrelsen har att företräda. Förändringar i och utvidgningar av täktverksamheten kan dock i vissa fall vara av betydelse ur arbetsmarknads- och regionalpolitisk synpunkt och styrelsen anser det därför angeläget att arbetsmarknadsmyndigheterna i sådana fall ges tillfälle att på ett tidigt stadium framlägga sina synpunkter. *Lunds universitet* anser att man i täktfrågor måste inrikta sig på att väga det samhällseliga utnyttjandet av en icke förnyelsebar naturresurs, dvs. samhällsnyttan, mot ett skydd av landformer, kulturminnen, grundvattenförekomster etc. och att sysselsättningsfrågor sålunda måste behandlas i särskild ordning och självklart fristående från tillfälliga opinionsyttringar. Man påpekar att frågor om bibehållen sysselsättning för anställda vid täktföretag som presenterar kontroversiella täktplaner har blivit aktuella och att i kommunala och regionala organ sådana situationer kan inverka på tillståndsgivningen.

Arbetskyddsstyrelsen och *Svenska Fabriksarbetareförbundet* tar upp frågan om arbetsmiljön. *Arbetskyddsstyrelsen* påpekar att riktlinjer och anvisningar för de särskilda arbetsmiljöfrågor som kan uppkomma vid marin täktverksamhet till havs helt saknas i utredningen. Styrelsen föreslår att för att underlätta för yrkesinspektionen att få kännedom om var täktverksamhet pågår skulle myndighet som utfärdar täkttillstånd på land och i hav informera yrkesinspektionen om dessa tillstånd. Enligt *Fabriksarbetareförbundets* uppfattning är arbetsmiljöfrågorna lika viktiga som naturmiljöfrågorna. De särskilda arbetsmiljöproblem som kan följa med marin täktverksamhet bör därför också kartläggas, anser förbundet.

1.4 Tillståndsprövning och motstående intressen

Domänverket framhåller att olika motstående intressen blir belysta genom det numera omfattande remissförfarandet i täktärenden, men att detta samtidigt har gjort beslutsprocessen komplicerad och i vissa fall mycket långdragen. En resursförstärkning och prioritering av länsstyrelserna för behandling av täktärenden och en begränsning av remisstiden för kommunerna är enligt domänverkets mening nödvändig. Domänverket vänder sig

emot att täktverksamhet ofta betraktas med naturvårdens ögon och påpekar att mot detta bör ställas den viktiga samhällsfunktion som täktverksamheten fyller. Man finner det angeläget och rimligt att både samhälls- och företagsekonomiska aspekter läggs på behovet och kostnaderna för grusmaterial och anser att ett sätt att få dessa synpunkter beaktade i beslutet vore att SIND blev remissinstans vid överklagningsärenden.

Statens planverk framhåller att vid tillståndsgivning för täktverksamhet även allmänna intressen bör vara prövningsgrund. Genom en sådan lagändring ges, enligt planverket, också bättre förutsättningar för en integrering av grusförsörjningsfrågorna i den kommunala fysiska planeringen.

Många remissinstanser har tagit upp olika konfliktfrågor, t. ex. när det gäller grundvatten, natur- och kulturminnesvård.

Göteborgs kommun anser att det bör övervägas om inte omfattande *husbehovstäkt* skall innefattas bland tillståndspliktig täktverksamhet, eftersom avsaknaden av tillgångsprövning innebär risker för allvarliga skador ur natur- och kulturvårdssynpunkt. *Göteborgs universitet* vill att tillstånd till *bergtäkt* skall prövas enligt samma normer som gäller för exploatering av grusfyndigheter, eftersom vissa bergområden har stor betydelse för den naturvetenskapliga forskningen.

Lunds universitet menar att i täktplanearbetena i högre grad än för närvarande en ekologisk analys av den planerade täktens effekter borde utföras. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser att de biologiska aspekterna på täktverksamhet har fått en styvmoderlig behandling i utredningen. *Göteborgs kommun* framhåller att det är nödvändigt att de inventerings- och databehandlingsrutiner som föreslås för kontroll av landets grus- och sandtillgångar samt uttagen ur dessa konstrueras så att ny kunskap inom falten markekologi, hydrologi, fiske, fiskeribiologi och naturvård fortlöpande kan matas in.

Skogsvårdsstyrelsen i Jämtlands län tar upp frågan om *avverkningar* i samband med täktverksamhet och påpekar att olägenheter kan uppkomma vid större täkter p. g. a. olämplig avgränsning mot omgivande skogsmarker med vindfällning, insektsskador, torka p. g. a. ändrade hydrologiska förhållanden etc. Skogsvårdsstyrelsen anser att skogliga miljöfrågor ofta kommer i bakgrunden i samband med täktverksamhet och att en hel del fördelar skulle kunna vinnas genom vad som anförs om täktsamverkan. En utveckling av vad som här anförs skulle sannolikt kunna förbättra såväl skogsavverkningsdelen och miljöfrågorna som återbesogningsfasen, enligt skogsvårdsstyrelsen.

Lantbruksstyrelsen anser att samråd med lantbruksnämnd bör ske i de fall det ej är uppenbart att lantbrukets intressen ej berörs. *Lantbruket* kan beröras genom påverkan på grundvattnet, genom vägdragningar och ökad mängd tunga transporter på befintliga vägar, bl. a. Även *rennäringen* kan påverkas av sand- och grustäkt, dels genom bortfall av betesmark och dels genom andra störningar i renskötseln, t. ex. att flyttningsvägar avskärs.

Lantbruksstyrelsen anser därför att samråd med samebyarna och lantbruksnämnd bör ske då rennäringens intresset är berört.

Flera länsstyrelser och kommuner samt IVA, LRF m.fl. tar upp frågan om skyddet för *grundvattnet* i samband med täktverksamhet. *Karlskrona kommun* påpekar att något skydd ur mängdsynpunkt inte ges av nuvarande skyddsföreskrifter för vattentäkter. *IVA* anser att utredningen borde ha tryckt hårdare på behovet av framtida ostörda grustillgångar eftersom dessa i hög grad svarar för det dricksvatten m.m. vi konsumerar och dricksvattenresurserna är starkt hotade bl. a. genom växande behov, överuttag, förstöring av vattenförande grusåsar och nedsmutsning av vattnet med salter.

Tekniska högskolan i Lund skriver i samband med konfliktfrågor att man även bör se framåt inom *energilagringssidan* eftersom viss energilagring (solvärmelagring m.m.) kommer att utföras i grusavlagringar, s. k. akveferlagring.

Riksantikvarieämbetet samt några länsstyrelser och kommuner nämner också att *kulturminnesvårdens* intressen bör undersökas i samband med resurskarteringen och beaktas i grusförsörjningsplaneringen. *Riksantikvarieämbetet* anser också att vid upprättande av regionala grusförsörjningsplaner företrädare för den regionala kulturminnesvården bör beredas möjlighet att delta, då en stor del av fornlämningsbeståndet är knutet just till våra grusåsar.

1.5 Tillsyn och återställning

Beträffande tillsynsverksamhet och återställningskrav skriver *Karlskrona kommun* att funktionen hos dessa kan ifrågasättas enligt nu gällande regler och att en skärpning kan vara befogad.

Göteborgs kommun understryker att markanvändning efter upphörd täktverksamhet bör ha planerats redan innan täkttillstånd ges och att återställd biologisk produktion, främst i form av skogsbruk, är angelägen.

Fiskeriintendenten i mellersta distriktet föreslår att direktiv ges till sökanden att redan i ansökningshandlingarna ange möjligheter till avyttring av s. k. överblivna massor, varvid berörda parter vid ev. påföljande domstolsbehandling har möjlighet att ta ställning till huruvida massorna kan användas för annat ändamål.

2 Utredningens förslag beträffande landbaserad täktverksamhet

2.1 Grusförbrukning

Utredningens förslag:

- Ett system för statistisk redovisning av produktionen av naturgrus och alternativa material etableras snarast. (Utredningen stöder i princip det

av naturvårdskommittén framlagda förslaget till lag om uppgiftsskyldighet i fråga om täkt- och stenkrossrörelse.)

- Kompletterande uppgifter beträffande materialens användning resp. speciella materialtyper inhämtas genom särskilda enkäter med längre tidsintervall, t. ex. 5 år, eller i samband med forskningsprojekt inom materalsektorn.
- Årliga produktionsuppgifter resp. kompletterande uppgifter datalagras, så att sammanställningar av uppgifter snabbt kan presenteras på olika administrativa nivåer (kommunal-, läns- och riks-) enligt danskt mönster.
- Statistiska centralbyrån bör ha det centrala ansvaret för denna statistiska verksamhet. Det förutsätts därvid att också uppgifter om utvinning av grus och sand i sjöar och hav ingår i den samlade statistiken.

Förslagen stöds av flertalet remissinstanser, däribland *SCB, skogsstyrelsen, SGU, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, Norrköpings, Halmstads och Sundsvalls kommuner, LO* samt *Västernorrlands och Jämtlands läns handelskammare*.

Naturvårdssektionen inom Sveriges naturvetareförbund är negativ till utredningens förslag till huvudmannaskap men är i övrigt positiv till förslagen. Även *Statens naturvårdsverk* och *länsstyrelserna i Jönköpings, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus* och *Kopparbergs län* är positiva till förslagen, förutom att man anser att länsstyrelserna bör ha ansvaret för insamlingen av datauppgifterna. Flera länsstyrelser föreslår också att rapporteringen byggs in i miljövårdens informationssystem MI 01, varigenom uppgifterna kan databehandlas.

Domänverket och *LRF* anser att förslaget till statistisk redovisning är alltför ambitiöst. *IVA* menar att en kostnadskalkyl bör redovisas, innan man kan tillstyrka förslagen. *Sveriges Industriförbund* avstyrker en utökad uppgiftsskyldighet för företagen.

Remissinstansernas kommentarer

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser att en årlig uppgiftsskyldighet är angelägen från både regionalekonomiska, miljö- och planmässiga synpunkter. Eftersom uppgifterna i första hand är av primärt intresse för länsstyrelse och kommuner ifrågasätts om inte länsstyrelsen skall ha ansvaret för insamlingen av datauppgifterna. Länsstyrelsen framhåller att statens naturvårdsverk i samråd med miljödatanämnden bör få ansvaret för att omgående utveckla ett dataprogram, som dels direkt kan samordnas med MI 01-systemet, dels kan fungera som ett fristående dataprogram för de länsstyrelser som ännu inte anslutits till MI 01-systemet. Härigenom skapas också, enligt länsstyrelsen, möjligheter till riksomfattande bearbetningar och sammanställningar.

Länsstyrelsen i Jönköpings län anser att eftersom den största mängden sand- och grusmaterial för närvarande och troligen också under överskådlig framtid kommer från täkter på land bör redovisningen göras till länsstyrelserna. Dessa får då som tillståndsmyndighet en total bild av utvinningen av material inom länet och därmed ett bättre underlag vid beslut om nya täkter. SCB och SGU kan sedan i sin tur göra riksöversikter på det material som redovisats i länsstyrelserna.

Beträffande uppgiftsskyldigheten framhåller *SCB* att det material som länsstyrelserna enligt naturvårdskommitténs förslag kommer att samla in kan utnyttjas även för att framställa merparten av den statistik över grusproducenternas verksamhet som sedan länge efterfrågats.

Genom en sådan samordning av länsstyrelsernas och *SCB*:s uppgiftsinsamling skulle, enligt *SCB*, något särskilt uppgiftslämnande till statistiken ej bli erforderligt för berörda företag. Ett liknande samarbete kan enligt *SCB*:s mening utformas mellan *SCB* och *SIND* vad beträffar de av *SIND* inhämtade uppgifterna över täktverksamheten i insjöar och havet. Endast i den mån andra statistikbehov medför krav på särskilda uppgifter om täktföretagens verksamhet skulle en särskild uppgiftsinsamling för statistiken erfordras, men den skulle i så fall kunna begränsas till ett urval företag verksamma inom berörda område.

Skogsstyrelsen förutsätter att uppgiftsskyldigheten ej omfattar husbehovstäkter, eftersom dessa är små och svarar för så liten del av den totala materialförbrukningen. Bl. a. *skogsstyrelsen* och *länsstyrelsen i Värmlands län* anser det angeläget att formerna för uppgiftslämnandet anpassas så att omfattande administrativ hantering undviks. Länsstyrelsen påpekar också att inkomna uppgifter bör vara av värde inte blott för täktärenden, utan även för taxeringsarbetet som är beroende av uppgifter om tillgång och förbrukning av grusmaterial. Även *länsstyrelsen i Skaraborgs län* understryker värdet av att redovisningen om möjligt utförs på ett sådant sätt att samordning lätt kan ske med annan verksamhet, såsom fastighetsvärdering och fastighetstaxering. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* förutsätter att insamlade uppgifter blir offentliga så att de kan användas av planerande myndigheter.

Länsstyrelsen i Västerbottens län saknar i dag säkra uppgifter om grusförbrukningens omfattning och inriktning. Denna brist försvårar bedömningen rörande behovet av nya täkter. I samband med ansökningar om täkttillstånd erhåller länsstyrelsen vanligtvis uppgifter om fyndigheternas volym. Uppgifter om hur mycket material som verkligen bryts ut och som kvarlämnas ges för närvarande inte in till länsstyrelsen. Utredningens förslag om ett system för statistisk redovisning av årlig produktion av naturgrus och alternativa material bör, enligt länsstyrelsen, ge ett bättre underlag vid bedömningar i täktärenden. Länsstyrelsen delar utredningens uppfattning att statistiska centralbyrån bör ha det centrala ansvaret för att uppgifterna snabbt delges länsstyrelser och kommuner.

Domänverket och LRF anser att förslaget till statistisk redovisning är alltför ambitiöst. Domänverket menar att det bör begränsas till det fåtal "bristområden" där ökad planering och styrning kan vara motiverad och att inom övriga delar av landet en lågfrekvent uppgiftslämning skulle vara tillfyllest. LRF menar att regionala överslagsberäkningar vid behov borde räcka.

Sveriges Industriförbund avvisar en utökad uppgiftsskyldighet. Den föreslagna statistikproduktionen blir mycket omfattande och skulle möjligen kunna tänkas för en strategisk råvara, vars tillgänglighet är beroende av en fluktuerande världsmarknad, men bör enligt förbundets mening ej ifrågakomma beträffande en mycket vanligt förekommande inhemsk råvara. Inga övertygande skäl för behovet av så frekvent och omfattande statistik har redovisats.

2.2 Grustillgångar

Utredningens förslag:

- Befintliga uppgifter om grustillgångar sammanställs i en databank vid SGU. (Se avsnitt 2.2.1.)
- Nya uppgifter om tillgångar av grus och alternativa material insamlas och datalagras i samband med den reguljära karteringsverksamheten vid SGU. Specialkartor, s. k. temakartor med uppgifter angående grusmaterial utges. (Se avsnitt 2.2.1.)
- Gruskvalitetsregistret vid statens väg- och trafikinstitut förbättras och byggs ut. (Se avsnitt 2.2.2.)
- Regionala inventeringar av naturgrus och alternativa material genomförs i princip enligt naturvårdskommitténs förslag. (Se avsnitt 2.2.3.)
- Resurskartering av grus genomförs i de områden som ej omfattas av naturvårdskommitténs förslag eller i hela landet om kommitténs förslag ej blir genomfört. (Se avsnitt 2.2.4.)

Positiva till förslagen i stort är bl. a. *SJ, riksantikvarieämbetet, statens naturvårdsverk, SGU, Tekniska högskolan i Stockholm, Umeå universitet, fiskeriintendenten i mellersta distriktet, länsstyrelserna i Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Örebro, Västmanlands, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, Norrköpings, Gotlands, Halmstads, Sundsvalls och Norsjö kommuner samt LO.*

IVA önskar se en kostnadskalkyl innan förslagen kan tillstyrkas. LRF tillstyrker en etappvis uppbyggnad av kunskapsunderlaget men är tveksamt till utbyggnad av ett så omfattande datorsystem. Länsstyrelsen i Södermanlands län ifrågasätter om det är nödvändigt med alla de former av registreringar, kartering och planeringsinstitut som utredningen föreslagit. Skogsstyrelsen, m. fl. anser att mer ingående inventeringar, gruskvalitetsundersökningar, registreringar, grusförsörjningsplaner m. m. i första hand bör omfatta områden där behovet är störst.

Remissinstansernas kommentarer

Länsstyrelsen i Jönköpings län vill starkt understryka behovet av en mera noggrann kartering av befintliga sand- och grusförekomster både på land och i havet. Däremot anser man inte att resurserna vare sig på länsstyrelsen eller vid SGU räcker till för detta arbete.

SJ delar industriverkets åsikt att det är nödvändigt med en omfattande inventering av landets grustillgångar för att därmed bättre kunna utnyttja de olika grusmaterialen till sina speciella ändamål.

LRF instämmer i uppfattningen att kunskapen om tillgångarna på naturgrus och alternativa material på land måste ökas. Förbundet tillstyrker därför en etappvis uppbyggnad av kunskapsunderlaget men är tveksamt till behovet av att uppgifter skall lagras i datorer med terminalutbyggnad till myndigheter och företag på regional och lokal nivå.

Länsstyrelsen i Södermanlands län ifrågasätter om det är nödvändigt med den omfattande verksamhet som utredningen föreslagit. Utredningen borde ha belyst den ökning av byråkratin och de ökade kostnader som de framlagda förslagen kan komma att medföra för den enskilde företagaren och för olika myndigheter. Detta är särskilt viktigt i en tid då det åligger myndigheterna att skära ner sina årliga omkostnader.

SCB framhåller betydelsen av att tillgångsuppgifter på lämpligt sätt kopplas samman med produktionsuppgifter. Detta skulle, enligt *SCB*, kunna uppnås genom att statistikredovisningen på detta område ges formen av en resursräkenskap.

2.2.1 Sammanställning, insamling i samband med karteringsverksamheten vid SGU och datalagring av uppgifter om tillgångar

Utredningens förslag:

- Befintliga uppgifter om grustillgångar sammanställs i en databank vid SGU.
- Nya uppgifter om tillgångar av grus och alternativa material insamlas och datalagras i samband med den reguljära karteringsverksamheten vid SGU.
- Vid karteringen kompletteras de insamlade uppgifterna angående grusavlagringar med kvantitets- och kvalitetsuppgifter.
- Specialkartor, s. k. temakartor, med uppgifter angående grusmaterial utges.

Dessa förslag tillstyrks, förutom av de remissinstanser som nämns under avsnitt 3.1, bl. a. av *statens vägverk, skogsstyrelsen, domänverket, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala och Malmöhus län* samt *Sveriges Industriförbund*.

Länsstyrelsen i Värmlands län anser att SGU:s reguljära kartering är en för långsam process för insamlande av tillgångsuppgifter. Resurser bör därför i första hand satsas på utarbetande av regionala inventeringar enligt naturvårdskommitténs förslag.

NSG och *länsstyrelsen i Östergötlands län* avstyrker förslaget att bestämning av grusavlagringars kvantitet och kvalitet skall göras av *SGU* i samband med den reguljära karteringen.

Remissinstansernas kommentarer

Statens vägverk anser att en databank med uppgifter om grustillgångar skulle kunna utgöra ett viktigt instrument vid fysisk planering. *SCB* ser i förslaget om en databank en viktig framtida källa till statistik över produktionen och tillgångarna. Förutsättningarna för att bygga upp en sådan databank bör enligt *SCB*'s mening närmare utredas i samarbete mellan verket och berörda organ.

Flera remissinstanser har kommenterat karteringen vid *SGU* och *SGU*'s roll.

Skogsstyrelsen anser att kartering av grustillgångar i anslutning till den reguljära karteringsverksamheten är ett lämpligt förfarande men påpekar att tillräckliga resurser bör ställas till förfogande så att utgivningen av moderna kartor inte försenas. *SJ* och *IVA* anser att *SGU* bör ges möjligheter att få fram moderna geologiska kartor. *SJ* vill att man därvid prioriterar bristområden. *IVA* anser att *SGU* tilldelats uppgifter av motstridig natur, dels kartering, där resultaten skall redovisas offentligt så snabbt som möjligt och dels prospektering, då man hemlighåller resultaten så länge som möjligt, och att detta kan leda till fördröjning av kartutgivningen.

Lunds universitet framhåller att markutnyttjande och planering blir lidande av att Sverige är mycket ofullständigt kartlagt ur geologisk-geomorfologisk synvinkel och att därför naturresurserna inte kan disponeras på bästa sätt. *SGU*'s ställning som central statlig myndighet med ansvar för bland annat den geologiska kartläggningen kräver, att *SGU* objektivt och sakligt kan bedöma framtagna täktplaner, dvs. tjänstgöra som remissinstans, till ledning för länsstyrelserna i deras roll som tillståndsgivande instans, anser sektionsnämnden.

Länsstyrelsen i Västerbottens län menar att med *SGU*'s nuvarande resurser kommer länet inte inom överskådlig tid att bli föremål för moderna berggrunds- och jordartskarteringar, vilket ger upphov till en rad negativa konsekvenser för den regionala planeringen liksom för ett rationellt utnyttjande av länets naturtillgångar. Länsstyrelsen anser att planerna för karteringsverksamheten måste revideras så att kartor inom en snar framtid utarbetas för områden med brist på naturgrus och för större grusproduktionsområden i länet.

Bestämning av grusavlagringars kvantitet och kvalitet i samband med karteringen har kommenterats av *NSG* och *länsstyrelsen i Östergötlands län*. Länsstyrelsen delar utredningens bedömning att kartmaterialet bör kompletteras med kvantitets- och kvalitetsuppgifter om kartorna skall kunna tjäna som underlag vid resursbedömningar. Länsstyrelsen anser att bestämningar av jord- och bergkvaliteter bör utföras redan under karte-

ringsskedet av kvalificerad personal men ifrågasätter om SGU besitter sådan kompetens i tillräcklig utsträckning. Andra statliga myndigheter som statens vägverk och statens väg- och trafikinstitut samt regionala konsultfirmor inom branschen bedöms enligt länsstyrelsen ha en mer gedigen kunskap om och erfarenhet av kvalitetsbestämningar. Förslaget att SGU i samband med reguljär kartering insamlar uppgifter angående grusavlagringars kvantitet och kvalitet är enligt NSG en fråga av principiell och praktisk natur. NSG instämmer helt i utredningens konstaterande att en systematisk kartering av jord- och berggrund krävs för att upptäcka nya tillgångar. NSG anser dock att bedömning av fynd som görs i samband med reguljär kartering ej skall ske i anslutning till densamma. Frågan är av principiell natur såtillvida att den geologiska karteringen görs för att tillgodose krav på basinformation från avnämare med vitt skilda intressen. Av praktiska skäl bör en bedömning av fynd ej heller ske i samband med reguljär kartering, eftersom det finns uppenbar risk att utgivningen av ett kartblad därmed kan fördröjas. Nämnden anser också att kostnaden för bedömning av fyndigheters kvalitet och kvantitet bör bestridas av dem som av kommersiella eller planeringsmässiga skäl har intresse av en sådan bedömning.

2.2.2 Gruskvalitetsregister

Utredningen föreslår att gruskvalitetsregistret vid statens väg- och trafikinstitut förbättras och byggs ut.

Domänverket, länsstyrelserna i Stockholms, Västmanlands och Västernorrlands län, Sveriges Industriförbund och LRF tillstyrker förslaget. *Statens vägverk* är tveksamt till detta förslag. Övriga remissinstanser har inte yttrat sig särskilt om denna fråga.

Statens vägverk menar att det är tveksamt om man bör bygga ut ett gruskvalitetsregister eftersom lokala oregelbundenheter i grus- resp. bergtäkter normalt är av den karaktären att en noggrann fältundersökning alltid måste göras vid utnyttjande av en fyndighet. Ett register skulle då enbart få ett historiskt värde.

2.2.3 Regionala inventeringar

Utredningens förslag:

- Regionala inventeringar av naturgrus och alternativa material genomförs i princip enligt naturvårdskommitténs förslag.
- Huvudman för dessa inventeringar bör vara SGU.

Förslaget stöds av bl. a. *riksrevisionsverket, skogsstyrelsen, länsstyrelserna i Värmlands och Kopparbergs län och LRF. Statens naturvårdsverk, länsstyrelserna i Uppsala och Malmöhus län, naturvårdssektionen inom Sveriges naturvetareförbund* anser inte att SGU bör vara huvudman för inventeringarna. *Sveriges Industriförbund* är negativt och *statskontoret, statens planverk och domänverket* är tveksamma till förslaget.

Remissinstansernas kommentarer

Statens naturvårdsverk samt *länsstyrelserna i Hallands och Västerbotens län* understryker att regionala inventeringar skulle ge ett bättre underlag för beslut och planering i täktärenden.

Länsstyrelsen i Jämtlands län menar att de områden där de nuvarande kunskaperna om tillgängligt täktmaterial är som mest begränsade och där materialet i stora delar är av mycket dålig kvalitet ovillkorligen måste ingå i en inventering. Länsstyrelsen anser det delvis felaktigt att lägga nuvarande grusproduktionsområden som grund för vilka områden som skall inventeras, eftersom produktionsmönstret snabbt kan ändras genom t. ex. vattenkraftutbyggnad, gruvbrytning eller större satsningar på turism.

LRF anser att de regionala grusinventeringarna bör samordnas med den hydrogeologiska översiktskarteringen vid SGU, eftersom det är ett viktigt samhällsintresse att vatten tillgodoses i planeringssammanhang vid disponering av grusavlagringar. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser det nödvändigt att klara direktiv och riktlinjer utarbetas för regionala inventeringar av naturgrustillgångar och alternativa material så att en så allsidig bild som möjligt kan skapas av bl. a. motstående intressen.

Statskontoret, statens planverk, domänverket och *länsstyrelsen i Stockholms län* understryker att man bör koncentrera sig på bristområden. Enligt *statskontorets* mening bör en noggrann bedömning av de planeringsbehov för grusförsörjningen som ligger till grund för förslaget göras innan medel anslås eftersom en nyinventering medför betydande kostnader.

Sveriges Industriförbund avstyrker förslaget om regionala grusinventeringar, liksom förslaget om en forcerad gruskartering jämfört med SGU:s normala karteringsverksamhet. Förbundets invändningar hänför sig främst till den föreslagna finansieringen genom täktavgift, eftersom grusinventering måste betraktas som en samhällelig uppgift. Förbundet menar att kunskapsbristen inom området inte är särskilt besvärande och att därför tillskottet till befintlig kunskap blir relativt begränsat. Enligt *Industriförbundet* är resultaten av SGU:s karteringsinsatser värdefullare när det gäller andra mineral än grus.

Beträffande huvudmannaskapet anser *statens naturvårdsverk* att eftersom det främst är områdenas värde från naturvårdssynpunkt som är avgörande för täkt eller inte, så är det nödvändigt att naturvårdsverket ges huvudansvar för inventeringarna. SGU:s speciella kompetens kommer ändå att användas i hög grad bl. a. i samband med upprättandet av råd och riktlinjer för inventeringsverksamheten samt i det praktiska inventeringsarbetet.

Länsstyrelserna i Malmöhus och Uppsala län samt *naturvårdssektionen inom Sveriges naturvetareförbund* menar att länsstyrelsen skall vara huvudman för de regionala inventeringarna. Bl. a. framförs som argument att inventeringen kan läggas upp och anpassas till speciella regionala förhållanden och problem samtidigt som undersökningen bättre kan anpassas till

arbetet med grusförsörjningsplanen. Man framhåller också att länsstyrelserna redan bedriver likartade utredningar av andra sektorer inom samhällsplaneringen och således har lång erfarenhet av likartad verksamhet. Det framhålls också att länsstyrelserna genom sina kontakter med företag som bedriver täktverksamhet eller liknande verksamhet har god kännedom om branschen såväl vad gäller produktions- som konsumtionssidan.

2.2.4 Resurskartering

Utredningen föreslår att resurskartering av grus genomförs i de områden som ej omfattas av naturvårdskommitténs förslag eller i hela landet om kommitténs förslag ej blir genomfört.

Av dem som yttrat sig särskilt om detta förslag är *länsstyrelserna i Kopparbergs, Västerbottens och Blekinge län* positiva. *Umeå universitet* skriver att berörda institutioner är villiga att bidra till resurskarteringen under förutsättning att omkostnaderna för arbetet kan täckas på något sätt. *Skogsstyrelsen, statens planverk, domänverket och Sveriges Industriförbund* är negativa till förslaget och *statens naturvårdsverk* anser att det är mindre viktigt. *Statskontoret* och *riksrevisionsverket* är tvacksamma eftersom sådana karteringar torde kräva betydande resurser samtidigt som grusförekomster i dessa områden endast i begränsad omfattning synes vara aktuella för exploatering.

Remissinstansernas kommentarer

Länsstyrelserna i Västerbottens och Blekinge län framhåller att också bevarandeanspråken bör kartläggas och att såväl tillgångar som effekter vid uttag bör klargöras. Detta är enligt länsstyrelserna nödvändigt för att en realistisk plan för en framtida grusförsörjning skall kunna upprättas.

Umeå universitet föreslår att en del av täktavgiften reserveras för elevutförda grusinventeringar inom områden som annars aldrig eller i en mycket avlägsen framtid kan bli föremål för kartering. Enligt universitetet behöver man på så sätt ej nöja sig med de "kommunvisa grusöversikter av enkel typ" som utredningen föreslår. Kvalitetskravet kan och bör sättas betydligt högre. Man meddelar att grusinventeringar redan nu utförs av tre studerande på geovetarlinjen helt efter den metodik som utarbetats av SGU och att för nästa år medel finns avsatta för ytterligare fältarbeten. Kostnaden för detta inventeringsarbete kan hållas mycket låg.

Statens naturvårdsverk menar, att karteringsbehoven inom dessa ytterligare områden måste anses mindre och att de därför inte bör tillåtas ta i anspråk resurser som kan användas bättre på andra platser. Enligt verkets mening måste de ges en betydligt lägre prioritet än de områden naturvårdskommittén angivit. Liknande synpunkter framförs av *RRV* och *skogsstyrelsen*.

2.3 Grusförsörjningsplanering

Utredningens förslag:

- Kommunvisa grusöversikter av enkel typ sammanställs. (Se avsnitt 2.3.1.)
- Regionala grusförsörjningsplaner upprättas i större tätortsregioner. (Se avsnitt 2.3.2.)
- Länsgrusregister – på sikt massdatabanker – sammanställs av befintliga uppgifter om produktion och tillgångar av grus och alternativa material. (Se avsnitt 2.3.3.)

Riksantikvarieämbetet, SGU, delegationen för samordning av havsresursverksamheten, fiskeriintendenten i mellersta distriktet, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands och Norrbottens län samt Sundsvalls och Norsjö kommuner tillstyrker samtliga förslag om grusförsörjningsplanering.

Landstingsförbundet anser att de förslag som utredningen lämnar i denna del bör kompletteras och preciseras på ett antal punkter. Även *Svenska kommunförbundet* har vissa invändningar och egna förslag när det gäller grusförsörjningsplaneringen. *Länsstyrelsen i Södermanlands län, IVA och Sveriges Industriförbund* är tveksamma till förslagen bl. a. med tanke på de resurser som krävs för ett genomförande.

Remissinstansernas kommentarer

Flera länsstyrelser påpekar att resursförstärkningar behövs för ett genomförande av förslagen.

Länsstyrelsen i Gotlands län anser att förslagen kräver en planering som mer inriktas på en hushållning med naturresurserna. Det i sin tur kräver sannolikt omprioriteringar hos såväl länsstyrelse som kommun.

Länsstyrelsen i Jönköpings län tycker att det är viktigt att kommunerna analyserar tillgång och konsumtion för att därmed så rationellt som möjligt kunna utnyttja tillgängliga fyndigheter. Med de resurser som länsstyrelsen för närvarande har kan myndigheten inte spela någon aktiv roll i detta arbete. Möjligen kan länsstyrelsen samrådsvis delta i kommunernas arbete och sedermera göra någon form av översikt beträffande länets grusförsörjning. *Länsstyrelsen i Värmlands län* pekar på möjligheten att ge kommunerna ökat ansvar vad beträffar naturvårdslagens reglering av täktverksamhet.

Länsstyrelsen i Västerbottens län anser att det bör ankomma på länsstyrelsen att i samråd med berörd kommun besluta om utarbetande av regionala och kommunvisa grusförsörjningsplaner.

Umeå kommun efterlyser mer bestämda regler för grusförsörjningsplaneringens bedrivande, speciellt när det gäller samverkan kommuner emellan och mellan kommun och företag. Att lita på att länsstyrelsen i detta fall

skulle ha särskilda drivande och sammanhållande möjligheter förefaller inte realistiskt enligt kommunen.

Länsstyrelserna i Blekinge och Kristianstads län anser att finansieringen av grusförsörjningsplaneringen bör ske via den av naturvårdskommittén föreslagna täktavgiften.

Flera länsstyrelser pekar på behovet att kunna styra täktverksamheten, dels så att inte fler täkter än nödvändigt är öppna samtidigt och dels så att materialets kvalitet anpassas till användningskravet. En annan synpunkt som framförs är att det är angeläget att inte fyndigheter i onödan låses genom annan markanvändning.

Länsstyrelserna i Värmlands och Kopparbergs län anser att dessa synpunkter kan tillgodoses med en bättre tillgång på kunskap om naturtillgångarna samt produktion och konsumtion.

Länsstyrelserna i Malmöhus, Skaraborgs och Västmanlands län understryker behovet av en lagstiftning som möjliggör en övergripande planering av och hushållning med landets naturresurser.

Länsstyrelsen i Västmanlands län skriver att ett av skälen till att grusförsörjningsplaneringen hittills varit bristfällig är att gällande lagstiftning inte ger någon möjlighet att beakta hushållningsaspekter vid prövningen av täktärenden. En skärpt lagstiftning enligt naturvårdskommitténs förslag är därför ett villkor för att den föreslagna planeringen skall få avsedd effekt, säger länsstyrelsen.

Vägförvaltningen i Kopparbergs län, Lunds universitet, länsstyrelserna i Kristianstads och Värmlands län samt IVA understryker behovet av ny lagstiftning för att underlätta en samordning av täktverksamheten, t. ex. enligt naturvårdskommitténs förslag beträffande täktsamverkan. För att fullt ut kunna användas till avsett syfte torde, enligt *länsstyrelsen i Värmlands län*, de styrmedel som i dag står till buds ej vara helt tillräckliga. Med stöd av gällande lagbestämmelser finns ej alltid möjlighet att ge ett täktområde den ur naturvårds- och resurshushållningssynpunkt lämpligaste utformningen i lägen då skilda markägares intressen inte kan samordnas. För att lösa detta problem bör, enligt länsstyrelsens mening, naturvårdskommitténs förslag om att anläggningslagen skall kompletteras med bestämmelser som gör det möjligt att åstadkomma en sakrättsligt bindande samverkan mellan flera fastigheter för täktverksamhet genomföras.

Vägförvaltningen i Kopparbergs län och länsstyrelsen i Jämtlands län föreslår att gällande skattelagstiftning i detta sammanhang ses över, bl. a. för att täktverksamheten skall kunna bedrivas snabbt och rationellt.

Umeå kommun tycker inte att utredningen har klargjort hur informationen skall ske rörande grustillgångarnas resurs- och kvalitetsförhållanden. Enligt kommunens uppfattning är det mycket väsentligt att skapa ett informationssystem som blir smidigt och lättillgängligt för grusförsörjningsplaneringen. Eftersom denna planering skall ske i olika nivåer får heller inte sekretessbestämmelser hämma erforderlig information ned till

det kommunala planet. Kommunen skriver också att det bör understrykas att det är viktigt att uppgifter från de regionala grusförsörjningsplanerna och länsregistren samt från olika statliga verk kan ingå direkt i den kommunala planeringen.

Flera länsstyrelser och kommuner tar upp användningen av ersättningsmaterial. De anser att en ökad användning av krossmaterial och bättre tillvaratagande av skrot- och sprängsten och olika typer av avfall bör stimuleras. Som exempel pekar man på att en massbalansering eller t. o. m. en utvinning av grusmaterial ofta kan ske i samband med bebyggelseexploatering. Även *Lunds universitet* tar upp frågan om massbalansering och skriver att den teknik att beräkna och balansera massor i samband med vägbyggen, som utprovats i vårt land, med stor framgång borde kunna bli ledstjärna för planeringen av den framtida utvinningen av naturgrus och ersättningsmaterial härtill, i synnerhet inom bristområdena.

Domänverket, vattenöverdomstolen, några länsstyrelser samt *Lunds universitet* understryker att det är angeläget att undersöka möjligheterna att bättre utnyttja befintliga täkter genom täkt under grundvattenytan. Man vill dock att effekterna av sådana uttag undersöks nogga och särskilt riskerna för grundvattnet.

Blekinge länsförbund av Sveriges naturskyddsförening är dock ytterst tveksamt till en exploatering av grustillgångar under grundvattennivån på grund av att nackdelarna vid en sådan exploatering alltför ofta är så påtagliga.

Halmstads kommun anser att det är av största betydelse att det i "hushållningsplanen" beaktas, att export av grus till utlandet inte får en sådan omfattning att tillgången på gruskvantiteter för regionens eget behov snabbt kommer att minska.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län har uppfattningen att det är angeläget att snarast möjligt få fram regionala och i vissa fall även lokala grusförsörjningsplaner. Därmed kan en företags- och miljömässigt rationell styrning av grusutvinningen ernås. Det är därför enligt länsstyrelsen ej tillfredsställande att behöva avvakta så lång tid som upp till tio år innan lämplig datorteknik tagits fram samt databank, inventeringar, resurskarteringar etc. färdigställts.

Landstingsförbundet anser att en strävan bör vara att åstadkomma en planeringsform som tar fasta på PBL-utredningens förslag och primärkommunernas grundläggande ansvar för och centrala ställning vad gäller fysisk planering. Enligt förbundets bedömning ligger föreliggande förslag beträffande grusförsörjningsplanering inte i linje med dessa grundläggande principer och därför kan landstingsförbundet inte tillstyrka utredningens förslag i denna del.

Svenska kommunförbundet anser i likhet med utredningen att en planering för hushållning med grus- och sandtillgångarna behövs. Ett lämpligt sätt att få med både land- och havsbaserade grus- och sandtillgångar i

samhällsplaneringen är att föra in dem i kommunernas planering. I den marköversikt som föreslås i den nya plan- och bygglagen kan även frågor om grusförsörjning behandlas och avvägas mot andra intressen, t.ex. naturvården. Grusförsörjningen bör bedömas tillsammans med övriga planeringsfaktorer i marköversikten. (Se också avsnitt 1.1, där bl. a. landstingsförbundets och Svenska kommunförbundets svar redovisas mer utförligt.)

Länsstyrelsen i Södermanlands län och *IVA* vill att utredningens förslag kostnadsberäknas.

Sveriges Industriförbund skriver beträffande regionala grusförsörjningsplaner att en fördel med en sådan planering förmodligen är att man bättre tar hänsyn till potentiella grustäkter i kommunernas planering av markanvändning. I övrigt anser Industriförbundet att man bör undvika att bygga upp en stor administration för försörjningen med en relativt vanlig råvara som grus.

2.3.1 Kommunvisa grusöversikter

Utredningen föreslår att kommunvisa grusöversikter av enkel typ sammanställs för att grusfrågorna skall kunna beaktas vid fysisk planering på kommunal nivå. Förslaget om kommunvisa grusöversikter anknyter till den form av marköversikter som av PBL-utredningen föreslås i ny plan- och bygglag.

Detta förslag tillstyrks bl. a. av *statens naturvårdsverk*, *domänverket*, *länsstyrelserna i Kristianstads, Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län*, *Gotlands kommun* och *LRF*.

Statens planverk, *lantmäteriverket* och *Svenska kommunförbundet* anser inte att särskilda kommunvisa grusöversikter behövs, utan hänvisar i stället till förslaget till ny plan- och bygglag (Se även avsnitt 1.1 och 2.3). *Norrköpings kommun* finner det högst önskvärt att grusöversikter enligt utredningens förslag sammanställs för bristregioner som Norrköping, men anser detta knappast vara nödvändigt i kommuner med rika grustillgångar.

Remissinstansernas kommentar

Domänverket och *länsstyrelserna i Kristianstads och Örebro län* påpekar att det är angeläget att upprätta kommunvisa grusöversikter så att man i den kommunala planeringen inte onödigtvis "låser" betydelsefulla grusfyndigheter genom bebyggelse eller annan form av ianspråktagande.

Gotlands kommun tillstyrker att kommunala grusförsörjningsplaner upprättas, men påpekar samtidigt att detta kräver ytterligare planeringsresurser.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anser att utredningens beteckning "av enkel typ" inte får innebära att grusöversikterna blir mindre noggranna än tillgängliga inventeringsuppgifter avseende grus och likvärdigt material. Genom grusöversikter kan "grustäktsintresset" beaktas i den fysiska pla-

neringen så att utvinningen av grusmaterial sker innan marken används för annat ändamål. Enligt länsstyrelsens uppfattning erfordras det dock någon form av reglering liknande naturvårdskommitténs förslag till behovsprövning för att dessa kommunvisa grusöversikter skall kunna verka styrande på täktverksamheten.

Sundsvalls kommun anser att kommunen bör få ett bättre grepp än för närvarande över täktverksamheten och därmed kunna styra lokaliseringen av nya täkter.

Statens planverk avstyrker förslaget att upprätta särskilda kommunvisa grusöversikter som komplement till den föreslagna plan- och bygglagens marköversikt. Däremot är det viktigt att grusfrågorna inarbetas i kommunöversikt och kommande marköversikt. Detta bör bäst kunna ske mot bakgrund av regionala grusförsörjningsprogram. Dessa bör utarbetas i samverkan mellan kommuner, företag och länsstyrelser och utgöra ett underlag för den vägning av grusförsörjningsintresset mot andra markanvändningsintressen som skall ske i den kommunala fysiska planeringen.

Länsstyrelsen i Västerbottens län anser att kommunvisa planer enbart bör utarbetas när berörd kommun anser att sådana behövs. Enligt *lantmäteriverkets* mening bör "grusöversikt" i detta sammanhang betraktas mot bakgrunden av den förnyelse av plan- och byggnadslagstiftningen som sker genom bl. a. förslaget till ny plan- och bygglag. "Grusöversikt" kan vara ett av många sektorunderlag som behövs för utarbetandet av marköversikt och också en konkret form att kommuntäckande redovisa olika grusinventeringar. LMV finner det därför tveksamt, om grusöversikten skall institutionaliseras som ytterligare ett självständigt plandokument.

2.3.2 Regionala grusförsörjningsplaner

Utredningen föreslår att regionala grusförsörjningsplaner upprättas i större tätortsregioner för att möjliggöra bättre hushållning med kvalitetsmaterial, för att klargöra förutsättningarna för och konsekvenserna av olika lokaliseringar av bergtäkt- och bergkrossanläggningar samt grusterminaler, och för att underlätta genomförandet av åsvårdsplaner m. m.

Av dem som särskilt yttrat sig om detta förslag är *statens vägverk, länsstyrelserna i Kristianstads, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs och Västerbottens län* samt *Svenska kommunförbundet* positiva.

Domänverket och *länsstyrelsen i Örebro län* anser att regionala grusförsörjningsplaner är motiverade endast i bristområden där, enligt länsstyrelsen, bristsituationen på grusmaterial kan tvinga konkurrerande företag att samarbeta.

Norrköpings kommun anser det onödigt att tillskapa en regional organisation för att få fram en hushållningsplan, att omhänderta restprodukter, att genomföra åsvårdsplaner samt att klarlägga förutsättningar för och konsekvenser av bergkrossanläggningar och grusterminaler. Vissa av dessa uppgifter kan varje kommun klara självständigt, tycker Norrköpings kommun.

Remissinstansernas kommentarer

Länsstyrelserna i Blekinge och Kristianstads län tillstyrker förslaget om regionala grusförsörjningsplaner, men påpekar att utredningen inte ger förslag på vem som skall ansvara för upprättandet av sådana planer och hur detta arbete skall finansieras. Det är länsstyrelsernas uppfattning att länsstyrelserna som regionala myndigheter bör ansvara för dessa planer. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* tillägger att finansieringen av arbetet med såväl kommunvisa grusöversikter som regionala grusförsörjningsplaner bör ske via den av naturvårdskommittén föreslagna täktavgiften. Även för genomförandet av en regional grusförsörjningsplan erfordras formell behovsprövning eller liknande för att stimulera användning av alternativ till grus, t. ex. skrotsten och sprängsten.

Länsstyrelsen i Västmanlands län anser att den regionala grusförsörjningsplaneringen kommer att ha stor betydelse eftersom en ändamålsenlig hushållningsplanering ofta når över kommungränserna.

Länsstyrelsen i Kalmar län anser att de regionala grusförsörjningsplanerna om möjligt bör samordnas med det inventeringsprogram avseende tillgångarna som Naturvårdskommittén föreslår. *Statens vägverk* skriver att i ett läge med risk för grusbrist inom vissa områden och stigande transportkostnader är det vid upprättande av markanvändningsplaner väsentligt att väghållare och andra grusförbrukare tillförsäkras material på samma villkor som andra intressen. En förutsättning för att olika intressen skall kunna vägas mot varandra torde vara att regionala försörjningsplaner upprättas.

Se även *statens planverks* kommentarer under punkt 2.3.1.

2.3.3 Länsgrusregister som utvecklas till massdatabank

Utredningen föreslår att länsgrusregister – på sikt massdatabanker – sammanställs av befintliga uppgifter om grusproduktion, grustillgångar i befintliga täkter, tillgängliga volymer av sprängsten, schaktmassor och restprodukter.

Endast ett fåtal remissinstanser har yttrat sig om denna fråga. Bland dessa är *Umeå universitet* samt *länsstyrelserna i Blekinge och Kristianstads län* positiva till förslaget.

Domänverket anser att upprättandet av länsgrusregister är onödigt. *Länsstyrelserna i Skaraborgs och Västerbottens län* tvivlar på möjligheterna att få till stånd ett sådant register med hänsyn till de resurser som krävs.

Statens naturvårdsverk påpekar att frågan om upprättande av massdatabanker är mycket komplex.

Remissinstansernas kommentarer

Umeå universitet anser att upprättandet av ett länsgrusregister i varje län för naturgrus, sprängsten, schaktmassor, restprodukter m. m. förefaller att kunna avsevärt underlätta hushållningen med dessa material. För detta ändamål krävs dock personalförstärkning vid länsstyrelserna.

Länsstyrelserna i Blekinge och Kristianstads län tillstyrker utredningens förslag till länsgrusregister och påpekar att under förutsättning att ett fungerande rapporteringssystem genomförs kan lagring och bearbetning av materialuppgifter ske genom data utan att länsstyrelsens arbetsbelastning ökar nämnvärt.

Statens naturvårdsverk anser att frågan om upprättande av massdatabanker samt dessas förhållande till länsstyrelsernas grusinventeringsdata, SGU:s grusuppgifter m. m. är mycket komplex. Förberedelser för testkörning av en massdatabank för vissa områden i Stockholms län pågår f. n. med ekonomiskt stöd från SNV och byggforskningsrådet (BFR). Arbetet sker i samråd mellan konsulten, SNV, SGU, BFR, kommunförbundet och länsstyrelsen i Stockholms län.

Domänverket anser att upprättandet av ett länsgrusregister verkar vara en onödig åtgärd som möjligen kan vara av teoretiskt intresse men knappast av något större praktiskt värde.

Enligt *länsstyrelsen i Skaraborgs län* skulle ett sådant register vara motiverat ur hushållningssynpunkt, men länsstyrelsen ifrågasätter starkt möjligheterna att få till stånd ett sådant enligt utredningens förslag och inom ramen för länsstyrelsens resurser. Enda möjligheten torde vara att registret införs på data. Länsstyrelsen anser att frågan om ett länsgrusregister bör ytterligare utredas, varvid särskilt bör studeras hur kontinuerligt kartläggning av tillgängliga volymer schaktmassor m. m. skall kunna ske.

Länsstyrelsen i Västerbottens län menar att utredningens förslag om ett länsgrusregister i och för sig är önskvärt för att kunna bedöma behovet av nya täkter och för att ge service åt täktföretagen beträffande aktuella översikter om tillgångarna på material. Behovet av ett grusregister varierar dock inom länet. Med hänsyn till detta och rådande budgetläge kan det övervägas att begränsa grusregistret till att omfatta enbart större grusproduktionsområden och områden med brist på naturgrus.

2.4 Forsknings- och utvecklingsverksamhet samt utbildning

Utredningens förslag:

- Inventeringsmetodiken, särskilt för alternativa material, samt metodiken för prospektering i komplexa geologiska bildningar utvecklas.
- Forsknings- och utvecklingsarbete bedrivs för att dels förbättra utvinningstekniken, speciellt vad gäller automatisering, dels införa ny teknik t. ex. i samband med täkt under grundvattenytan.
- Metoder för säkrare och effektivare materialprovning, dels förprovning, dels produktionskontroll, utvecklas.
- Utbildningen i materialkunskap förbättras på alla nivåer för att uppnå att "rätt material används på rätt plats". Kursmoment eller särskilda kurser bör anordnas vid utbildning såväl på gymnasienivå som på universitets- och högskolenivå. Särskilda fortbildningskurser av den typ

som nu arrangeras av Grus- och makadamföreningen krävs för dels handläggare vid kommunala och statliga organ, dels personal i grusbranschen.

Samtliga remissinstanser som yttrat sig om dessa förslag tillstyrker dessa, bl. a. *statens naturvårdsverk, SGU, domänverket, Umeå universitet, forskningsrådsnämnden, fiskeriintendenten i mellersta distriktet, länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs och Västernorrlands län, Sundsvalls kommun, Sveriges Industriförbund samt LO.*

Remissinstansernas kommentarer

Flera remissinstanser har särskilt påpekat vikten av att förslagen om utveckling av inventeringsmetodik och utbildning i materialkunskap genomförs.

Umeå universitet stöder utredningens förslag, särskilt utveckling av inventeringsmetodik och utbildning i materialkunskap. Det är angeläget att alla naturformationer som blir föremål för täkt i förväg inventeras och dokumenteras. § 42 i naturvårdslagen borde tillämpas i samtliga täktärenden som berör icke exploaterade grusformationer. I takt med att detaljerade grusinventeringar görs, kan kravet på dokumentation enligt § 42 mildras.

Lunds universitet anser att ett utökat samarbete mellan universitetens geovetenskapliga institutioner och SGU jämte länsstyrelserna vore önskvärt för att vidga kännedomen om våra naturresurser, inte minst naturgrus.

Länsstyrelsen i Västmanlands län anser att formerna för samarbetet mellan myndigheter och exploateringsintressen vid olika utvecklingsarbeten behöver klarläggas.

Många remissinstanser tar upp frågan om resurshushållning, bl. a. påpekas vikten av att bättre ta till vara olika kvaliteter och att stimulera användningen av ersättningsmaterial.

Länsstyrelserna i Blekinge och Skaraborgs län, Umeå kommun och Svenska kommunförbundet efterlyser förslag beträffande forskning och utveckling om ersättningsmaterial och återanvändning. Länsstyrelserna i Blekinge och Skaraborgs län framhåller vikten av att kvalitativt värdefullt material inte bara utnyttjas så att det kan återanvändas, utan också så att återanvändning lätt kan utnyttjas för kvalificerade ändamål. De anser att forskningen bör inriktas på hur primäranvändningen skall ske för att så långt som möjligt bibehålla kvalitet, kvantitet och tillgänglighet.

Statens naturvårdsverk samt *länsstyrelserna i Stockholms, Blekinge, Kristianstads och Kopparbergs län* vill att en översyn av frågan om kvalitetsnormer för användning av ersättningsmaterial tas upp som ett forskningsprojekt. *Statens naturvårdsverk* skriver bl. a. att till rapportens förslag om forskning m. m. bör enligt verkets mening fogas ett översynsarbete gällande normer för material till bygg-, väg- och anläggningsarbeten.

3 Allmänt om marin täktverksamhet

Här återges övergripande synpunkter och frågor som inte direkt berör något enskilt förslag, såsom omfattningen av marin täktverksamhet nu och i framtiden, planeringen av undersökningsarbeten och resursutnyttjandet, effekterna av marin grustäktsverksamhet samt teknik, forskning och utveckling och utbildning av maringeologer.

Det råder delade meningar beträffande *omfattningen* av marin täktverksamhet inom den närmaste framtiden. T. ex. anser *STU* och *länsstyrelsen i Jönköpings län* att sand- och grusmaterial från havsbotten kommer att bli ett realistiskt alternativ inom en icke avlägsen framtid, främst när det gäller grusförsörjningen inom de regioner av landet där det landbaserade materialet håller på att sina. *IVA*, *domänverket* och *Cementa AB m.fl.*, anser dock att omfattningen är mycket liten. Enligt *domänverket* är grustillgångarna på land, inte minst under grundvattenytan, fortfarande så betydande att den marina täktverksamheten därför inte blir konkurrenskraftig i någon större utsträckning under den närmaste tiden. *IVA* anser inte att utredningen visat att behov föreligger att igångsätta marin täktverksamhet utöver vad som görs idag. *Cementa AB* anser att inventeringar och undersökningar bör begränsas till de lokala, mycket små områden som behöver tas i anspråk inom överskådlig tid.

Gotlands kommun anser att såväl länsstyrelse som kommun bör få ett ökat inflytande vid *planeringen* av både undersökningsarbetena och framför allt resursutnyttjande av havsområdena runt kusten, eftersom de framtida regionalpolitiska effekterna av ett ökat utnyttjande av de marina resurserna i dag är svårbedömbara.

Sjöfartsverket efterlyser en mer samlad utgångspunkt i behandlingen av sand- och grusförekomster inom landet och föreslår att havsresursdelegationen skall medverka till en sådan översikt när det gäller utvinning på havsbottenarna.

Umeå kommuns grundinställning till marin grustäktsverksamhet är restriktiv, med anledning av att kunskaperna om *konsekvenserna* för miljö, fiske och friluftsliv av sådan täktverksamhet i dag är för otillräckliga för att möjliggöra en planering. Kommunen instämmer dock i utredningens uppfattning om att det är viktigt att snarast påbörja kartering och erforderliga fältundersökningar av havsbottenen.

Svenska Fabriksarbetareförbundet pekar på risken att marin täktverksamhet tas upp i stor skala innan en ordentlig miljöeffektsbedömning av sådan verksamhet gjorts, bara därför att företagen söker sig undan en miljöopinion på land.

Flera remissinstanser yrkar på att frågan om *uppfordringsanordningarnas miljöpåverkande effekter* skall granskas i samband med att ansökningar om tillstånd till täkt prövas. *Vetenskapsakademien* anger att ingen av de konventionella typerna av uppfordringsverk konstruerats med tanke på

skonsamhet mot naturen. *Fiskeriintendenten i mellersta distriktet* menar att internationellt samarbete borde tas upp här, eftersom flera andra länder ligger före Sverige när det gäller själva metodiken.

Fiskeriintendenten i mellersta distriktet föreslår att även *tekniska frågor*, t. ex. utvinningsmetoder, tas upp bland forskningsuppgifterna. *Norrköpings kommun* vill att staten skall medverka aktivt vid *framtagning av materiel* i form av mudderverk, sandpråmar etc. som måste ske innan täktverksamheten kan få någon större omfattning i Sverige. *LO* anser att staten kan stödja framtagning av utrustning på forsknings- och prototypplanet, medan i övrigt kostnaderna bör bäras av respektive företag.

Beträffande behovet av ett modernt havsgående *forskningsfartyg* meddelar *havsresursdelegationen* att den avser att skapa en överblick över fartygsbeståndet och behovsfrågan genom en enkätundersökning som håller på att slutföras. I avvaktan härpå säger sig delegationen inte vara beredd att tillstyrka anskaffning av specialfartyg för här ifrågasvarande ändamål.

Havsresursdelegationen diskuterar också långsiktig utvecklingsstrategi och statligt företagsengagemang när det gäller *havsforskning och havsteknik*. Delegationen anser att havsresursverksamheten är av påtagligt intresse för svensk export om vi kan utveckla nya metoder och ny teknik. Det finns en viss hemmamarknad, vilket behövs som stöd för tidskrävande utveckling, och en växande internationell marknad för kvalificerad teknik på grundare vattenområden. Ett långsiktsmedvetet utnyttjande av de möjligheter till exportfrämjande åtgärder som härvidlag kan stå till buds ser delegationen sålunda som en angelägen fråga att pröva. Havsresursdelegationen bedömer det som angeläget att man också beaktar de möjligheter som kan finnas i detta sammanhang att lyfta svensk vetenskap och teknik genom en långsiktsmedveten samplanering med berörda forskningsinstitutioner och företag.

Vetenskapsakademien anser att *stordrift* i princip innebär ekonomiska och eventuellt även vissa ekologiska fördelar, men att detta förutsätter en betydande export av processade sortiment. Akademien diskuterar möjligheten att basera stordrift med allt vad därtill hör på flytande mobila enheter. En utredning av dessa möjligheter skulle kunna vara av intresse för något *svenskt skeppsvarv*, där en omställning till tillverkning av sådana enheter skulle kunna ske, förutsatt att sådana mobila enheter också kan säljas utomlands. Utrustning av detta slag kan enligt akademien finna användning för många andra ändamål än grus- och sandexploatering.

Vetenskapsakademien och *Stockholms universitet* anser att frågan om *utbildning av maringeologer* är viktig, även om inte utredningen har berört den. De påpekar att inte bara SGU har behov av sådan personal utan den kan behövas för många andra uppgifter också. T. ex. kan ansökningar om utvinningstillstånd komma att behöva föregås av kartering och likaså torde områden som kan tänkas bli avsatta som marina reservat behöva karteras.

Ingenjörsgelogisk kartering för marina anläggningar av olika slag i Sverige och utomlands kommer sannolikt att öka. Man anser det därför angeläget att rekryteringen säkerställs genom att utbildningen tilldelas erforderliga personella och materiella resurser.

4 Utredningens förslag beträffande marin täktverksamhet

4.1 Grustillgångar

Utredningens förslag:

- Systematisk resurskartering av sand- och grusförekomster genomförs snarast utanför de kustnära tätortsregioner där framtida brist på landbaserat material förväntas. Karteringen föreslås bedrivas under 15 år till en årskostnad av ca 4,0 Mkr i 1979 års kostnadsläge.
- Detta förslag till begränsad kartering kan senare utvidgas till större områden eller göras heltäckande över den svenska kontinentalsockeln.
- SGU bör ha ansvaret för karteringen.

Dessa förslag tillstyrks bl. a. av *SMHI, riksantikvarieämbetet, fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk, generaltullstyrelsen, SGU, STU, Stockholms universitet, Askölaboratoriet, Lunds tekniska högskola, Göteborgs universitet, Chalmers tekniska högskola, Umeå universitet, länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Gotlands, Malmöhus, Hallands, Västerbottens och Norrbottens län, Norrköpings, Halmstads, Sundsvalls, Umeå och Luleå kommuner, Kungl. vetenskapsakademien, Svenska kommunförbundet, Svenska hamnförbundet, Sveriges Industriförbund, LRF, Naturvårdssektionen inom Sveriges naturvetareförbund samt Ahlsell Industriråvaror AB.*

Några remissinstanser vill ha en snabbare kartering. *Sjöfartsverket* och *länsstyrelsen i Stockholms och Kristianstads län* vill ha en begränsning till bristområdena. *RRV* och *kammarkollegiet* är tveksamma till behovet av marin kartering. *Askölaboratoriet* tvivlar på värdet, för t. ex. miljövården, av den förslagna karteringen. *Statens vägverk* och *NSG* anser att karteringen av landområden bör prioriteras och *statskontoret* vill att den organisatoriska lösningen och kostnaderna skall undersökas noga före ett beslut.

Remissinstansernas kommentarer

Några remissinstanser påpekar att det är viktigt att karteringen sker så fort som möjligt och helst i snabbare takt än vad utredningen föreslår. *Delegationen för samordning av havsresursverksamheten* föreslår att man ytterligare begränsar undersökningens omfattning för att därmed kunna uppvisa snabbare resultat. *IVA* å andra sidan menar att en brist i utredningen är att man inte hårdare trycker på att en mer grovmaskig, men heltäckande kartering av hela svenska kontinentalsockeln genomförs, varefter de mer intressanta områdena kan särskiljas för framtida detaljstudier.

IVA framhåller att mycket arbete här redan utförts vid Stockholms universitet. *Vetenskapsakademien* och *Stockholms universitet* tror att utredningen är väl optimistisk vid bedömningen av hur lång tid en kartering skulle ta. IVA och *Sveriges Industriförbund* anser att SGU:s resurser är för små för att de skall kunna klara en intensifierad karteringsverksamhet.

Några universitetsinstitutioner framhåller att det är viktigt att enhetliga normer utarbetas beträffande inventering och kartläggning av kontinentalsockelns naturresurser.

Fiskeristyrelsen, *DSH* och *länsstyrelsen i Södermanlands län* förordar att karteringen förbereds i samråd och samverkan med andra berörda myndigheter så att kartläggningen även kan utnyttjas i andra sammanhang, t. ex. för naturvård, miljövård, fiske och vattenplaneringen i sin helhet. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* vill att karteringen samordnas med naturvårdsverkets fortsatta arbete med att ta fram underlagsmaterial för bedömning av behovet av marina reservat. Bl. a. *länsstyrelsen i Västerbottens län* anser att även motstående intressen bör kartläggas i samband med den geologiska karteringen för att underlätta de avvägningar som skall göras mellan samhällets behov av aktuella resurser och andra intressen när det gäller havets utnyttjande.

Flera universitet och högskolor tar upp karteringen ur forskningssynpunkt. *Umeå universitet* anser att en resurskartering av grus i haven skulle öka kunskapen om grusåsarnas ev. förlängning ut på havsbotten. De anser också att en ökad dokumentation är nödvändig ur forskningssynpunkt. Grustäkt i marin miljö eller i insjöar skulle kunna ge värdefulla kunskapsbidrag till forskningen förutsatt att riktlinjer för dokumentation av dessa formationer utarbetas. *Göteborgs universitet* och *Chalmers tekniska högskola* föreslår att, i samband med framtida subakvatiska grus- och sandexploateringar och parallellt med utvinningen av material, en bred geovetenskaplig undersökning genomförs vid ett stort antal fyndigheter. *Umeå kommun* erinrar om att UHÄ på regeringens uppdrag framlagt ett omfattande program för forskning m. m. inom Bottniska vikens ekosystem. Kommunen förutsätter att om detta och utredningens förslag genomförs, så måste de maringeologiska bedömningarna och utvärderingarna i karteringsarbetet ske med fullt beaktande av forskningsprogrammet.

Askölaboratoriet tvivlar på det diskuterade värdet för miljövården, fisket, fiskeribiologin och kulturminnesvården av en marginell ökning av insatserna vid förslagna kartering.

Sjöfartsverket liksom även *länsstyrelsen i Kristianstads län* framhåller att inventeringen bör ske med inriktning mot de områden där bristerna kan förutses. Länsstyrelsen tillägger dock "eller där samhället anser en styrning mot marin täktverksamhet önskvärd".

Länsstyrelsen i Stockholms län tror inte att det marina gruset, med undantag för några platser, inom den närmaste tiden kommer att få så stor betydelse för grusförsörjningen. Dels är massornas kvalitet inte lika intres-

sant som man tidigare har trott, dels är kunskaperna om effekterna på motstående intressen dåliga.

Statens vägverk och *NSG* anser att så länge karteringen av landområden är ofullständig bör den typen av kartering ges betydligt högre prioritet än den marina karteringen.

Med hänsyn till att någon akut bristsituation inte redovisats anser *riksrevisionsverket* det tveksamt om man nu bör genomföra en så omfattande marin kartering som föreslagits. *RRV* anser även att kostnaderna för denna kartering bör klarläggas ytterligare. *Kammarkollegiet* anser att den i slutrapporten föreslagna resurskarteringen inom vissa kustnära områden till en kostnad av 4 Mkr om året under 15 år knappast torde vara samhällsekonomiskt motiverad om det inte blir en markant efterfrågeökning. Beloppet 4 Mkr bör sättas i relation till de inkomster staten f. n. har från sandutvinningen. Kollegiet vill ställa frågan om det i nuläget finns tillräckliga skäl för staten att engagera sig ekonomiskt i en verksamhet, vars lönsamhet inte går att överblicka.

Statskontoret anser det väsentligt att den organisatoriska lösningen och kostnaderna blir föremål för grundligt studium före ett beslut, med hänsyn till att arbetet med karteringen skulle sträcka sig över lång tid och innebära betydande kostnader. Särskilt vill statskontoret att möjligheterna att utnyttja befintliga resurser hos andra myndigheter skall undersökas.

Stockholms universitet, *Vetenskapsakademien* samt *länsstyrelserna i Södermanlands och Jönköpings län m. fl.* anser att karteringen bör utsträckas till att omfatta även de större sjöarnas bottnar.

4.2 Statligt företagsengagemang

Utredningens förslag:

– Frågan om statligt företagsengagemang avseende sand- och grusutvinning i havet tas upp till prövning när de närmare förutsättningarna för ökad sådan verksamhet klarlagts genom främst den av utredningen föreslagna resurskarteringen.

Endast sju remissinstanser har yttrat sig i denna fråga.

Svenska kommunförbundet framhåller att täktverksamheten är av stort ekonomiskt intresse för landet och att det är angeläget att staten engagerar sig.

Norrköpings kommun, *LO* och *Svenska Fabriksarbetareförbundet* tycker inte att man skall vänta med att ta ställning till statligt företagande.

Sveriges Industriförbund anser att frågan om statligt företagsengagemang kan avföras ur diskussionen redan i dag.

IVA och *Ahlsell Industriråvaror AB* stöder utredningens förslag.

Remissinstansernas kommentarer

LO påpekar att frågan också har beröring med annan havsverksamhet än

grus- och sandtäkt, nämligen med mineralprospektering till havs, hamn- och farledsinvesteringar och annat. LO anser att berörda kommuner i någon form bör engageras i ett på statligt initiativ bildat bolag. Verksamheten bör avse ett vidare område än marin sandtäkt. Grustäktsverksamhet i ett statligt företag bör ske på samma konkurrensvillkor som för övriga företag.

Svenska Fabriksarbetareförbundet framhåller att utredningen pekar på att branschen i Sverige i hög grad är en småföretagsbransch. Marin täktverksamhet skulle kräva ett betydande mått av storföretagsverksamhet med betydande kapital och distributionsorganisation. I dag finns bara lämpliga företagskonstellationer med erfarenhet på det marina området utomlands. Risken är påtaglig, anser fabriksarbetareförbundet, att medan SGU kartlägger och samhället i övrigt inget gör, så handlar dessa utländska, redan etablerade företag och skaffar sig täktverksamhet i svenska vatten. Diskussionen om ett statligt företagande får då på 1990-talet föras i underläge. Samtidigt som karteringen sätts igång bör därför initiativ tas från statlig sida att, tillsammans med några större svenska naturgrus- och makadamföretag, etablera ett bolag för marin täktverksamhet med syfte att i första hand utveckla ett kunnande på detta område för att sedan kunna ta tag i denna verksamhet i större skala när så bedöms lämpligt. Detta bolag bör ha statligt majoritetsförhållande, bl. a. mot bakgrund av att de marina sandtakterna måste betraktas som hela samhällets gemensamma egendom.

Norrköpings kommun ifrågasätter, om inte staten borde engagera sig aktivt på ett tidigt stadium, bl. a. med hänsyn till att verksamheten på sikt kan komma att få stor omfattning och att den torde bli förenad med utpräglade stordriftsfördelar. Det borde vara ett riksintresse att samordna verksamheten redan från början. Staten bör även kunna medverka aktivt vid framtagningen av den materiel i form av mudderverk, sandpråmar etc. som måste ske, innan täktverksamheten kan få någon större omfattning i Sverige.

Sveriges Industriförbund anser att denna fråga kan avföras ur diskussionen redan i dag. Industriförbundet skriver att det i dag torde vara en accepterad syn att statens övervakningsfunktion snarare är ett argument *mot* ett kommersiellt statligt engagemang än *för* ett sådant. Det av Havsresursutredningen anförda argumentet om stordriftsfördelen för ett halvstatligt företag försvagas samtidigt av den nu aktuella utredningens bedömning att den havsbaserade grusutvinningen inom överblickbar tid inte kommer att få någon stor omfattning i Sverige. Dessutom finns redan i dag ett antal enskilda företag som är verksamma inom området och har erfarenhet av exploatering och marknadsföring.

4.3 Motstående intressen

Utredningens förslag:

- Fiskeristyrelsen och naturvårdsverket ges i uppdrag att utarbeta principförslag till allsidiga undersökningar för att klarlägga inverkan på den marina miljön. (Se avsnitt 4.3.1.)
- I avvaktan på resultaten från dessa undersökningar tillämpas viss restriktivitet vid tillståndsgivning. (Se avsnitt 4.3.1.)
- Kostnadsansvaret utreds för inventeringar och förundersökningar avseende marin arkeologiska lämningar. (Se avsnitt 4.3.2.)
- Marin täktverksamhet bör undvikas i särskilt viktiga områden för andra av havet beroende intressen. (Se avsnitt 4.3.3.)
- Innan åtgärder vidtas som kan påverka möjligheterna till marin täktverksamhet förutsätts samråd ske med de myndigheter som företräder mineralintresset. (Se avsnitt 4.3.4.)

Förslagen tillstyrks bl. a. av *generaltullstyrelsen, Askölaboratoriet, länsstyrelserna i Uppala, Östergötlands, Gotlands, Malmöhus, Hallands och Norrbottens län, Norrköpings, Gotlands, Halmstads och Luleå kommuner, LRF och Naturvårdssektionen inom Sveriges naturvetares förbund.*

Remissinstansernas kommentarer

Svenska kommunförbundet håller med utredningen om att det är angeläget att ytterligare klarlägga hur olika sektorsintressen påverkas av marin täktverksamhet. Kommunförbundet framhåller i anslutning härtill att de undersökningar som behövs skall bekostas av staten.

Vattenöverdomstolen noterar utredningens påpekande om behovet av undersökningar för att bygga upp ett adekvat kunskapsunderlag som gör det möjligt att avväga och planera det bästa utnyttjandet av resurserna. Vattenöverdomstolen vill i detta sammanhang erinra om det kunskapsmaterial som finns i vattenmålen främst vad gäller större muddringsarbeten.

4.3.1 Täktverksamhetens inverkan på den marina miljön

Utredningens förslag:

- Fiskeristyrelsen och naturvårdsverket ges i uppdrag att i samråd med berörda intressenter utarbeta principförslag till allsidiga undersökningar för att klarlägga den havsbaserade täktverksamhetens inverkan på den marina miljön.
- Undersökningarna bör i första hand finansieras med statsanslag.
- I avvaktan på resultaten från dessa undersökningar tillämpas viss restriktivitet vid tillståndsgivning till täkt inom vattenområden som tidigare inte varit föremål för täktverksamhet.

Förutom viss tveksamhet hos ett par remissinstanser beträffande finansieringen med statsanslag har samtliga som yttrat sig om förslagen tillstyrkt

dess, bl. a. *SMHI, fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk, STU, DSH, Göteborgs universitet, Chalmers tekniska högskola, fiskenämnderna i Gotlands och Blekinge län, länsstyrelserna i Stockholms, Gotlands, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Örebro och Västerbottens län, Sundsvalls och Umeå kommuner, Kungl. Vetenskapsakademien, IVA, Blekinge länsförbund av Svenska naturskyddsföreningen samt Sveriges Industriförbund.*

Tveksamma till finansiering med statsanslag är *statskontoret* och *fiskerintendenten i mellersta distriktet.*

Remissinstansernas kommentarer

Även remissvar som behandlar täktverksamhetens inverkan på den marina miljön, utan att direkt hänföra sig till utredningens förslag, har tagits med i detta avsnitt.

Luleå kommun anser att förutsättningar för att klarlägga den havsbaserade täktverksamhetens inverkan på den marina miljön bör finnas redan nu, efter alla delundersökningar som utförts där täktverksamhet bedrivits.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser att det är nödvändigt att integrera de ekologiska konsekvensundersökningarna med de karteringar som föreslås i utredningen. Kostnaderna för dessa undersökningar bör finnas med vid den totala kostnadsberäkningen för utvinning av sand och grus.

Lunds universitet understryker att man måste ha ett noggrant kartlagt utgångsläge, en referensram, för att kunna belägga sand- och grusutvinningens inverkan på sediment, bottenmorfologi, strömmar och ekosystem. Sektionen anser också att länsstyrelserna bör vända sig till universitetsinstitutioner för yttrande när ärenden om marin täktverksamhet presenteras.

Askölaboratoriet påpekar att den faktiska kännedomen om effekterna av sandtäkt är praktiskt taget obefintlig. De hypotetiska effekterna på såväl fisket som naturvården är dock väl redovisade. Behovet av forskning för att klarlägga de ekologiska konsekvenserna är i utredningen klart uttalade, en åsikt som laboratoriet kraftigt vill understryka.

Länsstyrelsen i Gotlands län anser att det är mycket väsentligt att det i samband med ett eventuellt tillstånd till marin täkt bestäms en väl tilltagen tid då allsidiga undersökningar, innan verksamhetens igångsättande, kan bedrivas. Ansvarsfördelningen för undersökningar före-under-efter täktverksamhet, särskilt i områden där verksamhet tidigare ej bedrivits, bör klargöras. Även *Lunds universitet* understryker att undersökningar måste utföras innan ens provtäkt medges. *SMHI* vill att kontrollundersökningar av miljöstörande effekter skall utföras under och efter täkt.

Statens planverk konstaterar att miljökonsekvenserna av marin täktverksamhet ännu är ganska okända och verket delar därför utredningens ståndpunkt att viss restriktivitet bör tillämpas vid tillståndsgivningen för täktverksamhet i havet.

Fiskeristyrelsen framhåller att varje täkt är unik. Generella slutsatser måste därför av nödvändighet användas med försiktighet. De kan aldrig ersätta undersökningar på det aktuella täktområdet. Samma åsikt framförs bl. a. av *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*.

Fiskeristyrelsen anser att särskilda medel skall utdömas för att, i varje enskilt fall, skadans omfattning skall kunna fastställas och de skadekompenenserande åtgärderna skall kunna dimensioneras. Styrelsen kan alternativt tänka sig att sådana medel anvisas från täktavgifterna.

Behovet av kartläggning och skydd för *fiskens reproduktionsområden* tas upp av flera remissinstanser.

Göteborgs universitet påpekar att kartläggningar av fiskens lekplatser är säsongsbundna och tidskrävande, varför de borde inlemmas redan på prospekteringsstadiet i de regioner där marin täktverksamhet kan bli aktuell.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län vill särskilt påpeka att påverkan på ett t. ex. marinbiologiskt värdefullt område kan bli förödande även genom indirekta konsekvenser från en täktverksamhet i närheten.

Fiskeriintendenten i nedre södra distriktet skriver att inverkan i en insjö kan få relativt större effekt, då en större del av t. ex. ett totalt lekbestånd kan påverkas och invandring från annat håll av naturliga skäl är begränsad. I ett insjöområde som Vättern borde helst sanduttag under vattenytan helt undvikas. Skulle det ändå komma i fråga bör innan tillstånd ges effekterna utredas.

I fiskeriintendentens i nedre södra distriktet uttalande instämmer *länsstyrelsen i Örebro län*.

Generaltullstyrelsen och *Fiskenämnderna i Gotlands och Blekinge län m.fl.* tar upp frågan om ingrepp som stör fiskets bedrivande. Fiskenämbuden i Gotlands län säger bl. a. att i varje enskilt tillstånd fortlöpande samråd bör ske med det lokala fisket för att undvika förstörelse av trålfiskeområden o. dyl.

Några universitet, SMHI, m.fl. understryker vikten av att även studera *materialtransportens dynamik* i tilltänkta täktområden.

UHÄ skriver t. ex. att resurser krävs inte bara för en omfattande geologisk och geomorfologisk kartläggning av havsbotten utan också för kvalificerade studier av dynamiken i den materialtransport som nu sker i havet. Utan en sådan bred baskunskap blir det svårt att bedöma konsekvenserna av en marin täktverksamhet för områdets bottenströmmar, vattenkemi och fauna.

SMHI påpekar att kännedom om vågklimatet t. ex., direkt kan ange områden, som, på grund av hög frekvens av vågor med stor amplitud, är tillgängliga alltför få dagar per år, för att göra grus- och sandutvinning lönsam. Dessutom kan risken för erosionsskador i samband med täkt bedömas på ett tidigt stadium.

Göteborgs universitet anger att marin täktverksamhet visat sig orsaka

negativa ekologiska effekter, dels genom att hål och fåror uppkommer på botten och dels genom att turbiditeten ökar. Detta har dokumenterats leda till ett flertal biologiska effekter, bl. a. reducerad produktion. Det är således angeläget, att råd och riktlinjer för bedrivande av marin täktverksamhet skyndsamt utarbetas, där fiskeri- och miljöskyddande aspekter särskilt beaktas.

Gotlands, Göteborgs och Halmstads kommuner anser att ev. påverkan på stränderna och därmed följande negativa effekter för bl. a. friluftsbaden har behandlats för summariskt. Som exempel tar man upp erosion, grumling och buller. Även sektionen för väg- och vattenbyggnad vid *Lunds universitet* tar bl. a. upp frågan om påverkan på stränder. Sektionen skriver att grus- och sandtäkt invid starkt svallade moränackumulationer kan få oönskade effekter på intilliggande stränder i form av ökad abrasion, utglidningar och ras. På samma sätt kan täkter utanför de gotländska grus- och sandkusterna, bl. a. invid Fårö, skada stränderna, vars morfologi är direkt beroende av materialtransporten genom kustströmmar utmed de utanföriggande bottenarna. Beträffande riskerna för grumling av vattnet skriver sektionen bl. a. att täktverksamhet på bottenar med lera och silt i anslutning till sandackumulationer, dvs. överlagrande dessa i form av bäddar eller i deras omedelbara närhet, orsakar olika grader av grumlingar. Härigenom minskar vattnets genomsläpplighet av ljus, vilket i första hand påverkar fotosyntesen. Sektionen påpekar att det ännu saknas forskningsresultat som belyser effekterna av grumlingarna och slamöverlagringen på havsbottenarna och omfattningen av sådana störningar på ekosystemen kvalitativt, kvantitativt och över tiden.

Några remissinstanser har kommenterat *finansieringen*.

Göteborgs kommun anser att de biologiska undersökningar som är nödvändiga innan en grustäkt på havsbotten i större skala kan få komma i gång bör bekostas av täktintressena.

Halmstads kommun påpekar att enligt utredningens förslag kartering endast bör ske i anslutning till de regioner som förmodas få brist på grus. Kommunen anser att vid ansökningen om marin exploatering utanför dessa områden exploatören bör stå för kostnader som uppkommer i samband med de undersökningar som behöver göras med hänsyn till fiske och vetenskap.

Kammarkollegiet framhåller att fiskeristyrelsen måste ges tillräckliga undersökningsresurser. Enligt kollegiets synsätt måste man fråga sig om staten överhuvudtaget bör engagera sig i täktverksamheten, om det är så att denna inte kan bära kostnaderna för nödvändiga undersökningar.

4.3.2 *Marinarkeologiska lämningar*

Utredningens förslag:

- Kostnadsansvaret utreds för inventeringar och förundersökningar som riksantikvarieämbetet anser nödvändiga för att från antikvarisk synpunkt kunna bedöma olika täktprojekt.

- Ytterligare resurser bör satsas på att öka kunskapen om de marinarkeo-logiska lämningarna för att bättre underlag för ställningstagande i bl. a. täktärenden skall erhållas.

Endast ett fåtal remissinstanser har yttrat sig om dessa förslag.

Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen i Västerbottens län finner det angeläget att man närmare utreder frågan om kostnadsansvaret enligt förslaget. *DSH* framhåller att även statens sjöhistoriska museum bör vara representerat i den föreslagna undersökningen.

Gotlands kommun påpekar att undersökningarna kan bli mycket dyrbara och leda till att underlag för affärsmässig täktverksamhet saknas.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anser att de översiktliga inventeringar som riksantikvarieämbetet förutsätts utföra i samband med utredningens föreslagna resurskartering skall finansieras med statsanslag. I detta skede finns ju inte någon exploatör som kan svara för kostnaderna, men inventeringarna måste i alla fall göras, för att den allsidiga avvägningen av intressebetyddningarna skall kunna ske.

Riksantikvarieämbetet framhåller att en samordnad planering på ett tidigt stadium under medverkan av berörda myndigheter för kulturminnesvårdens del vore värdefull ur flera aspekter.

På detta sätt skulle man i ett tidigt skede kunna infoga och sammanväga olika sektorsanspråk samt samverka vid karteringar, inventeringar, forskning och teknisk utveckling. Riksantikvarieämbetet understryker också att en större kännedom om befintliga lämningar är nödvändig för att kulturminnesvårdens krav skall kunna tillgodoses i en långsiktig planering.

Länsstyrelsen i Södermanlands län påpekar att man vet mycket litet om pålverk, rustbäddar, spärrsystem osv. och att dessa typer av marina fornlämningar därför är extra angelägna att dokumentera/inventera.

Riksantikvarieämbetet anser att det i vattenlagen bör ges ökade möjligheter att tillvarata kulturminnesvårdens intressen i samband med exploateringar i vatten.

4.3.3 Viktiga områden för andra intressen bör undvikas

Utredningens förslag:

- Marin täktverksamhet bör undvikas i områden som är särskilt viktiga för andra av havet beroende intressen, såsom främst fisket, natur- och kulturminnesvärden, sjöfarten samt försvaret.

Remissinstansernas kommentarer

Fiskenämnden i Blekinge län anser att det är viktigt, att för fisket och fiskreproduktionen värdefulla områden undantages från täktverksamhet, och att fiskeristyrelsen bör ges resurser för att utföra noggrann kartering av dessa områden.

Stockholms universitet, Kungl. Vetenskapsakademien och fiskeriint-

denten i mellersta distriktet understöder starkt tanken på att vissa särskilt viktiga områden avsätts som marina reservat. De tillstyrker också förslaget att täktverksamhet bör undvikas inom område där starka motstående intressen finns.

Länstyrelsen i Södermanlands län anser att marin täktverksamhet inte bara torde komma att medföra konsekvenser för livet under vattenytan utan även i många fall medföra störningar på t.ex. sälarnas uppehållsplatser, häckningsplatser för sjöfågel och även boplatser för arter som havsörn och berguv.

Generalfullstyrelsen anser att tillstånd omfattande områden vid eller i närheten av lokaliserade äldre vrak ej bör ges.

Sjöfartsverket anser att täktverksamhet ej bör tillåtas i anslutning till vattenområden med ett högt farledsutnyttjande med hänsyn till sjöfartens behov av framkomlighet och sjösäkerhet.

Gotlands militärkommando understryker angelägenheten av samråd med försvarsmakten i vad avser täktansökningar till havs.

Rikspolisstyrelsen biträder utredningens uppfattning att täkttillstånd som regel inte bör meddelas inom skydds- och kontrollområden med hänsyn till dessas betydelse för landets totalförsvar.

4.3.4 Samråd

- Innan åtgärder vidtas som kan påverka möjligheterna till marin täktverksamhet, som t.ex. förordnanden om nya, eller förändringar av gränser för befintliga trålfiskeområden och avsättning av marina reservat, skall samråd ske med de myndigheter som företräder mineralintresset.

Endast *Sveriges Industriförbund* har kommenterat detta förslag, som förbundet betraktar som positivt.

4.4 Tillståndsgivning

Utredningens förslag:

- Bestämmelsen om att industriverket skall underställa vissa täktärenden regeringens prövning permanentas. (Se avsnitt 4.4.1.)
- Bestämmelse införs så att förutom sand-, grus- och stentäkt även täkt av övriga jordarter och av lösa block omfattas av tillståndsplikt. (Se avsnitt 4.4.2.)
- Täktavgiften bör även i fortsättningen i huvudsak bestämmas efter affärsmässiga grunder. (Se avsnitt 4.4.3.)
- Täkttillstånd bör som regel villkoras av att det efter avslutad täkt utförs översiktliga djupmätningar inom täktområdet. Dessa skall ombesörjas och bekostas av innehavaren av täkttillståndet. (Se avsnitt 4.4.4.)
- I avvaktan på resultaten från resurskarteringen bör viss restriktivitet tillämpas vid tillståndsgivning i de fall då täktmaterialet avses exporteras. (Se avsnitt 4.4.5.)

– Uppgifter om produktion av täktmaterial i insjöar samt i havet på allmänt vatten och utanför territorialgränsen bör kontinuerligt tillställas statistiska centralbyrån (Se avsnitt 4.4.6.)

Delegationen för samordning av havsresursverksamheten, länsstyrelserna i Östergötlands, Gotlands och Hallands län samt Norrköpings kommun tillstyrker samtliga förslag beträffande tillståndsgivning.

Cementa AB anser att från industrins synpunkt torde önskemålen i dag i första hand gå ut på att man försöker få en rimligare omfattning av den administrativa prövningen av frågorna. Tillståndsbedömningen borde kunna förenklas mot bakgrunden av att hela frågan – med undantag för vissa lokalt begränsade områden – till omfattningen är obetydlig och närmast marginell.

IVA saknar ett förslag från utredningen att även ämbetsverken skall underkastas samma regler som statliga och enskilda företag, mot bakgrund av de motstridiga intressen som utredningen klargör.

Länsstyrelsen i Jönköpings län anser att den lagstiftning som reglerar täkt inom vattenområden är svåröverskådlig. Det bör vara möjligt att t. ex. i likhet med naturvårdskommitténs förslag, låta naturvårdslagens regler om täktverksamhet även omfatta täkt åtminstone inom enskilt vatten och inom allmänt vatten i de fyra stora insjöarna.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län föreslår att det i samband med tillståndsgivningen, utöver översiktliga djupmätningar, också ges möjlighet att kräva marinbiologiska konsekvensundersökningar.

Stockholms universitet yrkar på att frågan om uppföringsanordningarnas miljöpåverkande effekter skall granskas noga i samband med att ansökningar om tillstånd till täkt prövas.

Rikspolisstyrelsen, SMHI, generaltullstyrelsen, länsstyrelserna i Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län samt Norrköpings kommun vill framhålla vikten av en fungerande tillsynsverksamhet. T. ex. skriver *länsstyrelsen i Malmöhus län* att kontrollen av att täkt genomförs på anvisad plats bör skärpas. Kustbevakningen bör i detta avseende ges ökade befogenheter. *SMHI* anser att kontrollundersökningar av miljöstörande effekter skall utföras under och efter täkt. *Länsstyrelsen i Blekinge län* pekar på de stora svårigheter som tillsyn av marin täktverksamhet torde innebära och anser att dessa frågor bör särskilt utredas i god tid innan sådan verksamhet startar.

4.4.1 Tillståndsprövning

Utredningen föreslår att den i kungörelsen till kontinentalsockellagen år 1975 införda "provisoriska" bestämmelsen enligt följande permanentas:

Om täkt som avses med ansökningen är av större omfattning eller kan medföra betydande skadeverkningar eller annars om statens naturvårdsverk begär det, skall industriverket med eget yttrande hänskjuta ärendet till regeringen.

Förslaget tillstyrks bl. a. av *SMIII, fiskeristyrelsen, fiskeriintendenten i mellersta distriktet, länsstyrelserna i Hallands och Västerbottens län, Luleå kommun* samt *Ahlsell Industriråvaror AB*.

Ingen remissinstans är negativ till förslaget, men *länsstyrelserna i Blekinge och Kristianstads län* anser att förutom naturvårdsverket vissa andra myndigheter, bl. a. fiskeristyrelsen, riksantikvarieämbetet och berörd länsstyrelse, skall kunna kräva att ett täktärende hänskjutes till regeringen.

Remissinstansernas kommentarer

DSH understryker vikten av att ansökan enligt kontinentalsockellagen omfattar en redovisning av ett arbetsprogram för verksamheten, dvs. en arbetsplan enligt den modell utredningen föreslagit. Härvid bör prövningen enligt kontinentalsockellagen utanför territorialhavsgränsen i princip motsvara den natur- och miljövårdsprövning som sker enligt vattenlagen innanför territorialhavsgränsen. Enligt delegationens mening är det viktigt att förslag till innehåll i och anvisningar till arbetsprogram, ingående i ansökan enligt kontinentalsockellagen, tas fram i samverkan mellan *SIND*, vattenöverdomstolen, naturvårdsverket och andra berörda myndigheter.

I de fall täktansökan i framtiden kommer att prövas av tre olika myndigheter – innebörden av vattenlagsutredningens förslag – vill *DSH* framhålla vikten av att själva ansökningsförfarandet samordnas och förenklas i största möjliga utsträckning.

IVA kommenterar också att enligt vattenutredningens förslag till ny vattenlag, ansökan om täktverksamhet i havet kommer att behöva prövas av tre myndigheter. Akademien anser detta förfarande olämpligt och hade gärna sett att utredningen föreslagit att ansökan om täktverksamhet prövas av en myndighet.

Vattenöverdomstolen delar i stort sett utredningens uppfattning att erfarenheterna av nuvarande prövningsförfarande är goda, även om det i och för sig är otillfredsställande med flera tillståndsmyndigheter vid täkt i allmänt vattenområde. Möjligheterna till ökad samordning av förfarandet bör emellertid ytterligare övervägas. Prövning enligt vattenlagen kan svårigen undvaras, oaktat den i tillståndsfrågan kan sägas vara sekundär.

Länsstyrelsen i Hallands län menar att utredningens förslag att tillståndsprövningen även i fortsättningen skall åvila central myndighet i och för sig strider mot principen om ökad decentralisering. Med hänsyn till de framlagda skälen härför anser länsstyrelsen emellertid att en central prövning i förevarande fall får anses vara den lämpligaste, varför man inte vill motsätta sig detta. Länsstyrelsen förutsätter emellertid att länsstyrelserna regelmässigt bereds tillfälle att avge yttrande i dessa ärenden och att de erhåller kopia av besluten.

Länsstyrelsen i Malmöhus län ifrågasätter lämpligheten av och det ändamålsenliga i att beslutanderätten skall åvila statens industriverk. Med hänsyn till resurshushållningsaspekten bör en bedömning av täktverksam-

het ske utifrån de samlade tillgångarna av sand och grus på land och i hav. Det är uppenbart att länsstyrelserna med sina regionala ansvarsområden är mera lämpade att bedöma dessa frågor än statens industriverk. Länsstyrelsen anser att det även utifrån samhällets allmänna bedömningar om en decentraliserad beslutsnivå synes riktigt att länsstyrelsen blir tillståndsgivande myndighet.

Kammarkollegiet skriver att i 5 § 2 st. tillämpningskungörelsen till kontinentalsockellagen utsägs, att tillstånd skall innehålla de föreskrifter som behövs för att i skälig omfattning tillgodose andra intressen såsom sjöfarten, fisket och naturvården. Enligt kammarkollegiet anser industriverket nu att detta är olämpligt, eftersom industriverket av naturliga skäl inte har eller förutsätts ha kompetens att bedöma skäligheten i yrkanden från annan central myndighet. Det är i stället frågor som bör ankomma på vattendomstolen. Med den av industriverket redovisade inställningen frågar sig kammarkollegiet om industriverket fortsättningsvis bör anförtros handläggningen av dessa ärenden. Enligt kammarkollegiet ter det sig litet egendomligt om först industriverket meddelar täktupplåtelse och sedan en annan central myndighet, kammarkollegiet, bestrider tillstånd enligt vattenlagen.

Fiskeristyrelsen och *SMHI* anser att föreslagna beslutsprocesser är tillfredsställande.

4.4.2 Utvidgning av tillståndsplikten

Utredningen föreslår att en bestämmelse införs så att förutom sand-, grus- och stentäkt även täkt av övriga jordarter och av lösa block kommer att omfattas av tillståndsplikt.

Förslaget tillstyrks bl. a. av *fiskeristyrelsen*, *statens naturvårdsverk*, *länsstyrelsen i Jönköpings, Hallands och Västerbottens län* samt *Ahlsell Industriråvaror AB*.

Länsstyrelsen i Norrbottens län, *Luleå kommun* och *Svenska hamnförbundet* föreslår att underhållsmuddringar och farledsförbättringar helt undantas från bestämmelsen om tillståndsplikt.

Remissinstansernas kommentarer

Naturvårdsverket påpekar att inverkan på den marina miljön sker vid all marin täkt. Det är därför otillfredsställande att vissa materialslag är undantagna från tillståndsplikt. Bestämmelsen bör enligt verkets mening omfatta alla materialslag.

Luleå kommun protesterar på det bestämdaste emot detta förslag. En konsekvens av förslaget för kommunens del är att en underhållsmuddring i farled på allmänt vatten skulle kräva täkttillstånd, ett förhållande som enligt kommunens uppfattning är helt oacceptabelt. Skall dessutom en på affärsmässiga grunder bestämd täktavgift utgå så blir det än värre. *Luleå kommun* föreslår att hamn- och farledsförbättrande åtgärder (oavsett vil-

ket material det är fråga om) helt skall undantas från bestämmelsen om tillståndsplikt, liksom att täktavgift inte skall uttas i sådana fall. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser att vad Luleå kommun har anfört om täktavgift och den marina täktverksamheten bör beaktas och vidarebearbetas. *Svenska hamnförbundet* har i stort sett samma åsikter som Luleå kommun vad gäller underhållsmuddringar och farledsförbättringar.

4.4.3 Täktavgift

Utredningens förslag:

- Täktavgiften bör även i fortsättningen i huvudsak bestämmas efter affärsmässiga grunder.
- Avgiften bör dock kunna utnyttjas som instrument för att stimulera användningen av havsmaterial när det från samhällsekonomiska utgångspunkter kan vara motiverat.

Endast åtta remissinstanser har yttrat sig om dessa förslag.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har ingenting att erinra mot förslaget att täktavgiften i huvudsak bör bestämmas efter affärsmässiga grunder. *Riksrevisionsverket* anser att avgiften bör sättas så högt att statsverket åtminstone får täckning för samtliga kostnader. *Luleå kommun* vill inte att täktavgift skall uttas vid hamn- och farledsförbättrande åtgärder. För täktutvinning i övrigt anser kommunen att avgiften bör bestämmas efter användningsområde, dvs. om det är fråga om material som skall användas till utfyllnad av markområden eller om materialet skall gå till industriell användning. I det första fallet bör samhällsekonomiska skäl väga tungt vid avgiftsbedömningen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län instämmer i stort med Luleå kommun och *Svenska hamnförbundet* har också framfört samma åsikter.

Enligt *Umeå kommuns* mening är en genomförd resurskatering ett villkor för att man skall använda den eljest affärsmässigt bestämda täktavgiften som ett instrument för att stimulera användningen av havsmaterial.

Fiskeristyrelsen framför den uppfattningen att det av täktavgiften bör avsättas ett visst belopp, som kan disponeras för kompensationsverksamhet beträffande den aktuella takten.

Fiskeriintendenten i mellersta distriktet anser att frågan om finansiering av forskning samt utredningens förslag om avgift vid täktverksamhet som skall bestämmas efter affärsmässiga grunder bör behandlas av en särskild arbetsgrupp, där olika intressen får möjlighet att uttala sin mening.

Remissinstansernas kommentarer

Riksrevisionsverket anser att det är väsentligt att avgiften sätts så högt att statsverket åtminstone får täckning för samtliga kostnader. Till dessa kostnader bör bl. a. räknas kostnaderna för de undersökningar som utredningen föreslår att fiskeristyrelsen och statens naturvårdsverk skall utföra i samband med grusutvinningen. RRV vill i sammanhanget erinra om att

statens naturvårdsverk har regeringens uppdrag att utforma ett förslag till avgiftssystem för att finansiera samhällets kostnader för bl. a. tillsyn enligt miljöskyddslagen. Enligt RRV:s mening torde de principer som regeringen beslutar om kunna vara en utgångspunkt även när det gäller beräkningen av statens kostnader för grusutvinning.

Fiskeristyrelsen anför att styrelsen tidigare i samband med remissbehandling av täktansökningar framfört det kravet, att man via en täktavgift skulle kunna finansiera fiskefrämjande åtgärder. Grusutredningen avvisar detta ställningstagande under hänvisning till, att det ankommer på vatten-domstolen att reglera dessa frågor i samband med att ett företag prövas enligt vattenlagens bestämmelser. Vattenlagen gäller dock endast ut till territorialgränsen, varför företag utanför denna ej kan prövas. Ett exempel på en tänkbar täkt, som samtidigt är ett mycket värdefullt reproduktionsområde, är Norra Midsjöbankarna i Östersjön. *Fiskeristyrelsen* anser det vara rimligt att man med hjälp av inkomsterna täcker de kostnader som uppstår till följd av ett ingrepp eller som avser att motverka effekterna av ett ingrepp. I detta fall kan man se en klar parallell med de ersättningar som utdöms i samband med vattenkraftutbyggnad och andra vattenmål. *Fiskeristyrelsen* vidhåller således uppfattningen att det av täktavgiften avsättes visst belopp, som kan disponeras för kompensationsverksamhet beträffande den aktuella täkten.

4.4.4 Djupmätningar efter täkt

Utredningens förslag:

- I täkttillstånd bör som regel föreskrivas att översiktliga djupmätningar skall utföras efter avslutad täkt.
- Dessa djupmätningar skall ombesörjas och bekostas av innehavaren av täkttillståndet.

Alla som yttrat sig om förslaget, utom *Ahlsell Industriråvaror AB*, tillstyrker detta dvs. *sjöfartsverket*, *SMHI*, *fiskeristyrelsen*, *Lunds tekniska högskola*, *Umeå universitet*, *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* samt *IVA*.

Fiskeristyrelsen anser att medel för dessa arbetens utförande bör deponeras av bolaget under täktens gång.

4.4.5 Viss restriktivitet vid tillståndsgivning

Utredningens förslag:

- I avvaktan på resultaten från resurskarteringen av det svenska kontinentalsockelområdet bör från hushållningssynpunkt viss restriktivitet tillämpas vid tillståndsgivning i de fall då täktmaterialet avses exporteras.

Detta förslag har endast kommenterats av *Kungl. Vetenskapsakademien* och *Svenska Fabriksarbetareförbundet*, som båda vill att tillståndsgivningen skall vara mycket restriktiv, vilket innebär en skärpning jämfört med utredningens förslag.

Remissinstansernas kommentarer

Vetenskapsakademien anser att det finns all anledning att skärpa formuleringen i utredningen att "viss restriktivitet" skall gälla tillståndsgivning för täkt av sand och grus i exportsyfte. Stor restriktivitet i tillståndsgivning till täktverksamhet måste tillämpas till dess man känner ev. förekomsters omfattning och de effekter täkten kan ha på den aktuella platsen. Enligt *vetenskapsakademien* bör formuleringen i förslaget därför vara "mycket stor restriktivitet".

Svenska Fabriksarbetarförbundet understryker att tillståndsgivningen bör vara mycket restriktiv i avvaktan på den av utredningen föreslagna karteringen och i avvaktan på undersökningar om naturpåverkan. Tillstånd till utländska exploatörer bör inte ges och tillståndsgivningen till större exploateringar bör i första hand ges till det föreslagna halvstatliga bolaget.

4.4.6 Produktionsuppgifter tillställs SCB

Utredningen föreslår att de uppgifter som insamlas om gjorda uttag vid täktverksamhet i havet, på allmänt vatten och utanför territorialgränsen, samt på enskilt vatten och inom allmänt vattenområde i Väneren, Vättern, Hjälmaran och Storsjön i Jämtland kontinuerligt tillställs SCB som delunderlag för den i utredningen tidigare föreslagna statistiska redovisningen av produktionen av sand och grus.

SCB framhåller att genom att utforma en samordningsrutin mellan SIND och SCB vad beträffar de av SIND inhämtade uppgifterna över täktverksamheten i insjöar och havet skulle något särskilt uppgiftslämnande till statistiken ej bli erfoderligt för berörda företag.

Länsstyrelsen i Västerbottens län biträder förslaget om att de uppgifter som insamlas om gjorda uttag vid marin täktverksamhet kontinuerligt tillställs statistiska centralbyrån. Även *Sundsvalls kommun* biträder förslaget.

Länsstyrelsen i Jönköpings län anser att redovisningen bör göras till länsstyrelserna. (Se även avsnitt 2.1 Grusförbrukning.)

Utdrag ur (Ds I 1981: 2) Rapport från Delegationen för mellansvensk gruvindustri

Sammanfattning och rekommendationer

Delegationen för mellansvensk gruvindustri har arbetat i drygt två år och under denna tid utgjort ett forum för samråd och diskussion mellan berörda parter i enskilda frågor. Delegationens utredningsarbete har huvudsakligen varit inriktat mot frågor som har med gruvornas fortlevnadsmöjligheter att göra. I skrivelse till regeringen 1980-02-14 har delegationen redogjort för och prioriterat mellan projekt av prospekterings- och undersökningskaraktär i anledning av situationen inom Stollbergsfältet. Delegationen har även varit remissinstans för industridepartementet vid ett par tillfällen.

Delegationen kan konstatera att gruvindustrin i Mellansverige totalt sett har goda möjligheter att leva vidare även om en relativt kraftig strukturförändring har ägt rum och ännu pågår. Den tar sig uttryck i en minskad järnmalmsproduktion och en ökad produktion av sulfidmalmer. Även för legeringsmetaller, ädelmetaller och industrimineral föreligger möjligheter till ökad produktion i framtiden genom att nya fyndigheter kan förväntas vid fortsatt intensiv prospektering i Mellansverige. Troligen kommer dock det totala antalet anställda i mellansvensk gruvindustri att minska något under 1980-talet.

De mellansvenska järnmalmsgruvorna måste ha avsättningsmöjligheter inom landet samt till en viss del på export för att verksamheten skall kunna bli ekonomiskt bärkraftig. Den enda kvarvarande kunden av betydelse i Mellansverige är Oxelösunds järnverk, sedan en omstrukturering inom stålindustrin har resulterat i nedläggning av övriga masugnar till förmån för i huvudsak skrotbaserad ståltillverkning. Behovet av skrot väntas dock öka i en sådan omfattning att delegationen befarar en framtida skrotbrist i Sverige. Behovet av järnråvara till Oxelösund är ca 1,2 Mton per år, vilket kan jämföras med en produktionskapacitet på 2,4 Mton järnmalmsprodukter per år enbart i Grängesberg.

Exportmöjligheterna för järnmalmsprodukter blir i framtiden begränsade till europamarknaden och då särskilt till länderna runt Östersjön. Det kommer huvudsakligen att röra sig om speciella produktkvaliteter. Stora svårigheter väntas för att få exporten lönsam, då priserna under första hälften av 1980-talet väntas förbli låga bl. a. på grund av dels ett överutbud på järnmalmsprodukter, dels lägre tillverkningskostnader. Utvecklingen på avnämarsidan har härvidlag en avgörande betydelse. Om Europas stålindustri fortsätter att stagnera minskar möjligheterna ytterligare för de mellansvenska järnmalmsgruvorna att exportera. Enligt en prognos för Europas stålindustri, upprättad inom OECD, kommer dock sannolikt en svag ökning om ca 0,5% per år att råda.

För att de mellansvenska järnmalmsgruvorna skall kunna konkurrera med andra gruvor i Sverige och på exportmarknaden är det viktigt att produktionen anpassas till efterfrågan. Effektiviteten måste höjas för att åstadkomma lägre produktionskostnader per ton malmprodukt.

Sulfidmalmsgruvorna i Mellansverige kan med rådande goda metallpriser visa upp en god lönsamhet. De goda priserna väntas fortsätta åtminstone under första hälften av 1980-talet, om än inte på nuvarande höga nivå för alla metaller av betydelse. Fluktuationer i pris kan väntas även framledes, men prisnivån väntas i medeltal bli tillfredsställande.

Situationen för den enda gruvan i Mellansverige som producerar legeringsmetaller, nämligen Yxsjöbergsgruvan, ser tillfredsställande ut. Malmreserverna är visserligen begränsade, men fortsatt intensiv prospektering förväntas kunna tillföra nya reserver.

Situationen på arbetsmarknaden inom gruvindustrin ger ett blandat intryck. Inom järnmalmsgruvorna minskar antalet sysselsatta människor, medan det i sulfidmalmsgruvorna finns ett ökat behov av arbetskraft.

Delegationen anser att det är viktigt att prospektering bedrivs i ökad utsträckning i Mellansverige. Prospekteringen är en förutsättning för att existerande gruvor skall kunna tillföras ökade malmreserver, samt även för att nya gruvanläggningar skall kunna etableras.

Delegationen vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på betydelsen av att ett regionalt borrhänsarkiv för Mellansverige inrättas i Ludvika.

Med nuvarande minskande utrymme för järnmalmsgruvorna och med de under år 1981 tre enda kvarvarande gruvorna (Grängesberg, Dannemora och Stråssa) inom samma företag föreligger inget behov av arronderingar. På sulfidmalmssidan finns dock en viss ägosplittring och förhandlingar har inletts mellan berörda företag för att försöka åstadkomma lämpliga arronderingar. Det är av vikt att dessa förhandlingar leder till konkreta resultat.

Försöken att finna avsättning externt för produkter ur malda restprodukter, anrikningssand, har ofta fallit på att inte tillräckligt god kvalitet kan uppnås eller att man inte kan konkurrera ekonomiskt med redan etablerade produkter.

Det potentiella nya användningsområde som närmast synes kunna utvecklas för restprodukter från Mellansveriges gruvor är användning som bas för anläggningsjord.

Genom fortsatt forskning torde det finnas vissa möjligheter att utveckla nya produkter som kan medföra att gruvornas restprodukter i framtiden kan utnyttjas på ett bättre sätt än som för närvarande sker.

Det är enligt delegationens uppfattning angeläget att mineralprocesslaboratoriet i Stråssa kan behållas och att dess resurser inte splittras. Delegationen stöder förslaget att en stiftelse bildas som huvudman för laboratoriet.

Med de uteblivna expansionsmöjligheterna i Oxelösunds järnverk finns inget utrymme att uppföra vare sig ett parallellsinterband i Oxelösund eller kulsinterverk i Grängesberg. Delegationen finner inte heller skäl till att fortsätta försöksverksamheten med kallbundna kulor, s. k. GP-kulor, i Grängesberg, utan vill i stället rekommendera fortsatt försöksverksamhet med tillverkning av millimeterstora kulor, s. k. granuler. Den senare produkten kan, om försöken lyckas, vara kapacitetshöjande vid sintring och därmed kan befintliga sinteranläggningar utnyttjas bättre än vad som annars skulle vara möjligt. Om försöken lyckas och om tillverkningen kommer till stånd, kommer därigenom GP-verket i Grängesberg ändå att kunna utnyttjas.

Förutsättningarna för uppförande av ett järnsvampverk i Grängesberg (eller Stråssa) är ännu inte helt klarlagda. Fyra olika metoder har granskats för eventuell tillämpning.

Delegationen konstaterar att malmen från Grängesberg ger en utmärkt råvara för framställning av järnsvamp. En marknad ser ut att finnas i Mellansverige, men de teknisk-ekonomiska förutsättningarna är ännu inte till fullo utredda. Delegationen rekommenderar att SSAB tillsammans med andra stålverk undersöker möjligheterna att uppföra ett avnämrat järnsvampverk i Mellansverige.

Det finns inget marknadsutrymme för en järnpulveranläggning i Grängesberg och delegationen har därför inte närmare analyserat de tekniska förutsättningarna för uppförandet av en sådan anläggning.

Sammanfattning

av en konsultrapport utarbetad för konsultexportutredningen vad gäller internationalisering av verksamheten vid Sveriges geologiska undersökning [del av (SOU 1980: 23 bil. 2) Statligt kunnande till salu]

Rapport, daterad juni 1979, av Ilmar Roostal, Roostal Development AB

1 Uppdraget och dess genomförande

1.1 Syfte

Projektet har haft två huvudsyften, nämligen att

- undersöka Sveriges geologiska undersöknings (SGU) möjligheter att inom sitt verksamhetsfält (geo-området) bedriva uppdragsverksamhet åt utländska uppdragsgivare i främst u-länderna och att skapa förutsättningar för SGU:s fortsatta agerande inom detta område
- ge konsultexportutredningen underlag för dess snare överväganden och förslag om den statliga konsultverksamheten i utlandet.

1.2 Arbetets genomförande

Underlag för utredningen har insamlats genom

- enkäter till de svenska ambassaderna i ett antal u-länder (14 av SIDA:s programländer och sju övriga u-länder) samt fem industriländer i Nordamerika och Västeuropa
- förfrågningar hos FN-organ, Världsbanken och sju andra utvecklingsbanker
- enkät till ett 40-tal anställda inom SGU
- personliga besök tillsammans med en representant för SGU hos biståndsmyndigheter och geologiska institutioner i USA, Canada, Storbritannien, Frankrike och Västtyskland
- besök av representanter för SGU i ett antal länder och vid FN:s regionala kontor i Sydostasien.

Till projektet har knutits en referensgrupp med representanter för budgetdepartementet, industridepartementet, SIDA, svenska gruv- och konsultföretag samt konsultexportutredningens sekretariat. Referensgruppen har diskuterat uppläggningsen av projektet och ett utkast till denna rapport.

2 Branschens struktur och marknader

2.1 Utförare och mottagare av geo-tjänster

De viktigare geo-tjänsterna och de organ som utför resp. mottar dem illustreras sammanfattningsvis och i förenklad form i tabell A 1 nedan

Tabell A 1 Geo-tjänster och deras utförare resp. mottagare

Typ av tjänster	Huvudutförare			Huvudmottagare		
	Statliga och regionala institutioner	Gruvföretag	Konsultföretag	Planerings- och andra myndigheter	Gruvföretag	Anläggningsbyggare
Kartering	×	×	×	×	×	×
Dokumentation och information	×			×	×	×
Malm- och industri-mineralprospektering på land						
– Regional, multi-mineral prospektering	×	×	×	×	×	
– Övrig prospektering	×	×	×		×	
Marinprospektering	×	×	×	×	×	
Grundvattenprospektering	×		×	×		
Naturvårdsgeologi	×		×	×		
Anläggningsgeologi			×			×

Ovan har geo-tjänsterna klassificerats i enlighet med vad som kan kallas för en *produktindelning*. Denna indelning är den mest ändamålsenliga ur marknadsbedömningssynpunkt – det är dessa produkter eller tjänster som efterfrågas.

2.2 Marknadens storlek och geografiska spridning

Fakta i detta avsnitt härstammar i huvudsak från R Bosson och B Varon: "The Mining Industry and the Developing Countries", Världsbanken/Oxford University Press 1977, delvis även från SGU:s *petita* och rapporter från mineralpolitiska utredningen och Sekretariatet för framtidsstudier. Följande totaluppskattningar har gjorts på basis av dessa underlag. Uppgifter från länder med centralplanerade ekonomier är inte medtagna nedan, med ett par specifikt angivna undantag. Inte heller är bränslemineeralprospekteringen inkluderad i de presenterade siffrorna.

Det årliga värdet av de på detta sätt definierade globala geo-tjänsterna uppgår till några miljarder kr. (och icke till hundratals eller tiotal miljarder kr.). Institutionella och företagsinterna geo-tjänster ingår i denna summa, liksom externt köpta tjänster.

Tabell A 2 Marknaden för geotjänster år 1978 – storleksordning (milj. kr.)

	Världsmarknaden	Marknaden i Sverige
Kartering, dokumentation, information	Hundratals	40 (utförs av SGU)
Regional prospektering och gruvprospektering på land	Några tusen	130 (SGU svarar för 65 av dessa)
Marinprospektering	Några hundratals	Liten
Grundvattenprospektering	Några tusen	Liten
Naturvårdsgeologi		
Anläggningsgeologi		

Under de närmaste 5–10 åren antas världsefterfrågan på malmer och industrimineral stiga i samma takt som under femtio- och sextiotalet, dvs. med 4–6% per år, för att därefter fortsätta i en långsammare tillväxttakt. Malm- och mineraltillgångarna antas räcka, men expansionen kan resultera i högre prospekteringskostnader med viss uppgång i relativa priser. Som hittills kan konjunktur- och strukturfluktuationer förorsaka kraftiga variationer i efterfrågan och prissättning. Framtidsbedömningarna varierar alltefter det läge som råder i prognosögonblicket. Den pessimism om framtiden som har varit rådande under senare år kan plötsligt brytas mot (över) optimism.

U-länderna med nära 50% av världens yta uppskattas ha 35–40% av de kända mineraltillgångarna och 25–30% av gruvproduktionen men svarar för endast 15–20% av prospekteringen i världen och för 5–10% av konsumtionen av gruvprodukter. De tropiska länderna är speciellt "underprospekterade".

U-ländernas andel av geo-tjänstmarknaden (ca 15–20%) skulle enligt ovan framlagda uppskattning motsvara 1–2 miljarder kr. per år. Av detta är huvuddelen bundet till (integrerat med) gruv- och anläggningsföretag samt statliga verk och deras geo-personal.

Efterfrågan på geo-tjänster är spridd över alla u-länder. En stor del av *malm-, industrimineral- och vattenprospekteringen* är dock koncentrerad till ett fåtal u-länder. Mineralexporten brukar svara för 51–100% av exportinkomsterna i Bolivia, Chile, Peru, Liberia, Mauretanien, Namibia, Zaire samt i en del små länder. Guyana, Jamaica, Surinam, Marocko, Ruanda, Togo och Jordanien är också i hög grad mineralexportberoende. Mineraler svarar för 21–50% av dessa länders export.

Marinprospektering har förekommit endast undantagsvis i u-länderna.

Vattenprospektering i större skala är koncentrerad till Mellersta Östern – speciellt Saudiarabien – men förekommer i övrigt i alla länder.

Anläggningsgeologi förekommer i hela u-landsvärlden och är avhängig av de investeringar som görs i infrastruktur och byggnation, vilka är förhållandevis betydande i de flesta u-länderna.

2.3 Kartering, prospektering, gruvindustri samt anläggningsgeologi i u-länderna

Prospekterings- och anläggningsgeologi tjänar sektorer som *gruvindustri, infrastruktur och byggnation*, vilka alla spelar nyckelroller i den ekonomiska utvecklingen i u-landsvärlden.

Gruvindustrin ger möjligheter till större överskott än jordbruk eller tillverkningsindustri, utökade export- och skatteinkomster och utveckling i eftersatta regioner.

Gruvindustrins strategiska roll i industriell och ekonomisk utveckling kommer endast delvis till uttryck i dess registrerade tillskott till BNP, industriell produktion och sysselsättning. Bosson och Varon uttrycker detta på följande sätt.

Throughout history, the discovery of a new mineral, or of a new alloy, or a new method of extracting or processing a mineral, or of a new ore-body had had a major impact on industrial growth and consumption . . . and life style.

En del av gruvverksamhetens verkliga och potentiella nytta i u-länder har dock i det förgångna snarare kommit de råvaruköpande i-länderna tillgodo än de råvarulevererande u-länderna. Mycket tyder på att gruvindustrins vinster i u-länderna i genomsnitt varit något högre än i i-länderna. Endast en mindre del av överskotten har investerats i u-länderna. Lokal vidareförädling har varit obetydlig. Samtidigt har de internationella konjunkturvariationerna kommit att drabba särskilt hårt sådana u-länder som i hög grad blivit beroende av råvaruexport. U-länderna har fått ut mindre av gruvdriften än de anser sig ha haft rätt till.

Det finns obestridligen högst betydande företagsekonomiska fördelar med internationell stordrift samt med vertikal och horisontell integration i gruvdrift. Detta kommer till uttryck i att de 30 största gruvföretagen och de därpå följande 130 större gruvföretagen svarar var för sig för ca 45 % av västvärldens gruvproduktion, dvs. tillsammans för ca 90 %. Branschens struktur och risker ger en förklaring till de företagsekonomiska stordriftsfördelarna.

- Branschen inrymmer många produkter med mycket diversifierad sammansättning i malmer och mineral som dessutom ofta är belägna i svårtillgängliga trakter. Deras ekonomiska betydelse varierar till följd av snabba skift i den tekniska utvecklingen när det gäller prospektering, gruvdrift, metallurgi och materialanvändning samt prisförändringar, m.m.
- Prospekteringen resulterar i få fynd i förhållande till antalet projekt.
- Utnyttjandet av fynd kan dröja. Genomsnittlig tid mellan fynd och gruvproduktion sägs överstiga 10 år.
- Investeringarna i gruvdrift och i angränsande infrastruktur är mycket stora och uppgår ofta till 100- eller 1000-tals milj. kr. De på sistone snabbt stigande kostnaderna har i hög grad försvårat finansieringen av nya prospekterings- och gruvprojekt. Kapitalbehovet för gruvindustrin i u-länderna uppskattar Bosson och Varon till 45–55 miljarder kr. per år

i 1975 års penningvärde, eller 50 % mer än som investerats under de senaste åren.

Den politiska och ekonomiska utvecklingen i världen har medfört att samarbetet mellan u-landsregeringarna och de stora gruvföretagen inte fungerat så väl som det borde göra. I många u-länder har gruvföretagens *investeringar i prospektering* sjunkit och ersatts av extra prospektering i i-länderna. Den del av deras investeringar som försvunnit har inte helt ersatts av statliga insatser eller biståndsinsatser; dessa har också tenderat att minska, om man undantar uran- och övrig bränslemineralprospektering. U-länderna har svårt att bedöma prospekteringsutsikterna och saknar möjligheter till en internationell riskspridning.

De stora riskerna i prospektering, bristen på tekniskt kunnande och den långa tiden mellan fynd och brytning har tillsammans bidragit till att u-landsregeringarna själva inte är benägna att avsätta vad experterna anser vara tillräckliga resurser för prospektering i förhållande till möjliga fynd. När u-länderna med s.k. länderprogrammering fick större inflytande över fördelningen av biståndsmedel i början av 70-talet, försvann prospekteringen nästan helt ur UNDP:s bistånd. FN fick sedan (1974) tillskapa en särskild fond för prospektering som skall finansiera prospekteringen med totalt 100 milj. kr. om året, medan det krävs långt över 500 milj. kr., enligt Bosson och Varon, för att ta vara på de "sovande" råvaruresurserna i u-länderna. I u-länderna är prospekteringen i förhållande till gruvbrytningen endast ungefär hälften så stor som i de västliga i-länderna, och ännu mindre i förhållande till malm- och industrimineralpotentialen.

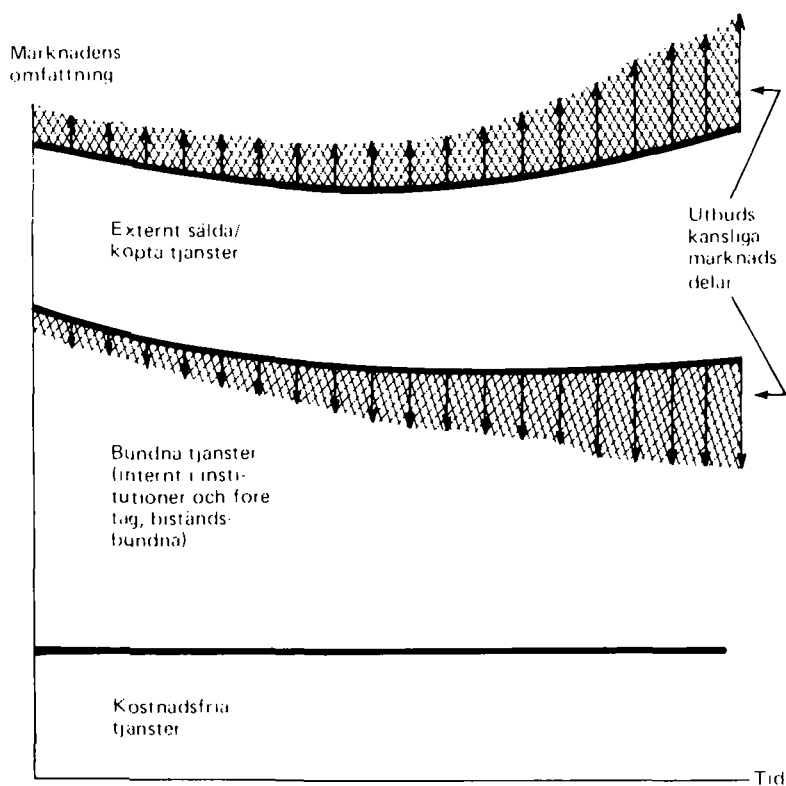
Vattenprospektering och anläggningsbyggande är områden som ofta prioriteras och blir tilldelade en betydande andel av olika u-länders investeringsbudgetar. Samarbetet med lokala och utländska anläggningsföretag fungerar också i stort väl. Växande krav på att utnyttja lokala krafter lägger dock vissa hinder i vägen för konsulter utifrån.

2.4 Marknadens bundenhet och flexibilitet

Geo-tjänster är av tre slag: dels fria nyttigheter (minsta delen), dels på marknaden sålda/köpta tjänster (näst största delen), dels internt inom institutioner/företag utförda tjänster (största delen). De sistnämnda kan kallas för bundna tjänster. Med andra ord köps endast en del av den ovan uppskattade volymen av geo-tjänster "externt", dvs. på en egentlig marknad. Även denna del av geo-tjänstmarknaden är ofta utsatt för konkurrens från den "interna" sidan, där debiteringsprinciperna är annorlunda, där debiteringsgrunderna inte alltid behöver vara kostnadstäckande och reservskapande, där man sällan gör köpa/tillverka-kalkyler för att välja det rätta tillvägagångssättet och där man t.o.m. kan sammanblanda forsknings-, myndighets- och ekonomiska förvaltningsfunktioner.

En sådan branschstruktur kan leda till överutbud och hård priskonkurrens.

Karteringen och dokumentationen sker till största delen hos befintliga statliga och regionala institutioner. En del av informationen är tillgänglig

Figur A 1 Geologimarknadens struktur i u-länderna.

för alla utan debitering, även för intressenter utanför landet. Det internationella vetenskapliga erfarenhetsutbytet är betydande. En tendens mot ökad avgiftsbeläggning och marknadsinriktning kan dock noteras. Svenska erfarenheter på denna punkt kan vara av intresse för vissa u-länder.

Omkring hälften av den totala *malm- och mineralprospekteringen* sägs ske hos existerande gruvföretag i anslutning till den malm- eller mineral-kropp som redan bryts. Behovet av externa geologer är minst för denna typ av prospektering. Det beror bl. a. på att gruvföretagen besitter även den teknologiska informationen i gruvdrift och metallurgi, m. m. som är väsentlig för bedömning av fyndigheternas ekonomi och val av prospekteringsmetoder. Prospekteringsinsatser har nämligen störst utsikt att leda till nya fynd om geologiska kunskaper används i nära anknytning till kunskap om ny teknologi i resten av den bearbetningskedja som förädlar mineral.

Privata och andra gruvföretag är i hög grad inriktade på prospektering i egen regi för att kunna behålla informationen för sig själva och ha den största chansen för gruvdrift i egen regi. Detta betyder dock inte att det inte finns behov av fristående prospektering. Som resultat av samarbets-svårigheter mellan regeringar och gruvföretag är sådana behov i själva verket i tillväxt.

Anläggningsgeologin är splittrad på många olika, mest små, uppdrag och utförs ofta av projekteringskonsulter som har egna geo-konsulter eller hyr in dessa från institutioner eller företag.

Det är sannolikt att u-länderna i snabb takt kommer att öka efterfrågan på olika geo-tjänster, såsom kartering, prospektering och anläggningsgeologi för att få bättre möjligheter att skapa nya resurser, för att bli friare i förhållande till internationella gruvbolag och för att skapa nya förutsättningar för ett samarbete mellan u-landsregeringar och gruvbolag. Bl. a. u-ländernas växande krav på prospekteringsbistånd tyder på detta. En stor del av den tillkommande efterfrågan kommer att vara obunden och positivt känslig för nya typer av utbud och nytt bistånd samt bättre världskonjunkturer och högre nationalinkomster.

Det gäller med andra ord för SGU att inrikta sig på de efterfråge- och utbudskänsligaste delarna av marknaden, dvs. att åtminstone delvis skapa sig helt nya marknader.

2.5 Slutsatser – SGU:s marknadspotential

1. Geo-tjänster krävs för strategiska nyckelsektorer inom samhällsekonomin: gruvverksamhet, vattenförsörjning, byggnation och jordbruk.
2. Geografiskt är en stor del av prospekterings- och hydrogeologimarknaden koncentrerad till ett fåtal länder medan marknaden för anläggningsgeologi är mycket mera spridd. För SGU finns det dock en potentiell marknad i de flesta u-länderna.
3. Det potentiella årliga behovet av geo-tjänster i u-länderna uppgår till betydande belopp. Den f.n. realiserade volmen är dock mindre och till större del bunden till inhemska institutioner, gruv- och anläggningsföretag samt de företag, institutioner och experter som anlitas av bilaterala bistånds- och kreditgivare. Den "externa" delen av marknaden, där SGU kan tänkas få inträde, har en storleksordning av ett par hundra milj. kr. per år, ungefär lika fördelad på prospekteringstjänster i vid bemärkelse och övriga geo-tjänster, framför allt anläggningsgeologi.
4. Den "externa" delen av geo-marknaden kan komma att växa snabbt och är mycket elastisk inför

- u-ländernas nya, högre ambitioner,
- växande intresse från FN, Världsbanken och de regionala utvecklingsbankerna,
- nya finansieringskällor, inkl. bistånd,
- utvecklandet av nya former för samarbete med gruvföretag, även med deltagande av fristående (statliga) utländska konsulter i planering och policyutarbetande,
- nya geologiska specialiteter och prospekteringsspecialiteter och nya undersökningsmetoder och instrument,
- nya mineral-, malm- och vattenfynd,
- bättre konjunkturer.

Förutsättningar finns att skapa sig en egen ny marknad, inte endast att ta en del av den redan existerande marknaden.

5. Nästan 90 % av alla gruvinvesteringar har i det förgångna härstammat från gruvbolag, mycket litet från u-landsregeringar. Ömsesidig brist på förtroende försvårar f. n. samarbetet mellan gruvföretag och u-landsregeringar och begränsar tillgången till investeringsmedel för prospektering och gruvdrift. U-länderna och gruvföretagen har båda behov av fristående prospektering som skulle minska området för konflikter dem emellan genom att minska riskerna och av dessa beroende krav på hög avkastning i gruvdrift. Inte heller är alla u-länder trakterade av den från vissa i-länder subventionerade prospekteringen i u-länderna som avser att ge dessa i-länder en bättre råvaruförsörjning.
6. Världsbanken och de regionala utvecklingsbankerna har planerat mångdubbla sin långivning till gruvdrift. Deras andel av finansieringen av denna näringsgren, vilken hittills uppgått till storleksordningen 5 %, kommer därmed att höjas. Speciellt de regionala utvecklingsbankerna har börjat göra avkall på de tidigare kraven att u-länderna själva skulle sörja för den nödvändiga prospekteringen och för feasibility studies.
7. Praktiskt taget alla u-länder har numera egna geologiska institutioner – en del t.o.m. ett antal skilda institutioner – för kartering, prospektering, vattenförsörjning, gruvdrift, m.m. Dessa har byggts upp med hjälp utifrån och kan ha kvalificerade personer i ledningen. Avsaknad av stöd för underhåll har emellertid i många fall lett till ineffektivitet, t.o.m. nära kollaps. Institutionerna behöver därför fortfarande geokonsulter utifrån för att få hjälp med kartering, kartläggning av råvarutillgångar och vatten, utbildning, institutionsbyggande och samhälls-ekonomiska kalkyler.
8. Följande faktorer begränsar den potentiella efterfrågan:
 - u-länders bristande förmåga att ur samhällsekonomiska synpunkter bedöma betydelsen av geo-projekt
 - u-länders begränsade projektabsorptionskapacitet
 - u-länders kortsiktiga prioriteringar: (för) låga prioriteringar för prospektering med egna resurser, (för) höga prioriteringar avseende prospektering efter bränslemineral
 - svårigheter i samarbete mellan u-landsregeringar och internationella gruvföretag (som dock kan öppna speciella möjligheter för Sverige, eventuellt SGU plus svenska gruvföretag)
 - u-länders beroende av befintliga institutioner, gruvföretag och biståndsorgan
 - bristande finansiella resurser. Den tidigare helt dominerande finansieringen från gruvföretagen måste delvis ersättas av andra källor.
9. Möjligheter finns för SGU att etablera sig internationellt, helst både i den externa sektorn (regeringar, framför allt i oljeländer, och finansieringsinstitut) och i den bundna biståndssektorn (såväl multilateralt som svenskt bistånd som är avsett för enskilda länder).
 - Man kan skapa sig en egen marknad i den externa sektorn, framför allt inom områdena prospektering och hydrogeologi.
 - Den potentiella marknaden är stor nog för de tjänster där SGU har kompetens men inte större än att SGU kommer att kunna synas och demonstrera sin kompetens.

- Detta marknadsbyggande skulle på ett avgjort sätt underlättas genom SIDA-finansierade geo-tjänster i biståndssektorn, främst avseende kartering, prospektering, hydrogeologi, institutionsbyggande och utbildning. Att en del SIDA-länder skulle önska få en del av det svenska biståndet avdelat för geologiområdet kan knappast betvivlas, förutsatt att SGU gör sin kompetens känd i u-länderna.
- Att komma in på anläggningsidan verkar vara svårare. Marknaden är splittrad. SGU har mindre kontakt med anläggningsprojektering än med prospektering. Denna delmarknad bör man därför lämna därhän. Eventuellt kan man arbeta som underleverantör till andra företag eller i konsortier, om tjänsterna kommer att efterfrågas.
- Integrerade landsbygdsutvecklingsprojekt är inte lämpliga för SGU eftersom endast litet geo-vetande ingår i dessa projekt. Individuella konsulter kan naturligtvis tänkas ingå på underkonsultbasis.
- SGU kan utgå från sin nuvarande kompetens ("produktorienterad marknadsföring") och behöver inte inledningsvis utveckla helt nya tjänster som kan krävas på vissa marknader ("kundorienterad marknadsföring") och som skulle göra etableringen av den internationella verksamheten mycket svårare. Endast för fullt betalda tjänster (inkl. utveckling), t. ex. vattenprospektering i oljeländerna, kan avsteg från denna regel vara motiverad. Den nuvarande kompetensen inkluderar den allmänna svenska socialkompetensen som kan bli av stor betydelse för att försäkra sig om uppdrag och för att innovera u-landsinstitutioner.
- Ett annat undantag kan motiveras – man kan skaffa sig eller liera sig med kompetens för samhällsekonomisk bedömning, strategisk programmering av mineralsektorn och kompletterande kompetens i institutionsbyggande. För detta behövs begränsade resurser och området är av betydelse även för verksamheten i Sverige. Sådana uppdrag leder till definiering av tekniska geo-uppdrag och kan därigenom resultera i ytterligare uppdrag.
- Marknaden för uppdrag i i-länderna torde vara begränsad, med undantag för eventuella uppdrag avseende kärnbränslelagring.

3 Resurser och kompetenser inom geologiområdet i Sverige

3.1 Tillgång på geo-vetare i Sverige

Enligt en av SGU genomförd inventering av geo-specialister i januari 1976 var de 356 geologer som kunde registreras sysselsatta inom följande institutioner och företagsgrupper.

SGU	108
Universitet, högskolor	102
Gruvföretag	49
Konsultföretag	45
Myndigheter i övrigt	44
Övriga	8
	356

1967 hade SGU 67, 1976 som visats 108, 1978 205 och i april 1979 220 akademiskt utbildade geo-medarbetare. SGU lär enligt uppgift sysselsätta närmare 40% av alla geo-vetare i landet.

Universitetens och högskolornas intagningskapacitet inom geovetenskaperna sägs uppgå till närmare 250 platser per år. Alla platser blir f.n. inte ianspråktagna. Trots detta har utexaminerade svårt att få arbete, och en del fortsätter därför studierna mot högre examina. Kvalitativt anses den högre geo-utbildningen f.n. inte fylla rimliga krav, som ställs för ett upprätthållande av den nuvarande kompetensnivån inom SGU jämfört med andra länder. Utlandsverksamhet för de nytexaminerade skulle bidra till att kompetensen upprätthölls och förstärktes.

3.2 Internationella erfarenheter inom SGU

SGU har hittills inte haft någon direkt erfarenhet av utlandsverksamhet, om man undantar enstaka mycket korta sakkunniguppdrag inom metodområdet, analysuppdrag av prov utifrån som utförts i Sverige och ett institutionsorganisatoriskt uppdrag i ett i-land.

Däremot har ett 40-tal av SGU:s 220 akademiker u-landserfarenhet på ett halvt till ett par år, mest för FN-organ och SIDA. I ledningsgruppen finns två personer med ett par års u-landserfarenhet var. Det är främst inom områdena prospektering, kartering, hydrogeologi, anläggningsgeologi och undervisning, undantagsvis i institutionsbyggande och projektledarskap, som man skaffat sig erfarenhet. Man saknar erfarenhet och tradition i kommersiellt företagande.

SGU sysselsätter ett tjugotal invandrare, av vilka de flesta är från i-länderna och engelsktalande. Spansktalande från Sydamerika är representerade med 6–7 personer. Bland övrig personal är fransk- och spanskkunnandet dåligt. Engelskkunnandet är mycket ojämnt även om det är vitt spritt.

Av de 250–300 studenter som arbetar inom SGU under sommarmånaderna är ca 10% utlänningar, de flesta studerande i Sverige.

3.3 SGU:s specifika kompetens

Under den studieresa i fem stora i-länder som utredningsmannen deltog i fick vi inte sällan höra spontan uppskattning av SGU och Sveriges geotjänster från representanter för de besökta institutionerna och företagen. SGU:s tekniska kompetens borde även ha goodwill hos de u-landsgeologer som deltar i de internationella branschkontakterna. På basis av dessa kontakter och framför allt intervjuer i Sverige kan SGU sägas ha hög internationell kompetens, speciellt

- inom allmän geologisk kartering, med utnyttjande av flygmätningar på låg höjd och deras tolkning,
- inom allmän prospektering fram till gruvundersökningar, främst med användning av geofysiska och geokemiska mätningar och tolkningar,
- inom letning efter järn-, bas- och legeringsmetaller samt uran i olika former,
- inom kvartärgeologi där på grund av landets geologiska beskaffenhet denna gren av geovetenskaperna har fått en unik utveckling. De kvartärgeologiska kunskaperna möjliggör insatser i länder där berggrunden är täckt av transporterat material, t. ex. Botswana och Bangladesh.

- genom utveckling av geovetenskapliga instrument och metodik,
- genom upplevda stora omkastningar i uppdragsverksamhet eller helt nya problemställningar såsom frågor i samband med kärnbränsleavfall, vilka har förbättrat anpassningsförmågan för nya arbetsuppgifter.

Man saknar däremot kompetens i olje- och kolprospektering, i satellitmätningar samt i verksamheter som följer efter prospektering resp. anläggningsgeologi, dvs. i gruvverksamhet, anläggningsprojektering och industriell tillverkning. Dessa kompetenser kan vid behov i projekt kompletteras genom svenska gruv-, gruvutrustnings-, byggindustri- och konsultföretag eller universitet och högskolor. Samarbete med andra kompletterande kompetenser som t. ex. meteorologi, lantmäteri och vägprojektering samt med institutioner som SMHI, statens geotekniska institut och lantmäteriverket är också möjligt och nödvändigt i en del fall. Där SGU:s kompetensområde dominerar, kan kompletterande kompetenser anskaffas i form av underleveranser eller temporär inlåning.

SGU kan som svensk och statlig institution, utan mineralstrategiska intressen och oberoende av internationella gruvbolag, påräkna betydande goodwill i u-länder. Samtidigt kan dock SGU:s kommersiella kompetens och u-landskompetens f. n. med rätta ifrågasättas.

SGU:s goodwill hos SIDA, FN, Världsbanken, m. fl. kan dock snabbt etableras genom information och väl genomförda initialuppdrag.

3.4 Åsikter om och attityder till utlandsverksamhet inom SGU

SGU har varit och är ointresserad av att låna ut personal för SIDA-, FN- och andra uppdrag. Sådan utlåning anses medföra fler nackdelar än fördelar för verket. För knappt två år sedan tog SGU:s styrelse beslutet att SGU själv skulle bedriva utlandsverksamhet. Bl. a. följande motiv anges för utlandsverksamheten.

- Inom främst fysik- och kemisidan (laboratorier, utrustning, m. m.) har SGU investerat i dyrbara hjälpmedel som föråldras snabbt och som erfordrar hög utnyttjningsgrad.
- Vissa aktiviteter, t. ex. kartering med flygplan, kan i Sverige endast utföras under den korta sommarsäsongen. Genom engagemang i fjärran länder kan man få en jämnare beläggning över året.
- SGU har höga utvecklingskostnader, höga hyror i nya byggen och tillkommande kostnader i samband med omlokalisering till Uppsala, Luleå och Malå. Den svenska marknaden får svårare att klara av de taxehöjningar som måste göras för att få kostnadstäckning. Genom att öka verksamhetsvolymen skulle man kunna hålla sina taxor i Sverige på en lägre nivå än som annars vore möjligt.
- SGU är intresserad av att personalens och SGU:s kompetens förstärks genom internationella uppdrag.
- Den svenska arbetsmarknaden för geologer är f. n. besvärlig.

Verkets två marknadsrekognoseringar, en i Afrika, en i Sydostasien, bär vittnesbörd om intresset för verkets tjänster utomlands och verkets intres-

se för u-landsverksamhet. Verkets personal är också i hög grad intresserad, med endast ett fåtal undantag. Detta framgår av de trettiotal skriftliga svar som utredningsmannen fått av närmare fyrtioalet tillfrågade SGU-tjänstemän.

3.5 Slutsatser – SGU:s kompetens, personal och revir

1. SGU har betydande kompetens inom allmängeologisk kartering och prospektering fram till gruvundersökningar, av undersökningar för lagring av kärnbränsle samt av instrument- och metodikutveckling. Man kan erbjuda ett integrerat sortiment av geo-tjänster som de flesta kommersiella företag inte kan. Man har samtränade grupper av tekniker och analytiker samt tillgång till laboratorier.

Kompletterande kompetenser bör kunna inlånas från svenska företag, myndigheter, universitet och högskolor. Ett intensifierat erfarenhetsutbyte med systerorganisationer utomlands kan förstärka kompetensen ytterligare.

2. SGU kan påräkna goodwill i u-länderna och hos bistånds- och finansieringsorgan som neutral, tillförlitlig, samhällsorienterad, statlig institution, eventuellt även som en institution utan "otillbörligt" vinstintresse.
3. SGU:s kommersiella projektledningskompetens bör byggas upp. De kommersiella kompetenserna kan byggas upp målmedvetet genom lämplig flexibel organisation, bemanning och utbildning samt ekonomiska och tekniska resurser. Det finns ingen genväg till egen erfarenhet. Misstag kommer att göras och får accepteras.
4. Utlandsverksamheten får inte byggas upp på basis av eventuella tillfälliga resursöverskott. Snarare bör tillfälliga resursöverskott från utlandsverksamhet placeras inom SGU, eventuellt även i svenska konsult- och gruvföretag och egen konsultverksamhet på speciella områden i Sverige.
5. Personalens attityder är i allmänhet positiva och många av de anställda har u-landserfarenhet. De personalresurser som f. n. kan avvaras för u-landsarbete är 10–15 för kartering och prospektering samt 1–2 för hydrologi som vid mera stadigvarande u-landsuppdrag måste ersättas med nyrekrytering för verksamheten i Sverige.
6. Konflikter kan uppkomma genom att löner och övriga ersättningar till dem som åtar sig u-landsarbete måste skilja sig från lönerna för personalen i Sverige och vara mer differentierade och lättare att ändra.
7. Utlandsverksamheten måste delvis rekrytera utifrån, från andra länder och länder där man utför uppdrag. I en del fall kan den lokala rekryteringen skötas av lokala institutioner/uppdragsgivare, eventuellt via s. k. counterparts.
8. Av stort värde är om man kan välja ut/rekrytera några personer som vill arbeta i u-länderna över längre perioder än de 6–24 månader som hittills varit fallet för dem som tagit tjänstledigt för u-landsjobb. Det gäller framför allt projektledare i fält. Den personliga utvecklingen kräver dock periodvis hemmaarbete.

9. U-landsverksamheten kommer ofrånkomligen att ställa krav på verkets ledningsgrupp för policy- och andra beslut, framför allt i ett inledningsskede.
10. Den internationella verksamheten kan ge övervägande fördelar för SGU och Sverige:
- Bättre kontakt med den internationella utvecklingen på geologiområdet
 - Utvecklande och intressanta sysselsättningsmöjligheter för svenska geologer och bättre utnyttjande av resurserna i Sverige
 - Bättre möjligheter att rekrytera och bibehålla bra geologer i SGU
 - Större goodwill i u-länderna som räknar med att man från ett land som Sverige kan få neutrala och på u-landsutveckling och utbildning inriktade geo-tjänster
 - Vidareutveckling av projektlednings-, samhällsekonomiska och marknadsföringskompetenser som kommer att krävas i ökad utsträckning av SGU även i Sverige
 - Földexport av svenskt kunnande och svenska produkter.
 - Förstärkt svensk internationell närvaro.

Naturligtvis får inte utlandsverksamheten inkräkta på SGU:s uppgifter i Sverige

11. SGU, gruv- och konsultföretag kan avstämma sina resp. revir i internationell verksamhet och komma överens om var/hur de kan samarbeta.
12. SGU:s instrumentutveckling bör i möjligaste mån kommersialiseras. Avstämning bör ske med näringslivet för att undvika onödiga problem. Området där man eventuellt konkurrerar är dock avgjort mindre än området där man kompletterar varandra. Det verkar därför rimligt att SGU patenterar egna lovande nyutvecklingar och kanske t. o. m. startar eget eller blir delägare i ett samägt företag som säljer instrument. Namnen på dessa instrument/detta företag bör ha anknytning till SGU:s internationella verksamhet.

4 Konkurrenter och konkurrens

4.1 *Geo-branschens aktörer*

En tidigare redovisad huvudslutsats är att geo-området till större delen är internt bundet till statliga institutioner och gruvföretag eller finansiellt bundet till bilateralt bistånd. Den marknadsmässiga, externa sektorn utgör en mindre, men fortfarande intressant, del av hela geo-området.

Därutöver karakteriseras branschens företag och institutioner av att rollfördelningen är mycket blandad. Så t.ex. arbetar vissa institutioner dels som myndigheter, dels som kommersiella konsultföretag. Institutioner i olika länder har mycket varierande bakgrund, specialisering, sätt att arbeta och kalkylera. Det finns institutioner och gruvföretag som samtidigt som de säljer geo-tjänster även köper dessa. Deras eget interna revir är till stor del skyddat mot extern konkurrens, medan de kan ha stor rörelsefrihet i den egna konsultverksamheten.

Geo-företagens agerande är med andra ord mindre likartat än vad som är fallet med företag och institutioner i de flesta andra branscher, där o-skrivna spelregler är även internationellt förhållandevis standardiserade.

4.2 Systerinstitutioner i i-länder

Det är svårt att bland utländska systerinstitutioner finna en förebild för utlandsverksamhet som exakt passar in på SGU. Dessa institutioners utlandsverksamhet är övervägande biståndsfinansierad och sammanfattas i Figur A 2.

Av de besökta institutionerna är Bureau de Recherches Geologiques et Minières (BRGM) i Frankrike av största intresse som en aktiv internationell marknadsförare av geo-tjänster.

De övriga besökta institutionerna är mer passiva tjänsteexportörer. Uppdrag initieras av landets biståndsmyndigheter eller övriga myndigheter snarare än av ifrågavarande geo-institution. BRGM synes arbeta mycket flexibelt, har olika finansieringskällor, inkl. utdelningar i egna andelar i gruvföretag, och betalar högre löner än den statliga sektorn i övrigt. BRGM:s utländska verksamhet är mycket betydande. Den största utländska marknaden är Saudiarabien med ca 50 milj. kr. årligen (hydrogeologi). Övriga större marknader utgörs av forna franska kolonier. 500 av totalt 2 200 anställda arbetar utomlands. Över 40% av de budgeterade inkomsterna faller på utrikesverksamheten. Större delen av uppdragen får man utan anbudstävlan.

Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe (BGR) i Västtyskland har f.n. uppdrag i ett 40-tal u-länder och bedriver även sex multilandsprojekt, alla biståndsfinansierade. 4–5% av allt västtyskt bistånd går till geologiuppdrag. Lönerna under u-landstjänstgöring motsvarar lönerna i det västtyska UD. Man diskuterar en ökad kommersiell orientering av BGR. Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ), som är ansvarigt för det västtyska personalbiståndet, svarar självt för anläggningsgeologiska projekt och anlitar till en tredjedel utomstående konsulter.

De amerikanska och kanadensiska institutionerna lånar ut personal för uppdrag i u-länderna. Privata konsulter i Canada har specialiserat sig på flygmätningar och oljeletning. Flygmätningar som en gång var en svensk specialitet, utgör en billig fas i kartering och prospektering och har därigenom gett Canada en värdefull profil bland köpare av geo-tjänster i u-länderna.

Overseas Division of Institute of Geological Sciences i Storbritannien finansieras med bistånd och arbetar i ett 30-tal u-länder, främst i Latin-Amerika och i forna brittiska kolonier. Lönekostnaderna är mycket låga.

4.3 Debiteringsnivåer

I de besökta geo-institutionerna och konsultföretagen, liksom i Världsbanken, de regionala utvecklingsbankerna och FN, tillämpas konsultdebiteringar som i de flesta fall 1978/1979 låg i intervallet 22 000–50 000 kr. per konsultmånad.

	USA	Storbritannien	Canada	Frankrike	Västtyskland
Huvudtjänster	Kartering Prospektering	Kartering Prospektering	Kartering Prospektering (Anläggnings- geologi)	Kartering Prospektering Hydro- och anläggnings- geologi	Kartering Prospektering Hydro- och anläggnings- geologi
Huvudfinansiärer	Bistånd Regering	Bistånd	Bistånd	Bistånd Regering BRGM Oljeländer	Bistånd Regering
Institutioner med huvudinflytande	Biståndsorgan Regering (Gruvbolag)	Biståndsorgan	Biståndsorgan	BRGM	GTZ (BGR)
Huvudutförare av arbetet	US Geological Survey Konsultföretag	IGS Overseas Division	Privata konsult- företag	BRGM	BGR GTZ Konsultföretag
Profil	Närvaro (Politik) Råvaruför- sörjning	Billigast Kolonialtidens kontakter	Flygkartering Konkurrenskraf- tiga priser	F.d. kolonier Råvaruför- sörjning Följlexport	Närvaro Råvaruför- sörjning Följlexport

Figur A 2 Institutionell
geokonkurrens från fem
i-länder.

De lägsta debiteringsnivåerna förekommer för konsulter från Australien, Nya Zeeland och Storbritannien. Konsulter från statshandelsländer ligger också i denna klass. De sistnämndas kvalifikationer, arbetsprestationer och möjligheter att arbeta fritt sägs variera kraftigt. I några nordafrikanska stater vill man helst inte arbeta med geologer från vissa öststater. Å andra sidan rekryterar en del internationella gruvbolag geologer även från vissa öststater.

De högsta debiteringsnormerna förekommer för konsulter från Norden. Västtyskland, Schweiz och Frankrike. Det är framför allt de sociala kostnaderna och lönerna till de mindre kvalificerade teknikerna i Sverige som gör att de svenska debiteringarna ligger högt.

Arvodena för konsulter från Canada och USA ligger ofta under arvoden för svenska konsulter. I den externa sektorn är de konkurrenskraftiga, även med hänsyn till kvalitetsnivån på deras arbete.

I konsultuppdrag för Världsbanken och regionala utvecklingsbanker torde svenska arvoden ändå vara konkurrenskraftiga, om man etablerat sig som kvalitetskonsult genom referensuppdrag och i övrigt. Debiteringsgrunderna i Världsbanken med pålägg på 130–300% utöver direkt lön liknar de som tillämpas i Sverige. Hos FN-organ är däremot svenska konsultarvoden i många fall ej konkurrenskraftiga.

4.4 Slutsatser – branschens konkurrensförhållanden

1. Den internationella branschstrukturen är till stor del myndighets- och biståndsbunden. Spelreglerna på den fria sektorn kan variera betydligt från fall till fall och kan leda till temporära överutbud och underpriser.
2. SGU:s arvoden kommer att ligga högt, i topp på grund av de höga teknikerlönerna och lönebikostnaderna i Sverige.
3. Det är därför av största betydelse att man planerar och agerar så att man inte hamnar i en prissax.
4. Detta är möjligt med flexibel och kompetent kommersiell/professionell ledning och genom en kombination av olika typer av personal och instrumentinsatser, flexibla debiteringsnormer, m.m.:
 - Ett utnyttjande av möjligheter som finns för att skapa sig en egen marknad (marknadsutvidgning) och marknadsnischer (marknadssegmentering)
 - Ett utbud av kombinationer av olika mångtekniska och ekonomiska/sociala kompetenser som profileras starkt
 - En koncentration till ett fåtal inte alltför stora länder för att etablera en betydande lokal marknadsandel och få uppdrag genom förhandlingar snarare än anbud
 - Ett utnyttjande av kompletterande och billiga tjänster från andra länder
 - Ett utnyttjande av eventuella möjligheter att åtminstone i initialskedet få SIDA-bistånd.

5 Gåvobistånd och lånefinansiering

5.1 FN-organ

Det har tidigare framhållits att när länderprogrammeringen infördes, sjönk FN:s bistånd till prospektering. FN:s utvecklingsprogram (UNDP) spenderar ca 15 milj. US dollar per år för prospektering i ett tjugotal länder. Det mesta görs i egen regi, men man köper borrhning, flygmätningar och laboratorianalys. Det förutsätts att de berörda regeringarna satsar 50 % av totalkostnaderna.

För att få i gång mera prospektering etablerades UN Revolving Fund for Natural Resources Exploration. Ett antal länder, särskilt Japan, bidrar till finansieringen, men ej Sverige. F.n. har man 30 milj. US dollar. Fonden betalar alla kostnader i samband med prospektering som skall gälla lovande utsikter till fynd. Regeringarna skall återbetala kostnaderna med en 15-årig avgift på 2 % av brytningsvärdet. Man håller på att komma igång i Sudan, Ecuador, Argentina, Peru och Cypern. 15 övriga länder ligger i "pipeline". Konsulter används i förhållandevis stor utsträckning, även för att bedöma utsikterna innan man sätter i gång. Denna delmarknad är dock troligtvis undanhållen svenska konsulter så länge Sverige inte bidrar till fonden.

Inom FN:s organisation för undervisning, vetenskap och kultur (UNESCO) finns ett särskilt International Hydrological Program och ett

geo-program. Det omfattar i huvudsak utbildning, forskning och rekrytering av experter men ej konsultföretag.

Inom International Atomic Energy Agency (IAEA) finns ett uranprospekteringsprogram, som dels sprider information, dels ger tekniskt bistånd med prospektering. Ett aktuellt program där man behöver bilateralt tillskott avser uranprospektering i Zambia, uppskattat till 1,3 milj. US dollar och 4000 manmånader. Även här är det frågan om expert- och inte konsultrekrytering. Fyra uranprojekt löper f.n.

FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation (FAO) sysslar med kartläggning av grundvattenförhållanden i samband med jordbruksprojekt.

Att låna ut SGU-experter till FN:s specialorgan och UNDP lönar sig inte. När FN engagerar konsultföretag, tenderar arvodena att ligga i den lägre delen av intervallet 22 000–50 000 kr. per manmånad. Priset spelar större roll än kvaliteten jämfört med Världsbankens upphandling av konsulter.

5.2 Världsbanken

Världsbanksgruppen håller på att kraftigt öka sina krediter till gruvsektorn, från 1–2 stora projekt per år uppgående till 40 milj. US dollar till 4–6 med en kreditvolym på 350–400 milj. US dollar (i 1980 års priser), motsvarande 15–20 % av projektkostnaderna. Tyvärr finansierar man inte prospekteringen. Trycket från u-länderna växer dock.

I projekt som finansieras med krediter från Världsbanken upphandlas konsulter av låntagarlandet efter samråd med banken. Avgörande har varit kvaliteten, medan priset har kommit i andra hand.

Konsultarvodena i världsbanksektorn uppgår till 27 000–50 000 kr. per manmånad för svenska konsulter. Den högre siffran för svensk del avser större konsultföretag, den lägre enmans- eller utlånade konsulter. Påläggsberäkningarna påminner om de gängse i Sverige. Garantikostnader försäkrar sig konsultföretag mot.

En växande skara u-landskonsulter från Filippinerna, Indien, Sydamerika, m.m. förväntas bli ett större hot för västerländska konsulter än de från öststaterna. Hotet kan bemötas med integration, dvs. utnyttjande av u-landskonsulter i i-länders team. Vissa u-landskonsulter med låga debiteringar har dock genom inkompetens banat väg för uppdrag för högkvalitativa i-landskonsulter med höga debiteringar.

Världsbankens främste expert på gruvindustri, underströk vid vårt besök följande:

- Sverige har betydande goodwill. Det vore utmärkt om man även internationellt kunde etablera unik expertis inom vissa geo-fält.
- SIDA-stöd är viktigt, ja nödvändigt.
- Det är svårt att börja i liten skala, dels arbetsmässigt, dels appellerar storleken till u-landspolitiker och- regeringar.
- En del u-länder vill utföra geo-tjänster själva (men de flesta kommer inte att lyckas). Det går att bryta in i detta system med underleverantörskap.

- Man får inte glömma bort att bedöma den politiska situationen och kapaciteten att svälja projekt i varje enskilt land vid en bedömning av marknaden.

5.3 Regionala utvecklingsbanker

Asian Development Bank, Inter American Development Bank, African Development Bank och Caribbean Development Bank ger lån till mindre och medelstora gruvprojekt. De synes också alla försiktigt börja finansiera prospektering. Dessa banker är därför av största intresse för SGU, speciellt den välskötta Asian Development Bank. Debiteringsnormerna liknar Världsbankens.

5.4 SIDA-bistånd

SIDA har hittills haft få projekt inom geo-sektorn. Dock har man gjort vissa punktinsatser inom framför allt hydrogeologi. För att få en ändring till stånd på denna punkt krävs att man dels bearbetar SIDA direkt, dels försöker få u-länderna att göra detta också. Det är u-länderna själva och deras önskemål som är avgörande. SGU i sin tur måste demonstrera sin kompetens i uppdrag ute i u-länderna.

En stor del – om än inte alla – av de ca 20 programländer som SIDA samarbetar med är av intresse för SGU. SIDA kunde kanske till att börja med förmås att finansiera geo-sektorsstudier i ett par av de svenska programländerna.

SGU:s relationer till SIDA har varit dåliga i den bemärkelsen att man inom SIDA, i biståndskontoren och i u-länderna inte vet mycket om SGU och dess unika tjänster, eller har felaktig kunskap. Man säger också inom SIDA att SGU tidigare inte varit intresserad av u-länderna, eftersom man inte velat ge tjänstledigt för individuella expertuppdrag.

6 Organisation för SGU:s utlandsverksamhet

6.1 Internationell konsultverksamhet i u-länderna

Internationell konsultverksamhet i u-länderna skiljer sig delvis från uppdragsverksamhet i Sverige, framför allt genom följande viktiga särdrag.

Rekrytering

1. Rekryteringsbasen av konsulter blir snävare; alla vill inte arbeta utomlands eller saknar anpassnings-, samarbets- och utbildningsförmåga. Bristande språkkunskaper och familjeönskemål kan också lägga hinder i vägen. Större sjukdoms- och andra risker kan ytterligare begränsa antalet kandidater.

Kostnader

2. Svenska löner och sociala kostnader ligger högt, speciellt för teknisk personal på lägre nivå.
3. Tidsgapet mellan individuella konsulterers uppdrag i skilda länder och hemma/ute blir stort. 1 200 debiterbara timmar per år bör bli kalkylunderlag för konsulter som enbart jobbar i u-länderna.
4. Höga kostnader och risker för SGU i övrigt: resor, anbuds-kostnader, provisioner, valutakursvariationer, länderbyte, osv.
5. Svårigheter och extra kostnader med lokal representation och med uppföljning av och kontinuitet i arbetet.
6. Krav på omfattande planerings- och slutdokumentation på ett annat språk än svenska, dels för uppdraget som sådant, dels eventuellt för ett eller flera led av bistånds- och lånebyråkrater.
7. Krav på omfattande "backstopping".
8. Vissa nödvändiga utvecklingskostnader kan inte alltid debiteras.

Priskonkurrens

9. Priskänslig del av efterfrågan:
 - FN- och SIDA-systemet med experter, inte minst de skattefria arvoden till experter i FN-tjänst.
 - U-ländernas krav att Världsbanken och de regionala utvecklingsbankerna överlåter till dem att sköta den faktiska rekryteringen av konsulter.
 - U-ländernas tendens att tänka på utgifter snarare än intäkter versus kostnader.
10. Konkurrens med subventionerade konkurrenter:
 - Bistånd
 - Statliga subventioner i många stora i-länder av inhemska institut-tioners u-landsverksamhet.
 - Statliga subventioner för att försäkra sig om råvarutillgång eller export.
 - Institutionsinterna subventioner.
 - Företagsinterna debiteringar (gruv- och anläggningsföretag).

6.2 *Konsekvenser för SGU*

I motsats till vad vissa representanter för SGU anser – att SGU kan arbeta billigare än svenska konsultföretag – anser utredningsmannen att SGU i sina kommersiella aktiviteter inte kan tillämpa (nämnvärt) lägre debiteringar än välkända svenska kommersiella konsulter i utlandsverksamhet.

Svenska konsultdebiteringar tillhör de högre. Lågprisdelen av marknaden bör därför inte bearbetas. Man bör också försöka förändra inställningen i u-landsvärlden så att man där inte à priori betraktar svenska konsulter som för dyra i förhållande till vad de presterar.

Inom SGU talar man ofta om att man saknar kompetens i marknadsföring som skulle vara speciellt viktig i utlandsverksamhet. Det är den

naturligtvis. Men marknadsföringen i det här fallet är inte någon separat funktion som till exempel är fallet när man sysslar med konsumentvaruförsäljning, utan utgör en integrerad del av planering och genomförande av uppdrag. Denna pågående utredning är ett exempel – den kan väcka en och annan potentiell uppdragsgivare. Konsultarbetets innebörd är att man gemensamt med uppdragsgivaren definierar och löser problem. Den dokumenterade personliga kompetensen ger inträdesbiljetten till framtida uppdrag. Under arbetets gång ser konsulter och speciellt projektledare möjligheter för nya uppdrag.

Det som krävs är därför inte så mycket funktionell marknadsföringskompetens som kommersiell företaganda, kombinerad med rätt affärsidé. Höga debiteringar och övriga problem kan åtminstone delvis bemästras genom a) rätta idéer och strategier och genom b) affärsmässighet.

a) De dominerande idéerna och strategierna bör omfatta:

- Unik (dominerande) kompetens (eller goodwill) inom något område/några områden. Härigenom kan man profilera sig i informationen utåt.
- Rätt definition och kvalitet på arbetet som skall inkludera utbildning.
- Tillräcklig planering, kontroll och "backstopping".
- Rekrytering av vissa konsulter och tekniker utifrån (från, i- och utländer) med språkkunskaper, kompletterande kompetenser och lägre ersättningskrav.
- Övrig samverkan.

b) Affärsmässighet:

- Förmågan att planera realistiskt, tids- och resursmässigt, och att ta väl avvägda och rimliga risker.
- Förmågan att välja "rätta" anbudstillfällena och bereda "rätta" anbud, med flexibla debiteringar (även för samma insats), alltefter vad marknaden bär och har för debiteringstradition.
- Förmågan att kunna ersätta anbudsförvaranden med förhandlingar.
- Förmågan att styra genomförandet av uppdrag väl, med nödvändiga rapporter i kalkylerad tid och med kalkylerade resurser.

Då kommer nya uppdrag mer eller mindre automatiskt.

Stora krav kommer att behöva ställas på den ledande utlandsverksamma personalen – företagarinställning, kommersiell orientering, förmåga och vilja att ständigt utbilda sig plus naturligtvis egen teknisk specialitet och förståelse för de kompletterande kombinationer av teknik som kan behövas för att ett uppdrag skall genomföras med framgång. Man kan utomlands inte vänta sig så mångsidigt och snabbt stöd ovanifrån som är möjligt inom SGU i Sverige.

De skäl som talar för bolagsformen talar också för att det bör vara helägt av SGU eller, om formellt ägande läggs till annan myndighet, helt styrt av SGU, även om överordnad myndighet kan fastställa riktlinjer, speciellt vad avser koordinationen med annan statlig konsultexport. Detta bolag bör skaffa, utveckla och genomföra egna konsultuppdrag med full ansvarighet

för projekten. Vid sidan därav bör uppdragskonsortier och underleverantörskap till och från svenska konsulter och gruvföretag m. m. inte endast komma ifråga utan även utvecklas aktivt i marknadsföringen.

7 Affärsidé och marknadsplaner

7.1 Affärsidé

Ett kommersiellt företags framgång beror på om det är överlägset och dominerande på något sätt, t. ex. genom effektiv (storskalig) standardproduktion eller marknadsföring, eller genom unik kompetens inom specialområden och nischer (småskalighet).

SGU är inte särdeles stor, inte heller har SGU något så unikt att man genom detta skulle få en snabb genomslagskraft på marknaden. Man har ändå mycket att erbjuda, inte minst genom kombination av flera tjänster. Den internationella verksamhetens initialidé får byggas på fler komponenter för att sedan med tiden kunna förändras, förfinas och anpassas. Vid valet kan man diskutera följande komponenter.

Utåt mot marknaden

1. Utnyttja det breda existerande kunnandet inom SGU, i första hand inom

- kartering
- multimineral/regional prospektering
- byggmaterialletning
- vattenprospektering

2. Förstärk detta på vissa punkter med svenska

- instrument
 - metoder, system
 - elektrisk malmletning
 - flygmätningar
 - geo-miljö: sediment
 - geo-kemisk malmletning
- } etablerad svensk profil i världen
- } nya svenska profiler

3. Komplettera med svensk statlig/social profil

- "concerned participation"
- detaljerad definiering av problem och projekt i samarbete med kunden
- oberoende gentemot gruvbolag, utrustningstillverkare, m. m.
- kompetens i samhällsekonomiska, sektor-, gruvpolicy- samt miljö-vårdsstudier
- samarbete med andra svenska institutioner/företag vid behov (brett register i enskilda projekt)

4. Utför uppdrag

- med klar definition och med tillräckligt detaljerad planering
- med rätt kvalitetsnivå
- med tillräcklig "backstopping"
- med utbildning inbyggd
- med tillräcklig muntlig och skriftlig avrapportering

5. Täck

- den kommersiella marknaden
- den biståndsfinansierade konsultmarknaden (SIDA)
- de internationella bankerna

Uteslut

- den biståndsfinansierade expertmarknaden

6. Utnyttja och ge stöd åt

- övrig svensk närvaro på marknaden.

Inåt mot bolaget och SGU

7. Ställ högsta krav på

- fullt utnyttjande av personalen ute/inom SGU
- rekrytering av personal
- flexibilitet i lönesättning
- val av länder där personalen kan uppnå arbetstillfredsställelse och rimliga villkor för familjelivet

8. Ombesörj utbildning i internationellt företagande i u-länder

- för berörda delar av SGU:s personal
- för utlandspersonal

9. Verka aktivt för full sysselsättning

- i uppdrag
- mellan uppdrag (genom arbete i SGU, konsultuppdrag i Sverige, interna planeringsuppdrag, m. m.)
- genom koncentration på långsiktiga relationer/verksamhet i ett fåtal u-länder (hög marknadsandel)

10. Lär genom deltagande i konsultkonsortier eller som underleverantör

- internationell projektadministration
- anläggningsgeologi (eventuellt).

7.2 Val av geografisk marknad

Erfarenhet från all internationell marknadsföring och allt företagande understryker betydelsen av valet av initialmarknader. Det sker alltför många misstag med långsiktiga konsekvenser för företagandet som resultat av ett alltför slumpmässigt, kulturbetingat val av initial- och följande marknader.

De flesta konsultföretag arbetar på ett i förhållande till varuproduce-
rande företag begränsat antal marknader. Skälet är att konsultverksamhe-
ten i stor utsträckning bygger på personligt företagande, kontakter och
förtroende. För SGU:s del bör antalet marknader bli litet, kanske endast
2–3 länder, inte endast på grund av att personalresurserna är knappa utan
även därför att varje projekt sannolikt blir förhållandevis stort och sträcker
sig över ett antal år.

Följande länderkategorier kan diskuteras i samband med val av mark-
nad.

1. Länder med omfattande lokal mineralproduktion eller sannolikhet för rimliga
malm-, industrimineral- och vattenförekomster av tillräcklig omfattning, så att
de lokala finansdepartementen kan skönja framtida inkomster och inte endast
kortsiktiga utgifter. Kombinerat med detta bör finnas vilja och resurser att
kommersiellt köpa konsulttjänster. Hit hör oljeländer, en del sydamerikanska
och ostasiatiska u-länder.
2. Länder som har eller kan tänkas ha förekomster av möjliga bristmineral som
bly, zink, koppar, tenn, fosfat, asbest, legerings- och ädelmetaller.
3. Länder med mineral där Sverige har speciell know-how: järn, sulfidmalmer,
uran.
4. Länder som har omfattande mineralexport eller är i behov av höjda exportin-
komster genom mineralexport eller vidareförädling av mineral.
5. Länder som har nationaliserat gruvindustrin och kanske vill ha fristående hjälp,
t. ex. Peru, Zaire, Cuba, Zambia, Marocko, Tunisien och Mauretanien. Speci-
ellt de minst utvecklade u-länderna i denna grupp kan ha intresse av att få
integrerade råd eller managementstöd som omfattar även gruvverksamhet.
6. Länder som sätter stort värde på att begränsa beroendet till stora länder och
deras transnationella gruvbolag och konsulter. Exempel är Angola, Cuba, Mo-
çambique, Tanzania, Vietnam och, i framtiden, Namibia. En del andra f. d.
franska kolonier kan ha samma intresse.
7. Länder som kan få krediter för utvinning av mineral från internationella finans-
institut.
8. SIDA:s nuvarande och kommande programländer. Svenskt bistånd är riktat
mot de fattigaste u-länderna. Den kategorin behöver inte nödvändigtvis vara
den mest ändamålsenliga målgruppen för SGU. Flertalet SIDA-länder har dock
betydande mineralförekomster.
9. U-länder med vilka man eftersträvar ett bredare (kommersiellt) samarbete,
t. ex. Algeriet, Tunisien, Egypten.
10. Länder med övrig svensk närvaro och svenska kontaktytor.

De allra viktigaste faktorerna för länderval är emellertid som tidigare
framhållits

- extern eller intern finansiering av uppdrag,
- lokalt samarbetsengagemang så att rimliga resultat kan nås,
- att levnadsförhållandena är tillfredsställande för svensk personal med
familjer,
- att geo-miljön är sådan att de svenska erfarenheterna kan utnyttjas,
- att landets politik är acceptabel från svensk synpunkt.

7.3 Anbudsstrategi

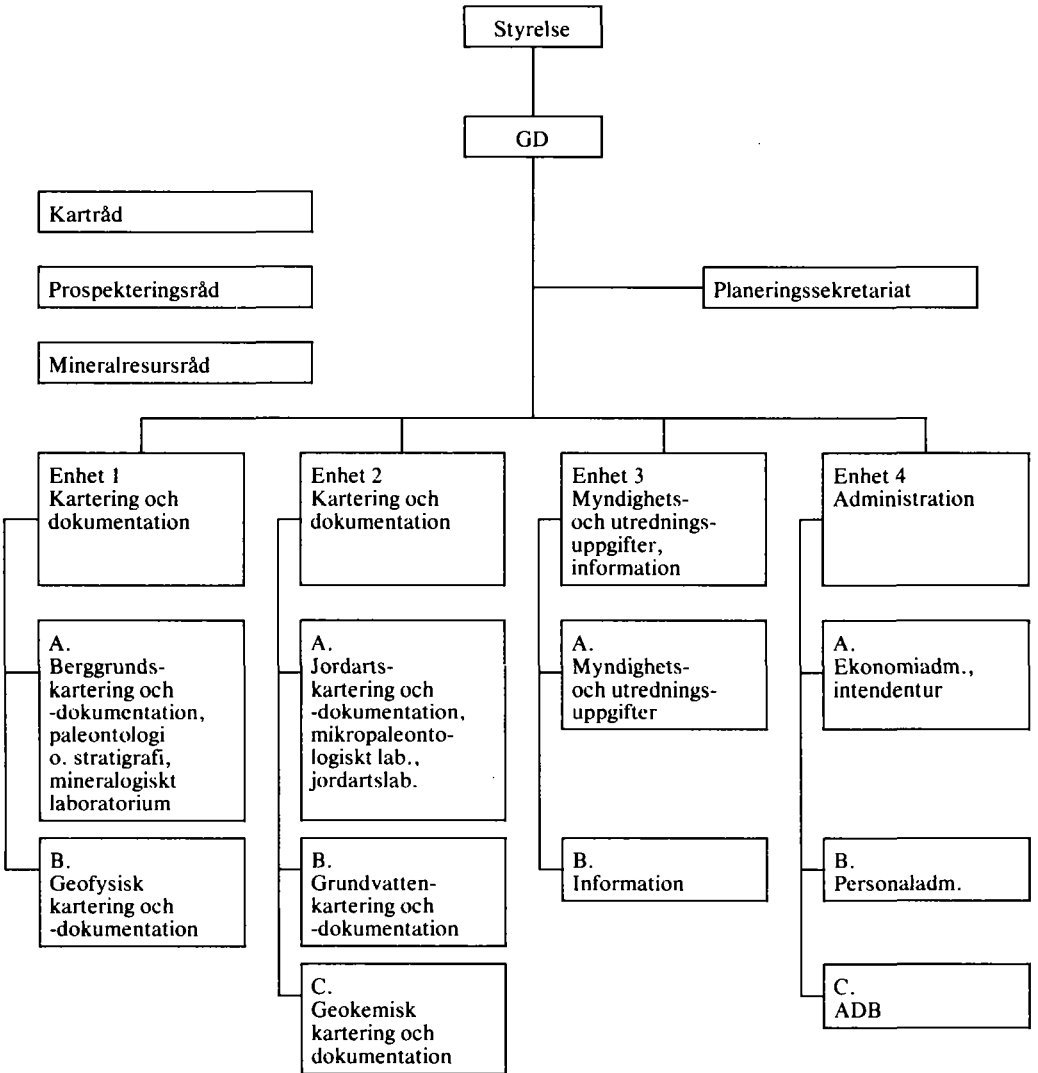
Det finns fem olika sätt att skaffa uppdrag:

1. Indirekt export via övriga svenska institutioner och företag med anbud till och kontrakt med den svenska institutionen eller företaget (även kallat snålskjutsstrategi).
2. Indirekt anbud till (eller förhandlingar med) ett mellanled, i form av finansierings- eller biståndsorgan.
3. Direkt anbud till slutlig uppdragsgivare i u-land.
4. Permanent eller temporär verksamhet i ett antal u-länder där man försöker förvandla anbuds försäljning till förhandlings försäljning.
5. Multinationell (transnationell) verksamhet, i övrigt som strategi 4.

Som framförts tidigare i denna rapport – om än med andra ord – kommer strategi 2 och 3 att vara viktigast i initialskedet, medan man med tiden bör försöka bygga ut strategi 4. Även med strategi 1 skall man bedriva aktiv marknadsföring i samarbete med övriga svenska institutioner och företag. Strategi 5 är inte tänkbar för SGU:s del.

Förhandlings försäljning är mindre priskänslig än anbuds försäljning, men kan i vissa fall resultera i lägre priser genom att man slipper höga anbuds-kostnader.

Sveriges geologiska undersökning

Filialer:

Lund

Göteborg

Verket är chefsmyndighet för:

Bergsstaten

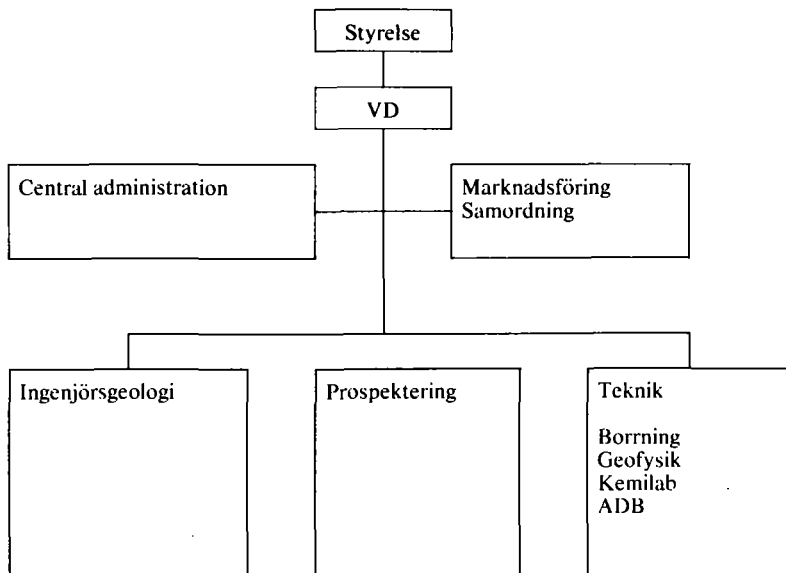
Luleå

Falun

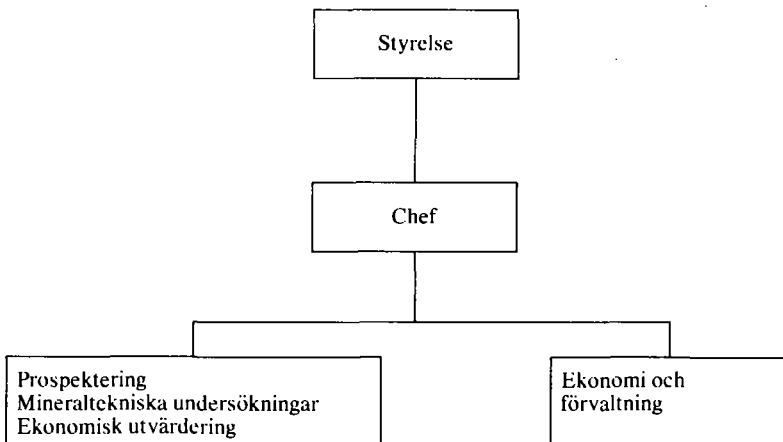
Bilaga 10

Mineralverkskommitténs förslag till organisation av uppdragsbolag inom geområdet och nämnden för statens gruvegendom

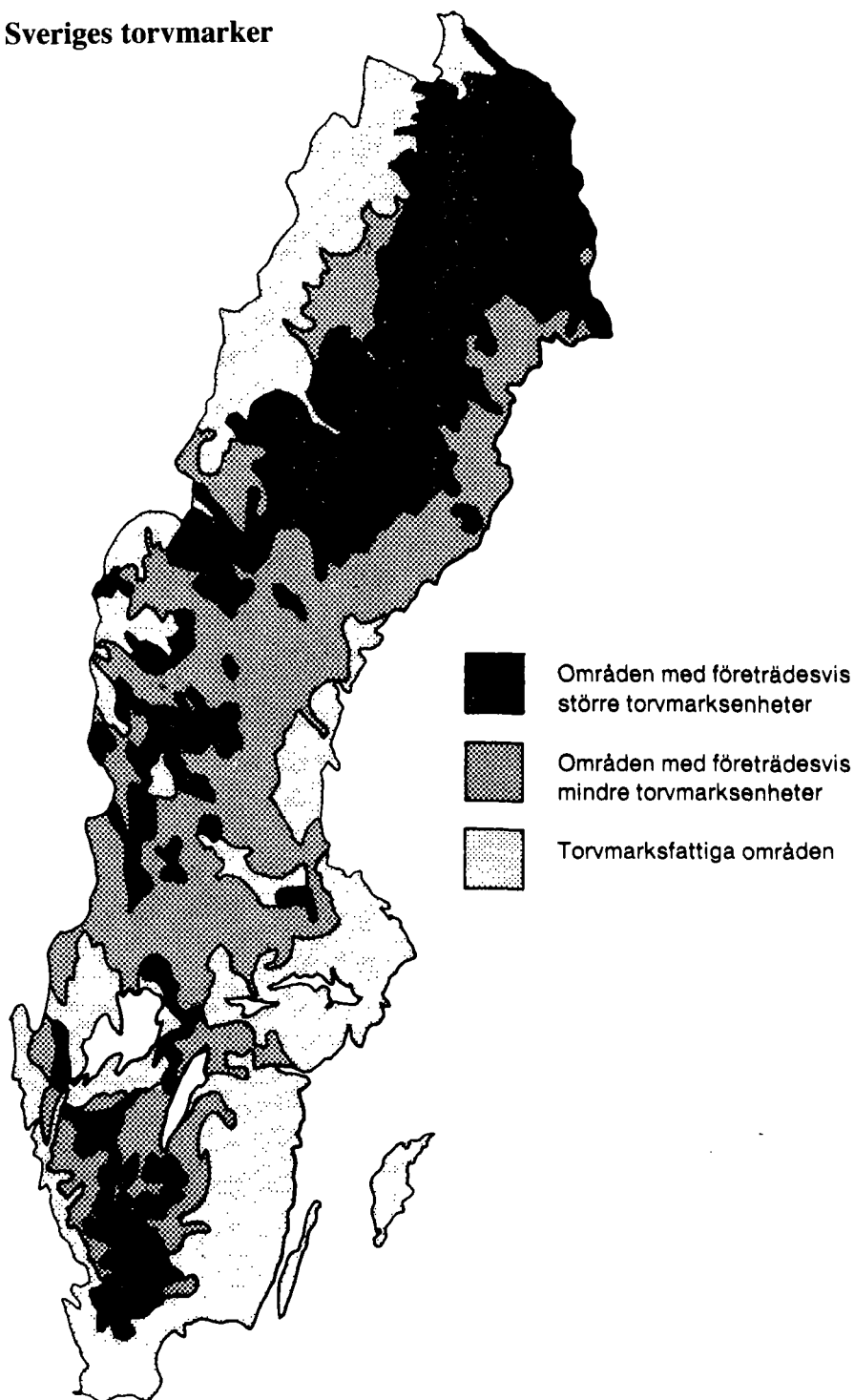
Uppdragsbolag inom geområdet

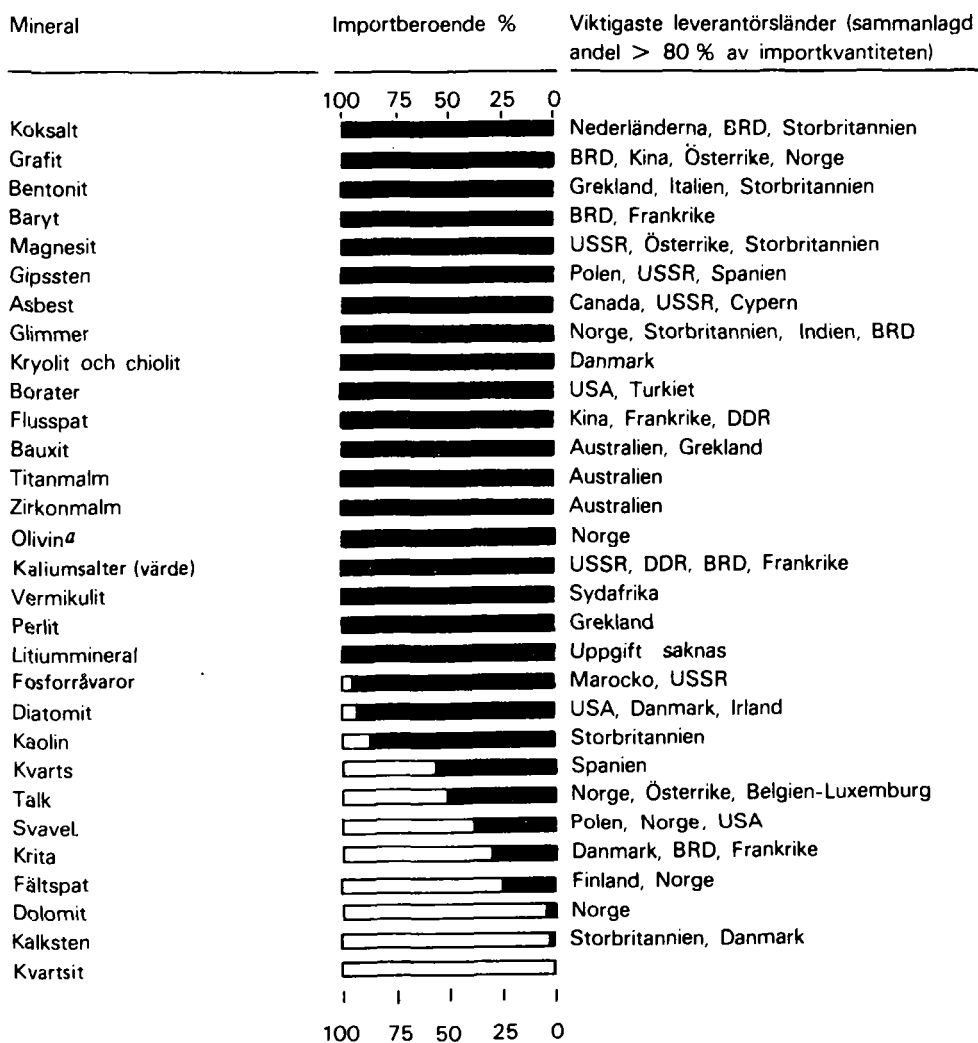
Nämnden för statens gruvegendom

Sveriges torvmarker

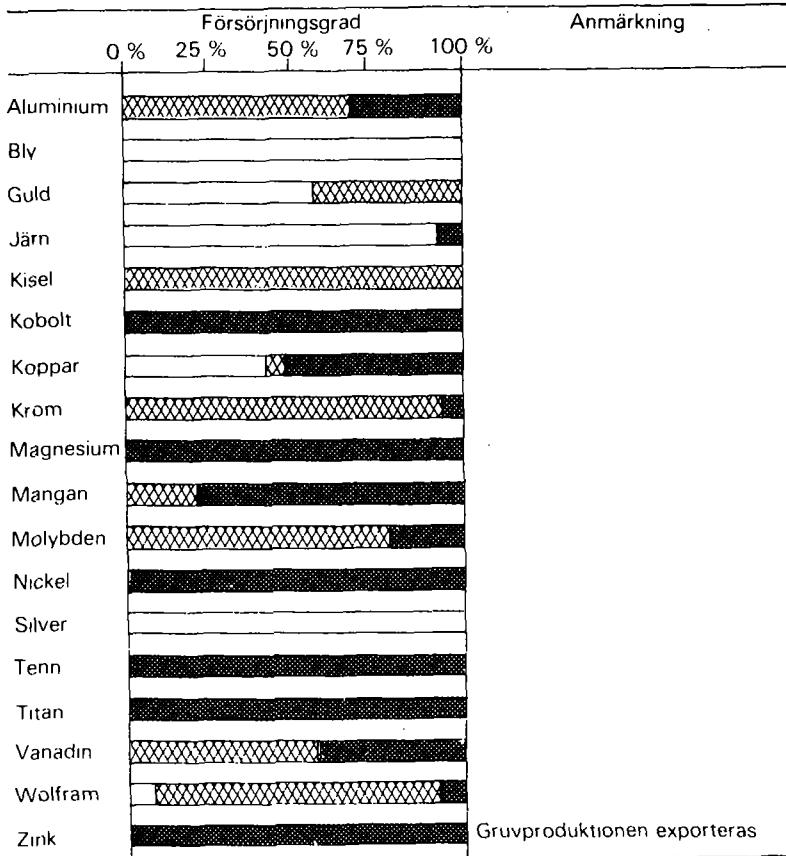

Sveriges importberoende med avseende på kvalificerade industrimineral 1974

^a Den svenska produktionen exporteras.

Sveriges försörjningsstruktur för olika metaller (exkl. skrot) 1975

- Bruttoförbrukningen täcks av svensk gruvproduktion och den förbrukade produkten framställs i Sverige
- Ingen svensk gruvproduktion, men den förbrukade produkten tillverkas i Sverige genom import av råvaror
- Den förbrukade produkten importereras

(Källa: SOU 1979: 40 Malmer och metaller)

Bilaga 14

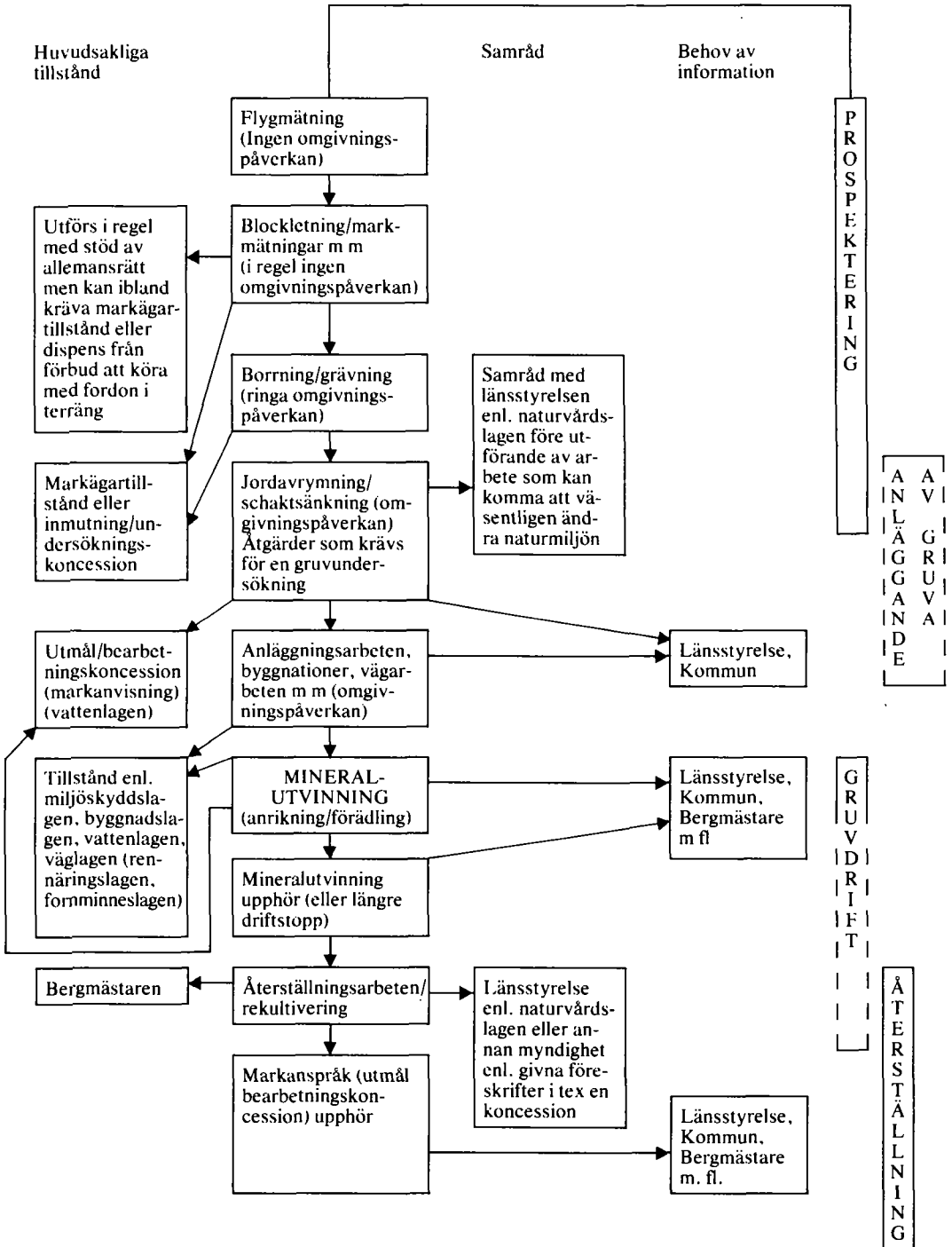
De viktigaste industrimineralen uppdelade i kemikaliska resp. fysikaliska mineral

	Kemikalie-industri	Gödselmedels-industri	Keramisk industri	Metallurgisk industri (flussmedel)		Konstruktionsmaterial	Fyllmedel och pigment	Processhjälpmedel
<i>Kemikaliska industrimineral</i>					<i>Fysikaliska industrimineral</i>			
Bauxit	x		x	x	Asbest	x	x	
Borater	x		x	x	Baryt		x	x
Dolomit		x	x	x	Bentonit		x	x
Eldfast lera – annan än kaolin					Byggnads- och monu- mentsten	x		
Flusspat	x		x	x	Diatomit		x	x
Fosforråvaror	x	x			Dolomit	x	x	
Fältspat			x		Gipssten	x	x	
Gipssten		x			Glimmer		x	
Kaliumsalter	x	x			Kalksten	x	x	
Kalksten	x	x	x	x	Kaolin		x	
Kaolin			x		Kopparslag	x		x
Koksalt (natrium- klorid)	x				Krita		x	
Kromit	x		x		Kvarts	x	x	
Kvarts och kvartsit			x	x	Masugnslag	x		
Kyanit			x		Perlit	x		x
Litiummineral	x		x	x	Sand, grus och makadam	x		
Magnesit	x		x		Talk		x	
Masugnslag	x				Vermikulit	x	x	
Olivin			x	x	Wollastonit		x	
Stålverksslag		x			Kvartssand			
Svavel	x	x			Bentonit			
Talk			x		Kromit			
Titanmineral	x				Olivin			
Zirkon			x		Zirkon			
Wollastonit			x					
					Diamant			
					Granat			
					Smaragd			
					Bauxit			
					Pimpsten			
					Slagger			
					Olivin			
					Kvartssand			
					Kvarts- kristaller			
					Glimmer			
					Ädelstenar			

(Källa: SOU 1977: 75 Industrimineral)

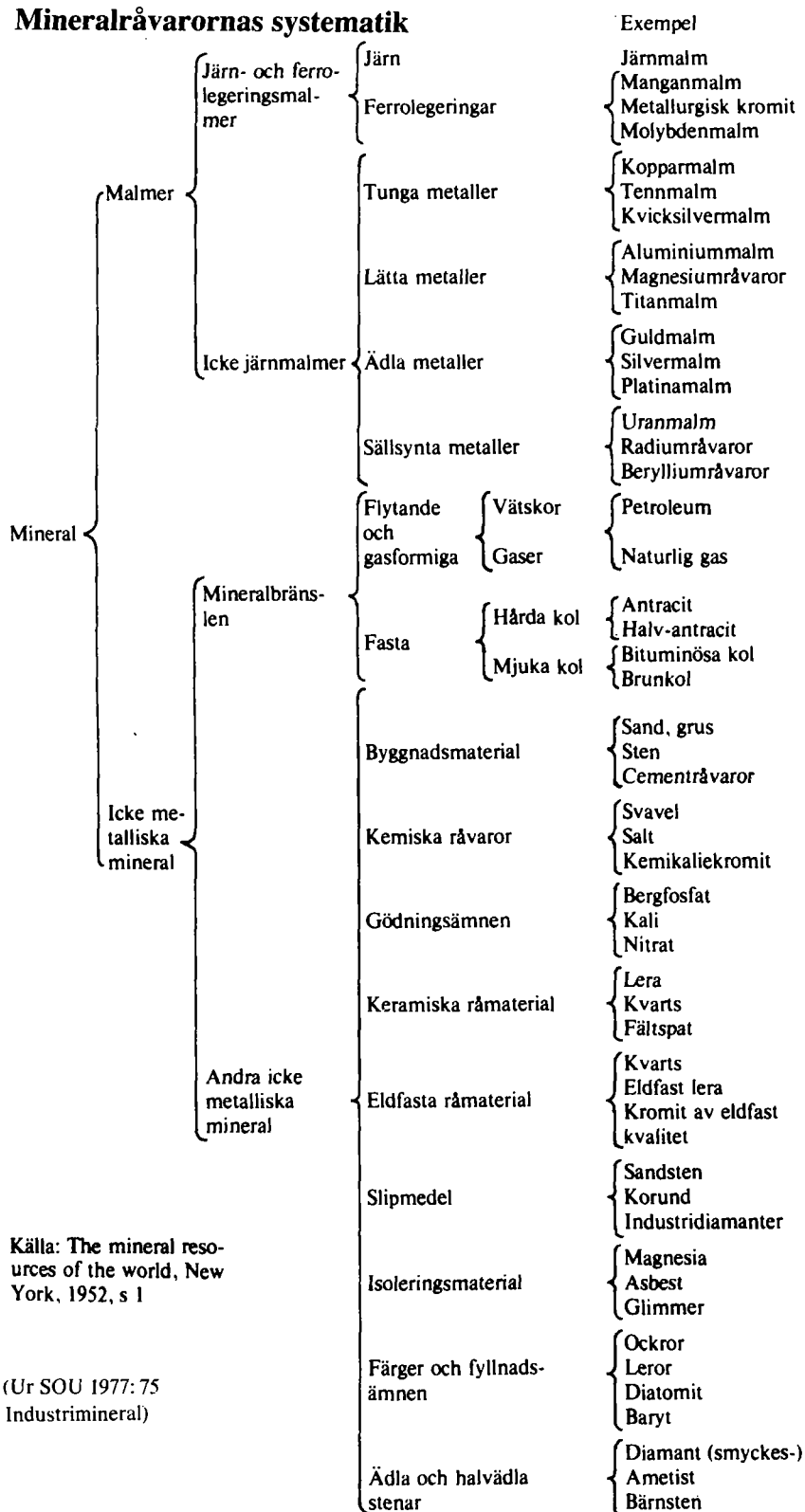
Schematiskt skiss av stegen från prospektering till återställning efter avslutad mineralutvinning

AKTIVITET (schematiskt tidsanpassad)

Bilaga 16

Mineralråvarornas systematik

Källa: The mineral resources of the world, New York, 1952, s 1

(Ur SOU 1977: 75
Industrimineral)

Innehåll

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
1 Förslag till lag om ändring i gruvlagen (1974: 342)	3
2 Förslag till lag om ändring i lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter	5
3 Förslag till lag om ändring i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln	9
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 24 februari 1982	
1 Inledning	10
2 Mineralpolitiken och dess förutsättningar m. m.	14
2.1 Mineralpolitiken – en del av industripolitiken	14
2.2 Förutsättningar för den fortsatta mineralpolitiken	15
2.3 Svensk gruv- och mineralindustri	23
2.4 Forskning och utveckling	32
2.5 Vissa samverkans- och samordningsfrågor	36
2.6 Internationella strukturfrågor m. m.	37
2.7 Gruv- och mineralindustrins markanvändning m. m.	40
2.8 Särskilda råvarufrågor	45
2.9 Särskilda sysselsättningsåtgärder inom mineralområdet ...	52
2.10 Försörjnings- och lagringsfrågor	53
2.11 Internationellt mellanstatligt samarbete	55
3 Den mineralpolitiska verksorganisationen	57
3.1 Nuvarande mineralpolitisk verksorganisation	57
3.2 Ny mineralpolitisk verksorganisation	59
3.2.1 Sveriges geologiska undersökning	62
3.2.2 Uppdragsorganet	68
3.2.3 Bergsstaten	70
3.2.4 Nämnden för statens gruvegendom	70
4 Anslagsfrågor	74
4.1 Sveriges geologiska undersökning	75
4.2 Uppdragsbolagets finansiering	88
4.3 Bergsstaten	91
4.4 Nämnden för statens gruvegendom	92
5 Den internationella verksamheten vid Sveriges geologiska undersökning m. m.	100
6 Statsgruvefältsinstitutet	107
6.1 Bakgrund	107
6.2 Industriverkets utredning	112
6.3 Avveckling av statsgruvefälten	114
7 Lagstiftningsfrågor	114
7.1 Inledning	114
7.2 Ändringar i gruvlagen	118
7.3 Ändringar i lagen om vissa mineralfyndigheter	120
7.4 Ändring i lagen om kontinentalsockeln	123
8 Upprättade lagförslag	123
9 Specialmotivering	123
9.1 Förslaget till lag om ändring i gruvlagen (1974: 342)	123
9.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974: 890) om vissa mineralfyndigheter	125
10 Hemställan	127
11 Beslut	129

Bilaga 1	Promemorian (Ds I 1981: 17) Enklare regler om torvutvinning för energiändamål	130
Bilaga 2	Sammanställning av remissyttranden över promemorian (Ds I 1981: 17) Enklare regler om torvutvinning för energiändamål	157
Bilaga 3	Sammanfattning av mineralpolitiska utredningens förslag vad avser lagstiftning [del av (SOU 1980: 12) Mineralpolitik]	177
Bilaga 4	Sammanställning av remissyttranden över mineralpolitiska utredningens förslag vad avser lagstiftning [del av (SOU 1980: 12) Mineralpolitik]	193
Bilaga 5	Sammanfattning av statens industriverks utredning Grus och sand på land och i hav (SIND 1980: 1)	208
Bilaga 6	Sammanställning av remissyttranden över statens industriverks utredning Grus och sand på land och i hav (SIND 1980: 1)	216
Bilaga 7	Utdrag ur (DS I 1981: 2) Rapport från Delegationen för mellansvensk gruvindustri	257
Bilaga 8	Sammanfattning av en konsultrapport utarbetad för konsultexportutredningen vad gäller internationalisering av verksamheten vid Sveriges geologiska undersökning [del av (SOU 1980: 23 bil. 2) Statligt kunnande till salu]	260
Bilaga 9	Organisationsschema för Sveriges geologiska undersökning	284
Bilaga 10	Mineralverkskommitténs förslag till organisation av uppdragsbolag inom geoområdet och nämnden för statens gruvegendom	285
Bilaga 11	Sveriges torvmarker	286
Bilaga 12	Sveriges importberoende med avseende på kvalificerade industrimineral 1974	287
Bilaga 13	Sveriges försörjningsstruktur för olika metaller 1975	288
Bilaga 14	De viktigaste industrimineralen uppdelade i kemikaliska resp. fysikaliska mineral	289
Bilaga 15	Schematisk skiss av stegen från prospektering till återställning efter avslutad mineralutvinning	290
Bilaga 16	Mineralråvarornas systematik	291

